

AESTIORUM HEREDITAS III

Inwentarz archeologiczny guberni kowieńskiej
Michała Eustachego Brensztejna

Archäologisches Inventar des Gouvernements Kowno
von Michał Eustachy Brensztejn

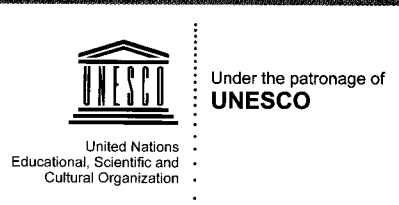
Archeologinis Kauno gubernijos inventorius,
parengtas Mykolo Eustachijaus Brenšteino

CZĘŚĆ 2 | TEIL 2 | 2 DALIS

REDAKCJA | REDAKTION | REDAGAVO
Anna Bitner-Wróblewska, Rasa Banytė-Rowell

WARSZAWA 2016

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

ISBN 978-83-62622-50-4 (MKiDN, t. III)
978-83-62622-52-8 (MKiDN, t. III/2)
978-83-60099-68-1 (PMA, t. III/2)
978-609-8183-11-5 (LII, t. III/2)

Rasa Banytė-Rowell,
Laurynas Kurila,
Andra Simniškytė-Strimaitienė
Lietuvos istorijos institutas, Vilnius

Wartość naukowa „Inwentarza archeologicznego gubernji kowieńskiej” Michała Brensztejna

Die wissenschaftliche Qualität des „Archäologischen Inventars des Gouvernements Kowno“ von Michał Brensztejn

Mykolo Brenšteino „Archeologinio Kauno gubernijos inventoriaus“ mokslinė išliekamoji vertė

WSTĘP

Michał Eustachy Brensztejn swoją różnorodną działalność naukową i kulturalną rozpoczął od artykułów o tematyce archeologicznej¹. Pierwsza jego publikacja, poświęcona IX Ogólnorosyjskiemu Zjazdowi Archeologów w Wilnie, ukazała się w 1893 r. w Krakowie w czasopiśmie „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne” (M. Brensztejn 1893), w którym opublikowano większość artykułów M. Brensztejna, napisanych na przełomie XIX i XX w. (M. Brensztejn 1894b; 1895a; 1895b; 1896a; 1896b; 1896d; 1897b; 1898a; 1901a; 1901b; 1903). W kilku pracach M. Brensztejna prezentował wyniki własnych badań wykopaliskowych: na cmentarzyskach „Potumszelu-Kapaj” (litew. Patumšaliai), Rajnie (litew. Rainiai) i dwóch nekropolach we wsi Juodsodzie (litew. Juodsodė). Ostatnia publikacja archeologiczna, ukończona w Telszach (litew. Telšiai) w lipcu 1902 r.,

1| Na temat działalności archeologicznej M. Brensztejna – patrz artykuł A. Bitner-Wróblewskiej w niniejszym tomie, na temat innych aspektów jego aktywności – artykuł I. Fedorovič.

EINLEITUNG

Michał Eustachy Brensztejn begann seine vielfältige wissenschaftliche und kulturelle Tätigkeit mit dem Schreiben von archäologischen Artikeln¹. Seine erste Publikation, der 9. Allgemeinen russischen Archäologentagung in Wilna gewidmet, erschien 1893 in Krakau, in der Zeitschrift „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne“ (M. Brensztejn 1893), in welcher M. Brensztejn einen Großteil seiner Publikationen aus der Übergangszeit des 19. und 20. Jhs. veröffentlichte. (M. Brensztejn 1894b; 1895a; 1895b; 1896a; 1896b; 1896d; 1897b; 1898a; 1901a; 1901b; 1903). In einigen Arbeiten präsentierte M. Brensztejn die Ergebnisse eigener Ausgrabungen: auf den Gräberfeldern „Potumszelu-Kapaj“ (lit. Patumšaliai), Rajnie (lit. Rainiai) und zwei Nekropolen im Dorf Juodsodė (lit. Juodsodė). Seine letzter archäologischer Beitrag, fertiggestellt in Telsze (lit. Telšiai) im Juli 1902, betraf den sog. Schatz aus Syrajcie (lit. Siraičiai). Über diesen Fund und seine damalige

1| Zur archäologischen Tätigkeit Brensztejn's – siehe den Beitrag von A. Bitner-Wróblewska im vorliegenden Band, zu anderen Aspekten seines Wirkens den Artikel von I. Fedorovič.

IVADAS

Mykolas Eustachijus Brenšteinas (Michał Eustachy Brensztejn, 1874–1938) savo įvairialypę mokslinę ir kultūrinę veiklą pradėjo nuo archeologinės tematikos straipsnių¹. Pirmoji jo publikacija, skirta IX Rusijos archeologų suvažiavimui Vilniuje, išspausdinta 1893 m. Krokuvoje leidinyje „Wiadomości Numizmatyczno-Archeologiczne“ (M. Brensztejn 1893). Jame pasirodė daugelis XIX–XX a. sandūroje parašytų M. Brenšteino straipsnių (M. Brensztejn 1894; 1895a; 1895b; 1896a; 1896d; 1897b; 1898a; 1901a; 1901b; 1903). Keliuose darbuose M. Brenšteinas pateikė savo kasinėjimų Patumšalių, Rainių ir dviejuose Juodsodės kapinynuose rezultatus. Paskutinė archeologinė publikacija, baigta 1902 m. liepą Telšiuose, buvo skirta Siraičių lobiiui. Apie radinius ir jų ankstesnę bei dabartinę interpretaciją rašome toliau šiame straipsnyje.

1| Apie archeologinę M. Brenšteino veiklą žr. A. Bitner-Wróblewskos straipsnį šiame tome, o apie kitus jo veiklos aspektus – I. Fedorovič straipsnį.

dotyczyła tzw. skarbu z Syrajć (litew. Siraičiai). O tym znalezisku i jego dawnej i obecnej interpretacji piszemy w dalszej części niniejszego artykułu.

Podsumowując publikacje M. Brensztejna z dziedziny archeologii trzeba stwierdzić, że ocena ich poziomu naukowego nie może być jednoznaczna. Należy przyznać, że brakuje w nich pewnych ważnych informacji: dokładniejszego opisu miejsc znalezienia zabytków, danych o znaleziskach *in situ* (z wyjątkiem przypadków, gdy można to było zarejestrować, np. podczas badań prowadzonych przez niego na cmentarzyskach „Gargźdi-Kałas” i „Szyluks” w Judsodziach). Z drugiej strony, M. Brensztejn dokładnie opisał odkryte zabytki, w większości wypadków zamieścił ich rysunki lub zdjęcia (ryc. 1), wskazał analogie. A więc bardziej interesowały go same znaleziska aniżeli ich kontekst archeologiczny, jednak było to charakterystyczne dla wielu współczesnych mu badaczy.

M. Brensztejn doskonale zdawał sobie sprawę, że w analizie naukowej zabytków archeologicznych istotne jest odwołanie do literatury oraz kwerenda bibliograficzna w poszukiwaniu znalezisk analogicznych. Zapewne w jego przypadku nie było takie proste, pisał przecież swoje teksty jeszcze mieszkając w prowincjonalnych Telszach. Być może do części cytowanych publikacji dotarł w Wilnie lub w Krakowie, przy okazji pobytów w Zakopanem, część miał być może w swojej bibliotece².

Jedną z najważniejszych zasług M. Brensztejna jest to, że opublikował on większość odkrytych przez siebie znalezisk, a także tych, które trafiły do jego zbioru. Na przełomie XIX i XX w. gromadził własną kolekcję zabytków archeologicznych, którą prezentujemy szczegółowo poniżej. Dzięki jego publikacjom ponad połowa tego zbioru zna-

und heutige Interpretation schreiben wir im weiteren Verlauf des vorliegenden Beitrags.

Bei einer Gesamtbetrachtung der archäologischen Publikationen Brensztejns lässt sich deren wissenschaftliches Niveau nicht eindeutig bewerten. Unbestreitbar fehlt es an einigen wichtigen Informationen: einer genaueren Beschreibung der Fundstellen, Angaben zu den Funden *in situ* (mit Ausnahme einiger Fälle in denen sich dies feststellen ließ, z.B. bei den von ihm geleiteten Ausgrabungen der Gräberfelder „Gargźdi-Kałas“ und „Szyluks“ in Judsodzie). Andererseits beschrieb Brensztejn die entdeckten Fundstücke genau, zum meist zeigte er sie auf Zeichnungen oder Fotos (Abb. 1) und wies auf Analogien hin. Ihn interessierten also mehr die Funde selbst als deren archäologischer Kontext, was aber auch auf viele seiner Zeitgenossen in der Forschung zutrif.

M. Brensztejn war sich im Klaren darüber, dass bei einer wissenschaftlichen Analyse archäologischer Funde die Verweise auf weitere Literatur und eine bibliographische Suche nach analogen Stücken von großer Bedeutung sind. Sicher war dies für ihn nicht einfach, schließlich schrieb er seine Texte vom provinziellen Telsze aus. Vielleicht gelangte er in Wilna an einen Teil der zitierten Publikationen, oder in Krakau, anlässlich seiner Aufenthalte in Zakopane. Einen weiteren Teil hatte er vielleicht in seiner Bibliothek².

Zu den wichtigsten Verdiensten Brensztejns gehört die Tatsache, dass er den Großteil der von ihm entdeckten Funde publizierte, wie auch andere, die den Weg in seine Sammlung fanden. Im Übergang vom 19. und 20. Jh. trug er eine Eigene Kollektion archäologischer Fundstücke zusammen, die im Folgenden detailliert gezeigt wird. Dank seiner Publikationen kam über die Hälfte dieser Sammlung in den wissenschaftlichen Umlauf. Brensztejn schrieb als Autodidakt zeitgemäß gute Artikel, auch wenn wir heute seine In-

Apibendrinant archeologijos mokslo požiūriu M. Brenšteino archeologinių straipsnių mokslinio lygio vertinimas negali būti vienareikšmis. Reikia pripažinti, kad juose trūksta kai kurios svarbios informacijos: tikslesnio radimviečių aprašymo, duomenų apie radinius *in situ* (išskyrus atvejus, kai tai buvo galima užfiksuoti, pvz., jam tyrinėjant Juodsodės Gargždo kalno ir Šiluko kapinynus). Kita vertus, radinius M. Brenšteinas aprašė nuodugnai, dažniausiai pateikė jų piešinius ar nuotraukas (1 pav.), nurodė analogijas. Taigi M. Brenšteina labiau domino patys radiniai nei jų archeologinis kontekstas, tačiau tai buvo būdinga daugeliui jo amžininkų tyrinėtojų.

M. Brenšteinas gerai suprato, kad mokslinei archeologinių radinių analizei, siekiant rasti analogiškų dirbinių, itin svarbios literatūros nuorodos ir bibliografinės paieškos. Žinoma, M. Brenšteino atveju tai nebuvo taip paprasta – juk jis savo tekstus rašė dar gyvendamas provincialiuose Telsiuose. Galbūt su dalimi cituojamų publikacijų jis susipažino Vilniuje ar Krokovoje, lankydamasis Zakopanėje, dalį galbūt turėjo savo bibliotekoje².

Vienas svarbiausių M. Brenšteino nuopelnų yra tai, kad daugelį savo iškastų, taip pat į paties rinkinį patekusių radinių jis publikavo. XIX–XX a. sandūroje šis tyrinėtojas sukaupe asmeninę archeologinių dirbinių kolekciją (ją toliau išsamiai pristatome). Dėl jo publikacijų daugiau nei pusė šio rinkinio eksponatų pateko į mokslinę apyvartą. Savamokslis M. Brenšteinas savo laikmečiu parašė gerų straipsnių, tiesa, šiandien mes galime ir nesutikti su jo interpretacijomis. Toks buvo tuometinis archeologijos mokslo lygis. Pvz., lenkų archeologijos tėvo E. Majewskio (E. Ma-

2| O tym, że M. Brensztejn zgromadził księgozbiór w Telszach, dowodzi fakt, że na początku lat 30. XX w. przekazał książki, pozostawione na Żmudzi, polskiemu towarzystwu „Pochodnia”, działającemu w Kownie (S. Kościalkowski 1938, IV–V).

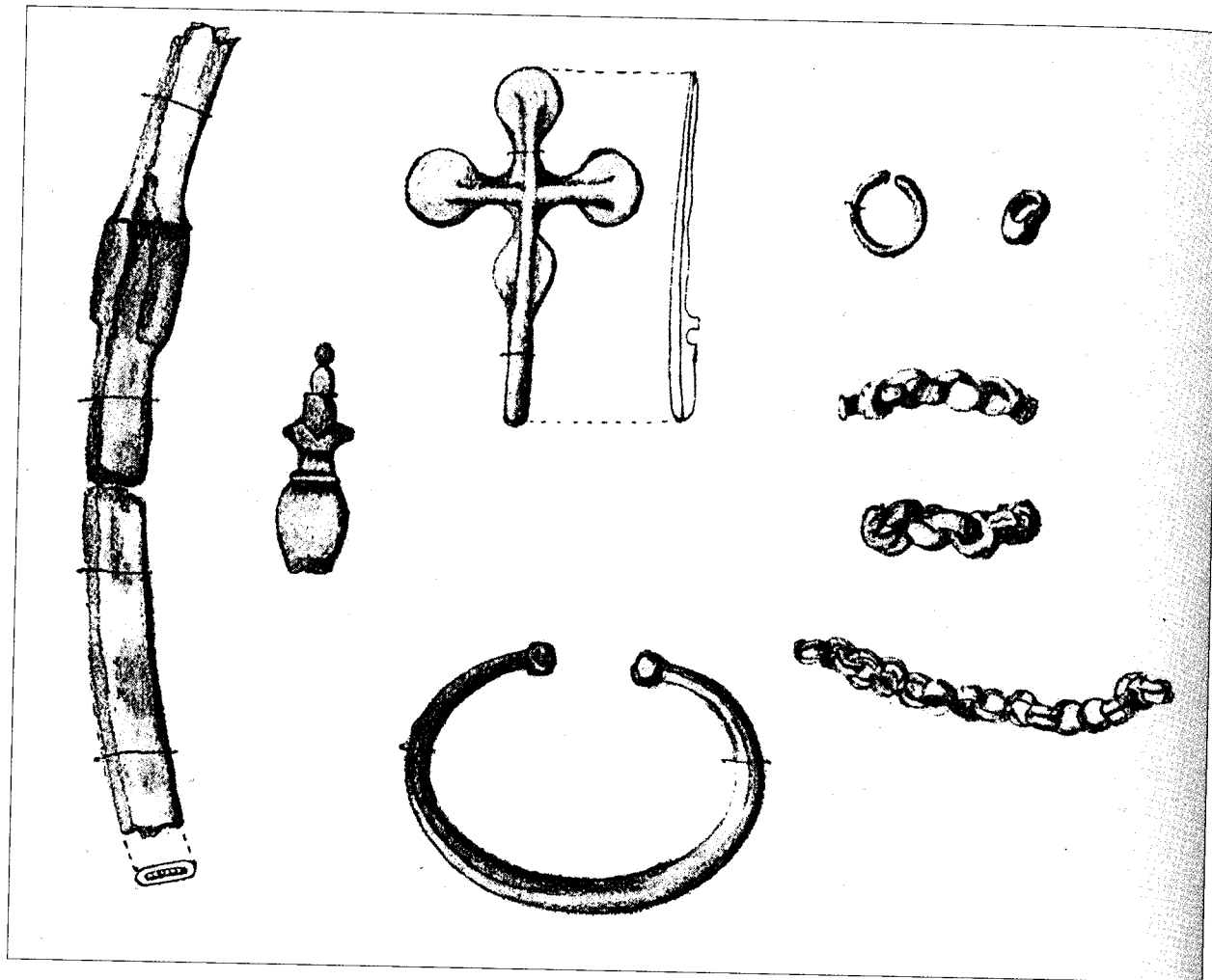
2| Der Umstand, dass Brensztejn eine Buchsammlung in Telsze besaß geht daraus hervor, dass er zu Beginn der 1930er Jahre die in Schemaitien zurückgelassenen Bücher dem polnischen in Kowno tätigen Verein „Pochodnia“ (Fackel) überließ (S. Kościalkowski 1938, IV–V).

2| Kad knygu M. Brenšteinas buvo sukaupeš Telsiuose, liudija tai, jog ketvirtu XX a. dešimtmečio pradžioje jis knygas, paliktas Žemaitijoje, dovanavo Kaune tuo metu veikusiai lenkų draugijai „Pochodnia“ (S. Kościalkowski 1938, IV–V).

Ryc. 1. Znaleźiska z cmentarzyska w Judsodziach
(litew. Juodsodė, nr T27), opublikowane w artykule
M. Brensztejna (1901a, ryc. II)

Abb. 1. Funde vom Gräberfeld in Judsodie (lit. Juodsodė, Nr.
T27), publiziert im Artikel von M. Brensztejn (1901a, Abb. II)

I pav. Juodsodės kapinyno (nr. T27) radiniai, publikuoti
M. Brenšteino straipsnyje (M. Brensztejn 1901a, pav. II)

zła się w obiegu naukowym. M. Brensztejn, jako samouk, napisał dobre jak na swój czas artykuły, aczkolwiek obecnie możemy nie zgadzać się z jego interpretacjami. Taki był jednak poziom ówczesnej archeologii. Na przykład w publikacji „ojca archeologii polskiej”, E. Majewskiego na temat odkryć w Pakalniszkach (litew. Pakalniškiai) brak informacji o kontekście znalezienia wielu zabytków (E. Majewski 1900). Dziennik wykopalisk M. Butrymówny, na którym opierał się Majewski, nie zawierał tych danych. W porównaniu z tym artykułem, prace arche-

interpretationen ablehnen müssen. Dies lag aber am Niveau der damaligen Archäologie. In einem Beitrag des „Vaters der polnischen Archäologie“, Erazm Majewski zu den Funden von Pakalniszki (lit. Pakalniškiai) fehlt es an Informationen zum Fundkontext vieler Gegenstände (E. Majewski 1900). Das Forschungstagebuch von M. Butrymówna, auf dem Majewski basierte, enthielt diese Angaben nicht. Im Vergleich zu diesem Artikel scheinen die Arbeiten Brensztejns den damaligen Standards entsprechend auf einem verhältnismäßig hohen Niveau zu sein.

jevskio) publikacijoje, skirtoje radiniams iš Pakalniškių, trūksta informacijos apie daugelio dirbinių radimo kontekstą (E. Majewski 1900). M. Butrimaitės (M. Butrymówna) kasinėjimų dienoraštyje, kuriuo rėmėsi E. Majewskis, tų duomenų nebuvo. Palyginti su pastaruoju straipsniu, archeologiniai M. Brenšteino darbai pagal to meto reikalavimus atrodo gana neblogo lygio.

M. Brenšteino domėjimasi archeologija vainikavo darbas prie „Archeologinio Kauno gubernijos inven-

ologiczne M. Brensztejna wydają się być na stosunkowo dobrym poziomie według ówczesnych wymagań.

Ukoronowaniem zainteresowań archeologicznych Brensztejna była praca nad „Inwentarzem archeologicznym gubernji kowieńskiej”, którego pisanie rozpoczął w połowie 1903 r. Szczegółowy opis kolejnych etapów tej pracy oraz kolejnych prób publikacji „Inwentarza...” znajduje się w artykule M. Krajewskiej w niniejszym tomie. Opracowywanie „Inwentarza...” trwało kilka lat, przy czym M. Brensztejn wykorzystywał w tej pracy różne źródła, np. rękopis dziennika wykopalisk T. Dowgirda/T. Daugirdasa, który w liście z 25 lutego 1907 r. (ryc. 2) prosił o zwrot manuskryptu (LVIA, F.1135. ap. 6, s.v. 2, 134v). Na pewno pomocny był też wykaz prywatnych kolekcji, w tym archeologicznych, znajdujących się na dworach i plebaniach na Żmudzi, nad którym Brensztejn pracował w tym samym czasie. Dzieło to, także w formie rękopisu, liczącego 167 stron, jest obecnie przechowywane w Litewskim Muzeum Narodowym w Wilnie (Lietuvos nacionalinis muziejus, dalej LNM; nr inw. f. R-302, b.220; por. A. Butrimas 1987, 12).

Celem niniejszego artykułu jest ocena „Inwentarza...” M. Brensztejna jako źródła archeologicznego w świetle współczesnych danych litewskiej archeologii. Zrozumiałe, że będzie to jedynie wstępna ocena, gdyż rozmiar manuskryptu przekracza możliwości pełnej, szczegółowej analizy w ramach tej publikacji. Jednak każdy badacz będzie miał okazję dokonać własnej analizy interesujących go stanowisk i wykorzystać te dane w swoich studiach. Naszym pragnieniem jest pokazanie, co nowego wnosi ta praca M. Brensztejna do litewskiej nauki, jakie inne źródła powtarza i jak je interpretuje, jakich inspiracji do pracy może dostarczyć archeologom. Jednocześnie chcemy pokazać, jakie są obecne losy prywatnych kolekcji archeologicznych, które oglądał M. Brensztejn, raz jeszcze zwracając uwagę na kolekcjonerów starożytności archeologicznych na Litwie z przełomu XIX i XX w.

Die Krönung des archäologischen Interesses von Brensztejn war die Arbeit am „Archäologischen Inventar des Gouvernements Kowno“, mit der er um die Jahreshälfte 1903 begann. Eine detaillierte Beschreibung der jeweiligen Arbeitsetappen und Publikationsversuche des „Inventars...“ kann man dem Beitrag von M. Krajewska im vorliegenden Band entnehmen. Die Bearbeitung des „Inventars...“ dauerte einige Jahre, wobei Brensztejn für diese Arbeit verschiedene Quellen benutzte, z.B. das handschriftliche Grabungstagebuch von T. Dowgird (T. Daugirdas), welcher ihn im Brief vom 25. Februar 1907 (Abb. 2) um die Rückgabe des Manuskripts bat (LVIA, F.1135. ap. 6, s.v. 2, 134v). Sicher waren auch die Register privater, auch archäologischer Kollektionen hilfreich, die sich in den Gutshöfen und Pfarreien Schemaitiens befanden und an dem Brensztejn zur selben Zeit arbeitete. Dieses Werk befindet sich, ebenfalls als Manuskript von 167 Seiten, im Litauischen Nationalmuseum in Wilna (Lietuvos nacionalinis muziejus, weiter LNM; Inventarnr. f. R-302, b.220; vgl. A. Butrimas 1987, 12).

Das Ziel des vorliegenden Beitrags ist es, das „Inventar...“ von M. Brensztejn als archäologische Quelle im Licht des heutigen Wissenstandes der litauischen Archäologie zu bewerten. Verständlicherweise wird es sich nur um eine einleitende Bewertung handeln, das der Umfang des Manuskripts die Möglichkeit einer vollständigen, detaillierten Analyse im Rahmen dieses Bands unmöglich macht. Jeder Forscher wird Gelegenheit haben, die ihn interessierenden Fundstellen selbst zu analysieren und diese Daten bei den eigenen Studien zu verwenden. Wir möchten zeigen, was diese Arbeit von Brensztejn der litauischen Wissenschaft neues gebracht hat, welche anderen Quellen dort wiedergegeben und interpretiert werden und welche berufliche Inspiration sie für Archäologen darstellen kann. Gleichzeitig möchten wir darlegen, welches Schicksal die privaten archäologischen Sammlungen ereilte, die Brensztejn einst betrachtete, wobei wir erneut auf die Altertumssammler Litauens der Wendezeit des 19. und 20. Jhs. aufmerksam machen.

toriaus“, kurį jis pradėjo rašyti 1903 m. viduryje. Visi šio darbo etapai nuodugniai aprašomi ir tolesnės pastangos „Inventorių“ publikuoti aptariamos M. Krajewskos (M. Krajewskos) straipsnyje šiame tome. Darbas su „Inventoriumi“ truko keletą metų. M. Brenšteinas naudojo įvairiais šaltiniais, pvz., rankraštinio T. Daugirdo (T. Dowgird) kasinėjimų dienoraščiu. Mokslininkas 1907 m. vasario 25 d. laišką (2 pav.) prašė rankraštį grąžinti (LVIA, F. 1135, ap. 6, s.v. 2, 134v). Neabejotinai labai pravartus buvo ir privačių kolekcijų, tarp jų ir archeologinių, buvusių dvaruose ir klebonijose, sąvadas, kurį M. Brenšteinas rengė tuo pat metu. Šis 167 lapų veikalas, taip pat rankraštinio pavidalu, šiuo metu saugomas Lietuvos nacionaliniame muziejuje Vilniuje (toliau LNM; inv. nr. F. R-302, b. 220; žr. A. Butrimas 1987, 12).

Šiame straipsnyje siekiame įvertinti M. Brenšteino „Inventorių“ kaip archeologijos mokslo šaltinį, svarbų šiandienams Lietuvos archeologijos duomenims. Suprantama, vertinimas tėra įvadinis, antraip visapusiškos analizės rankraščio apimtis viršytų šios publikacijos galimybes. Vis dėlto kiekvienas tyrinėtojas turės galimybę atlikti savąją jį dominančią paminklų analizę ir tuos duomenis panaudoti savo veikaluose.

Mes norime parodyti, ką nauja Lietuvos mokslui teikia šis M. Brenšteino darbas, kokius kitus šaltinius jis pakartoja ir kaip juos interpretuoja, kokių paskatų gali suteikti tolesniam archeologų darbui. Be to, dar kartą atkreipdami dėmesį į XIX–XX a. sandūros archeologinių senienų rinkėjus Lietuvoje siekiame parodyti, koks yra M. Brenšteino apžiūrėtų privačių archeologinių kolekcijų likimas šiandien.

Ryc. 2. Fragment listu T. Dowgirda do M. Brensztejna (z 25 lutego 1907), w którym jest mowa o zwrocie dziennika wykopalisk T. Dowgirda i katalogu jego kolekcji. Zbiory LVIA, F.1135, ap. 6, s.v. 2, 134v

Abb. 2. Fragment eines Briefs von T. Dowgird an M. Brensztejn (vom 25. Februar 1907), in dem die Rückgabe des Grabungstagebuchs von Dowgird sowie seines Kollektionskatalogs angesprochen wird. Sammlungen LVIA, F.1135, ap. 6, s.v. 2, 134v

2 pav. T. Daugirdo laiško M. Brenšteinui ištrauka (1907 02 25), kur užsimenama apie T. Daugirdo kasinėjimų dienoraščio ir rinkinio katalogo grąžinimą. LVIA rinkiniai, F. 1135, ap. 6, s.v. 2, 134v

Co do mych diennikow i katalogow nie nie mogli obciem
 licz chiat bym je miie o ile mogem podrej. - Przekazanie pa-
 sytai je proste byto by handro amhanduwanie i rozstawanie
 .ale nie dy mogt bys mi pan kakuu dziedzic. - Czy nie bym
 w Kuuuuie ko prawo bym przedstawienie kakuuyt u fry.
 bytuo wenijsz ale dobre oparowanie i opierokowanie. - Naj-
 mi by byto by gdyby rachunt same adwisi kakuue do Plenu
 i sprecyji ku du parz. - ale moze to to ebyt dzieg puz.
 woby sie irenai. - Wzielano nie kuz nadzi w toz
 Cis fawie Michale obtydat w Plenuyze a tym maku
 przyim sendem uciuniai kuy sauy kani
 ad ryaliwego C. Tadeusza Dowgirda

25/II 1907.

Plenuyze
 kur Egnatow.

PRYWATNA KOLEKCJA PREHISTORYCZNA MICHAŁA BRENZSZTEJNA

M. Brensztejn zgromadził własny zbiór starożytności i eksponatów historycznych, który rzetelnie opisał. W Litewskim Państwowym Archiwum Historycznym w Wilnie (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, dalej LVIA) przechowywane są dwa rękopisy: „Zbiory moje darowane do Muzeum T.P.N” (LVIA, F.1135, ap. 6, s.v. 66) i „Spis przedmiotów, złożonych w depozycie Towarz. Przyjaciół Nauk w Wilnie przez Michała Brensztejna z Telsz. 1909 18 VII” (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 48, 493–496; ryc. 3). Oba spisy, sporządzone przez samego Brensztejna, nie są identyczne. Pierwszy jest krótszy,

DIE PRIVATE PRÄHISTORISCHE KOLLEKTION VON MICHAŁ BRENZSZTEJN

M. Brensztejn trug eine eigene Sammlung von Altertümern und historischen Exponaten zusammen, die er beflissentlich beschrieb. Im Historischen Staatsarchiv Litauens in Wilna (Lietuvos valstybės istorijos archyvas, weiter LVIA) befinden sich zwei Manuskripte: „Meine dem T.P.N- Museum gestifteten Sammlungen“ (LVIA, F.1135, ap. 6, s.v. 66) und das „Sachregister der zur Aufbewahrung in der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna von Michal Brensztejn aus Telsze übergebenen Gegenstände. 1909 18 VII“ (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 48, 493–496; Abb. 3). Die beiden Listen, von Brensztejn persönlich angefertigt, sind nicht identisch.

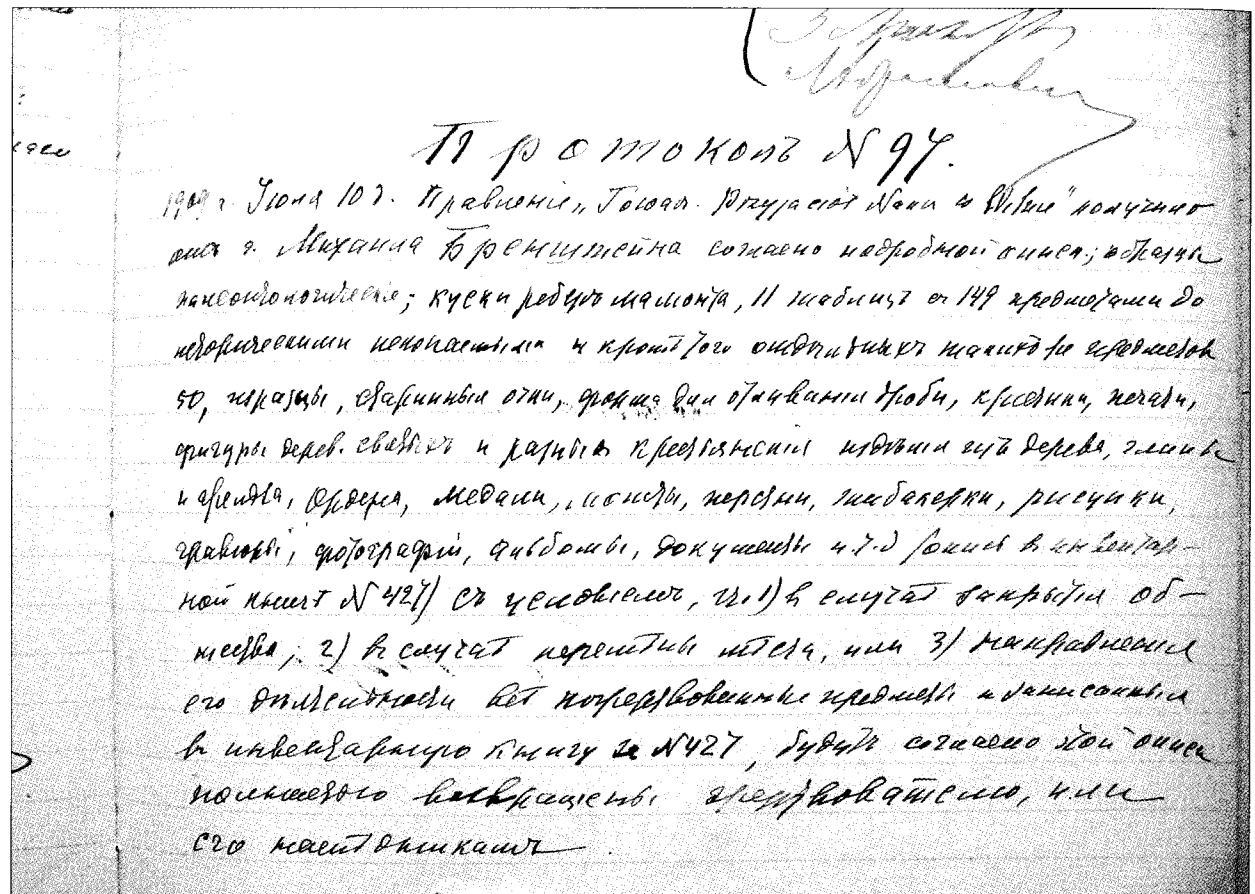
ASMENINIS PRIEŠISTORINIS MYKOLO BRENŠTEINO RINKINYS

M. Brenšteinas buvo sukaupęs senienų, istorinių eksponatų rinkinį ir jį tvarkingai aprašęs. Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau LVIA) saugomi du rankraščiai: „Zbiory moje darowane do Muzeum T.P.N“ („Mano rinkiniai, dovanoti TPN muziejui“; LVIA, F. 1135, ap. 6, s.v. 66) ir „Spis przedmiotów, złożonych w depozycie Towarz. Przyjaciół Nauk w Wilnie przez Michała Brensztejna z Telsz. 1909 18 VII“ („Daiktų, Mykolo Brenšteino iš Telsių perduotų depozitu Mokslo bičiulių draugijai Vilniuje 1909 07 18, sąrašas“; LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 48: 3 pav.). Abu

Ryc. 4. Protokół Towarzystwa Przyjaciół Nauk nr 97 z 10 lipca 1909 r. o przekazaniu zbioru M. Brensztejna Towarzystwu. „Księga Protokołów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907–1916”. Zbiory LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14, 36

Abb. 4. Protokoll Nr. 97 der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften vom 10. Juli 1909 zur Übergabe der Sammlung Brenszteins an die Gesellschaft. „Protokollbuch der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna 1907–1916”. Sammlungen LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14, 36

4 pav. 1909 m. liepos 10 d. Mokslo bičiulių draugijos protokolas Nr. 97 apie M. Brenšteino rinkinio perdavimą draugijai. „Księga Protokołów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907–1916”. LVIA rinkiniai, F. 1135, ap. 22, s.v. 14, 36

obejmuje 92 znaleziska (wraz z eksponatami paleontologicznymi), drugi – 184 znaleziska (w tym 177 zabytków archeologicznych).

10 lipca 1909 r. M. Brensztejn przekazał swoją kolekcję archeologiczną Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Wilnie, co zostało zarejestrowane w „Księdze Protokołów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907–1916”, protokół nr 97 (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14). W krótkim spisie wymieniono 149 eksponatów prehistorycznych, przymocowanych do 11 tablic (w owym czasie była to rozpowszechniona forma przechowywania znalezisk archeologicznych), oraz dodatkowo 50 pojedynczych zabytków (ryc. 4).

Die erste ist kürzer, sie umfasst 92 Funde (einschließlich paläontologischer Exponate), die Zweite weist 184 Funde auf (darunter 177 archäologische Fundstücke).

Am 10. Juli 1909 übergab Brensztejn seine archäologische Kollektion der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna, was im „Protokollbuch der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna 1907–1916“, Protokoll Nr. 97 (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14) registriert wurde. In der kurzen Liste werden 149 prähistorische Exponate genannt, die an 11 Tafeln befestigt waren (eine damals übliche Art der Aufbewahrung von archäologischen Funden), sowie zusätzlich 50 Einzelstücke (Abb. 4).

sąrašai, sudaryti paties M. Brenšteino, nėra identiški. Pirmas trumpesnis, apimantis 92 radinius (kartu su paleontologiniais radiniais), antras – 184 (iš jų 177 archeologiniai radiniai).

Visus savo archeologinius radinius 1909 m. liepos 10 d. M. Brenšteinas perdavė Mokslo bičiulių draugijai. Tai užfiksuota draugijos protokolų knygoje „Księga Protokołów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 1907–1916“ („Mokslo bičiulių draugijos Vilniuje 1907–1916 m. protokolų knyga“), protokole nr. 97 (LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 14). Trumpame aprašyme minimi 149 priešistoriniai eksponatai, pritvirtinti

Po II wojnie światowej eksponaty ze zbioru M. Brensztejna nie zaginęły ani nie uległy zniszczeniu, lecz znalazły się w Muzeum Historii i Etnografii Litwy w Wilnie (Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus), od 1992 r. Lietuvos nacionalinis muziejus (LNM)³. Kolekcja nie została w LNM zainwentaryzowana jako całość, lecz według stanowisk, z których pochodzą poszczególne zabytki. Można jednak zrekonstruować cały ten zbiór na podstawie spisów sporządzonych przez M. Brensztejna, weryfikując dane z kartoteką Działu Archeologii LNM i księgami inwentaryzowymi muzeum, gdzie przy poszczególnych eksponatach zamieszczone są uwagi, z jakiej kolekcji pochodzą. Poniżej prezentujemy ten ciekawy zbiór, jednocześnie podając aktualne numery inwentaryzowe zabytków, gdy udało się zidentyfikować dany przedmiot.

Na podstawie obu sporządzonych przez M. Brensztejna spisów można wymienić eksponaty, które trafiły do muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Spójrzmy na dłuższy „Spis przedmiotów...”. Siedem eksponatów M. Brensztejn zaliczył do paleontologii. Do tej grupy należy *Konglomerat z okresu jurajskiego* (z jeziora pod m. *Wornie, pow. telszewski*), trzy skamieniałe formacje z Dziewiałtowa (litew. Deltuva) z powiatu wilkomierskiego, dwa fragmenty żebra mamuta znalezione na cmentarzu kościelnym (ryc.5) w Olsiadach (litew. Alsėdziai) oraz kość zwierzęca z nacięciami z Żutowtów (litew. Žutautai)⁴.

Większość zbioru archeologicznego stanowiły znaleziska z cmentarzysk badanych przez M. Brensztejna. Są to eksponaty z cmentarzyska „Potumszelu-Kapaj” (57 szt.⁵, w tym różne ułamki naczyń – ryc. 6), z cmentarzyska czy kurhanu

Nach dem Zweiten Weltkrieg gingen die Exponate aus der Sammlung Brensztejns nicht verloren und wurden auch nicht zerstört, sondern sie befanden sich im Museum für Geschichte und Ethnographie Litauens in Wilna (Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus, seit 1992: Lietuvos nacionalinis muziejus – LNM)³. Die Kollektion wurde im LNM nicht als Gesamtheit inventarisiert, sondern nach den Fundstellen, von denen die einzelnen Stücke stammten. Dennoch lässt sich die ganze Sammlung über die Listen von Brensztejn rekonstruieren, wobei man die Angaben aus der Kartothek der archäologischen Abteilung des LNM und den Inventarbüchern des Museums abgleicht, in denen sich bei den jeweiligen Exponaten Anmerkungen befinden, aus welcher Kollektion sie stammen. Untenstehend präsentieren wir diese interessante Sammlung, gleichzeitig geben wir die aktuellen Inventarnummern der Funde an, soweit es gelang, die jeweiligen Gegenstände zu identifizieren.

Auf Grundlage der beiden von M. Brensztejn angefertigten Listen lassen sich die Exponate nennen, die ins Museum der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften kamen. Werfen wir einen Blick ins längere „Sachregister...“. Sieben Exponate gehörten nach Brensztejn zur Paläontologie. Zu dieser Gruppe gehören ein *Konglomerat aus der Jurazeit* (aus einem See beim *Städtchen Wornie, Kr. Telsze*), drei versteinerte Formationen aus Dziewiałtów (lit. Deltuva) aus dem Kreis Wilkomierz, zwei Fragmente von Mammutrippen, gefunden auf dem Kirchenfriedhof (Abb.5) in Olsiady (lit. Alsėdziai) sowie ein Tierknochen mit Einkerbungen aus Żutowty (lit. Žutautai)⁴.

Den Großteil der archäologischen Sammlung stellten die Funde aus von Brensztejn untersuchten Gräberfeldern. Es handelt sich um Exponate aus dem Gräberfeld „Potumszelu-Kapaj“ (57 Ex.⁵, darunter verschiedene Gefäßscherben – Abb. 6),

prie 11 lentelių (anuomet taip dažnai būdavo saugomi archeologiniai radiniai), ir dar 50 tokio pat pobūdžio pavienių dirbinių (4 pav.).

Po Antrojo pasaulinio karo M. Brenšteino rinkinio eksponatai nei pradingo, nei buvo sunaikinti, jie pateko į Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejų (nuo 1992 m. – LNM)³. Rinkinyje LNM buvo inventorizuotas ne kaip visuma, bet pagal atskiras radimvietes. Remiantis M. Brenšteino rinkinio sąrašais šią kolekciją galima atkurti derinant duomenis iš LNM Archeologijos skyriaus kartotekos ir inventorinių muziejaus knygų, kuriose prie tam tikrų eksponatų įrašytos pastabos, iš kurių rinkinių jie paimti. Šį įdomų rinkinį toliau pristatome pateikdami dabartinius inventorinius radinių numerius, jei pavyko identifikuoti tam tikrą dirbinį.

Remiantis abiem M. Brenšteino sudarytais rinkinio sąrašais galima išvardyti, kokie eksponatai pateko į Mokslo bičiulių draugijos muziejų. Pažvelkime į ilgesnį sąrašą „Spis przedmiotów...“. Septynis eksponatus M. Brenšteinas priskyrė prie paleontologijos. Šiai grupei priklauso *Juros periodo konglomeratas* (iš ežero prie *Varnių*), trys suakmenėję dariniai (iš Deltuvos, Ukmergės apskr.), du mamuto šonkaulio fragmentai (rasti Alsėdžių bažnyčios šventoriuje – 5 pav.), gyvulio kaulas su įraižomis (iš Žutautų).⁴

Didžiąją dalį archeologinio rinkinio sudarė radiniai iš M. Brenšteino tyrinėtų kapinynų. Tai eksponatai iš Patumšalių kapų (57 vnt.⁵ kartu su paskiromis keramikos šukėmis – 6 pav.), Rainių kapinyno ar pilkapyno (5 vnt.), iš Juodsodės Gargždo kalno

3| Dėkuojame kierowniczce Działu Archeologii LNM, pani Eglė Griciuvienė za udostępnienie kolekcji M. Brensztejna.

4| Losy eksponatów paleontologicznych na razie nie są znane. Być może są one przechowywane w innym dziale LNM.

5| W spisie „Zbiory moje...” figuruje jedynie 29 pozycji. Różnica w spisach powstała dlatego, że w tym ostatnim zestawieniu pod jednym numerem porządkowym zapisywano po kilka fragmentów zabytków.

3| Wir bedanken uns bei der Leiterin der Archäologischen Abteilung des LNM, Eglė Griciuvienė für die Bereitstellung der Kollektion von M. Brensztejn.

4| Das Schicksal der paläontologischen Exponate ist derzeit unbekannt. Vielleicht befinden sie sich in einer anderen Abteilung des LNM.

5| Auf der Liste „Meine Sammlungen...” befinden sich nur 29 Positionen. Die Diskrepanz der Listen rührt daher, dass in der letztgenannten mehrere Fundstücke unter einer Nummer notiert wurden.

3| Dėkojame LNM Archeologijos skyriaus vedėjai Eglėi Griciuvienei, sudariusiai galimybę susipažinti su M. Brenšteino kolekcija.

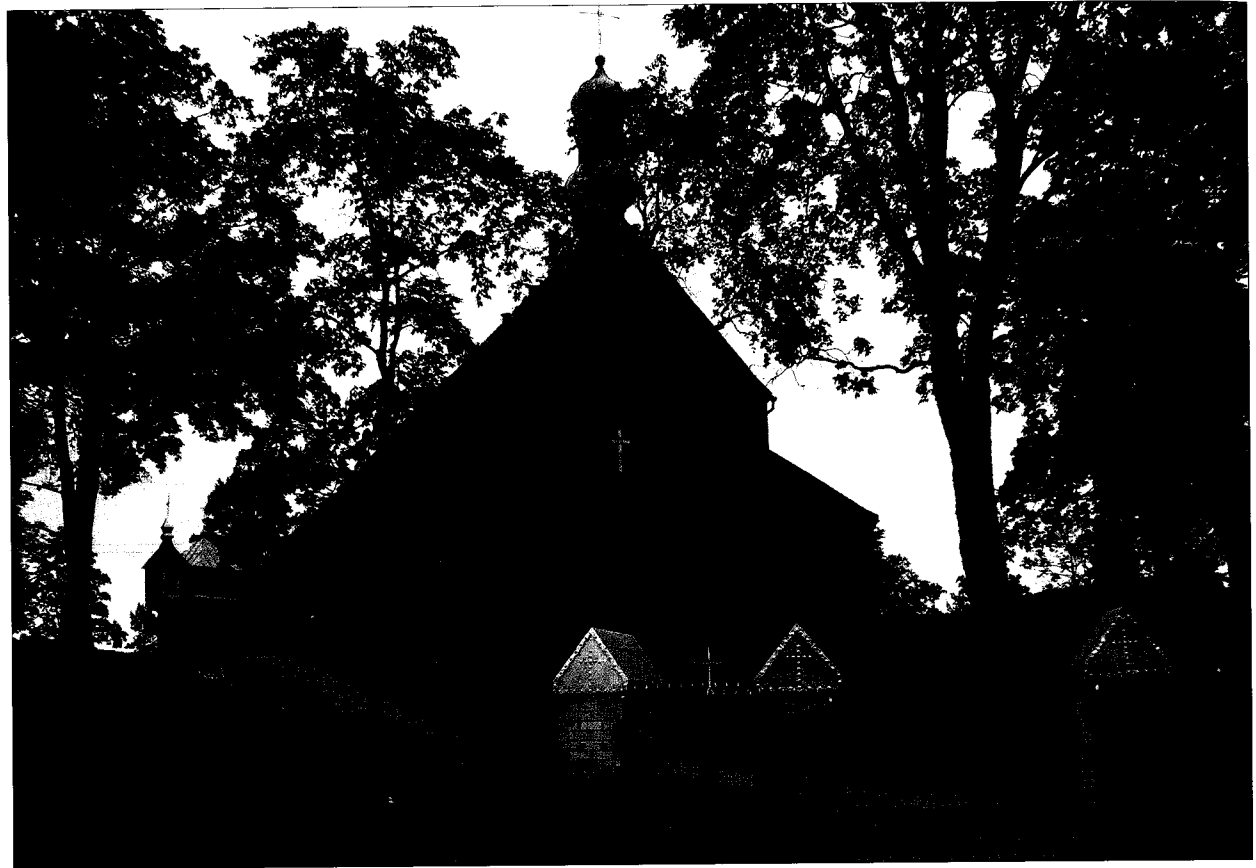
4| Paleontologinių eksponatų likimas kol kas neaiškus. Galbūt jie saugomi kurio nors kito LNM skyriaus fonduose.

5| Sąrašė „Zbiory moje...” aprašyti tik 29 radiniai. Skirtumas sąrašuose atsirado dėl to, kad pastarajame aprašyme kai kurie dirbinių fragmentai žymėti vienu cilės numeriu.

Ryc. 5. Kościół w Olsiadach (litew. Alsėdžiai). Na wzgórzu, na którym stoi kościół oraz na dziedzińcu kościelnym znaleziono kości mamuta, długo przechowywane w zakrystii, później przekazane do zbiorów M. Brensztejna. Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 5. Kirche in Olsady (lit. Alsėdžiai). Auf dem Hügel, auf dem die Kirche steht sowie auf dem Kirchhof wurden Mammutknochen gefunden, die man lange in der Sakristei aufbewahrte und die später in die Sammlung Brensztejns gelangten. Foto: Rasa Banytė-Rowell

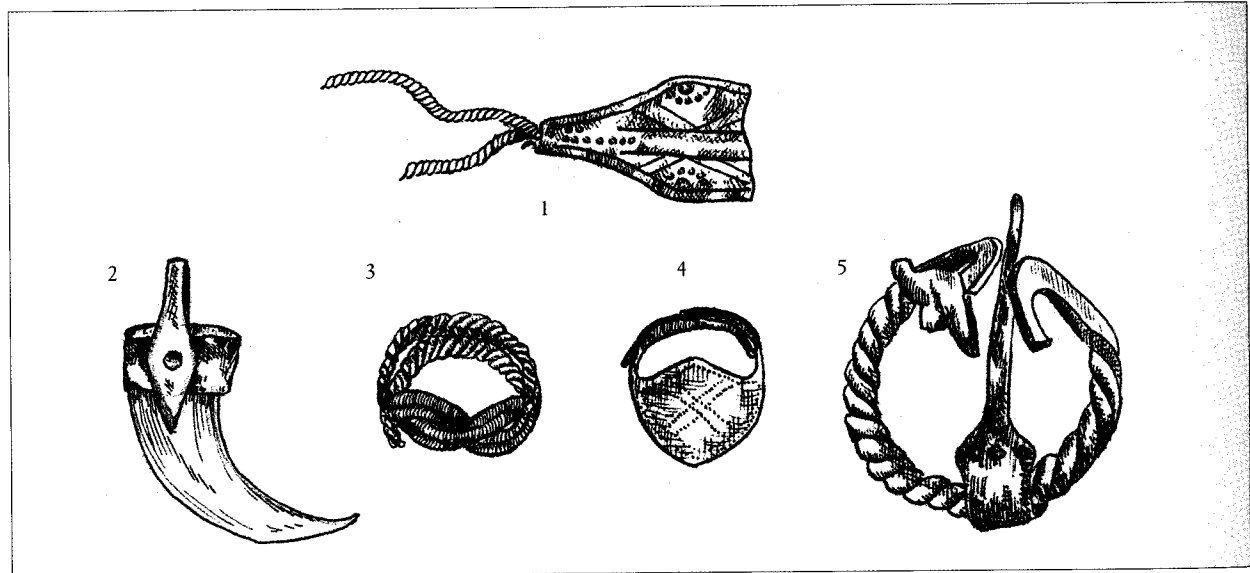
5 pav. Alsėdžių bažnyčia, ant kurios kalvos, šventoriuje, buvo rasti mamuto kaulai. Jie ilgai saugoti zakristijoje, vėliau perduoti į M. Brenšteino rinkinį. Rasos Banytės-Rowell fotogr.

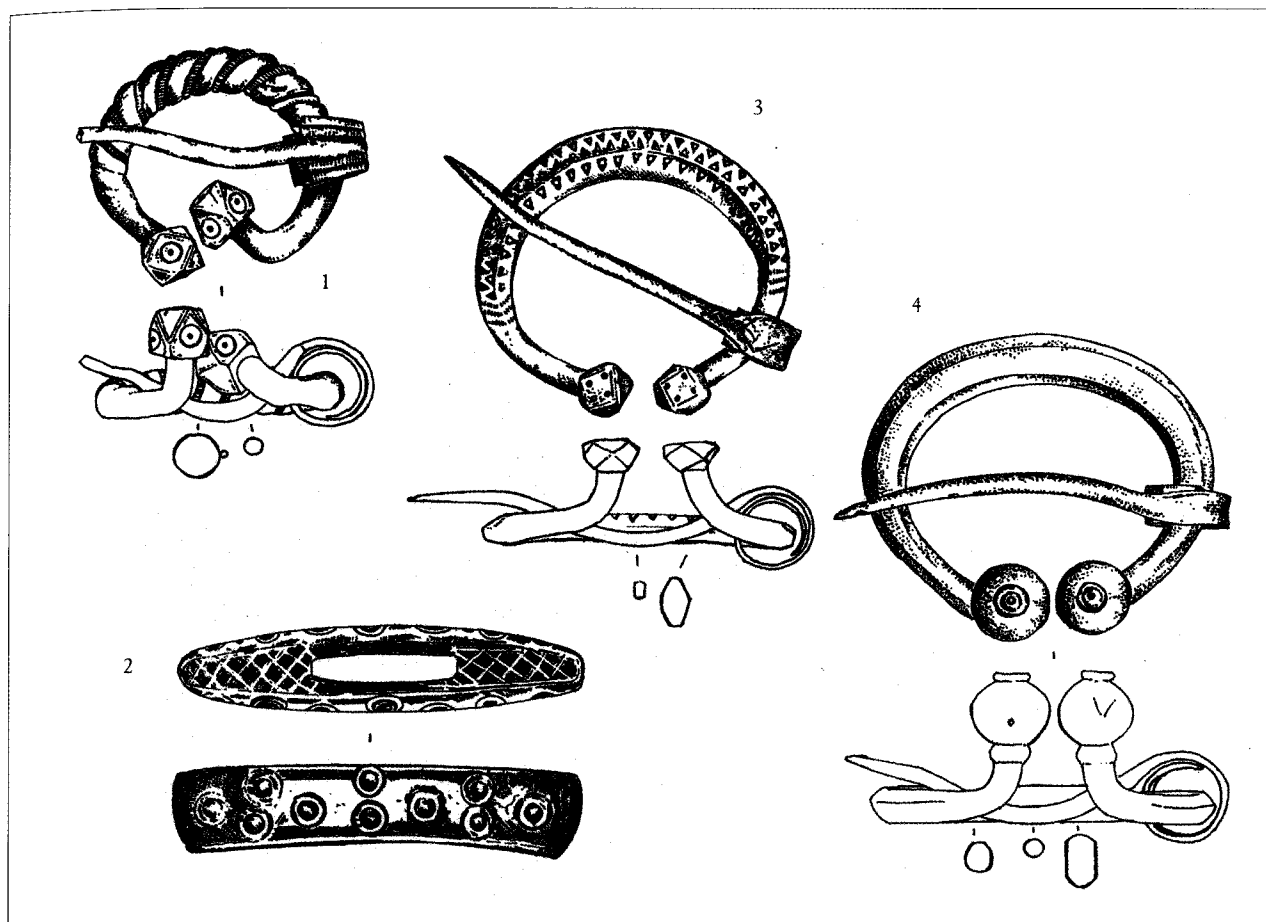

Ryc. 6. Znaleźiska z badanego przez M. Brensztejna cmentarzyska Potumszele (litew. Patumšaliai, nr T64), obecnie przechowywane w LNM: 1 – fragment naszyjnika (nr inw. AR 28:33), 2 – zawieszka-amulet (nr inw. AR 28:29), 3, 4 – pierścienie (nr inw. AR 28: 16,8), 5 – zapinka podkowiasta (nr inw. AR 28:21). 1,3–5 brąz, 2 brąz, pazur niedźwiedzia. Kartoteka Działu Archeologii LNM

Abb. 6. Funde aus dem von M. Brensztejn untersuchten Gräberfeld Potumszele (lit. Patumšaliai, Nr. T64), die heute im LNM aufbewahrt werden: 1 – Halsringfragment (Inv. Nr. AR 28:33), 2 – Anhänger/Amulett (Inv. Nr. AR 28:29), 3, 4 – Ringe (Inv. Nr. AR 28: 16,8), 5 – Hufeisenfibel (Inv. Nr. AR 28:21). 1,3–5 Bronze, 2 Bronze, Bärenkralle. Kartothek der Archäologischen Abteilung des LNM

6 pav. Radiniai iš M. Brenšteino kasinėto Patumšalių kapinyno (nr. T64), šiuo metu saugomi LNM: 1 – antkaklės fragmentas (inv. nr. AR 28:33), 2 – kabutis-amuletas (inv. nr. AR 28:29), 3, 4 – žiedai (inv. nr. AR 28:16, 8), 5 – pasaginė segė (inv. nr. AR 28:21). 1, 3–5 – žalvaris, 2 – žalvaris, lokio nagas. LNM Archeologijos skyriaus kartoteka

Ryc. 7. Kilka znalezisk z tzw. skarbu z Syrajć (litew. Siraičiai, nr T81), obecnie przechowywanego w LNM: 1, 3, 4 – zapinki podkowiaste (nr inw. AR 17: 13, 14, 11), 2 – jelec miecza (nr inw. AR 17: 40). Wszystko z brązu. Kartoteka Działu Archeologii LNM, rys. Audronė Ruzienė

Abb. 7. Einige Fundstücke aus dem sog. Schatz aus Syrajcie (lit. Siraičiai, Nr. T81), die sich heute im LNM befinden: 1, 3, 4 – Hufeisenfibeln (Inv. Nr. AR 17: 13, 14, 11), 2 – Parierstange eines Schwerts (Inv. Nr. AR 17: 40). Alle aus Bronze. Kartothek der Archäologischen Abteilung des LNM, Zeichnung von Audronė Ruzienė

7 pav. Keletas radinių iš vadinamojo Siraičių lobio (nr. T81), šiuo metu saugomo LNM: 1, 3, 4 – pasaginės segės (inv. nr. AR 17:13, 14, 11), 2 – kalavijo rankenos skersinis (inv. nr. AR 17:40). Viskas iš žalvario. LNM Archeologijos skyriaus kartoteka, piešė Audronė Ruzienė

w Rajniach (5 szt.), z nekropoli „Gargźdi kalnas“ i „Szyluks“ w Judsodziach (13⁶ szt.)⁷. Jedyne w „Spisie przedmiotów...“ zostały opisane znaleziska z cmentarzyska w Syrajciach, które M. Brensztejn opublikował jako skarb (42 szt. – ryc.

aus dem Gräberfeld oder Hügelgrab in Rajnie (5 Ex.), aus den Nekropolen „Gargźdi kalnas“ und „Szyluks“ in Judsodzie (13⁶ Ex.)⁷. Einzig im „Sachregister...“ wurden die Funde aus dem Gräberfeld in Syrajcie beschrieben, welche Brensztejn als

ir Šiluko kapinyų (13 vnt.)⁶). Tik sąrašė „Spis przedmiotów...“ yra aprašyti radiniai iš Siraičių kapinyno, kuriuos M. Brenšteinas buvo paskelbęs kaip lobį (42 vnt. – 7 pav.)⁸. Abiejuose sąrašuose aprašyti

6] W spisie „Zbiory moje...“ wymieniono 15 znalezisk – osobno opisano fragmenty łańcuszka.

7] Obecnie w zbiorach Działu Archeologii LNM znaleziska z Potumszeli przechowywane są pod numerem inw. AR 28:1–37; znaleziska z Rajniów – nr inw. AR 23:1–5; znaleziska z obu cmentarzysk w Judsodziach (nie ma wśród nich naczyńa glinianego z cmentarzyska „Szyluks“) – nr inw. AR 25:1–12. Wszystkie te zabytki zostały opisane w księdze inwentarzowej nr 2.

6] Auf der Liste „Meine Sammlungen...“ werden 15 Funde genannt – die Fragmente eines Kettchens wurden gesondert beschrieben.

7] Gegenwärtig werden in den Sammlungen der Archäologischen Abteilung des LNM die Funde aus Potumszele unter der Inventarnr. AR 28:1–37 aufbewahrt; die Funde aus Rajnie unter der Inventarnr. AR 23:1–5; die Funde aus den beiden Hügelgräbern in Judsodzie (hier fehlt das Tongefäß aus dem Gräberfeld „Szyluks“) unter der Inventarnr. AR 25:1–12. Alle diese Funde wurden im Inventarbuch Nr. 2 beschrieben.

6] Sąrašė „Zbiory moje...“ išvardyta 15 radinių – atskirai aprašant grandinėles fragmentus.

7] Šiuo metu LNM Archeologijos skyriaus fonduose Patumšalių radiniai saugomi inv. nr. AR 28:1–37 (Rajnių radiniai – inv. nr. AR 23:1–5; abiejų Juodsodės kapinyų (Šiluko kapinyno keramikos puodo tarp jų nėra) – inv. nr. AR 25:1–12. Visi šie dirbiniai aprašyti inv. 2 knygoje).

8] Siraičių kapinyno radiniai išlikę visi, netgi inventorizuotų eksponatų skaičius dviem vietetais didesnis – inv. nr. AR 17:1–44 (aprašyti inv. 2 knygoje).

7)⁸. W obu spisach zostały wymienione znaleziska z Ploteli (litew. Plateliai), odkryte na cmentarzysku zwanym „Dwaralaukas”: bransoleta, naszyjnik i cztery krzesiwa żelazne⁹, które w spisie „Zbiory moje...” zostały określone jako przedmioty żelazne *niewiadomego użycia*, a w „Spisie przedmiotów...” zidentyfikowane jako krzesiwa. Ta uwaga dowodzi, że rękopis „Spisu przedmiotów...” jest późniejszy.

Wyłącznie w „Spisie przedmiotów...” wymieniono 12 znalezisk z cmentarzyska w Kawłajkie/Kiawłajkie (litew. Kiauleikiai)¹⁰. Ponadto w spisie tym wydzielono zabytki odkryte na następujących stanowiskach z epoki żelaza: Gintyliszki (litew. Gintališkė), Dowsiny (litew. Dausinai), Szemetyszki (litew. Šemetiškiiai), Szatria (litew. Šatrija), Wieszwiany (litew. Viešvėnai), majątek Syrajcie, majątek Dżuginiany (litew. Džiuginėnai), Wajgów (Tolusze; litew. Vaiguva/Tolišiai)¹¹ oraz tzw. znaleziska luźne: kamienne toporki oraz zabytki z epoki żelaza z różnych miejscowości. Należy zaznaczyć, że więcej znalezisk luźnych wymieniono w „Spisie przedmiotów...” (41 szt.) aniżeli w zestawieniu „Zbiory moje...” (29 szt.).

8 | Znaleziska z cmentarzyska w Syrajciach zachowały się w całości, liczba zainwentaryzowanych eksponatów jest nawet o dwie sztuki większa – nr inw. AR 17:1–44 (opisane w księdze inwentarzowej nr 2).

9 | Znaleziska z Ploteli przechowywane są w LNM pod nr inw. AR 26:1–6 (opisane w księdze inwentarzowej nr 2).

10 | Zabytki z miejscowości Kawłajkie/Kiawłajkie znajdujące się w kolekcji M. Brensztejna zostały zainwentaryzowane wśród znalezisk z wykopalisk V. Nagevičiausa/W. Nagiewicza (EM 4:1–453) pod nr inw. EM 4:67, 445–453.

11 | Znaleziska z Gintyliszek (m.in. miecz średniowieczny) znajdują się w LNM pod nr inw. AR 24:1–5; z miejscowości Dowsiny – nr inw. AR 11:1; z Szemetyszek – nr inw. 14:1, 2; z Szatrii – nr inw. AR 21:1; z Wieszwian – nr inw. AR 20:1; zapinka z majątku Syrajcie najprawdopodobniej trafiła między znaleziska „skarbu” z Syrajc – nr inw. AR 17:1–44; z majątku Dżuginiany – nr inw. AR 19:1; moneta rzymska z Wajgowa (Toluszy) mogła trafić do Działu Numizmatyki LNM. Należy zaznaczyć, że w swoim artykule M. Brensztejn Wajgów błędnie nazywa „Wajdów” (M. Brensztejn 1897b), podczas gdy w „Spisie przedmiotów...” pod numerem 156 wyraźnie podane jest miejsce znalezienia monety jako Wajgów (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 48, 494v), podobnie opisane pod numerem 74 w zestawieniu „Zbiory moje...” (LVIA F.1135, ap. 6, s.v. 66, 6). Wszystkie wymienione zabytki zostały zarejestrowane w księdze inwentarzowej nr 2 Działu Archeologii LNM.

Schatz (42 Ex. – Abb. 7)⁸ publiziert hatte. In beiden Listen wurden die Funde aus Plotele (lit. Plateliai) aufgezählt, die in den „Dwaralaukas“ genannten Gräberfeldern geborgen wurden: ein Armring, ein Halsring und vier eiserne Feuerstähle⁹, welche im „Meine Sammlungen...” als Metallgegenstände *unbekanntes Zweckes* bezeichnet, und im „Sachregister...” als Gerät zum Feuermachen identifiziert wurden. Daraus geht hervor, dass das Manuskript des „Sachregisters...” später entstand.

Ausschließlich im „Sachregister...” wurden 12 Funde aus dem Gräberfeld in Kawłajkie/Kiawłajkie (lit. Kiauleikiai)¹⁰ genannt. Ferner wurden in dieser Liste Fundstücke aus den folgenden eisenzeitlichen Fundstellen ausgesondert: Gintyliszki (lit. Gintališkė), Dowsiny (lit. Dausinai), Szemetyszki (lit. Šemetiškiiai), Szatria (lit. Šatrija), Wieszwiany (lit. Viešvėnai), Gut Syrajcie, Gut Dżuginiany (lit. Džiuginėnai), Wajgów (Tolusze; lit. Vaiguva/Tolišiai)¹¹ sowie die sog. Streufunde: Steinbeile sowie Fundstücke aus der Eisenzeit aus verschiedenen Ortschaften. Es ist festzustellen, dass mehr Streufunde im „Sachregister...” erwähnt werden (41 Ex.), als in der Zusammenstellung „Meine Sammlungen...” (29 Ex.).

8 | Die Funde aus dem Gräberfeld in Syrajcie sind vollständig erhalten, die Zahl der inventarisierten Exponate ist sogar um zwei Stück größer, Inventarnr. AR 17:1–44 (beschrieben im Inventarbuch Nr. 2).

9 | Die Funde aus Plotele befinden sich im LNM unter der Inventarnr. AR 26:1–6 (beschrieben im Inventarbuch Nr. 2).

10 | Die Funde aus den Ortschaften Kawłajkie/Kiawłajkie, die Teil der Brensztejn-Kollektion waren, wurden unter den Funde aus den Ausgrabungen von V. Nagevičius (W. Nagiewicz) eingeordnet (EM 4:1–453), unter der Inventarnr. EM 4:67, 445–453.

11 | Die Funde aus Gintyliszki (u.a. ein mittelalterliches Schwert) befinden sich im LNM unter der Inventarnr. AR 24:1–5; aus der Ortschaft Dowsiny – Inventarnr. AR 11:1; aus Szemetyszki – Inventarnr. 14:1, 2; aus Szatria – Inventarnr. AR 21:1; aus Wieszwiany – Inventarnr. AR 20:1; eine Fibel aus dem Gut Syrajcie kam wahrscheinlich zwischen die Funde aus dem „Schatz“ aus Syrajcie, mit der Inventarnr. AR 17:1–44; die Funde aus dem Gut Dżuginiany erhielten die Inventarnr. AR 19:1; Eine römische Münze aus Wajgowo (Tolusze) kam vielleicht in die numismatische Abteilung des LNM. Es ist festzustellen, dass Brensztejn den Ort Wajgów fälschlich „Wajdów“ nennt (M. Brensztejn 1897b), während im „Sachregister...” unter der Nummer 156 der Fundort deutlich als Wajgów bezeichnet wird (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 48), ganz wie unter der Nummer 74 auf der Liste „Meine Sammlungen...” (LVIA F.1135, ap. 6, s.v. 66). Alle genannten Funde wurden im Inventarbuch Nr. 2 der Archäologischen Abteilung des LNM registriert.

radiniai iš Platelių, rasti „Dwarlauko“ lauke: apyrankė, antkaklė ir keturi geležiniai skiltuvai⁹, kurie sąrašė „Zbiory moje...” vadinami *neaiškios paskirties* geležiniais dirbiniais, o sąrašė „Spis przedmiotów...” jau identifikuoti kaip skiltuvai. Ši pastaba liudija, kad pastarasis rankraštis – vėlyvesnis.

Tik sąrašė „Spis przedmiotów...” išvardyta 12 radinių iš Kiauleikių kapinyno¹⁰. Šiame sąrašė atskiriami radiniai, rasti žinomuose geležies amžiaus paminkluose (Gintališkėje, Dausinuose, Šemetiškiuose, Šatrijoje, Viešvėnuose, Siraičių ir Džiuginėnų dvaruose, Vaiguvoje/Tolišiuose)¹¹, ir vadinamieji atsiktiniai radiniai: akmeniniai kirveliai bei geležies amžiaus dirbiniai iš paskirų vietovių. Tokių radinių kur kas daugiau yra sąrašė „Spis przedmiotów...” (41 vnt.) nei sąsiuvinyje „Zbiory moje...” (29 vnt.).

Titnaginiai ir akmeniniai kirveliai į M. Brenšteino rinkinį pateko iš šių vietovių (8 pav.): Rapiškių, Plungės, Platelių, Brėvikių, Laumių, Rubežaičių, Gaurylių dvaro, Palūkščių, Kalniškių, Kirkūnų, Ro-

9 | LNM saugomų Platelių radinių inv. nr. AR 26:1–6 (aprašyti inv. 2 knygoje).

10 | M. Brenšteino rinkinio dirbiniai iš Kiauleikių yra inventorizuoti tarp V. Nagevičiaus kasinėjimų radinių (EM 4:1–453) inv. numeriais EM 4:67, 445–453.

11 | Gintališkės radiniai (tarp jų ir viduramžių kalavijas) yra LNM inv. nr. AR 24:1–5; Dausinų – inv. nr. AR 11:1; Šemetiškių – inv. nr. 14:1, 2; Šatrijos – inv. nr. AR 21:1; Viešvėnų – inv. nr. AR 20:1; Siraičių dvaro segė greičiausiai pateko tarp Siraičių lobio radinių AR 17:1–44; Džiuginėnų – inv. nr. AR 19:1; romėniška moneta iš Vaiguvo (Tolišių) galėjo patekti į LNM Numizmatikos skyrių. Pažymėtina, kad savo straipsnyje M. Brenšteinas Vaiguva vadina kladingai „Wajdowe” (M. Brensztejn 1897b). O sąrašė „Spis przedmiotów...” prie 156 numerio monetos radimvietė aiškiai pateikiama kaip Vaiguva [Wajgów] (LVIA, F. 1135, ap. 6, s.v. 48, 494v); panašiai tai aprašyta sąrašė „Zbiory moje...” (LVIA, F. 1135, ap. 6, s.v. 66, 6). Visi šie dirbiniai aprašyti LNM Archeologijos skyriaus inv. 2 knygoje.

Toporki krzemienne i kamienne trafiły do kolekcji M. Brensztejna z następujących miejscowości (ryc. 8): Rapiszki (litew. Rapiškiai), Plungiany (litew. Plungė), Płotele, Brewiki (litew. Brėvikiai), Łowmie (litew. Laumė), Rubieżajcie (litew. Rubežaičiai), majątku Gawryle (litew. Gauryliai), Połukście (litew. Palūkstis), Kalniszki (litew. Kalniškiai), Kirkuny (litew. Kirkūnai), Rozaliszki (litew. Rozališkiai), Tripuckie (litew. Tripuckai)¹². Osełka kamienna, *paciorek* kamienny oraz trzy *pacioręki* gliniane (najprawdopodobniej tak zostały błędnie nazwane przeszliki) trafiły do zbioru z powiatu jezioroskiego, z następujących miejscowości: Radysze (litew. Radišiai), Antalgie (litew. Antalgė), Brasław (białorus. Браслаў, Braslaū), Widze (białorus. Відзы, Vidzy), Gajdy (litew. Gaidė). Inne znaleziska luźne pochodziły ze stanowisk z epoki żelaza: żelazny topór z miejscowości Tyrkszle (litew. Tirkšliai), miecze z miejscowości Degucie (litew. Degaičiai)¹³, Syrajcie i Gintyliszki na Żmudzi.

Do znalezisk archeologicznych zaliczono też żelazną podkowę z majątku Dusejki (litew. Duseikiai) w okolicach Telsz. Jako ostatnie w „Spisie przedmiotów...” wymieniono eksponaty spoza Litwy: z powiatu kamienieckiego na Podolu (grot strzały tatarskiej i fragment ostrogi) oraz greckiej Tesalii (pierścień i zausznica z brązu). W krótszym spisie kolekcji M. Brensztejna „Zbiory moje...” do eksponatów prehistorycznych zostały zaliczone także żelazne kule *karabinowe* i *armatnie*, znalezione w majątkach Pukie (litew. Pukiai), Rajnie i Soroki (litew. Sarakai) w powiecie telszewskim. Na podstawie

Flint- und Steinbeile kamen aus folgenden Ortschaften in die Kollektion Brensztejns (Abb. 8): Rapiszki (lit. Rapiškiai), Plungiany (lit. Plungė), Płotele, Brewiki (lit. Brėvikiai), Łowmie (lit. Laumė), Rubieżajcie (lit. Rubežaičiai), Gut Gawryle (lit. Gauryliai), Połukście (lit. Palūkstis), Kalniszki (lit. Kalniškiai), Kirkuny (lit. Kirkūnai), Rozaliszki (lit. Rozališkiai), Tripuckie (lit. Tripuckai)¹². Ein Wetzstein, eine *Steinperle* sowie drei *Tonperlen* (vermutlich falsch bezeichnete Spinnwirtel) kamen in die Sammlung aus dem Kreis Jeziorosy, aus folgenden Ortschaften: Radysze (lit. Radišiai), Antalgie (lit. Antalgė), Brasław (weißruss. Браслаў, Braslaū), Widze (weißruss. Відзы, Vidzy), Gajdy (lit. Gaidė). Andere lose Funde stammten aus eisenzeitlichen Fundstellen: ein Eisenbeil aus der Ortschaft Tyrkszle (lit. Tirkšliai), Schwerter aus den Ortschaften Degucie (lit. Degaičiai)¹³, Syrajcie und Gintyliszki in Schemaitien.

Zu den archäologischen Funden wurde auch ein eisernes Hufeisen vom Gut Dusejki (lit. Duseikiai) in der Umgebung von Telsze gezählt. Als letztes werden im „Sachregister...” Exponate von außerhalb Litauens erwähnt: aus dem Kreis Kamieniec in Podole (eine tatarische Pfeilspitze und ein Sporenfragment) sowie aus Thessalien in Griechenland (Ein Ring und ein Schläfenring aus Bronze). In der kürzeren Liste zu Brensztejns Kollektion, „Meine Sammlungen...” wurden zu den prähistorischen Exponaten ebenfalls eiserne *Gewehr- und Kanonenkugeln* gezählt, welche man in den Gütern Pukie (lit. Pukiai), Rajnie und Soroki (lit. Sarakai) im Kreis Telsze entdeckt hatte. Auf Grundlage der Liste in „Meine Sammlungen...” lässt sich die Herkunft einiger Steinbeile

zališkių (Kuršo gub.), Tripuckų¹². Akmeninis galštavas ir akmeninis bei trys moliniai *karoliai*“ (greičiausiai taip klaidingai vadinti verpstukai) į rinkinį pateko iš Zarasų apskrities (Radišių, Antalgės, Breslaujos, Vydžių, Gaidės vietovių). Kiti pavieniai radiniai kilę iš geležies amžiaus paminklų: geležinis kirvis iš Tirkšlių, kalavijai iš Degaičių¹³, Siraičių, Gintališkės Žemaitijoje.

Prie archeologinių radinių priskirta geležinė pagsaga iš Duseikių dvaro Telšių apylinkėse. Paskutiniai sąrašė „Spis przedmiotów...” yra eksponatai iš tolimesnių nei Lietuva sričių: Kameneco apskrities Podoleje (totoriškas strėlės antgalis ir pentino dalis) ir Graikijos Tesalijos regiono (žalvariniai žiedas ir auskaras). Trumpesniame M. Brenšteino rinkinio sąrašė „Zbiory moje...” į priešistorinius eksponatus įtrauktos geležinės *karabino* ir *patrankos* kulkos, rastos Pukių, Rainių ir Sarakų dvaruose Telšių apskrityje. Remiantis pastaruoju rinkinio sąrašu galima papildyti akmeninių kirvių radimvietes. Tai Zasławice (Zaslawicė) prie Krokuvos ir Juodsodė, Rubežaičiai ir Alsėdžiai Žemaitijoje. Į sąrašą įtraukti ir radiniai iš Stungių: žalvarinis stačiatikių kryželis, titnaginio šautuvo spyna ir apkalai.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad abu buvusio M. Brenšteino rinkinio sąrašai yra vertingi šaltiniai. Jie nėra identiški ir papildoma vienas kitą. Trumpesnis sąrašas „Zbiory moje...” ne toks susistemintas, tačiau

12] Niejasne są losy toporka z Rapiszek (parafia Widze), ale wielce prawdopodobne, że jest on przechowywany w LNM wśród innych znalezisk z Białorusi. W LNM zidentyfikowano następujące kamienne toporki z dawnego zbioru M. Brensztejna: z Plungian – nr inw. EM 1045; z Płoteli – EM 1041; Brewików – EM 1024; Łowmi – EM 1054; Rubieżajców – EM 1025; majątku Gawryle – EM 1026 (wszystkie one zostały opisane w księdze inwentarzowej nr 9); z Kalniszek – EM 259 (opisany w księdze inwentarzowej nr 6). Na obecnym etapie badań nie udało się odnaleźć toporów kamiennych z Połukści, Kirkut i Rozaliszek oraz czopa kamiennego z Tripuckich.

13] Miecz z Deguci przechowywany jest w LNM, nr inw. AR 68:1 (opisany w księdze inwentarzowej nr 3).

12] Das Schicksal des Beils aus Rapiszki (Pfarrei Widze) ist ungewiss, aber es scheint, dass es im LNM unter anderen Funden aus Weißrussland verwahrt wird. Im wurden folgende Steinbeile aus der ehemaligen Kollektion Brensztejns identifiziert: aus Plungiany – Inventarnr. EM 1045; Płotele – EM 1041; Brewiki – EM 1024; Łowmie – EM 1054; Rubieżajcie – EM 1025; Gut Gawryle – EM 1026 (alle wurden im Inventarbuch 9 beschrieben); aus Kalniszki – EM 259 (beschrieben im Inventarbuch 6). Zum derzeitigen Forschungsstand gelang es nicht, die Steinbeile aus Połukście, Kirkuty und Rozaliszki ausfindig zu machen, ebensowenig einen Steinzapfen aus Tripuckie.

13] Das Schwert aus Degucie wird im LNM aufbewahrt, Inventarnr. AR 68:1 (beschrieben im Inventarbuch 3).

12] Neaiškus Rapiškio (Vidžių par.) kirvelio likimas, bet tikėtina, kad jis saugomas LNM tarp kitų radinių iš Baltarusijos. LNM saugomi šie akmeniniai kirviai iš buvusio M. Brenšteino rinkinio: Plungės – inv. nr. EM 1045; Platelių – EM 1041; Brėvikių – EM 1024; Laumių – EM 1054; Rubežaičių – EM 1025; Gaurylių dvaro – EM 1026 (visi aprašyti inv. 9 knygoje); Kalniškių (Rokiškio r.) – EM 259 (aprašytas inv. 6 knygoje); Palūksčių, Kirkūnų, Rozališkių, Tripuckų akmeninių kirvių ir skyklės išgrąžos šiuokart nepavyko rasti.

13] Degaičių kalavijas saugomas LNM, inv. nr. AR 68:1 (aprašytas inv. 3 knygoje).

spisu ze „Zbiorów moich...” można uzupełnić miejsca pochodzenia kilku toporów kamiennych. Są to Zaslawice pod Krakowem oraz Judsodzie, Rubieżajcie i Olsiady na Żmudzi. Do spisu wciągnięto również znaleziska ze wsi Stungie (litew. Stungiai): brązowy krzyżyk prawosławny oraz zamek i okucie *od skalkówki* (karabinu skałkowego).

Podsumowując należy podkreślić, że oba spisy dawnego zbioru M. Brensztejna stanowią bardzo cenne źródła. Nie są one identyczne i uzupełniają się nawzajem. Krótszy spis „Zbiory moje...” jest mniej usystematyzowany, jednak uwzględniono w nim zabytki, które nie zostały wymienione w dłuższym „Spisie przedmiotów...”. W obu zestawieniach, które mają układ tabelaryczny, znalazła się rubryka z uwagami, w których wymieniono ofiarodawcę znaleziska czy okoliczności znalezienia. Zabytki, które zostały opublikowane, zaznaczono krótkim odsyłaczem do literatury. Podano analogie do niektórych eksponatów z ówczesnej literatury archeologicznej, co bardzo ułatwia identyfikację typu.

Wnikliwa analiza wszystkich danych źródłowych połączona ze wstępną analizą ksiąg inwentarzowych Działu Archeologii LNM pozwoliła nam zidentyfikować 133 eksponaty i podać ich aktualne numery inwentarzowe (patrz przypisy). Możemy z zadowoleniem stwierdzić, że większość kolekcji M. Brensztejna – mimo różnych, często bolesnych dla muzealnictwa przemian, jakie miały miejsce w XX w. – zachowała się w zbiorach Lietuvos nacionalinis muziejus. Mamy nadzieję, że w przyszłości pracownicy muzeum dokonają szczegółowej analizy wszystkich dokumentów i odtworzą całość kolekcji, co pozwoliłoby zmniejszyć liczbę eksponatów o nieznanym pochodzeniu. Opublikowane w niniejszym studium opisy zbioru M. Brensztejna niewątpliwie ułatwią to zadanie. Należy się spodziewać, że kolekcja M. Brensztejna w LNM zainteresuje wielu badaczy.

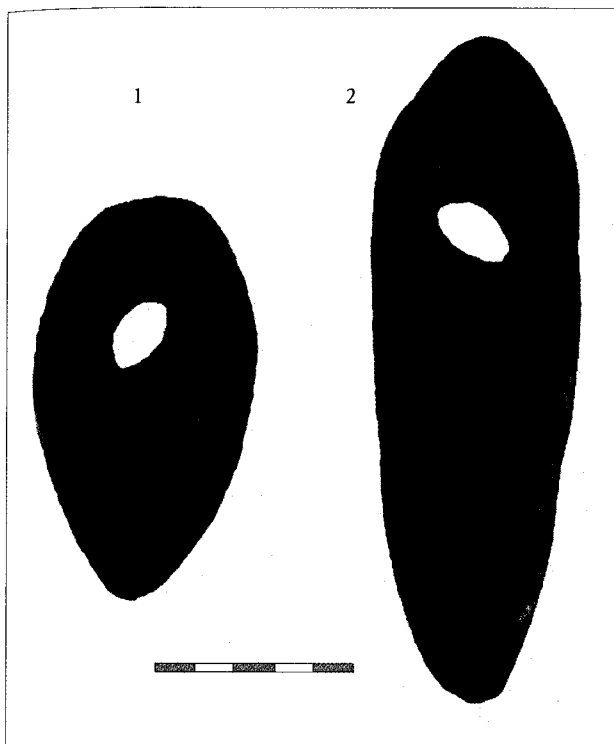
eruiieren. Es handelt sich um die Orte Zaslawice bei Krakau und Judsodzie, Rubieżajcie sowie Olsiady in Schemaitien. Der Zusammenstellung wurden ebenfalls die Funde aus dem Dorf Stungie (lit. Stungiai) angefügt: ein orthodoxes Kreuz aus Bronze sowie ein Verschluss und der Beschlag eines Steinschlossgewehres.

Zusammenfassend ist zu unterstreichen, dass beide Listen zur ehemaligen Sammlung von M. Brensztejn sehr wichtige Quellen sind. Sie sind nicht identisch und vervollständigen sich gegenseitig. Die kürzere Liste „Meine Sammlungen...” ist weniger systematisch, aber dort wurden Fundstücke bedacht, die nicht im längeren „Sachregister...” erwähnt werden. In beiden tabellarischen Zusammenstellungen gibt es eine Rubrik mit Bemerkungen, in der die Spender der Funde genannt werden oder auch die Umstände der Entdeckung. Fundstücke, die publiziert wurden, haben einen kurzen Hinweis auf die Literatur. Es werden Analogien zu einigen Exponaten aus der damaligen archäologischen Literatur angegeben, was die Identifizierung der Typen sehr erleichtert.

Eine tiefgreifende Analyse aller Quellenangaben zusammen mit einer einleitenden Untersuchung der Inventarbücher der archäologischen Abteilung des LNM gestatte uns, 133 Exponate zu identifizieren und deren aktuelle Inventarnummern anzugeben (siehe Fußnoten). Wir können zufrieden feststellen, dass ein Großteil der Kollektion von M. Brensztejn – trotz verschiedener, für Museen oft schmerzlicher Umbrüche im 20. Jh. – in der Sammlung des Lietuvos nacionalinis muziejus erhalten blieb. Wir hoffen, dass die Mitarbeiter des Museums eine genaue Analyse aller Dokumente vornehmen und die gesamte Kollektion wiederherstellen, was eine Verringerung der Zahl der Exponate unbekannter Herkunft ermöglichen würde. Die im vorliegenden Beitrag publizierten Beschreibungen der Sammlung Brensztejns werden diese Aufgabe sicher erleichtern. Es ist zu erwarten, dass die Kollektion Brensztejns im LNM viele Forscher interessieren wird.

jame yra dirbinių, nepaminėtų ilgesniame apraše „Spis przedmiotów...“. Abiejuose sąrašuose, sudarytuose lentelių forma, yra pastabų skyriai, kuriuose nurodomas radinio dovanotojas ar radimo aplinkybės. Prie radinių, kurie buvo paskelbti spaudoje, pažymėta trumpa literatūros nuoroda. Nurodomos kai kurių dirbinių analogijos iš to meto archeologinės literatūros. Tai palengvina tipo identifikavimą.

Nuosekli visų minėtų šaltinių analizė, suderinta su pirmine LNM Archeologijos skyriaus inventorinių knygų peržiūra, padėjo mums identifikuoti 133 eksponatus ir nurodyti jų dabartinius inventoriaus numerius (žr. nuorodas). Galime pasidžiaugti, kad didžioji M. Brenšteino rinkinio dalis saugoma LNM, nepaisant istorinių, dažnai muziejininkystei skaudžių XX a. permaių. Tikimės, kad ateityje muziejaus darbuotojai atliks įvairiapusę visų dokumentų analizę ir atkurs visą kolekciją – dėl to pamažėtų nežinomos kilmės eksponatų. Šioje studijoje skelbiami M. Brenšteino rinkinio aprašymai neabejotinai palengvins šią užduotį. Reikia viltis, kad M. Brenšteino kolekcija, saugoma LNM, sudomins daugelį tyrinėtojų.

Ryc. 8. Toporki kamienne ze zbiorów M. Brensztejna, obecnie przechowywane w LNM: 1 – Brewiki (litew. Brėvikiai, nr T6), 2 – Łowmie (litew. Laumės, nr T43). LNM, nr inw. EM 1024, 1054. Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 8. Steinbeile aus der Sammlung von M. Brensztejn, heute im LNM aufbewahrt: 1 – Brewiki (lit. Brėvikiai, Nr. T6), 2 – Łowmie (lit. Laumės, Nr. T43). LNM, Inv. Nr. EM 1024, 1054. Foto: Rasa Banytė-Rowell

8 pav. Akmeniniai kirviai iš M. Brenšteino rinkinio, šiuo metu saugomi LNM: 1 – iš Brėvikių (nr. T6), 2 – iš Laumių (nr. T43). LNM, inv. nr. EM 1024, 1054. Rasos Banytės-Rowell fotogr.

Ryc. 9. Grodzisko Piepaliai (pol. Pepale) wpisane do „Inwentarza...“ M. Brensztejna pod nazwą Bobciny (litew. Babtynas, nr K5). Fot. Laurynas Kurila

Abb. 9. Burgwall Piepaliai (pol. Pepale) in Brensztejns „Inventar“ unter der Bezeichnung Bobciny (lit. Babtynas, Nr. K5) eingetragen. Foto: Laurynas Kurila

9 pav. Piepalių piliakalnis (lenk. Pepale), „Inventoriuje“ aprašytas kaip Bobciny (liet. Babtynas, nr. K5). Lauryno Kurilos fotogr.

STANOWISKA I ZABYTKI Z „INWENTARZA ARCHEOLOGICZNEGO GUBERNJI KOWIEŃSKIEJ” MICHAŁA BREN SZTEJNA

W ŚWIETLE WSPÓŁCZESNYCH INFORMACJI

Podczas identyfikacji stanowisk i znalezisk luźnych opisanych w „Inwentarzu...” M. Brensztejna zarówno wśród miejscowości obecnie istniejących, jak też miej-

DIE FUNDSTELLEN UND FUNDSTÜCKE AUS DEM „ARCHÄOLOGISCHEN INVENTAR DES GOUVERNEMENTS KOWNO“ MICHAŁ BREN SZTEJNS IM LICHT MODERNER INFORMATIONEN

Bei der Identifizierung der Fundstellen und Streufunde, die im „Inventar...” Brensztejns beschrieben werden, wur-

MYKOŁO BRENŠTEINO „ARCHEOLOGINIO KAUNO GUBERNIJOS INVENTORIAUS“ PAMINKLAI IR RADIMVIETĖS ŠIŲ DIENŲ INFORMACIJOS KONTEKSTE

Identifikuojant M. Brenšteino „Inventoriuje“ aprašytus paminklus ir radimvietes tiek tarp dabar esančių, tiek tarp M. Brenšteino meto žemėlapuose pažymėtų

scowości zaznaczonych na mapach z czasów M. Brensztejna, jednocześnie sprawdzono, ile obiektów wymienionych w „Inwentarzu...” jest obecnie znanych. Za znane uważane są stanowiska i miejsca odkryć zabytków chronione współcześnie, opisane w atlasach archeologicznych Litwy „Lietuvos TSR archeologijos atlasas” (LAA 1974; LAA 1975; LAA 1977) oraz grodziska z najnowszego atlasu grodzisk na Litwie „Lietuvos piliakalnių atlasas” (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a; 2005b; 2005c). Przejrzano również sprawozdania z sondażowych badań archeologicznych, w których choćby pokrótce były opisane te same miejscowości co w „Inwentarzu...”, a ponadto literaturę przedmiotu i materiały rękopiśmienne, które podaje M. Brensztejn przy opisie niektórych stanowisk. Należy zaznaczyć, że wiele obiektów opisanych w „Inwentarzu...” nie jest tam wymienianych po raz pierwszy, ale pozostają one nieznanymi dla współczesnej nauki. Po prostu informacje pochodzące ze źródeł wykorzystywanych przez M. Brensztejn, takich jak „Mapa archeologiczna guberni kowieńskiej” F.V. Pokrovskiego (Ф.В. Покровский 1899), nie są dotąd w pełni wykorzystane i zweryfikowane.

W sporządzonych zestawieniach poszczególnych powiatów (patrz zestawienia na końcu książki) nie ma zbyt wielu zupełnie nieznanymi stanowisk czy znalezisk luźnych. Ich liczba jest różna w każdym powiecie. Zależy to od losu pierwotnych materiałów źródłowych wykorzystanych przez M. Brensztejn – w jakim stopniu funkcjonowały one w obiegu naukowym w ciągu następnych 100 lat (przykładem najlepiej znanego źródła tego typu są dzienniki wykopalisk i kolekcja T. Dowgirda), a ile z tego zginęło (najlepszym przykładem byłyby zaginione zapiski księdza J. Żogasa/Žiogasa i jego zbiory, pozbawione metryk).

Identyfikację stanowisk i nazw miejscowych opisaną przez M. Brensztejn utrudniają różne okoliczno-

ści – sowohl bei gegenwärtig bestehenden Ortschaften, wie auch solchen, die auf zeitgenössischen Karten verzeichnet waren – gleichzeitig geprüft, wie viele der im „Inventar...” genannten Standorte heute bekannt sind. Als bekannt gelten Fundstellen und Standorte die heute geschützt sind, in den archäologischen Atlanten Litauens beschrieben werden („Lietuvos TSR archeologijos atlasas“, LAA 1974; LAA 1975; LAA 1977) sowie die Burgwälle aus dem neuesten Verzeichnis dieser Befestigungen in Litauen: „Lietuvos piliakalnių atlasas“ (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a; 2005b; 2005c). Es wurden ebenfalls die Berichte von archäologischen Sondierungsuntersuchungen gesichtet, in denen mitunter dieselben Ortschaften wie im „Inventar...” beschrieben wurden, und ferner die Fachliteratur und handschriftliches Material, das Brensztejn bei den Beschreibungen einiger Fundstellen anführt. Es ist festzustellen, dass viele Objekte aus dem „Inventar...” dort nicht das erste Mal erwähnt werden, aber sie dennoch für die moderne Wissenschaft unbekannt geblieben sind. Die Informationen aus den von Brensztejn genutzten Quellen wie die „Archäologische Karte des Gouvernements Kowno“ von F.V. Pokrovskij (Ф.В. Покровский 1899) werden einfach bisher nicht vollständig genutzt und geprüft.

In den angefertigten Zusammenstellungen der jeweiligen Landkreise (am Ende dieses Buchs) treten nicht viele gänzlich unbekannt Fundstellen oder Streufunde auf. Ihre Zahl ist von Landkreis zu Landkreis verschieden. Dies hängt mit dem Schicksal von Brensztejn's Quellenmaterial zusammen, inwieweit diese in den nächsten 100 Jahren im wissenschaftlichen Umlauf waren (ein Beispiel für eine gut bekannte Quelle dieser Art sind die Grabungstagebücher und Sammlungen von T. Dowgird), und welche verloren gingen (das beste Beispiel hier sind die verschollenen Notizen von Pfarrer J. Žogas (Žiogas) und seine unbeschriftete Sammlung).

Die Identifizierung der Fundstellen und Ortsnamen nach Brensztejn's Beschreibungen werden durch verschiedene Faktoren erschwert. Im vorliegenden Kapitel werden

vietovardžių kartu patikrinta, kiek šiuo metu yra žinoma „Inventoriuje“ minimų objektų. Žinomais laikyti šiuo metu saugomi, „Lietuvos TSR archeologijos atlasuose“ (LAA 1974; LAA 1975; LAA 1977) aprašyti paminklai ir radimvietės bei piliakalniai iš naujausio „Lietuvos piliakalnių atlaso“ (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a; 2005b; 2005c). Taip pat peržiūrėtos žvalgomųjų archeologinių ekspedicijų ataskaitos, kuriose buvo bent trumpai aprašytos tos pačios vietovės kaip M. Brenšteino inventoriuje, ir literatūra bei rankraštinė medžiaga, kurią M. Brenšteinas nurodo aprašydamas kai kuriuos paminklus. Reikia pažymėti, kad nemažai „Inventoriuje“ aprašytų objektų nėra jame minimi pirmą kartą, nors ir praktiškai nežinomi šiuolaikiniams mokslui. Tiesiog M. Brenšteino naudotų šaltinių, tokių kaip F. Pokrovskio „Kauno gubernijos archeologinis žemėlapis“ (Ф.В. Покровский 1899), informacija iki šiol nėra iki galo išnaudota.

Visiškai nežinomų paminklų ir radimviečių sudarytose apskričių lentelėse (žr. priedus knygos pabaigoje) yra ne tiek daug. Jų skaičius kiekvienoje apskrityje skiriasi. Tai priklauso nuo pirminių M. Brenšteino naudotų šaltinių likimo – kiek jie per 100 metų buvo naudoti mokslo (žinomiausio pirminio šaltinio pavyzdys yra T. Daugirdo kasinėjimų dienoraščiai ir rinkinys), o kiek jų dingę (geriausias pavyzdys būtų dingę kun. J. Žiogo užrašai ir rinkinys, netekęs metrikų).

M. Brenšteino aprašytų paminklų ir vietovardžių identifikavimą apsunkina įvairios aplinkybės. Šiame skyriuje nesiekiami išvardyti visų analogiškų jas perteikiančių atvejų, o pateikiama pavyzdžių iš įvairių apskričių. Duotos vietovardžių formos neretai gerokai skiriasi nuo dabartinių. Dalį paminklų pavyko identifikuoti ne pagal pavadinimus, o remiantis įvairiais kitais pateikiamais orientyrais, tik jų, deja, nėra

ści. W niniejszym rozdziale nie wymieniono wszystkich przypadków tego typu, lecz podawano wybrane przykłady z różnych powiatów. Często zapisane przez Brensztejną formy nazw miejscowości znacznie różnią się od obecnych. Część stanowisk udało się zidentyfikować nie na podstawie nazw, a według różnych innych znaków orientacyjnych, które, niestety, nie są jednak zbyt liczne, a czasami też nieco mylące. Po upływie ponad stu lat od sporządzenia „Inwentarza...”, po likwidacji w okresie sowieckim znacznej liczby gospodarstw jednozagrodowych i wsi oraz innych obiektów historycznych, po upadku wielu folwarków, już w latach 70. XX w. stanowiska archeologiczne wpisywano do rejestrów pod innymi nazwami. Na przykład opisane przez L. Krzywickiego grodzisko Lejbiszki (nr T38)¹⁴, które otrzymało nazwę od młyna znajdującego się w dolinie, obecnie już nieistniejącego, figuruje pod nazwą Lopaičiai, Tverai¹⁵. To grodzisko udało się zidentyfikować dzięki zarejestrowanej w atlasach tradycyjnej, dawnej nazwie – Leibiškės (LAA 1975, 100, nr 399; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 318–319).

Grodzisko Piepaliai (pol. Pepale) zostało wpisane do „Inwentarza...” pod nazwą Bobciny (ryc. 9; litew. Babtynas, nr K5). Na marginesie warto dodać, że M. Brensztejn podaje też nieznaną, a stosowaną przez miejscowych mieszkańców nazwę „Ragana”. Podobnie *kurhan stożkowy* (nr K6) zlokalizowany przez M. Brensztejną w Bojanach (litew. Bajėnai) w rzeczywistości jest grodziskiem

nicht alle davon erwähnt, sondern ausgewählte Beispiele aus verschiedenen Landkreisen angegeben. Oft unterscheiden sich die von Brensztejn niedergeschriebenen Namensformen der Ortschaften von den heutigen. Ein Teil der Fundstellen wurde nicht auf Grundlage der Namen identifiziert, sondern über verschiedene Orientierungshilfen, die leider nicht sehr häufig und teilweise auch irreführend sind. Über 100 Jahre nach der Fertigstellung des „Inventars...“, nach der Liquidierung vieler Dörfer, kleinerer Bauernhöfe und weiterer historischer Objekte in der Sowjetzeit, nach dem Niedergang vieler Vorwerke wurden die Fundstellen schon in den 1970er Jahren unter anderen Namen in den Registern geführt. So hat etwa der von L. Krzywicki beschriebene Burgwall Lejbiszki (Nr. T38)¹⁴, der seinen Namen von einer Mühle im dortigen Tal erhielt, die nicht mehr existiert, nunmehr den Namen Lopaičiai, Tverai¹⁵. Diesen Burgwall gelang es durch den in Atlanten festgehaltenen traditionellen Bezeichnung Leibiškės zu identifizieren (LAA 1975, 100, Nr. 399; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 318–319).

Der Burgwall Piepaliai (pol. Pepale) wurde ins „Inventar...” unter dem Namen Bobciny eingetragen (Abb. 9; lit. Babtynas, Nr. K5). Am Rande sei erwähnt, dass Brensztejn auch den unbekannt, nur von Ansässigen verwendeten Namen „Ragana“ angibt. Ähnlich das *Kegelhügelgrab* (Nr. K6), welches Brensztejn in Bojany (lit. Bajėnai) ortete, bei dem es sich tatsächlich um einen Burgwall handelt, der gegenwärtig den Namen Vikūnai trägt, dem Aussehen nach aber durchaus an ein riesiges Hügelgrab erinnert. Den Burg-

itin gausu, o kartais jie ir kiek klaidina. Praėjus daugiau kaip šimtmečiui nuo „Inventoriaus“ sudarymo, sovietmečiu smarkiai apnaikinus vienkiemius ir kaimus bei kitus istorinio kraštovaizdžio objektus, sunykus daugeliui palivarkų, į paminklų registrus jau aštuntame XX a. dešimtmetyje archeoliniai objektai buvo traukiami kitais vardais. Pvz., L. Krzywickio (L. Kšyvicchio) aprašytas Leibiškės piliakalnis (nr. T38¹⁴) vardą gavęs nuo slėnyje buvusio malūno, kurio dabar nebėra, vadinamas Lopaičių, Tverų piliakalniu¹⁵. Šį paminklą pavyko identifikuoti dėl atlasuose užfiksuotos senojo – Leibiškių – vardo tradicijos (LAA 1975 100, nr. 399; LPA II, 318–319).

Piepalijų piliakalnis į „Inventorių“ įtrauktas Babtyno (nr. K5; 9 pav.) pavadinimu (beje, M. Brenšteinas pateikia ir nežinomą vietos gyventojų vartotą Raganos pavadinimą). Panašiai Bajėnuose M. Brenšteino lokalizuotas *kūginis pilkapis* (nr. K6) iš tiesų yra dabar Vikūnų pavadinimu žinomas piliakalnis, išvaizda išties primenantis didžiulį pilkapį. Gystaus kaime nurodomą piliakalnį (nr. K22) reikia sieti su Veliuonos piliaviete, vadinama Pilaitėmis. Gudiškie piliakalnis į „Inventorių“ įtrauktas Čedasų (nr. Z38), Alksnių piliakalnis – Onuškie (sekant F. Pokrovskiu – klaidingai Hansaszyszki; nr. Z65), Paluknio kapinynas – Jasnagurkos (nr. K29) pavadinimais. Pakalniškių pilkapis (nr. K50), sprendžiant pagal nurodomą vietą (dešiniame Dubysos krante priešais Ariogalą), sietinas su

14| Miejscowości w „Inwentarzu...” zostały ponumerowane przez W. Szukiewicza oddzielnie w ramach poszczególnych powiatów. W niniejszym artykule oznaczono je skrótami złożonymi z pierwszej litery współczesnej nazwy powiatu i numeru w „Inwentarzu...”: T – Telšiai/telszewski, R – Raseiniai/rosieński, Š – Šiauliai/szawelski, P – Panevėžis/poniewieski, K – Kaunas/kowieński, U – Ukmergė/wilkomierski, Z – Zarasai/jeziorski.

15| W współczesnych rejestrach stanowisk chronionych poszczególne obiekty często figurują pod więcej niż jedną nazwą. Powodem może być lokalizacja stanowiska na terenie kilku wsi bądź zmiany nazw wsi.

14| Die Ortschaften im „Inventar...” wurden von W. Szukiewicz separat für die jeweiligen Landkreise nummeriert. Im vorliegenden Beitrag wurden sie mit Kürzeln versehen, die aus dem ersten Buchstaben der heutigen Landkreisbezeichnung und der Nummer im „Inventar...” bestehen: T – Telšiai/Telsze, R – Raseiniai/Rosienic, Š – Šiauliai/Szawle, P – Panevėžis/Poniewicz, K – Kaunas/Kowno, U – Ukmergė/Wilkomierz, Z – Zarasai/Jeziorsky.

15| In modernen Registern geschützter Fundstellen haben die jeweiligen Objekte oft mehr als einen Namen. Ein Grund kann die Lage der Fundstellen auf dem Gebiet mehrerer Dörfer oder eine Änderung der Dorfnamen sein.

14| „Inventoriuje“ V. Šukevičius atskirai sunumeravo kiekvienos apskrities vietoves. Šiame straipsnyje šios vietovės žymimos santrumpomis, susidedančiomis iš pirmos lietuviško apskrities pavadinimo raidės ir vietovės numerio „Inventoriuje“: T – Telšių, R – Raseinių, Š – Šiaulių, P – Panevėžio, K – Kauno, U – Ukmergės, Z – Zarasų.

15| Dabartiniuose paminklų registruose kai kurie objektai turi daugiau nei vieną pavadinimą. To priežastimis gali būti paminklo situacija tarp kelių kaimų arba kaimo pavadinimo pokyčiai.

znany obecnie pod nazwą Vikūnai, wyglądem rzeczywiście przypominający ogromny kurhan. Grodzisko we wsi Gista (litew. Gystus, nr K22) należy wiązać z grodziskiem Wielona (litew. Veliuona), zwanym Pilaitės (Zameczek). Grodzisko Gudiškis zostało wpisane do „Inwentarza...” pod nazwą Czadosy (litew. Čedasai, nr Z38), grodzisko Alksniai – pod nazwą Hanuszyszki (litew. Onuškis, nr Z65; błędnie za F.V. Pokrovskim), cmentarzysko Paluknys – pod nazwą Jasnogórka (nr K29). Kurhan Pakalniškiai (nr K50), sądząc z podanej lokalizacji położony na prawym brzegu rzeki Dubissy (litew. Dubysa) naprzeciwko Ejragoły (litew. Ariogala), należy wiązać z cmentarzyskiem Kalnizki (litew. Kalniškiai). Zamek Panemunė, Gelgaudai, Vytėnai i znajdujący się nieopodal cmentarz średniowieczny zarejestrowane są pod nazwą Eleonorów (nr K18) – taka nazwa miejscowa już nie istnieje, jednak folwark Eleonorów (Еліоноровъ) zaznaczony jest na mapach z przełomu XIX i XX w. Grodzisko Gystėnai zostało opisane jako folwark Michalin (nr K46), który już nie istnieje, ale folwark Михалинь figuruje na mapach z przełomu XIX i XX w. (rys. 10)¹⁶.

Zdarza się, że M. Brensztejn opisuje stanowisko archeologiczne pod lokalną nazwą. Takim przypadkiem jest grodzisko Łukie (nr T44). Wykorzystano tu opis F.V. Pokrovskiego, w którym podaje on, że grodzisko znajdowało się w odległości 4 wiorst od wsi Gribžėnai, „въ уроч.[ище] Луки”. Wynika stąd, że w końcu XIX w. pod nazwą Łukie znana była nie wieś (na dawnej mapie nie znaleźliśmy takiej wsi), a uroczysko. Obecnie grodzisko to zarejestrowane jest pod nazwą Antkalis, Gribžėnai (LAA 1975, 30–31, nr 30; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 410). Cmentarzysko kurhanowe Aukštadvaris (pol. Wysoki Dwór, nr R192) zidentyfikowano jako obecne Akmenė dzięki wzmiance M. Brensztejna, że nieopodal znajduje się folwark Okmia-

wall im Dorf Gista (lit. Gystus, Nr. K22) sollte man mit dem Burgwall Wielona (lit. Veliuona) verbinden, auch Pilaitės (Schlösschen) genannt. Der Burgwall Gudiškis wurde ins „Inventar...” unter dem Namen Czadosy (lit. Čedasai, Nr. Z38) eingetragen, der Burgwall Alksniai – unter dem Namen Hanuszyszki (lit. Onuškis, Nr. Z65; fälschlich nach F.V. Pokrovskij), das Gräberfeld Paluknys – unter dem Namen Jasnogórka (Nr. K29). Den Hügelgrab Pakalniškiai (Nr. K50), sollte man, angesichts der angegebenen Lage auf dem rechten Ufer der Dubissa (lit. Dubysa) gegenüber Ejragoła (lit. Ariogala), mit dem Gräberfeld Kalnizki (lit. Kalniškiai) verbinden. Die Burgen Panemunė, Gelgaudai, Vytėnai und der nahegelegene mittelalterliche Friedhof sind unter dem Namen Eleonorów registriert (Nr. K18) – so eine Bezeichnung ist nicht mehr in Gebrauch, aber das Vorwerk Eleonorów (Еліоноровъ) ist auf Karten der Übergangszeit vom 19. und 20. Jh. verzeichnet. Der Burgwall Gystėnai wurde als Vorwerk Michalin beschrieben (Nr. K46), das es heute nicht mehr gibt, aber das Vorwerk Михалинь ist auf Karten aus dem späten 19. und frühen 20. Jh. zu sehen (Abb. 10)¹⁶.

Es kommt vor, dass Brensztejn archäologische Fundstellen unter einem nur sehr lokal gebräuchlichen Namen nennt. Ein Beispiel dafür ist der Burgwall Łukie (Nr. T44). Hier zog er die Beschreibung Pokrovskijs heran, die angibt, dass der Burgwall sich 4 Werst vom Dorf Gribžėnai entfernt befindet, „въ уроч.[ище] Луки”. Daraus geht hervor, dass gegen Ende des 19. Jhs. der Name Łukie nicht für ein Dorf (wir fanden auf alten Karten kein solches Dorf), sondern für eine Flurbezeichnung stand. Gegenwärtig ist der Burgwall unter dem Namen Antkalis, Gribžėnai registriert (LAA 1975, 30–31, Nr. 30; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 410). Das Hügelgräberfeld Aukštadvaris (pol. Wysoki Dwór, Nr. R192) wird mit dem heutigen Akmenė identifiziert, dank eines Hinweises von Brensztejn, dass sich in seiner Nähe das Vorwerk Okmiana (lit.

Kalniškių kapinynu. Panemunės, Gelgaudų, Vytėnų pilis ir netoliese buvęs kapinynas ar senkapis užregistruoti Eleonoravos vardu (nr. K18) – toks vietovardis jau nebeegzistuoja, tačiau Eleonoravos (Еліоноровъ) palivarkas pažymėtas XIX ir XX a. sandūros žemėlapiuose. Gystėnų piliakalnis (Raudonės sen., Jurbarko r.) įvardytas Michalin (Mykolinės?) (nr. K46) palivarko vardu (toks vietovardis dabar nežinomas, tačiau palivarkas Михалинь pažymėtas XIX ir XX a. sandūros žemėlapiuose; 10 pav.)¹⁶.

Kai kada M. Brenšteinas archeologinį objektą aprašo labai lokaliu vardu. Toks atvejis yra Łukie piliakalnis (nr. T44). Čia panaudotas F. Pokrovskio aprašymas, kuriame jis nurodo piliakalnį buvus 4 varstai nuo Gribžėnų kaimo, „въ уроч.[ище] Луки”. Taigi XIX a. pabaigoje Łukų vardu buvo žinomas ne kaimas (jo sename žemėlapyje neradome), o landšafto vieta. Šiandien šis piliakalnis žinomas Antkalinio, Gribžėnų vardu (LAA 1975, 30–31, nr. 30; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 410). Aukštadvario (Wysoki Dwór, nr. R192) pilkapynas, arba kapinynas, buvo identifiкуotas šiandien žinomam Akmenės vardu dėl M. Brenšteino paminėjimo, kad netoliese yra Akmenės palivarkas (LAA 1977, 19, nr. 5). Aukštadvario dvaro vietovė šiandien sunykusi, žinomas tik į pietus ir pietvakarius nuo Akmenės kaimo plytintis Aukštadvario miškas. XIX a. žemėlapyje Aukštadvaris pažymėtas į pietus nuo Akmenės (Šiluvos sen., Raseinių r.). T. Daugirdo dienoraščio, kuriuo taip pat naudojosi M. Brenšteinas, duomenys leidžia patikslinti Aukštadvario (dabar Akmenės) kapinyno vietą. T. Daugirdo plane raidėmis b, c pažymėtos kapinyno vietos abipus vieškėlio iš Žaiginių į Šiluvą (T. Dowgird 1881–1888, 283–284; žr.

16| Nazwa tego folwarku, według M. Brensztejna należącego do Gabryela Zaleskiego, prawdopodobnie pochodzi od imienia jego ojca, Michała Zaleskiego, właściciela majątku Wielona.

16| Nach Brensztejn stammt der Name dieses Vorwerks, das G. Zaleski gehörte, vermutlich vom Vornamen seines Vaters Michal Zaleski ab, des Grundbesitzers von Wielona.

16| Ko gero, šio palivarko, M. Brenšteino žiniomis, priklausiusiu G. Zaleskiui, pavadinimas kilęs nuo jo tėvo Veliuonos dvaro saviņninko Mykolo Zaleskio.

Ryc. 10. Okolice Wielony (litew. Veliuona; według niemieckiej mapy wojskowej w skali 1:25 000, sporządzonej na podstawie rosyjskiej mapy topograficznej z lat 1882–1907 w skali 1:21 000) i znajdujące się tu stanowiska archeologiczne: 1 – grodzisko Wielona, zwane Pilaitės (Zameczki), 2 – grodzisko Gystėnai, zwane Milžinų kapas, 3 – grodzisko Wielona, zwane Gedimino kapas, 4 – grodzisko Wielona II z podgrodziem, 5 – cmentarzysko Wielona, 6 – stary cmentarz Wielona. Strzałką zaznaczono wspomniany przez M. Brenštejną folwark Michalin (Михалино; nr K46). Oprac. Laurynas Kurila

Abb. 10. Umgebung von Wielona (lit. Veliuona; nach einer deutschen Heereskarte im Maßstab 1:25 000, die auf Grundlage einer russischen topographischen Karte aus den Jahren 1882–1907 im Maßstab 1:21 000 entstand) und die dort befindlichen Fundstellen: 1 – Burgwall Wielona, genannt Pilaitės (Schlößchen), 2 – Burgwall Gystėnai, genannt Milžinų kapas, 3 – Burgwall Wielona, genannt Gedimino kapas, 4 – Burgwall Wielona II mit Vorstadt, 5 – Gräberfeld Wielona, 6 – Alter Friedhof Wielona. Mit einem Pfeil wurde das von Brenštejn erwähnte Vorwerk Michalin (Михалино) gekennzeichnet (Nr. K46). Bearbeitet von Laurynas Kurila

10 pav. Veliuonos apylinkės (pagal vokišką karinį M 1:25 000 žemėlapi, sudarytą Rusijos 1882–1907 m. topografinio M 1:21 000 žemėlapiu pagrindu) ir jų archeologiniai paminklai: 1 – Veliuonos piliavietė, vad. Pilaitėmis, 2 – Gystėnų piliakalnis, vad. Milžinų kapu, 3 – Veliuonos piliakalnis, vad. Gedimino kapu, 4 – Veliuonos piliakalnis II su papiliu, 5 – Veliuonos kapinynas, 6 – Veliuonos senkapis. Rodykle pažymėtas M. Brenšteino minimas Michalin (Михалино) palivarkas (nr. K46). Iliustraciją parengė Laurynas Kurila

na (litew. Akmenė; LAA 1977, 19, nr 5). Teren dawnego majątku Wysoki Dwór obecnie jest zniszczony, znany jest tylko las Aukštadvaris, rozciągający się na południe-południowy zachód od wsi Akmenė. Na XIX-wiecznej mapie Wysoki Dwór jest zaznaczony na południe od Okmiany. Dane z dziennika T. Dowgirda, z którego korzystał też M. Brensztejn, pozwalają uściślić miejsce cmentarzyska Aukštadvaris/Wysoki Dwór (obecnie Akmenė). Na planie T. Dowgirda literami b, c zaznaczono zasięg cmentarzyska po obu stronach gościńca z Żogiń (litew. Žaiginy) do Szydłowa (litew. Šiluva; T. Dowgird 1881–1888, 283–284; patrz ryc. poniżej). Przy Sandrowkiszkach (litew. Sandrausiškės, nr R150), na północ od Wysokiego Dworu, znajduje się także inna nekropola kurhanowa (ryc. 11).

Cmentarzysko opisane pod nazwą Pojeziory (nr T57) zidentyfikowano według wskazówki, że znajduje się ono nad jeziorem Koszuckim. Obecnie to stanowisko, położone między jeziorem Kašučiai i rzeką Okmianą (litew. Akmena), nazywane jest cmentarzyskiem w Kašučiai, Dubašiai. Zaznaczona na dawnej mapie Rosji miejscowość Поезеры, znajdująca się nieco na północ od Kašučiai (podobnie jak cmentarzysko), dowodzi, że wiadomości M. Brensztejna były dokładne (ryc. 12). Obecnie Pojeziorów nie ma, a miejscowość ta jest nazywana Dubašiai.

Miejsce znalezienia fragmentów dwóch toporów kamiennych (Paimstra, nr R118) udało się powiązać z miejscowością Paimsrė jedynie dzięki zasięgowi parafii św. Jerzego w Skirsnemunė, w której wśród wsi należących do niej wymienia się Paimsrė (dekret arcybiskupa metropolity kowieńskiego Sigitasa Tamkevičiusa z dnia 14 kwietnia 2003 r. nr 282). W spisie obecnego podziału administracyjnego miejscowość o takiej nazwie formalnie nie istnieje.

Jak już wspomniano, na skutek zmian granic i nazw różnych miejscowości historycznych oraz ustalonej tradycji w dziedzinie ochrony zabytków wiele stanowisk, oprócz podanych przez M. Brensztejn, posiada ponadto inne nazwy oficjalne, np. cmentarzyska kurhanowe Dukszty (litew.

Akmenė) befindet (LAA 1977, 19, Nr. 5). Das Gebiet des ehemaligen Landguts Wysoki Dwór ist gegenwärtig zerstört, bekannt ist nur der Wald Aukštadvaris, der sich vom Dorf Akmenė nach Süd-Südwest erstreckt. Auf einer Karte aus dem 19. Jh. ist Wysoki Dwór südlich von Okmiany verzeichnet. Die Angaben aus dem Tagebuch von T. Dowgird, welches auch Brensztejn benutzte, ermöglichen eine Präzisierung der Lage des Gräberfelds Aukštadvaris/Wysoki Dwór (heute Akmenė). Auf dem Plan von Dowgird wurde mit den Buchstaben b und c die Ausdehnung des Gräberfelds auf beiden Seiten der Straße von Žogiń (lit. Žaiginy) nach Szydłowo (lit. Šiluva) verzeichnet (T. Dowgird 1881–1888, 283–284; siehe Abb. unten). Bei Sandrowkiszki (lit. Sandrausiškės, Nr. R150), nördlich von Wysoki Dwor, befindet sich ebenfalls eine Hügelgräbernekropole (Abb. 11).

Das unter dem Namen Pojeziory beschriebene Gräberfeld (Nr. T57) wurde nach einem Hinweis identifiziert, demzufolge es am Koszuckie-See läge. Gegenwärtig wird diese Fundstelle, gelegen zwischen dem See Kašučiai und dem Fluss Okmiana (lit. Akmena), als Gräberfeld von Kašučiai, Dubašiai bezeichnet. Die auf einer alten Russlandkarte verzeichnete Ortschaft Поезеры, etwas nördlich von Kašučiai (ebenso wie das Gräberfeld), zeugt davon, dass die Informationen Brensztejn's genau waren (Abb. 12). Heute gibt es Pojeziory nicht mehr, die Ortschaft wird Dubašiai genannt.

Die Fundstelle zweier Steinbeilfragmente (Paimstra, Nr. R118) ließ sich mit der Ortschaft Paimsrė verbinden, aber nur über die Ausdehnung der Pfarrei des hl. Georg in Skirsnemunė, in dessen Zugehörigkeitsbereich auch das Dorf Paimsrė genannt wird (Dekret des Erzbischofs von Kowno, Sigitas Tamkevičius vom 14 April 2003, Nr. 282). Auf der Liste der heutigen administrativen Einteilung gibt es eine solche Ortschaft nicht.

Wie schon bemerkt haben viele Fundstellen, wegen Grenverschiebungen und Umbenennungen verschiedener historischer Ortschaften und einer Tradition im Bereich des Denkmalschutzes, neben den von Brensztejn angegebenen ferner noch andere offizielle Namen, z.B. das Hügelgräberfeld Dukszty (lit. Dūkštas, Nr. Z50), welches heute unter den Namen Vigodka,

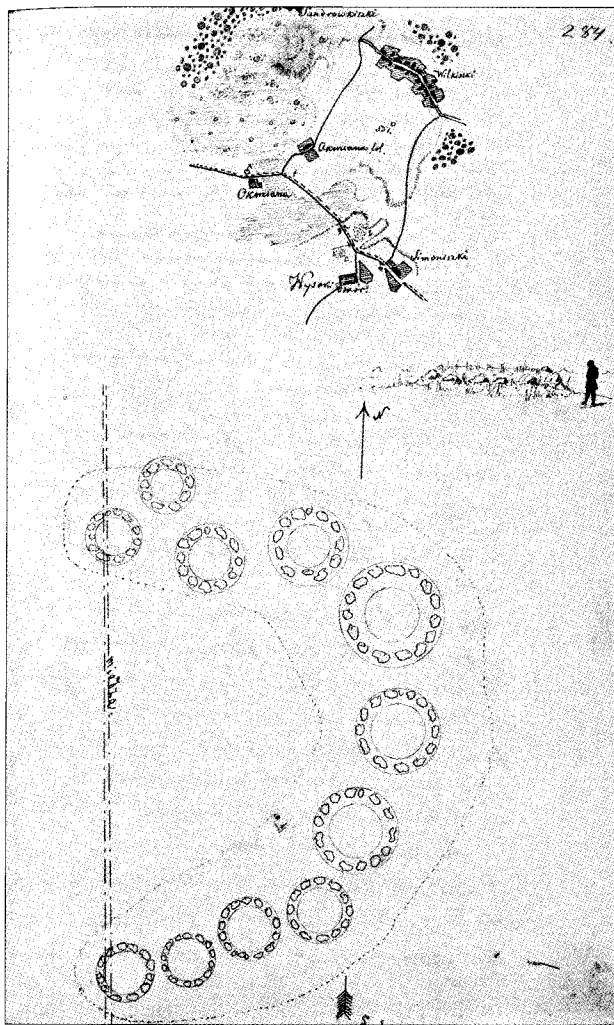
pav. toliau). Prie Sandrausiškės (Sandrowkiszki, nr. R150), į šiaurę nuo Aukštadvario, yra kitas pilkapynas (11 pav.).

Pojeziory vardu (nr. T57) aprašytas kapinynas identifikuojamas pagal nuorodą, kad jis esąs prie Kašučių ežero. Dabar šis kapinynas, esantis tarp Kašučių ežero ir Akmenos, vadinamas Kašučių, Dubašių kapinynu. Sename Rusijos žemėlapyje pažymėta Поезеры vietovė, esanti šiek tiek šiauriau Kašučių (kaip ir kapinyno vieta), liudija, kad M. Brenšteino žinios buvusios tikslios (12 pav.). Šiandien Paežerių nebėra, o toji vieta vadinama Dubašiais.

Dviejų akmeninių kirvių fragmentų radimvietę susieti su Paimsrės vietove (nr. R118) pavyko tik dėl šiandienės Skirsnemunės šv. Jurgio parapijos teritorijos apibūdinimo, kuriame tarp parapijai priklausančių kaimų minima Paimsrė (Kauno Arkivyskupo metropolito Sigitos Tamkevičiaus 2003 m. balandžio 14 d. dekretas nr. 282). Dabartinio administracinio suskirstymo sąrašė tokios vietovės formaliai nebėra.

Kaip jau minėta, dėl įvairių istorinių vietovių ribų ir vardų pokyčių, taip pat nusistovėjusios šių dienų paveldosaugos tradicijos nemažai paminklų, be nurodytųjų M. Brenšteino, turi dar ir kitus oficialius pavadinimus, pvz., Dūkšto pilkapynai (nr. Z50) dabar saugomi Vigodkos, Dūkšto, Saksoniškės I ir II pavadinimais, Dovainonių pilkapiai (nr. K15) kaip Dovainonių, Kapitoniškių I–V pilkapynai (13 pav.). Prie Pavandenės esantis Sprūdės kalnas (nr. T65) žinomesnis kaip Šaukštelis, tačiau vadinamas ir Pavandenės bei Pasprūdės vardais (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 134).

Jovaišų piliakalnis (nr. R53) dar vadinamas Kalnujų, Palendrių, Žieveliškės vardais (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 298). Laukstėnų piliakalnis

Ryc. 11. Lokalizacja cmentarzyska Wysoki Dwór (litew. Aukštadvaris, nr R192), zaznaczona na szkicu z dziennika wykopalisk T. Dowgirda. Obok – plan cmentarzyska kurhanowego Sandrowkiszki (litew. Sandrausiškės; T. Dowgird 1881–1888, 284)

Abb. 11. Lage des Gräberfelds Wysoki Dwór (lit. Aukštadvaris, Nr. R192), festgehalten auf einer Skizze im Grabungstagebuch von T. Dowgird. Daneben ein Plan des Hügelgräberfelds Sandrowkiszki (lit. Sandrausiškės; T. Dowgird 1881–1888, 284)

11 pav. Aukštadvario (lenk. Wysoki Dwór) kapinyno (nr. R192) vieta, pažymėta T. Daugirdo kasinėjimų dienoraščio schemoje. Greta Sandrausiškės pilkapyno brėžinys (T. Dowgird 1881–1888, 284)

Ryc. 12. Na dawnej mapie rosyjskiej zaznaczono miejscowość Пожезери (nr T57), gdzie znajduje się cmentarzysko znane dziś pod nazwami Kašučiai, Dubašiai oraz inne stanowiska archeologiczne. 1 – cmentarzysko Kašučiai, Dubašiai, 2 – reliktory dawnych pól uprawnych Dubašiai, 3 – reliktory dawnych pól uprawnych Kašučiai. Oprac. Laurynas Kurila

Abb. 12. Auf einer alten russischen Karte wurde die Ortschaft Пожезери (Nr. T57) gekennzeichnet, wo sich das heute unter den Namen Kašučiai, Dubašiai bekannte Gräberfeld befindet, wie auch weitere Fundstellen: 1 – Gräberfeld Kašučiai, Dubašiai, 2 – Überreste ehemaliger Ackerböden von Dubašiai, 3 – Überreste ehemaliger Ackerböden von Kašučiai. Bearbeitet von Laurynas Kurila

12 pav. Sename Rusijos žemėlapyje pažymėta Пожезери vietovė (nr. T57), kurioje esama šiandien Kašučių, Dubašių vardais žinomo kapinyno ir kitų archeologijos paminklų: 1 – Kašučių, Dubašių kapinynas, 2 – Dubašių senovės žemdirbystės vieta, 3 – Kašučių senovės žemdirbystės vieta. Iliustraciją parengė Laurynas Kurila

Dūkštas, nr Z50), obecnie chronione pod nazwami Vigodka, Dūkštas, Saksoniškės I i II, z kolei kurhany Dewonjance (litew. Dovainonys, nr K15) jako cmentarzyska kurhanowe Dovainonys, Kapitoniškės I–V (ryc. 13). Grodzisko Sprudis (litew. Sprūdės kalnas), znajdujące się przy miasteczku Powondeń (litew. Pavandenė, nr T65) bardziej znane jest jako Šaukštelis, jednak nazywane jest także Pavandenė oraz Pasprūdė (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 134).

Grodzisko Jawojsze (litew. Jovaišai, nr R53) określane jest także Kalnujai, Palendriai, Žieveliškės (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 298). Z kolei grodzisko Łauksztenie (litew. Lauksteniai, nr R80) częściej nazywane jest Žakainiai, ale także Užtenenis, Jokūbiškė (LAA 1975, 187, nr 844; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 32). Grodzisko we wsi Pilekalnie (litew. Piliakalnis, nr U58) koło Wieprzów (litew. Vepriai) obecnie lepiej znane jest pod nazwą Totoriškės. Cmentarzysko kurhanowe określane nazwą dawnej wsi i majątku Užubale (litew. Užubalis, nr P91) aktualnie znane jest pod nazwami Gailiūnai, Medikoniai i Voverynė, a kurhany Raudziany (litew. Raudėnai, nr Š39) – pod nazwą „Kybartiškės pilkapynas” (cmentarzysko kurhanowe Kybartiškė).

Niekiedy stanowisko archeologiczne określane jest nazwą raz jednej, raz innej pobliskiej wsi. Na przykład, opisane przez M. Brensztejną cmentarzysko kurhanowe Tawrów (litew. Tauravas, nr T86) obecnie zwykle nazywane jest Pribitka według danych w atlasie P. Tarasenki (1928, 217; LAA 1977, 91, nr 560). Opisana przez M. Brensztejną góra Skuburlas (litew. Skuburlė, nr R70), lokalizowana przy grodziskach znajdujących się prawdopodobnie w okolicach Kołtynian (litew. Kaltinėnai), obecnie jest zaliczana do atrakcji wsi Pagrybis (LAA 1975, 122, nr 508). Grodzisko Kompajcie (litew. Kampaičiai, nr R71) w literaturze i rejestrze zabytków kultury znane jest jako „Iżiniškių piliakalnis” (grodzisko Iżiniškiai; LAA 1975, 71, nr 243; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 296). Z kolei grodzisko Pojure (litew. Pajūris, nr R122) – jako „Pakisio piliakalnis” (grodzisko Pa-

Dūkštas, Saksoniškės I und II geschützt ist, während die Hügelgräber Dewonjance (lit. Dovainonys, Nr. K15) als Hügelgräberfeld Dovainonys, Kapitoniškės I–V (Abb. 13) vermerkt sind. Der Burgwall Sprudis (lit. Sprūdės kalnas), nahe der Stadt Powondeń (lit. Pavandenė, Nr. T65) ist besser als Šaukštelis bekannt, aber es wird ebenfalls Pavandenė sowie Pasprūdė genannt (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 134).

Der Burgwall Jawojsze (lit. Jovaišai, Nr. R53) hat auch die Namen Kalnujai, Palendriai, Žieveliškės (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 298). Der Burgwall Łauksztenie (lit. Lauksteniai, Nr. R80) wiederum wird häufiger Žakainiai, aber auch Užtenenis, Jokūbiškė genannt (LAA 1975, 187, Nr. 844; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 32). Der Burgwall im Dorf Pilekalnie (lit. Piliakalnis, Nr. U58) bei Wieprze (lit. Vepriai) ist gegenwärtig besser unter dem Namen Totoriškės bekannt. Das Hügelgräberfeld mit dem Namen des früheren Dorfs und Landguts Užubale (lit. Užubalis, Nr. P91) ist heute unter den Namen Gailiūnai, Medikoniai und Voverynė bekannt, die Hügelgräber Raudziany (lit. Raudėnai, Nr. Š39) dagegen unter dem Namen „Kybartiškės pilkapynas” (Hügelgräberfeld Kybartiškė).

Mitunter werden archäologische Fundstellen einmal mit dem Namen des einen, dann wieder eines anderen nahegelegenen Dorfs bezeichnet, beispielsweise das von Brensztejn beschrieben Hügelgräberfeld Tawrów (lit. Tauravas, Nr. T86). Gegenwärtig wird es zumeist Pribitka genannt, im Einklang mit dem Atlas von P. Tarasenka (1928, 217; LAA 1977, 91, Nr. 560). Der von Brensztejn beschriebene Berg Skuburlas (lit. Skuburlė, Nr. R70), gelegen bei den Burgwällen die sich vermutlich in der Umgebung von Kołtyniany (lit. Kaltinėnai) befinden, wird heute zu den Sehenswürdigkeiten des Dorfs Pagrybis gezählt (LAA 1975, 122, Nr. 508). Der Burgwall Kompajcie (lit. Kampaičiai, Nr. R71) ist in der Literatur und im Register der kulturellen Denkmäler als „Iżiniškių piliakalnis” (Burgwall Iżiniškiai) bekannt (LAA 1975, 71, Nr. 243; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 296). Der Burgwall Pojure hingegen (lit. Pajūris, Nr. R122) als „Pakisio piliakalnis” (Burgwall Pakisys; LAA 1975, 122, Nr. 51;

(nr. R80) dažniau vadinamas Žakainių, taip pat Užtenenio, Jokūbiškės vardais (LAA 1975, 187, nr. 844; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 32). Piliakalnio kaimo (nr. U58) prie Veprių piliakalnis šiais laikais žinomesnis Totoriškių vardu. Buvusio Užubalio kaimo ir dvaro (nr. P91) vardu minimas pilkapynas šiomis dienomis žinomesnis Gailiūnų, Medikonių ir Voverynės, o Raudėnų pilkapiai (nr. Š39) – Kybartiškės vardais.

Kartais archeologinis paminklas vadinamas tai vieno, tai kito gretimai buvusių kaimų vardais. Štai M. Brenšteino aprašytas Tauravo pilkapynas (nr. T86) dabar įprastai vadinamas Pribitkos pilkapynu pagal P. Tarasenkos atlaso aprašą (P. Tarasenka 1928, 217; LAA 1977, 91, nr. 560). Prie Kaltinėnų apylinkių spėjamų piliakalnių M. Brenšteino aprašytas Skuburlės (*Skuburlas*) kalnas (nr. R70) dabar priskiriamas prie Pagrybio kaimo įdomybių (LAA 1975, 122, nr. 508). Kampaičių piliakalnis (nr. R71) dabar literatūroje ir Kultūros vertybių registre žinomas kaip Iżiniškių (LAA 1975, 71, nr. 243; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 296); Pajūrio piliakalnis (nr. R122) – kaip Pakisio (LAA 1975, 122, nr. 51; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 490). Radinių laukas, esantis apie 1 km nuo Šiūparių piliakalnio (nr. R167), greičiausiai sietinas su Daukšaičių kapinynu dešiniame Šalpės upės krante (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 24).

Tikslesnį radimviečių ar paminklų vietos nustatymą apsunkina tai, kad kaip orientyrai dažnai nurodomi tik kaimai, be abejo, turint omenyje ir jiems priklausiusius dirbamus laukus. Kai kada paminklų vieta nurodoma remiantis netgi ne vienu kaimu. Pvz., Nugario kapinynas nurodomas prie Poškaičių (nr. K51) ir Ūturių. Galbūt jis buvo

Ryc. 13. Cmentarzysko kurhanowe Dovainonys, Kapitoniskės II (pol. Dewonjance, nr K15). Fot. Laurynas Kurila

Abb. 13. Hügelgräberfeld Dovainonys, Kapitoniskės II (pol. Dewonjance, Nr. K15). Foto: Laurynas Kurila

13 pav. Dovainonių (nr. K15), Kapitoniškių pilkapynas II. Lauryno Kurilos fotogr.

kisys; LAA 1975, 122, nr 51; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 490). Miejsce opisane przez M. Brensztejn jako „Radinaj“ (litew. „Radiniai“), znajdujące się około 1 km od grodziska Szupary (litew. Šiūpariai, nr R167), najprawdopodobniej należy wiązać z cmentarzyskiem w Daukšaičiai na prawym brzegu rzeki Šalpė (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 24).

Dokładniejszą lokalizację stanowisk utrudnia to, że jako punkty orientacyjne często podawane są jedynie wsie, oczywiście, w domyśle wraz z należącymi do nich polami uprawnymi. Niekiedy lokalizacja stanowisk określana jest na podstawie nawet kilku wsi. Na przykład, cmentarzysko „Nugaris” opisano jako położone przy Paszkajciach (litew. Poškaičiai, nr K51) i Uszturach/Uturach (litew. Ūturiai). Być może znajdowało się ono gdzieś między tymi wsiami. Pola wsi Usztury/Utury, Lachów/Laków (litew. Lekai)¹⁷

17| Wieś znana jest jedynie z międzywojennych map.

Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 490). Die von M. Brensztejn als „Radinaj“ (lit. „Radiniai“) beschriebene Stelle, etwa 1 km vom Burgwall Szupary entfernt (lit. Šiūpariai, Nr. R167), ist wohl mit dem Gräberfeld in Daukšaičiai, auf dem rechten Ufer der Šalpė zu verbinden (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 24).

Eine genauere Lokalisierung der Fundstellen wird dadurch erschwert, dass meistens nur Dorfnamen als Orientierungspunkte genannt werden – selbstverständlich inklusive der dazugehörigen Ackergebiete. Mitunter wird die Lage von Fundstellen sogar auf Grundlage mehrerer Dörfer angegeben, etwa das Gräberfeld „Nugaris“, das als bei den Dörfern Paszkajcie (lit. Poškaičiai, Nr. K51) und Usztury/Utury (lit. Ūturiai) liegend beschrieben wird. Vielleicht lag es einst zwischen den Dörfern. Die Felder der Dörfer Usztury/Utury, Lachów/Laków (lit. Lekai)¹⁷ und Paszkajcie wurden von einem Erdwall geschnitten (Nr. K81). Zwei Aufschüt-

17| Dieses Dorf ist nur aus zwischenkriegszeitlichen Karten bekannt.

kažkur tarp šių kaimų. Ūturių, Lekų¹⁷ ir Poškaičių laukus kirto pylimas (nr. K81). Du sampilai (pilkapiai?) lokalizuojami tarp Užbalių ir Pabalių kaimų (nr. K83). Pasitaiko, kad objektai įvardijami visai apylinkėi apibendrintu vardu (pvz., Panevėžio pilkapiai (nr. P66), Anykščių (nr. U50), Baisogalos (nr. Š4) apylinkių pilkapiai).

Pagrindiniai „Inventoriaus“ informacijos šaltiniai – F. Pokrovskio, L. Krzywickio, K. Gukovskio, T. Daugirdo, E. Tiškevičiaus, M. Valančiaus ir M. Balinskio darbai. Kiekvienoje apskrityje jie būdavo skirtingai dažnai naudojami. Tarkime, sudarant Ukmergės apskrities paminklų sąrašą dažniausiai naudotasi F. Pokrovskio atlasu (14 pav.; Ф.В. Покровский 1899), į kurį nuorodos daromos

17| Kaimas žinomas tik iš tarpukario žemėlapių.

i Paszkajcie przecinał wał ziemny (nr K81). Dwa nasypy (kurhany?) lokalizowane są między wsiami Užbole (litew. Užbaliai) i Pobole/Pobale (litew. Pabaliai, nr K83). Zda- rzały się też przypadki, gdy stanowiska określane są nazwą uogólnianą dla całej okolicy, np. „Panevėžio pilkapiai” – kurhany w okolicach Poniewieża (nr P66), „Anykščių pilkapiai” – kurhany w okolicach Onikszt (litew. Anykščiai, nr U50), „Baisogalos pilkapiai” – kurhany w okolicach Bejsa- goły (litew. Baisogala, nr Š4).

Podstawowymi źródłami informacji „Inwentarza...” były prace F.V. Pokrovskiego, L. Krzywickiego, K. Gukovskiego, T. Dowgirda, E. Tyszkiewicza, M. Wołonczewskie- go/M. Valančiausa i M. Balińskiego. Dla każdego powiatu były wykorzystywane z różną częstotliwością. Na przykład przy sporządzaniu spisu stanowisk w powiecie wilkomierskim najczęściej korzystano z atlasu (ryc. 14) F.V. Pokrovskiego (Ф.В. Покровский 1899); odsyłacze do tej publikacji występują w ponad połowie opisów wszystkich stanowisk powiatu (56%). Znaczenie publikacji F.V. Pokrovskiego jest jeszcze większe w powiecie poniewieskim (71%). A informacje o stanowiskach archeologicznych z powiatu szawelskiego czerpano zarówno z mapy guberni kowieńskiej (27%), jak też z prac L. Krzywickiego (23%) i T. Dowgirda (23%). Źródła wykorzystywane do opisu obiektów leżących dalej w głąb Żmudzi stają się bardziej różnorodne, zauważalnie zwiększa się liczba stanowisk odwiedzanych przez samego M. Brensztejna, jak też liczba znalezisk przechowywanych w jego kolekcji. W spisie stanowisk i zabytków z powiatu rosieńskiego na F.V. Pokrovskim opierano się w około 1/3 przypadków (31,3%), z tego 3,5% wzmianek Pokrovskiego wpisano obok prac innych autorów.

Często cytowane są też prace sekretarza komitetu statystyki guberni kowieńskiej, K. Gukovskiego (ryc. 15), z których najwięcej jest poświęconych powiatowi rosieńskiemu (13%, z tego 3,6% cytowanych razem z innymi autorami). Rzadziej korzystano z prac L. Krzywickiego (7%)

tungen (Hügelgräber?) liegen zwischen den Dörfern Užbole (lit. Užbaliai) und Pobole/Pobale (lit. Pabaliai, Nr. K83). Es kam auch vor, dass Fundstellen ihre Bezeichnung von der Umgebung insgesamt erhielten, z.B. „Panevėžio pilkapiai“, also „Hügelgräber in der Umgebung von Poniewież“ (Nr. P66), „Anykščių pilkapiai“ – Hügelgräber in der Umgebung von Onikszt (lit. Anykščiai, Nr. U50), oder „Baisogalos pilkapiai“ – Hügelgräber in der Umgebung von Bejsagoła (lit. Baisogala, Nr. Š4).

Die grundlegenden Informationsquellen des „Inventars...” waren die Arbeiten von F.V. Pokrovskij, L. Krzywicki, K. Gukovskij, T. Dowgird, E. Tyszkiewicz, M. Wołonczewski (M. Valančius) und M. Baliński. Für jeden Landkreis wurden diese mit unterschiedlicher Intensität herangezogen. Zur Vorbereitung der Zusammenstellung der Fundstellen im Kreis Wilkomierz (lit. Ukmergė) wurde beispielsweise am häufigsten der Atlas (Abb. 14) von F.V. Pokrovskij (Ф.В. Покровский 1899) benutzt; Referenzen, die auf diese Publikation verweisen befinden sich bei über der Hälfte der Beschreibungen aller Fundstellen des Landkreises (56%). Die Bedeutung der Arbeit von Pokrovskij ist im Kreis Poniewież (lit. Panevėžys) noch grösser (71%). Informationen zu archäologischen Fundstellen aus dem Landkreis Szawle (lit. Šiauliai) wurden sowohl aus der Karte des Gouvernements Kowno (27%), wie auch aus den Arbeiten von L. Krzywicki (23%) und T. Dowgird (23%) bezogen. Die Quellen, die zur Beschreibung der im tieferen Schemaitien gelegenen Objekte dienen, sind vielfältiger, die Zahl der von Brensztejn selbst besuchten Fundstellen nimmt merklich zu, wie auch die Anzahl der Funde in seiner Kollektion von dort. Auf der Liste der Fundstellen und – stücke aus dem Landkreis Rosienie (lit. Raseiniai) beruhte er zu 1/3 auf Pokrovskij (31,3%), wobei 3,5% der Angaben aus Pokrovskij neben den Arbeiten anderer Autoren standen.

Oft werden auch die Werke des Sekretärs des Statistischen Komitees des Gouvernements Kowno, K. Gukovskij (Abb. 15) zitiert, von denen die meisten den Landkreis Rosienie betreffen (13%, davon 3,6% gemeinsam mit Zitaten anderer Autoren). Seltener wurden die Arbeiten von Krzywicki (7%) und

daugiau nei pusėje visų apskrities aprašų (56%). F. Pokrovskio įdirbio reikšmė dar didesnė Panevėžio apskrityje (71%). Informacijos Šiaulių apskrities archeologiniams objektams semtasi tiek iš Kauno gubernijos žemėlapiu (27%), tiek ir iš L. Krzywickio (23%), T. Daugirdo (23%) darbų. Aprašant objektus toliau į Žemaitijos gilumą naudoti šaltiniai įvairėja, pastebimai daugėja paties M. Brenšteino lankytų paminklų, jo kolekcijoje saugotų radinių. Raseinių apskrities paminklų ir radimviečių sąrašė F. Pokrovskiu remtasi maždaug trečdalyje atvejų (31,3%), iš kurių 3,5% F. Pokrovskio paminėjimų įrašyti greta kitų autorių darbų.

Dažnai cituojami ir Kauno gubernijos Statistikos komiteto sekretoriaus K. Gukovskio darbai (15 pav.), iš jų daugiausia – skirtasis Raseinių apskričiai (13%, iš jų 3,6% cituojama kartu su kitais autoriais). Rečiau naudotasi L. Krzywickiu (7%), M. Valančiumi (2,2%), tačiau labai svarbūs Raseinių apskričiai duomenys perimti iš T. Daugirdo (minimas prie 30% objektų). Tai lėmė remiantis T. Daugirdo rinkiniu sudarytas didelis radimviečių sąrašas: iš aprašytų 98 paskirų Raseinių apskrities radimviečių net 62 buvo užfiksuotos T. Daugirdo rinkinyje. Raseinių apskrityje pasitaikė 4 objektai, kurie buvo žinomi tik pačiam M. Brenšteinui, ir 2 objektai, apie kuriuos jis savo žinias panaudojo šalia kitų autorių (iš viso M. Brenšteino žinios susietos su 2,7% aprašomų objektų).

Telšių apskrities aprašymo šaltinių statistika kiek kitokia: F. Pokrovskio darbas buvo taip pat svarbus (minimas 25,8% atvejų, iš jų 3,3% kartu su kitais autoriais), tačiau labai žymus tampa paties M. Brenšteino ir kun. J. Žiogo sukauptų

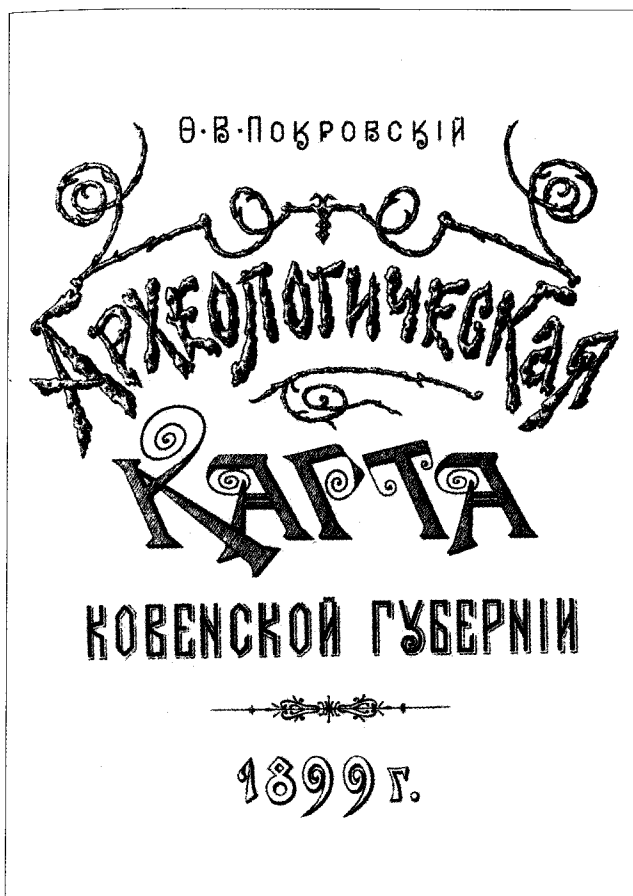

Рис. 14. Карта титулова „Март археологическа губерни ковиевскей“ („Археологическая карта Ковенской губернии“) F.V. Pokrovskiego, wydanej w roku 1899 w Wilnie

Abb. 14. Titelblatt der „Archäologischen Karte des Gouvernements Kowno“ („Археологическая карта Ковенской губернии“) von F.V. Pokrovskij, herausgegeben 1899 in Wilna

14 pav. F. Pokrovskio „Kauno gubernijos archeologinio žemėlapis“ („Археологическая карта Ковенской губернии“), išleisto 1899 m. Vilniuje, titulinis lapas

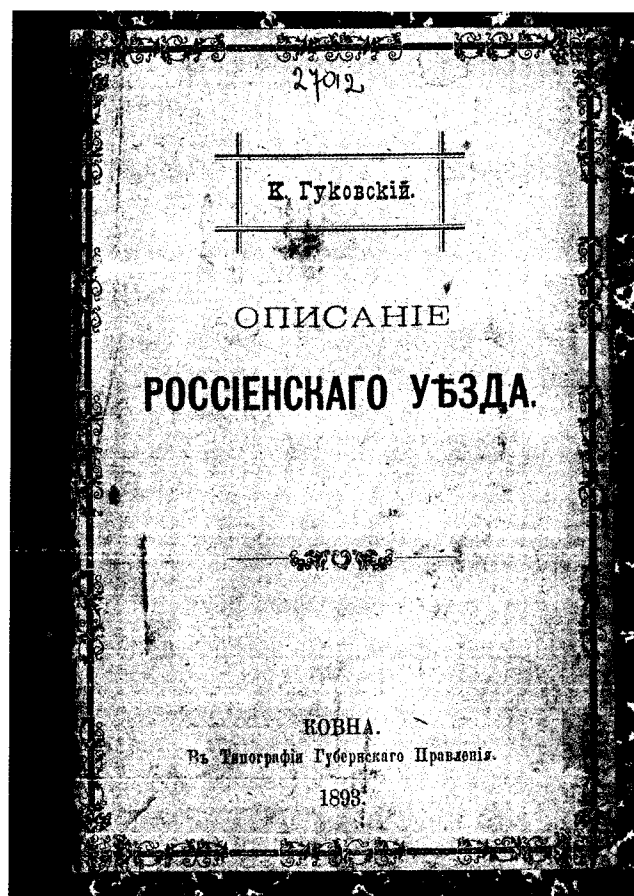

Рис. 15. Okładka „Opisania powiatu rosieńskiego“ („Описание Росиенскаго уезда“, Kowno 1893) autorstwa K. Gukovskiego

Abb. 15. Titelseite der „Beschreibung des Landkreises Rosienie“ („Описание Росиенскаго уезда“, Kowno 1893) von K. Gukovskij

15 pav. K. Gukovskio veikalas „Raseinių apskrities aprašymas“ („Описание Росиенскаго уезда“, Kaunas, 1893) viršelis

i M. Wołonczewskiego (2,2%), jednak bardzo ważne dane dla powiatu rosieńskiego zostały przejęte od T. Dowgirda (wymieniany jest przy 30% obiektów). Świadczy o tym duża liczba znalezisk luźnych spisanych w oparciu o zbiór T. Dowgirda: spośród 98 zabytków opisanych w powiecie rosieńskim aż 62 zostały zarejestrowane w kolekcji T. Dowgirda. W powiecie rosieńskim odnotowano 4 stanowiska, które były znane jedynie samemu M. Brensztejnowi, jak też 2 kolejne, o których wykorzystał on swoje wiadomości obok danych innych autorów (ogółem wiadomości M. Brensztejna związane z 2,7% opisywanych stanowisk).

M. Wołonczewski (2,2%) genutzt, sehr wichtige Angaben zum Landkreis Rosienie wurden hingegen von Dowgird übernommen (der bei 30% der Objekte genannt wird). Es zeugt davon die große Zahl der Streufunde, die aus der Sammlung von T. Dowgird abgeschrieben wurden: von den 98 im Kreis Rosienie beschriebenen Streufunden gehörten ganze 62 zur Kollektion von Dowgird. Im Kreis Rosienie wurden 4 Fundstellen festgehalten, die nur Brensztejn kannte, wie auch zwei weitere bei denen er eigene Informationen zusammen mit Angaben von anderen Autoren verwendete (insgesamt sind eigene Angaben von M. Brensztejn bei 2,7% der beschriebenen Fundstellen zu finden).

žinių ir rinkinių indėlis. M. Brenšteiną savo surinktais duomenimis ir radiniais rėmėsi 24 % atvejų, J. Žiogo rinkinys ar jo darbai cituojami prie 22,5 % objektų. L. Krzywickio darbai kaip šaltinis nurodomi prie 4 % aprašymų, M. Valančiaus – prie 5,3 %, K. Gukovskio, M. Dovoinos-Silvestravičiaus (Davainio-Silvestraičio) darbų paminėjimai sudaro pavienius atvejus. Telšių apskrityje buvo aprašytos 2 *titnaginės stovyklavietės*, viena Raseinių apskrityje – abiem atvejais šaltinis buvo Z. Glogeris. Telšių ir Raseinių

Statystyka źródeł opisu dla powiatu telszewskiego jest nieco inna: praca F.V. Pokrowskiego była równie ważna (25,8% przypadków, z tego 3,3% wraz z innymi autorami), jednak bardzo istotny staje się wkład wiadomości i zbiorów zgromadzonych przez samego M. Brensztejna oraz J. Żogasa. W 24% przypadków M. Brensztejn opierał się na zgromadzonych przez siebie danych i znaleziskach, zbiór J. Żogasa lub jego prace cytowane są przy 22,5% stanowisk. Opracowania L. Krzywickiego są podawane jako źródło przy 4% opisów, M. Wołonczewskiego – przy 5,3%, odnośniki do prac K. Gukovskiego, M. Dowojny-Sylwestrowicza stanowią pojedyncze przypadki. W powiecie telszewskim zostały opisane 2 *stacje krzemienne*, w powiecie rosieńskim – jedna, i we wszystkich przypadkach źródłem były publikacje Z. Glogera. Stanowiska w powiatach telszewskim i rosieńskim zostały uzupełnione także na podstawie zbiorów Muzeum Miejskiego w Kownie (Kauno miesto muziejus) – odpowiednio 2 (1,3%) i 7 (3,1%) przypadków. Te liczby świadczą więc o tym, że nieopublikowany i najnowszy materiał opisany w „Inwentarzu...” został zebrany w większości dla Żmudzi, tj. obszaru leżącego najbliżej rodzinnych stron M. Brensztejna, które miał możliwości odwiedzić osobiście.

Należy zaznaczyć, że wylaniające się z kart „Inwentarza...” pojęcie stanowiska archeologicznego rozumiane przez M. Brensztejna i jego współczesnych, nieco różni się od obecnego. Umieścił on w spisie także zamki – kowieński (nr K36), Ponieumuń (litew. Panemunė, Gelgaudai, Vytėnai, nr K18 – określane przez M. Brensztejna pod nazwą folwarku Eleonorów), Raudań (litew. Raudonė, nr K66). W spisie znalazły się także obiekty kultowe, np. kamienie z wgłębieniami z miejscowości Kroki (litew. Krakės, nr K37) i Dwarwicie (litew. Dvarviečiai, nr R35), kamień z wyciętym na powierzchni krzyżem z Purpizzek (litew. Purpiškis, nr Z169) oraz wzgórze w pobliżu Antuzowa (litew. Antazavė, nr Z9), a także góra „Aušrinės kalnas” w Kauszach/Kowszach (litew. Kauri, nr R72). Ponadto w „Inwentarzu...” Brensztejn

Die Quellenstatistik für den Landkreis Telsze sieht etwas anders aus: die Arbeit von Pokrovskij war erneut sehr wichtig (25,8% der Fälle, davon bei 3,3% mit anderen Autoren), aber der Anteil der Informationen und Sammlungen von Brensztejn selbst, sowie J. Żogas wird grösser. In 24% der Fälle bezog sich Brensztejn auf selbst gesammelte Informationen und Funde, Die Sammlung von Żogas oder seine Arbeiten werden bei 22,5% der Fundstellen zitiert. Die Werke von Krzywicki werden bei 4% der Beschreibungen als Quelle angegeben, die von M. Wołonczewski bei 5,3%, Hinweise auf die Arbeiten von Gukovskij oder M. Dowojna-Sylwestrowicz kommen in Einzelfällen vor. Im Kreis Telsze wurden 2 *Flintstationen* beschrieben, im Kreis Rosienie eine, und in allen drei Fällen war eine Publikation von Z. Gloger die Quelle. Die Fundstellen in den Landkreisen Telsze und Rosienie wurden ebenfalls auf Grundlage der Sammlungen des Städtischen Museums in Kowno (Kauno miesto muziejus) vervollständigt – entsprechen in 2 (1,3%) bzw. 7 (3,1%) Fällen. Diese Zahlen zeugen also davon, dass unpubliziertes und neues Material, das im „Inventar...” vorkommt, vorwiegend in Schemaitien gesammelt worden war, also im Gebiet, das der Heimat Brensztejns am nächsten lag und das er persönlich besuchen konnte.

Es ist festzustellen, dass der aus den Seiten des „Inventars...” heraus definierte Begriff einer archäologischen Fundstelle, wie er für M. Brensztejn und seine Zeitgenossen verständlich war, sich etwas von der heutigen Auffassung unterscheidet. Er setzte ebenfalls Schlösser (Burgen) auf die Liste: das von Kowno (Nr. K36), Poniemunie (lit. Panemunė, Gelgaudai, Vytėnai, Nr. K18 – von M. Brensztejn als Vorwerk Eleonorów bezeichnet), oder auch Raudań (lit. Raudonė, Nr. K66). Auf der Liste fanden sich ebenfalls Kultobjekte, z.B. Steine mit Mulden aus den Ortschaften Kroki (lit. Krakės, Nr. K37) und Dwarwicie (lit. Dvarviečiai, Nr. R35), ein Stein mit einem auf der Oberfläche eingekerbten Kreuz aus Purpizski (lit. Purpiškis, Nr. Z169), wie auch ein Hügel in der Nähe von Antuzowo (lit. Antazavė, Nr. Z9), sowie der Berg „Aušrinės kalnas“ in Kauszy/Kowszy (lit. Kauri, Nr. R72). Ferner beschrieb Brensztejn im „Inventar...”

ramdimvietės buvo papildytos ir remiantis Kauno miesto muziejaus rinkiniais (atitinkamai 2 (1,3 %) ir 7 (3,1 %) atvejai). Taigi šie skaičiai liudija, kad „Inventoriuje“ nepublikuota ir naujausia medžiaga buvo surinkta daugiausia Žemaitijos srityje, t. y. arčiausiai gimtųjų M. Brenšteino vietų, kurias jis ir pats turėjo daugiau galimybių aplankyti.

Reikia pažymėti, kad „Inventoriuje“ atsiskleidžiantis M. Brenšteino supratimas apie archeologijos paminklą, panašiai kaip ir jo amžininkų, kiek skyrėsi nuo dabartinio. Į sąrašą jis įtraukė ir pilis: Kauno (nr. K36), Panemunės, Gelgaudų, Vytėnų (nr. K18; M. Brenšteino vadinamą Eleonoravos palivarko vardu), Raudonės (nr. K66). Į jį pateko ir mitologiniai objektai, pvz., dubeniuotieji akmenys iš Krakių (nr. K37) ir Dvarviečių (nr. R35), akmuo su kryžiumi iš Purpiškio (nr. Z169), kalva netoli Antazavės (nr. Z9), Aušrinės kalnas Kaušuose (nr. R72), paleontologiniai eksponatai, t. y. mamuto kaulai, rasti netoli Raudondvario (nr. K10) ir Grinkiškyje (nr. K25), paties M. Brenšteino rinkinyje buvęs mamuto šonkaulis iš Alsėdžių (nr. T52) ir greičiausiai gamtinės kilmės dariniai – įgriuva (?) Sidabrinėje (nr. Z203).

Abejotinai prie archeologinių paminklų priskirti ir kai kurie pylimai ar panašūs objektai: Belazariškyje (nr. K4), Ariogaloje (nr. K17), Alžytėnuose (nr. K48), Pernaravoje (nr. K53), Skrebinuose (nr. K72), Ūturiuose–Lekuose–Poškaičiuose (nr. K81), Čedasuose (nr. Z38) ir kt. Daugelis iš šių daiktų ar paminklų nepatenka, tik iš dalies arba abejotinai patenka į šiuolaikinės archeologijos objekto sampratą. Kita vertus, M. Brenšteinas pažangiai, šių dienų po-

opisał eksponaty paleontologiczne, tj. kości mamuta, znalezione niedaleko Czerwonego Dworu (litew. Raudondvaris, nr K10) i Hrynkiszek (litew. Grinkiškis, nr K25) oraz zębro mamuta z Olsiadów (nr T52) znajdujące się w zbiorze M. Brensztejna, i najprawdopodobniej formacje pochodzenia naturalnego jak zapadlisko (?) w miejscowości Sydobrynie (litew. Sidabrinė, nr Z203).

W sposób wątpliwy do stanowisk archeologicznych zostały zaliczone też niektóre wały ziemne czy podobne obiekty: w Białozoryszkach (litew. Belazariškis, nr K4), Ejragole (litew. Ariogala, nr K17), Alžutanach (litew. Alžytėnai, nr K48), Pernarowie (litew. Pernarava, nr K53), Skrebinai (nr K72), między wsiami Usztury/Utury, Lachów/Laków i Paszkajcie (nr K81), w Czadosach (nr Z38) i in. Większość tych miejsc nie mieści się we współczesnym pojęciu stanowisk archeologicznych, część z nich można za takie uważać ewentualnie ze znakiem zapytania. Z drugiej strony, przy opisie dawnego zamku Plotele (litew. Plateliai) M. Brensztejn odnotował też zachowane w jeziorze pale mostu (nr T55), co było bardzo postępowe z dzisiejszego punktu widzenia. Obecnie są one badane i chronione jako zabytek archeologii podwodnej.

Klasyfikacja stanowisk i zabytków w „Inwentarzu...” najczęściej jest podawana w takiej postaci, w jakiej M. Brensztejn znalazł ją w wykorzystywanej literaturze i źródłach. Stosował też system znaków umownych, tzw. znaków mnemonicznych¹⁸. Jednak posiadane przez niego wiadomości na ogół były powierzchowne, a Brensztejn ich nie weryfikował. Nie wizytował w terenie wszystkich opisywanych stanowisk, dlatego w „Inwentarzu...” powtarzane są dane z wcześniejszych źródeł, które, patrząc z dzisiejszej perspektywy, często okazują się błędne. Liczne są przypadki, gdy to samo stanowisko opisane jest pod różnymi nazwami. Na przykład, dwukrotnie podano dane F.V. Pokrovskiego o cmentarzysku kurhanowym Dewonjance (obecnie cmentarzyska kurhanowe Dovainonys,

paläontologische Exponate, dh. Mammutknochen, die unweit von Czerwony Dwór (lit. Raudondvaris, Nr. K10) und Hrynkiszeki (lit. Grinkiškis, Nr. K25) gefunden wurden, sowie eine Mammutrippe aus Olsiady (Nr. T52) die sich in der Sammlung von Brensztejn befanden, wie auch eine mutmaßlich natürliche Formationen wie die Absackung (?) in der Ortschaft Sydobrynie (lit. Sidabrinė, Nr. Z203).

Auf fragwürdige Weise wurden zu den archäologischen Fundstellen auch einige Erdwälle oder ähnliche Objekte gezählt: in Białozoryszki (lit. Belazariškis, Nr. K4), Ejragola (lit. Ariogala, Nr. K17), Alžutanie (lit. Alžytėnai, Nr. K48), Pernarowo (lit. Pernarava, Nr. K53), Skrebinai (Nr. K72), zwischen den Dörfern Usztury/Utury, Lachów/Laków und Paszkajcie (Nr. K81), in Czadosy (Nr. Z38) sowie weiteren. Ein Großteil dieser Stellen deckt sich nicht mit dem modernen Begriff einer archäologischen Fundstelle, bei einem Teil wäre diese Bezeichnung eventuell, mit einem Fragezeichen versehen, möglich. Andererseits bemerkte Brensztejn bei der Beschreibung der Burgruine von Plotele (lit. Plateliai) auch die im See erhaltenen Brückenpfähle (Nr. T55), was aus heutiger Sicht fortschrittlich anmutet. Gegenwärtig werden diese als ein Gegenstand der Unterwasser-Archäologie untersucht und geschützt.

Die Klassifizierung der Fundstellen und Funde im „Inventar...” wird zumeist so wiedergegeben, wie M. Brensztejn sie in der von ihm benutzten Literatur und Quellen vorfand. Er benutzte auch ein System von definierten Zeichen, die sog. mnemonicischen Symbole¹⁸. Seine Informationen waren jedenfalls meistens recht oberflächlich und Brensztejn verifizierte diese auch nicht. Er besichtigte die beschriebenen Fundstellen nicht alle im Gelände, so werden im „Inventar...” Angaben aus früheren Quellen wiederholt, welche aus der heutigen Sicht oft falsch sind. Oftmals wurde dieselbe Fundstelle unter verschiedenen Namen eingetragen. So werden etwa zwei Mal die Informationen Pokrovskijs zum Hügelgräberfeld Dewonjance wiederge-

žiūriu, prie Platelių piliavietės aprašė ir ežerė išlikusius tilto polių (nr. T55), kurie dabar yra tyrinėjami ir saugomi kaip povandeninės archeologijos paveldas.

Paminklų ir radimviečių tipologija „Inventoriuje“ dažniausiai pateikiama tokia, kokią M. Brenšteinas aptiko naudotoje literatūroje ir šaltiniuose. Jis taikė sutartinių ženklų, vadinaujų mnemonicinių ženklų¹⁸, sistemą. Tačiau jo turėtos žinios apskritai buvo paviršutiniškos, pats jis jų netikslino, aplankė toli gražu ne visus aprašomus objektus, todėl „Inventoriuje“ kartojami ankstesnių šaltinių duomenys, kurie, žvelgiant iš dabarties perspektyvos, neretai paaiškėja esą klaidingi. Dažni atvejai, kai tas pats objektas aprašytas skirtingais vardais. Pvz., dukart pateikti F. Pokrovskio duomenys apie Dovainonių pilkapyną (dabartiniai Dovainonių, Kapitoniškių I–V pilkapynai; Ф.В. Покровский 1899, 98) – Dovainonių (nr. K15) ir Rumšiškių (nr. K68) vardais. Tai patvirtina pateikiamos nuorodos į F. Pokrovskio veikalą (Ф.В. Покровский 1899, 98) ir minima žemės savininko P. Pustelnikovo pavardė (išsamiau apie Dovainonių pilkapyno vietą žr. L. Kurila, A. Kurilienė 2011, 91–105).

Raseinių apskrities sąrašė M. Brenšteinas dukart skirtingais vardais aprašo tą patį piliakalnį: Jovaišiai (nr. R53) ir Palendriai (nr. R126). Tai lėmė skirtingų piliakalnių vardų vartojimas darbuose tų autorių, kuriais M. Brenšteinas rėmėsi. Greičiausiai tas pats piliakalnis aprašytas Ližių (nr. R79) ir Sodalės (nr. R159) vardais. Piliakalnis turbūt jau nuplautas upių

18| Szerzej na temat znaków mnemonicznych – patrz artykuł M. Krajewskiej w niniejszym tomie.

18| Mehr zu den mnemonicischen Symbolen – siehe den Beitrag von M. Krajewska im vorliegenden Band.

18| Plačiau apie mnemonicinius ženklus žr. M. Krajewskos straipsnyje šiame tome.

Kapitoniškės I–V; Ф.В. Покровский 1899, 98) – pod nazwami Dewonjance (nr K15) i Rumszyszki (litew. Rumšiškės, nr K68). Potwierdzają to zamieszczone odsyłacze do dzieła F.V. Pokrovskiego (Ф.В. Покровский 1899, 98) i wymienione nazwisko włościanina P. Pustelnikowa (więcej o lokalizacji cmentarzyska kurhanowego Dovainonys por. L. Kurila, A. Kurilienė 2011, 91–105).

W spisie powiatu rosieńskiego M. Brensztejn dwukrotnie pod różnymi nazwami opisuje to samo grodzisko: Jawojsze (nr R53) i Polandry (litew. Palendriai, nr R126). Wpłynęło na to używanie różnych nazw w pracach autorów, na których opierał się M. Brensztejn. Najprawdopodobniej to samo grodzisko zostało opisane pod nazwami Liže (litew. Ližiai, nr R79) i Sodale (litew. Sodalė, nr R159). Grodzisko zostało już prawdopodobnie rozmyte przez rzeki (LAA 1975, 99, nr 395), a w pobliżu znajdują się umocnienia obronne Liže z XVII–XVIII w. Jako dwa osobne obiekty – grodziska Migańce (litew. Migoniai, nr P47) i Szymańce (litew. Šimoniai, nr P88) lub kurhany Girzdele (litew. Gergždeliai, nr Š8) i Kurszany (litew. Kuršėnai, nr Š21) – opisywane jest to samo stanowisko. Czasami ten sam obiekt figuruje nawet w spisach różnych powiatów: np. Peleniškiai jako Pielaniszki (nr P58) i Papiliszki (nr Š32). Odwrotnie jest ze wzmianką o grodzisku Sarwicie (litew. Sarviečiai, nr R151), pod którą „kryją się” dwa obiekty: grodzisko znane obecnie pod nazwami Treigiai, Kaštaunaliai, Sarviečiai oraz wzgórze znajdujące się na południowy zachód od tego grodziska, zwane Sargutė (LAA 1975, 150, nr 755; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 496, 504).

Odnutowano przypadki, gdy nazwy są jakby „zamienione miejscami”, np. obecne grodzisko Rinkuškiai (pol. Rymkuszkki) zostało wymienione pod nazwą Jodele (litew. Juodeliai, nr P25), a Rymkuskami nazywane są wały ziemne ciągnące się po obu stronach rzeki Oposzczy (litew. Apaščia, nr P76). Niektóre błędy wkradły się do „Inwentarza...”, jak się wydaje, w wyniku nie zrozumienia do końca stylu autora wykorzystywanego źródła. Tak np. F.V. Pokrovskij na „Mapie arche-

geben (heute Hügelgräberfeld Dovainonys, Kapitoniškės I–V; Ф.В. Покровский 1899, 98), unter den Namen Dewonjance (Nr. K15) und Rumszyszki (lit. Rumšiškės, Nr. K68). Bestätigt wird der Irrtum durch die Verweise auf das Werk von Pokrovskij (Ф.В. Покровский 1899, 98) und die Namensangabe des Landwirts P. Pustelnikow (mehr zur Lokalisierung des Hügelgräberfelds Dovainonys vgl. L. Kurila, A. Kurilienė 2011, 91–105).

Im Register für den Landkreis Rosienie beschreibt Brensztejn doppelt unter verschiedenen Namen denselben Burgwall: Jawojsze (Nr. R53) bzw. Polandry (lit. Palendriai, Nr. R126). Ursache hierfür war die Verwendung unterschiedlicher Bezeichnungen in den Arbeiten, auf die sich Brensztejn berief. Vermutlich wurde auch unter den Namen Liže (lit. Ližiai, Nr. R79) und Sodale (lit. Sodalė, Nr. R159) derselbe Burgwall beschrieben. Dieser Burgwall ist wohl schon von Flüssen verwaschen worden (LAA 1975, 99, Nr. 395), und in der Nähe befinden sich die Befestigungen von Liže aus dem 17.–18. Jh. Als zwei separate Objekte wurden die Burgwälle Migańce (lit. Migoniai, Nr. P47) und Szymańce (lit. Šimoniai, Nr. P88) beschrieben, genauso wie die Hügelgräber Girzdele (lit. Gergždeliai, Nr. Š8) und Kurszany (lit. Kuršėnai, Nr. Š21), obwohl es jeweils nur eine Fundstelle ist. Mitunter taucht ein Objekt sogar in den Registern verschiedener Landkreise auf, z.B. Peleniškiai als Pielaniszki (Nr. P58) und Papiliszki (Nr. Š32). Umgekehrt ist es mit der Erwähnung des Burgwalls Sarwicie (lit. Sarviečiai, Nr. R151), bei dem es sich um zwei Objekte handelt: den Burgwall der heute als Treigiai, Kaštaunaliai, Sarviečiai bekannt ist, sowie den Sargutė genannten Hügel südwestlich dieses Burgwalls (LAA 1975, 150, Nr. 755; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 496, 504).

Es wurden Fälle bemerkt, in denen Namen gewissermaßen „den Platz getauscht“ haben, z.B. wurde der heutige Burgwall Rinkuškiai (pol. Rymkuszkki) unter dem Namen Jodele (lit. Juodeliai, Nr. P25) erwähnt, und Rymkuszkki hingegen wurden die Erdwälle auf beiden Seiten entlang des Flusses Oposzcza (lit. Apaščia, Nr. P76) genannt. Einige Fehler kamen ins „Inventar...“ wie es scheint als Konsequenz daraus, dass der Stil des jeweiligen

(LAA 1975, 99, nr. 395), o netoliese yra XVII–XVIII a. Ližių gynybiniai įtvirtinimai. Kaip du atskiri – Migonių (nr. P47) ir Šimonių (nr. P88) piliakalniai arba Gergždelių (nr. Š8) ir Kuršėnų (nr. Š21) pilkapiai – aprašomas tas pats objektas. Kartais tas pats objektas netgi aprašomas skirtingų apskričių sąrašuose, pvz., Peleniškiai kaip Peleniškiai (nr. P58) ir kaip Papiliškiai (nr. Š32). Priešingai yra su Sarviečių piliakalnio paminėjimu (nr. R151), „slepiančiu“ du objektus: Treigių, Kaštaunalių, Sarviečių vardais žinomą piliakalnį ir į pietvakarius nuo jo esančią kalvą, vadinamą Sargute (LAA 1975, 150, nr. 755; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 496, 504).

Esama atvejų, kai pavadinimai yra tarsi „sukeisti vietomis“, pvz., dabartinis Rinkuškių piliakalnis įvardytas Juodelių vardu (nr. P25), o Rinkuškiais vadinami abipus Apaščią nusidriekę pylimai (nr. P76). Kai kurios klaidos į „Inventorių“, atrodo, įsivėlė iki galo neperpratus naudojimą šaltinį rašiusio autoriaus stiliaus. Kaip antai F. Pokrovskis „Kauno gubernijos archeologiniame žemėlapyje“ mėgo paminklų vietą nurodyti keliais pavadinimais ar griežtai neskirti vieno kaimo aplinkoje esančių paminklų. Todėl, pvz., tokia apibendrinta informacija kaip *daug pilkapių yra išbarstyta visame Tauragnų valsčiuje, bet ypač daug jų yra Stučių k. [aimo] laukuose, šiauriniame Tauragno ež. [ero] krante...* (Ф.В. Покровский 1899, 39) „Inventoriuje“ virto aiškiai apibrėžtais Stučių (nr. Z199) ir Tauragnų (nr. Z215) pilkapynų aprašymais, kurie, beje, gali atitikti dar daugiau šiuo metu žinomų pilkapynų.

Kitas pavyzdys dar iškalbingesnis. To paties šaltinio informacija: *Trečioji grupė susideda iš didelėje teritorijoje išsimėčiusių pilkapių, piet-*

ologicznej guberni kowieńskiej” zwykle podawał dane stanowisko pod kilkoma nazwami lub nie oddzielał kategorycznie stanowisk znajdujących się w okolicy jednej wsi. Dlatego, np. tak ogólna informacja, jak: *wiele kurhanów jest rozproszonych w całej gminie taurogińskiej, ale szczególnie wiele jest ich na polach wsi Stucie, na północnym brzegu jeziora Taurogińskiego...* (Ф.В. Покровский 1899, 39), w „Inwentarzu...” stała się jasno określonymi opisami cmentarzysk kurhanowych Stucie (litew. Stučiai, nr Z199) i Tauroginie (litew. Tauragnai, nr Z215), które, należy dodać, mogą odpowiadać opisom jeszcze wielu innych obecnie znanych nekropoli kurhanowych.

Kolejny przykład jest jeszcze bardziej wymowny. Informacja z tego samego źródła: *Trzecia grupa składa się z rozrzuconych na dużym terytorium kurhanów, na południowym krańcu gminy Soloķi – wzdłuż wsi Łaukszenie, Margowiany, Jakiany i jeziora Ożwintajtis. Za centrum tej grupy można uważać wieś Obskarty...* (Ф.В. Покровский 1899, 38), w „Inwentarzu...” również stała się konkretnymi cmentarzyskami kurhanowymi Obskarty (litew. Apkartai, nr Z142), Ożwinty (litew. Ažvinčiai, nr Z145), Jakiany (litew. Jakėnai, nr Z69), Łaukszenie (litew. Lauksteniai, nr Z108) i Margowiany (litew. Margavonė, nr Z115). Obecnie w okolicach jeziora Ažvintaitis, wsi Apkartai, Jakėnai i Margavonė znajduje się jedynie jedno cmentarzysko kurhanowe Margavonė (jest ono także nazywane Lauksteniai – LAA 1977, 66–67, nr 371). Pojawienie się w „Inwentarzu...” opisu cmentarzyska kurhanowego Ożwinty jest jeszcze bardziej mgliste. Można przypuszczać, że M. Brensztejn mógł nazwać Ożwintami nekropole obecnie nazywaną Trakai, Ažvinčiai, znajdującą się około 4,5 km na południowy wschód od cmentarzyska kurhanowego Margowiany Z drugiej strony, autor „Inwentarza...” być może po prostu popełnił błąd – pomylił nazwy jezior Ożwintajtis (litew. Ažvintaitis) i Ożwinty (litew. Ažvintis) oraz wsi Ożwinty i opisał to samo cmentarzysko kurhanowe Margowiany, jednak, nie zdając sobie z tego sprawy, „odkrył na papierze” cmentarzysko kurhanowe Trakai, Ažvinčiai. Nie należy od-

Quellenauteurs missverstanden wurde. So gab z.B. F.V. Pokrovskij auf der „Archäologischen Karte des Gouvernements Kowno“ zu meist die jeweilige Fundstelle unter mehreren Bezeichnungen an oder trennte nicht kategorisch unter verschiedenen Namen Fundstellen aus der Umgebung eines Dorfs voneinander ab. So wurde z.B. eine allgemeine Information wie: *viele Hügelgräber sind in der Gemeinde Tauroginie verstreut, aber besonders viele treten auf den Feldern des Dorfs Stucie, am Nordufer des Taurogińskie-Sees auf...* (Ф.В. Покровский 1899, 39), im „Inventar...” zu einer klar differenzierten Beschreibung von Hügelgräberfeldern in Stucie (lit. Stučiai, Nr. Z199) und Tauroginie (lit. Tauragnai, Nr. Z215), welche, dies sei noch vermerkt, der Beschreibung nach vielen anderen gegenwärtig bekannten Hügelgräber- Nekropolen entsprechen.

Das nächste Beispiel ist noch aussagekräftiger. Die Information aus derselben Quelle: *Eine dritte Gruppe besteht aus auf einem weiten Gebiet verstreuten Hügelgräbern, am Südrand der Gemeinde Soloķi – entlang der Dörfer Łaukszenie, Margowiany, Jakiany und am See Ożwintajtis. Als Zentrum dieser Gruppe kann das Dorf Obskarty angesehen werden...* (Ф.В. Покровский 1899, 38), wurde im „Inventar...” ebenfalls zu den konkreten Hügelgräberfeldern Obskarty (lit. Apkartai, Nr. Z142), Ożwinty (lit. Ažvinčiai, Nr. Z145), Jakiany (lit. Jakėnai, Nr. Z69), Łaukszenie (lit. Lauksteniai, Nr. Z108) und Margowiany (lit. Margavonė, Nr. Z115). Gegenwärtig befindet sich in der Umgebung vom See Ažvintaitis, der Dörfer Apkartai, Jakėnai und Margavonė nur ein einziges Hügelgräberfeld, Margavonė (das auch Lauksteniai genannt wird – LAA 1977, 66–67, Nr. 371). Das Auftreten der Beschreibung des Hügelgräberfelds Ożwinty im „Inventar...” ist noch rätselhafter. Es lässt sich vermuten, dass Brensztejn die heute als Trakai, Ažvinčiai bekannte Nekropole, die sich etwa 4,5 km südöstlich des Hügelgräberfelds Margowiany befindet, als Ożwinty bezeichnen konnte. Andererseits konnte der Autor des „Inventars...” vielleicht einfach einen Fehler gemacht haben, indem er die Namen der Sees Ożwintajtis (lit. Ažvintaitis) und Ożwinty (lit. Ažvintis) sowie das Dorf Ożwinty verwechselte und erneut

niame Salako valsčiaus pakraštyje, – palei Laukszenie, Margavonės, Jakėnų k.[aimus] ir Ažvintaičio ež.[erą]. Šios grupės centru galima laikyti Apkartų k.[aimą]... (Ф.В. Покровский 1899, 38), „Inventoriuje“ taip pat pavirto konkrečiais Apkartų (nr. Z142), Ažvinčių (nr. Z145), Jakėnų (nr. Z69), Laukszenie (nr. Z108) ir Margavonės (nr. Z115) pilkapynais. Šiuo metu Ažvintaičio ežero, Apkartų, Jakėnų ir Margavonės kaimų apylinkėse tėra vienas Margavonės pilkapynas (jis vadinamas ir Laukszeniais – LAA 1977, 66–67, nr. 371). Ažvinčių pilkapyno atsiradimas „Inventoriuje“ – dar miglotesnis. Galima spėti, kad Ažvinčiais M. Brenšteinas galėjo pavadinti šiuo metu Trakų, Ažvinčių vardu vadinamą pilkapyną, esantį apie 4,5 km į pietryčius nuo Margavonės pilkapyno. Kita vertus, galbūt „Inventoriaus“ autorius tiesiog suklydo supainiojęs Ažvintaičio ir Ažvinčio ežerų bei Ažvinčių kaimo pavadinimus ir aprašė tą patį Margavonės pilkapyną, tačiau, pats to nenutuokdamas, Trakų, Ažvinčių pilkapyną „atrado popieriuje“. Neatmestina galimybė, kad XIX–XX a. sandūroje minėtų ežerų ir kaimų apylinkėse pilkapynų būta gerokai daugiau, tačiau lakoniškos žinutės apie juos palieka tik tokias spėlionės. Šis painus atvejis puikiai iliustruoja, kaip gali skirtis realūs anuometiniai paminklai, pirminio šaltinio žinios apie juos, M. Brenšteino pateikta informacija ir dabartinė paminkloauginė situacija. Panašių pavyzdžių „Inventoriuje“ esama ir daugiau.

Rašant „Inventorių“ pirminių šaltinių netikslumai galėjo persikelti į sąrašą. Galima abejoti, ar Barzdžių kapinynas ir radimvietė (nr. T4) tikrai yra atskiri nežinomi objektai ir nesusiję su gretimais Imbarės paminklais (nr. T22). Telšių apskri-

rzucić możliwości, że na przełomie XIX i XX w. w okolicach wymienionych jezior i wsi było o wiele więcej nekropoli kurhanowych, jednak lakoniczne wzmianki o nich pozostawiają jedynie takie domysły. Ten zawily przypadek doskonale ilustruje, w jaki sposób mogą się różnić realne ówczesne stanowiska, wiadomości o nich pochodzące z pierwotnego źródła, informacje przedstawione przez M. Brensztejnę i obecna sytuacja w dziedzinie ochrony zabytków. Podobnych przykładów w „Inwentarzu...” jest więcej.

Podczas pisania „Inwentarza...” nieściśłości z danych źródłowych mogły przenieść się do spisu. Można wątpić, czy cmentarzysko i znalezisko luźne z Bardzie/Barździe (litew. Barzdžiai, nr T4) rzeczywiście są osobnymi, nieznanymi stanowiskami, niezwiązanymi z pobliskimi stanowiskami w Imbarach (litew. Imbarė, nr T22). „Wodale” opisane w powiecie telszewskim (nr T99) to w rzeczywistości błędnie przepisana od F.V. Pokrowskiego nazwa miejscowa, określona przez niego jako grodzisko Wadagie/Wajdagi (litew. Vadagai). Dziwne, że M. Brensztejn opisał je, podkreślając istnienie cmentarzyska na grodzisku, a nie samo grodzisko. Błąd M. Brensztejna poprawił W. Szukiewicz na sporządzonej przez siebie mapie, zaznaczając Wadagie nad rzeką Wardawą (litew. Varduva). Lokalizacja grodziska Stokajcie (litew. Stokaičiai, nr R162), które obecnie jest związane z grodziskiem Vilką Laukas I na prawym brzegu rzeki Jury (litew. Jūra; por. LAA 1975, 156, nr 823; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 510), podana jest względem pobliskiej wsi, przy czym nazwa Коңцы w tekście F.V. Pokrowskiego przybiera w „Inwentarzu...” postać Końcy. W rzeczywistości chodzi o wieś, która po litewsku nosi nazwę Kamščiai.

W niektórych przypadkach nazwy miejscowe są zmienione nie do poznania i można je identyfikować jedynie śledząc cytaty w literaturze i na podstawie opisów samych stanowisk. Dobrym tego przykładem jest cmentarzysko kurhanowe Poszuszwie (litew. Pašušvys, nr K58). W cytowanym przez M. Brensztejnę źródle (Ф.В. Покровский 1899, 98)

das Hügelgräberfeld Margowiany beschrieb ohne es zu wissen, und so auf dem Papier das Hügelgräberfeld Trakai, Ažvinčiai „entdeckte“. Die Möglichkeit ist nicht außer Acht zu lassen, dass es um die Übergangszeit vom 18. und 19. Jh. in der Umgebung der genannten Seen und Dörfer wesentlich mehr Hügelgräber-Nekropolen gab, aber die lakonischen Erwähnungen lassen nur solche Vermutungen zu. Dieser verstrickte Fall zeigt deutlich, wie sehr sich die damaligen, realen Fundstellen, die Informationen der Primärquellen, die von Brensztejn wiedergegebenen Informationen und die derzeitige Situation im Bereich des Denkmalschutzes voneinander unterscheiden können. Ähnliche Beispiele gibt es im „Inventar...“ mehr.

Beim Schreiben des „Inventars...“ konnten auch Ungenauigkeiten aus den Quellenangaben in das Register kommen. Es ist zweifelhaft, dass das Gräberfeld und der Streufund aus Bardzie/Barździe (lit. Barzdžiai, Nr. T4) tatsächlich einzelne, unbekannte Fundstellen waren, die nichts mit den nahen Fundstellen in Imbary (lit. Imbarė, Nr. T22) zu tun hatten. Bei „Wodale“ im Kreis Telsze (Nr. T99) handelt es sich tatsächlich um einen falsch von Pokrowskij abgeschriebenen Ortsnamen, den er für den Burgwall Wadagie/Wajdagi (lit. Vadagai) gebraucht. Es ist sonderbar, dass Brensztejn diese Stelle beschrieb und das Bestehen eines Gräberfelds in dem Burgwall unterstrich, nicht aber den Burgwall selbst. Den Fehler Brensztejns korrigierte W. Szukiewicz auf der von ihm angefertigten Karte, wo er Wadagie an den Fluss Wardawa (lit. Varduva) platzierte. Die Lage des Burgwalls Stokajcie (lit. Stokaičiai, Nr. R162), der gegenwärtig mit dem Burgwall Vilką Laukas I auf dem rechten Ufer der Jura in Verbindung gebracht wird (lit. Jūra; vgl. LAA 1975, 156, Nr. 823; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 510), bezieht sich auf das nächste Dorf, wobei der Name Коңцы im Text von Pokrowskij im „Inventar...“ die Form Końcy annimmt. In Wirklichkeit geht es um ein Dorf, das im Litauischen Kamščiai heißt.

In einigen Fällen wurden Ortsnamen zur Unkenntlichkeit verändert und lassen sich nur über die Zitate in der Literatur und auf Grundlage der Beschreibungen der Fundstellen selbst

ties sąrašė aprašyti Wodale (nr. T99) iš tiesų yra vietovardžio nurašymo nuo F. Pokrovskio, kuris apibūdino Vadagių piliakalnį, klaida. Keista, kad M. Brenšteinas jį aprašė pabrėždamas kapinyno buvimą ant piliakalnio, o ne patį piliakalnį. M. Brenšteino klaidą sudarydamas žemėlapy atitaisė V. Šukevičius: prie Varduvos upės pažymėjo Wadagie. Stokaičių piliakalniui (nr. R162), kuris dabar siejamas su Vilką Lauko I piliakalniu kairiajame Jūros krante (žr. LAA 1975, 156, nr. 823; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 510), gretimo kaimo vardo rašyba kaip Коңцы F. Pokrovskio tekste „Inventoriuje“ virsta Końcy. Iš tikrųjų omenyje turėtas kaimas, lietuviškai vadinamas Kamščiais.

Kai kuriais atvejais vietovardžiai neatpažįstamai pakeisti ir juos identifiкуoti galima tik sekant literatūros citatas ir pagal pačių paminklų aprašymus. Geras to pavyzdys yra Pašušvio (Poszuszwie) pilkapynas (nr. K58). M. Brenšteino cituojamame šaltinyje (Ф.В. Покровский 1899, 98) randame jau kitą, irgi klaidingą vietovardį – Пошыве. Iš aprašymo – apie 100 pilkapių – akivaizdu, kad omenyje turimas pilkapynas, dabar saugomas Guronių, Pravieniškių pavadinimu, bet esantis netoli Pašulių (to meto žemėlapiuose žymėto Пошыве) kaimo. Darkart Pašušvyje prie Šušvės minimi įtvirtinimai (nr. K60). Tačiau ties Pašušviu, išties esančiu prie Šušvės, nėra antros įrašė minimos upės – Budupie. Atrodo, čia irgi minimi Pašuliai, esantys netoli Šešuvos ir Būdupio santakos. Keli vietovardžiai nėra visai aiškūs, juos tik abejotinai galima sieti su žinomais kaimais: Szekiszki (nr. K76), ko gero, reikėtų identifiкуoti kaip Sliekiškis, Sarwie (nr. K69) – kaip Šašius.

Esama atvejų, kai greičiausiai yra supainioti keli to paties pavadinimo kaimai, pvz., Bikjany (nr. Z24)

znajdujemy już inną, również błędną nazwę miejscową – Пошыве. Z opisu – około 100 kurhanów – wynika, że chodzi tu o cmentarzisko kurhanowe, obecnie chronione pod nazwą Guronys, Pravieniškės, ale znajdujące się niedaleko wsi Pašuliai (na ówczesnych mapach oznaczonej Пошыве). Raz jeszcze w Poszuszwiu nad rzeką Szuszwą (litew. Šušvė) wymieniane są fortyfikacje (nr K60). Jednak pod Poszuszwem, położonym nad Szuszwą, nie ma drugiej rzeki wspomianej w opisie – Budupie (litew. Būdūpis). Wydaje się, że tu także chodzi o Pašuliai, znajdujących się przy ujściu rzeki Budupie do rzeki Szeszuwy (litew. Šešuva). Kilka nazw miejscowych nie jest zupełnie jasnych, można je tylko w sposób wątpliwy wiązać ze znanymi współcześnie wsiami: Szekiszki (nr K76) należałoby prawdopodobnie identyfikować jako Sliekiškiai, a Sarwie (nr K69) – jako Šašiai.

Są przypadki, gdy najprawdopodobniej pomyłono kilka wsi o tej samej nazwie, np. miejscowość Bikjany (nr Z24) na pierwszy rzut oka wydaje się niejasna (w gminie tyłtyńskiej, ale niedaleko Dukszt), jednak jest całkowicie zrozumiała, wiedząc, że są dwie wsie Bikėnai – w dzisiejszym r. Zarasai i r. Ignalina. Nietrudno domyślić się innej przyczyny tego błędu – w Bikjanach wymieniono znaleziska zarówno ze zbiorów T. Dowgirda, jak i ks. J. Žogasa. Zdarzają się przypadki, gdy pomyłono kilka nazw podobnie brzmiących wsi, np. Dydziosalis (litew. Didžiasalis, nr Z52) z Dydzėsiły (litew. Didžiašilis).

Z drugiej strony, M. Brensztejn uściślił niektóre zniekształcone przez F.V. Pokrovskiego nazwy miejscowe. Na przykład, Бурдайце Pokrovskiego zostały poprawione na Burbajcie, tj. litew. Burbaičiai (nr R18); Донкитлавки F.V. Pokrovskiego na Dowkintlauki, tj. na wersję nazwy miejscowej, podobną do zaznaczonej na ówczesnej mapie (rys. 16) Дувкитлавки lub Довкитлавки (nr R27). M. Brensztejn podkreślił pochodzenie nazwy – Daukinto laukas – pole Dowkinta.

Błędnie podano charakter dużej części stanowisk. Na przykład, wspomniane grodzisko Vikūnai M. Brensztejn nazywa kurhanem (pod nazwą Bojany/litew. Bajėnai, nr K6).

bestimmen. Ein gutes Beispiel dafür ist das Hügelgräberfeld Poszuszwie (lit. Pašušvys, Nr. K58). In der von Brensztejn zitierten Quelle (Ф.В. Покровский 1899, 98) finden wir einen anderen – ebenfalls falschen – Ortsnamen: Пошыве. Aus der Beschreibung (etwa 100 Hügelgräber) geht hervor, dass es um das gegenwärtig unter dem Namen Guronys, Pravieniškės geschützte Hügelgräberfeld geht, dass aber unweit des Dorfs Pašuliai liegt (auf den damaligen Karten als Пошыве eingetragen). Ein weiteres wird für Poszuszwie am Fluss Szuszwia (lit. Šušvė) Befestigungen genannt (Nr. K60). Aber bei Poszuszwie, an der Szuszwia, gibt es den zweiten in der Beschreibung genannten Fluss, die Budupie (lit. Būdūpis), nicht. Es scheint, dass es hier ebenfalls um Pašuliai geht, das an der Mündung der Budupie in die Szeszuwa (lit. Šešuva) liegt. Einige Ortsnamen sind nicht ganz klar, sie lassen sich nur auf zweifelhafte Weise mit heutigen Dörfern verbinden: Szekiszki (Nr. K76) ist vermutlich mit Sliekiškiai zu identifizieren und Sarwie (Nr. K69) mit Šašiai.

Es gibt Fälle, in denen vermutlich mehrere Dörfer mit demselben Namen verwechselt wurden, z.B. scheint der Ort Bikjany (Nr. Z24) auf den ersten Blick unklar zu sein (in der Gemeinde Tyłtyzki, unweit Dukszty). Die Sache wird aber verständlich, wenn man weiß, dass es zwei Dörfer mit dem Namen Bikėnai gibt, in den heutigen Regionen Zarasai und Ignalina. Unschwer kann man sich eine andere Ursache dieses Fehlers denken: in Bikjany werden Funde sowohl aus den Sammlungen T. Dowgirds wie auch von Pfarrer J. Žogas genannt. Es gibt Fälle, in denen ähnlich klingende Dorfnamen verwechselt wurden, z.B. Dydziosalis (lit. Didžiasalis, Nr. Z52) und Dydzėsiły (lit. Didžiašilis).

Andererseits präzisierte Brensztejn einige von Pokrovskij verdrehte Ortsnamen. So wurde etwa Бурдайце bei Pokrovskij in Burbajcie (lit. Burbaičiai; Nr. R18) korrigiert; Донкитлавки bei Pokrovskij in Dowkintlauki, also eine Version des Ortsnamens, die der Kennzeichnung auf den damaligen Karten Дувкитлавки bzw. Довкитлавки ähnlich ist (Abb. 16; Nr. R27). Brensztejn betonte die Herkunft des Namens von „Daukinto laukas“ – das Feld von Dowkint.

vieta iš pirmo žvilgsnio atrodo neaiški (Tiltiškių valsčiuje, bet netoli Dūkšto), tačiau visiškai suprantama, turint omenyje, kad yra du Bikėnų kaimai (Salako sen., Zarasų r. ir Dūkšto sen., Ignalinos r.). Nesunku numanyti ir šios klaidos priežastį – Bikėnuose nurodoma radinių tiek iš T. Daugirdo, tiek iš kun. J. Žiogo rinkinių. Pasitaiko atvejų, kai supainioti keli panašiai skambantys kaimų pavadinimai, pvz., Didžiasalis (nr. Z52; Ignalinos r.) su Didžiašiliu (Kazliškio sen., Rokiškio r.).

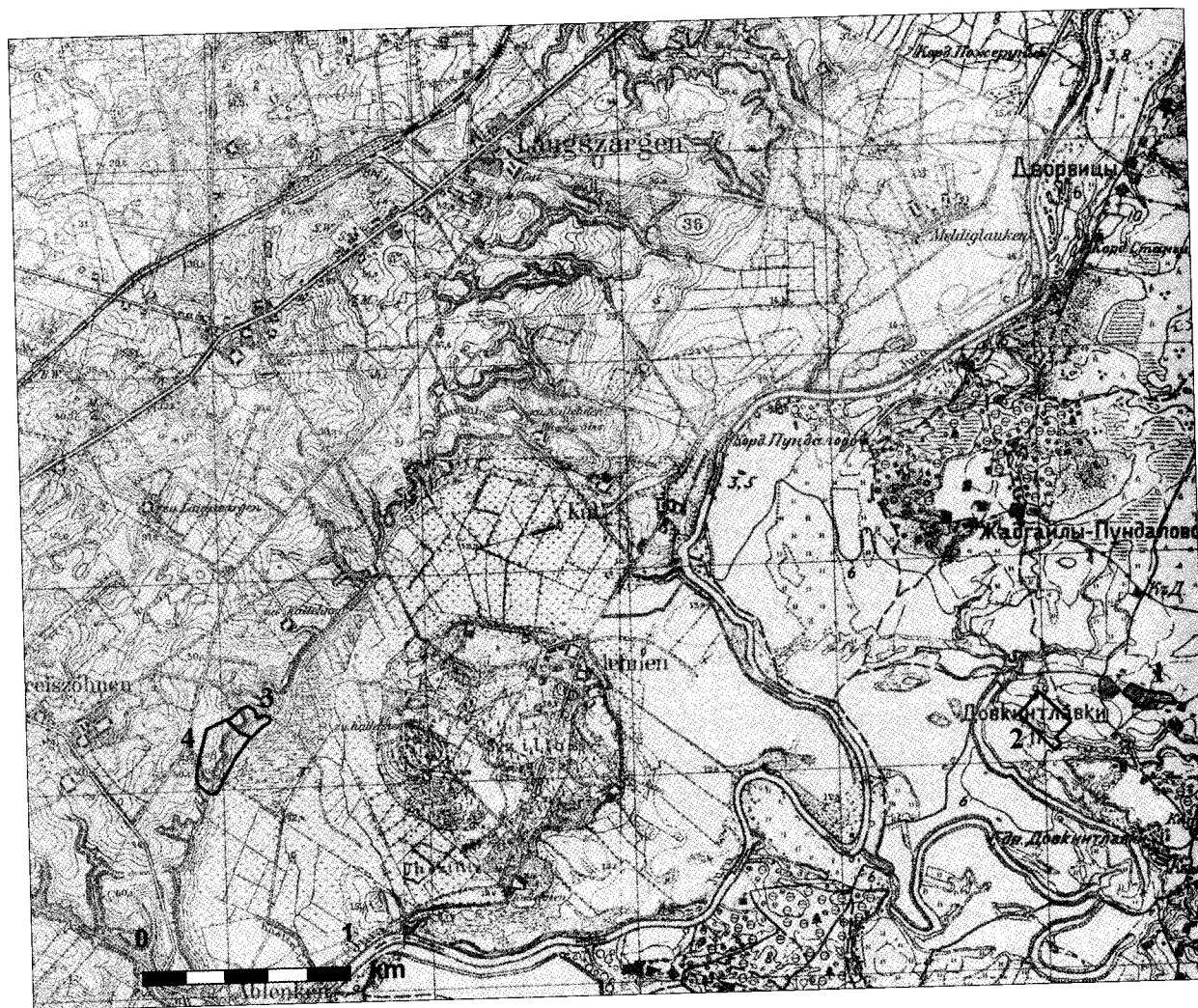
Kita vertus, M. Brenšteinas patikslino kai kuriuos F. Pokrovskio iškraiptytus vietovardžius. Pvz., F. Pokrovskio Бурдайце buvo ištaisytas į Burbajcie, t. y. Burbaičius (nr. R18); F. Pokrovskio Донкитлавки į Dowkintlauki, t. y. į panašesnę to meto žemėlapyje matomą vietovardžio (16 pav.) Дувкитлавки arba Довкитлавки versiją (nr. R27). M. Brenšteinas pabrėžė vardo kilmę – Daukinto / Dowkinto laukas.

Nemažos dalies paminklų rūšis nurodyta klaidingai, pvz., minėtą Vikūnų piliakalnį M. Brenšteinas vadina (Bajėnų vardu, nr. K6) pilkapiu. Gana laisvai interpretuojant naudojamo šaltinio duomenis Kaniūkuose nurodoma buvus piliakalnį (nr. K34), nors cituojamas šaltinis (Ф.В. Покровский 1899, 138–139) tik aprašo gausius ir daug klausimų keliančius radinius (plytas, sidabrinus ir auksinius papuošalus, ginklus), tačiau nepateikia tokios paminklo interpretacijos, kuri, beje, atrodo menkai tikėtina. Panašiai F. Pokrovskio minima (Ф.В. Покровский 1899, 35) kalva Bachmatų kaime „Inventoriuje“ aprašoma jau kaip pilkapis (nr. Z12). F. Pokrovskio Joniškyje aiškiai aptartas suardytas pilkapytas (Ф.В. Покровский 1899, 44) M. Brenšteino aprašomas kaip kapinytas (nr. Z70).

Ryc. 16. Stanowiska archeologiczne w okolicach Dauglaukis (nr R27, Dowkintlauki/Довкintлауки) i na dawnym pograniczu Prus i Litwy (później – Rosji; według niemieckiej mapy wojskowej w skali 1:25 000, sporządzonej na podstawie rosyjskiej mapy topograficznej z lat 1882–1907 w skali 1:21 000): 1 – cmentarzysko Dauglaukis, 2 – osada Dauglaukis, 3 – cmentarzysko Greižėnai (niem. Greiszönen), 4 – grodzisko Oplankys (niem. Ablenken), z osadą. Oprac. Laurynas Kurila

Abb. 16. Archäologische Fundstellen in der Umgebung von Dauglaukis (Nr. R27, Dowkintlauki/Довкintлауки) und im ehemaligen Grenzgebiet von Preußen und Litauen (später Russland; nach einer deutschen Heereskarte im Maßstab 1:25 000, die auf Grundlage einer russischen topographischen Karte aus den Jahren 1882–1907 im Maßstab 1:21 000 entstand): 1 – Gräberfeld Dauglaukis, 2 – Siedlung Dauglaukis, 3 – Gräberfeld Greižėnai (dt. Greiszönen), 4 – Burgwall Oplankys (dt. Ablenken), auch als Greižėnai bekannt, mit Siedlung. Bearbeitet von Laurynas Kurila

16 pav. Dauglaukio (nr. R27 – buv. Daukintlaukis; Dowkintlauki, Довкintлауки) apylinkių ir buv. Prūsijos ir Lietuvos (vėliau Rusijos) pasienio archeologiniai paminklai (pagal vokišką karinį M 1:25 000 žemėlapi, sudarytą Rusijos 1882–1907 m. topografinio M 1:21 000 žemėlapio pagrindu): 1 – Dauglaukio kapinynas, 2 – Dauglaukio senovės gyvenvietė, 3 – Greižėnų (vok. Greiszönen) kapinynas, 4 – Oplankio (vok. Ablenken), arba Greižėnų, piliakalnis su gyvenvieta. Ilustraciją parengė Laurynas Kurila

Dość swobodnie interpretując dane z wykorzystywanego źródła, podaje, że w Koniuchach (litew. Kaniūkai, nr K34) istniało grodzisko, choć cytowane źródło (Ф.В. Покровский 1899, 138–139) opisuje jedynie liczne i stawiające wiele pytań znaleziska (cegły, ozdoby srebrne i złote, brąz), jednak nie podaje takiej interpretacji stanowiska, która, notabene, wydaje się mało prawdopodobna. Podobnie wspomniane przez F.V. Pokrovskiego (Ф.В. Покровский 1899, 35) wzgórze we wsi Bachmaty (litew. Bachmatai) w „Inwentarzu...” jest opisywane już jako kurhan (nr Z12). Z kolei wyraźnie opisane przez F.V. Po-

Die Art vieler Fundstellen wurde falsch angegeben. Den erwähnten Burgwall Vikūnai bezeichnet Brensztejn als Hügelgrab (unter dem Namen Bojany/lit. Bajėnai, Nr. K6). Recht unbefangenen die Angaben seiner Quelle interpretierend gibt er an, in Koniuchy (lit. Kaniūkai, Nr. K34) habe es einen Burgwall gegeben, obwohl die zitierte Position (Ф.В. Покровский 1899, 138–139) lediglich zahlreiche und Fragen aufwerfende Funde beschreibt (Ziegel, silbernen und goldenen Schmuck, Waffen), aber keine solche Interpretation der Fundstelle anbietet, die übrigens recht unwahrscheinlich anmutet. Ähnlich wird der von Pokrovskij erwähnte

Esama objektų, kurie žinomi iš kitų šaltinių, tačiau vėlesnių tyrinėtojų nelaikomi vertingais paminklais, pvz., „piliakalniai“ Dotnuvoje (nr. K12; plg. LAA 1975, 53). Keliskart gana nekritiškai perimti romantiški kitų autorių teiginiai: M. Brenšteinas Seredžiaus piliakalnį (nr. K73; omenyje turimas Seredžiaus piliakalnis, vadinamas Palocėliais) laiko Romuvos vieta, o Ūturius (nr. K81), sekdamas prof. W. Kętrzyńskiu (V. Kentšynskiu), tapatina su Voruta.

krovskiego zniszczone cmentarzysko kurhanowe w Janiszkach (litew. Joniškis; Ф.В. Покровский 1899, 44) M. Brensztejn charakterizuje ogólnie jako cmentarzysko (nr Z70).

Istnieją obiekty, które znane są z innych źródeł, jednak przez późniejszych badaczy nie są uznawane za stanowiska archeologiczne, np. „grodziska” w Datnowie (litew. Dotnuva, nr K12; por. LAA 1975, 53). Kilkakrotnie dość bezkrytycznie przejęto romantyczne twierdzenia innych autorów – grodzisko Średniki (litew. Seredžius, nr K73; chodzi tu o grodzisko nazywane Palocėliai) M. Brensztejn uważa za miejsce Romowe (litew. Romuva), a Usztury/Utury (nr K81) za prof. W. Kętrzyńskim utożsamia z Worutą (litew. Voruta).

M. Brensztejn nie przepisywał jednak w całości dostępnych mu informacji, ale streszczał je według określonych zasad. Porównując jego opisy z opisami, np. F.V. Pokrovskiego zauważono, że w „Inwentarzu...” ograniczono się do skróconego i na swój sposób uogólnionego wariantu informacji przedstawionej na mapie guberni. Nie wszystkie stanowiska (nawet i w ważnych miejscowościach) czy fakty wymienione przez F.V. Pokrovskiego zostały przeniesione do „Inwentarza...”. Na przykład, w opisie grodziska Bakajnie (litew. Bakainiai, nr K1) nie wspomniano o wykopaliskach prowadzonych w 1841 r. przez generała Siversa i w 1898 r. przez A. Malmgrena. Kryteria takiego wyboru pozostają niejasne. Z drugiej strony, M. Brensztejn czasami uściślał informacje z wykorzystywanych źródeł, opierając się nie tylko na najnowszych danych o konkretnych stanowiskach, ale i ogólnym rozeznaniu w dziedzinie archeologii. Na przykład, we wsi Cypiszki (litew. Čypiškiai, nr Z37) zaznaczył obozowisko z epoki kamienia (*stacija krzemienna*), choć wykorzystywane przez niego dzieło F.V. Pokrovskiego bezkrytycznie przekazywało interpretacje tamtejszych mieszkańców, jakoby na polach znajdowane były krzemienne skałki do strzelb z czasów wojny ze Szwedami (Ф.В. Покровский 1899, 62).

Później tę samą literaturę i źródła szeroko wykorzystywali także archeolodzy w czasach powojennych, dlatego

Berg (Ф.В. Покровский 1899, 35) im Dorf Bachmaty (lit. Bachmaty) im „Inventar...” bereits als Hügelgrab bezeichnet (Nr. Z12). Das von Pokrovskij deutlich beschriebene zerstörte Hügelgräberfeld in Janiszki (lit. Joniškis) wiederum (Ф.В. Покровский 1899, 44) schätzt Brensztejn allgemein als Gräberfeld ein (Nr. Z70).

Es gibt Objekte, die aus anderen Quellen bekannt sind, aber von späteren Forschern nicht als archäologische Fundstellen eingestuft wurden, z.B. die „Burgwälle“ in Datnów (lit. Dotnuva, Nr. K12; vgl. LAA 1975, 53). Mehrmals wurden ungeprüft die romantischen Feststellungen anderer Autoren übernommen den Burgwall Średniki (lit. Seredžius, Nr. K73; es geht um den Palocėliai genannten Burgwall) sieht Brensztejn als Romowe (lit. Romuva) an, Usztury/Utury (Nr. K81) identifiziert er nach Prof. W. Kętrzyński mit Woruta (lit. Voruta).

M. Brensztejn schrieb jedoch die ihm zugänglichen Informationen nicht vollständig ab, sondern fasste sie nach bestimmten Regeln zusammen. Beim Vergleich seiner Beschreibungen mit denen von Pokrovskij wurde festgestellt, dass im „Inventar...” nur eine gekürzte und in gewisser Weise verallgemeinerte Variante der auf der Karte des Gouvernements präsentierten Informationen wiedergegeben wurde. Nicht alle Fundstellen (sogar in wichtigen Ortschaften) oder Fakten, die Pokrovskij nannte, wurden ins „Inventar...” übernommen. Beispielsweise werden bei der Beschreibung der Burgwälle Bakajnie (lit. Bakainiai, Nr. K1) die 1841 von General Sivers und 1898 von A. Malmgren durchgeführten Ausgrabungen nicht erwähnt. Die Auswahlkriterien bleiben unklar. Andererseits präzisierte Brensztejn mitunter Informationen aus den benutzten Quellen, wobei er sich nicht nur auf die neuesten Hinweise zu den jeweiligen Fundstellen bezog, sondern auch auf seinem allgemeinen Verständnis der Archäologie fußte. Im Dorf Cypiszki (lit. Čypiškiai, Nr. Z37) beispielsweise vermerkte er eine Feuersteinstelle aus der Steinzeit (*Flintstation*), obwohl die von ihm genutzte Werk Pokrovskijs ungeprüft die Interpretation der ansässigen Bewohner übernommen hatte, nach der auf den Feldern Feuersteine für Steinschlossgewehre aus der Zeit der Schwedenkriege gefunden wurden (Ф.В. Покровский 1899, 62).

M. Brenšteinas ne ištaisai nurašinėjo prieinamą informaciją, ją konspektavo pagal tam tikrus principus. Lyginant jo ir, pvz., F. Pokrovskio, aprašymus pastebėta, kad „Inventoriuje“ apsiribojama sutrumpintu ir savaip apibendrintu gubernijos žemėlapyje pateiktos informacijos variantu. Ne visi F. Pokrovskio minėti objektai (net ir svarbiose vietovėse) ar faktai buvo perkelti į „Inventorių“. Tarkime, Bakainių piliakalnio (nr. K1) aprašyme liko nepaminėti 1841 m. generolo Siverso ir 1898 m. A. Malmgreno kasinėjimai. Tokios atrankos kriterijai lieka neiškūs. Kita vertus, M. Brenšteinas kartais ir patikslindavo naudojamų šaltinių informaciją remdamasis ne tik naujesniais duomenimis apie konkrečius paminklus, bet ir bendru išprusimu archeologijos srityje. Pvz., Čypiškių kaime jis pažymėjo akmens amžiaus stovyklavietę (*stacija krzemienna*; nr. Z37), nors jo naudotas F. Pokrovskio veikalas nekritiškai perteikė vietinių žmonių interpretacijas, esą laukuose aptinkama šautuvų titnagų iš karo su švedais laikų (Ф.В. Покровский 1899, 62).

Vėliau tą pačią literatūrą ir šaltinius plačiau naudojo ir pokarinės ekspedicijos, todėl nemaža dalis „Inventoriuje“ minimų objektų yra žvalgyti, įtraukti į archeologinių paminklų atlasus ir saugomų objektų sąrašus arba iš jų išbraukti. Vėlyvesnė patirtis įspėja kritiškai vertinti „Inventoriuje“ nurodytas negirdėtas vietas, kurios iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti perspektyvios naujų archeologinių objektų paieškoms.

Įvertinus šias aplinkybes galima teigti, kad „Inventoriaus“ reikšmė šių dienų archeologinių paminklų duomenų bazės pildymui nėra didelė, tačiau vertinant iš 1907 m. surinktos informacijos taško, tai buvo veikalas, mokslui galėjęs duoti

duża część obiektów wymienionych w „Inwentarzu...” była badana, wciągnięta do atlasów stanowisk archeologicznych i spisów obiektów chronionych lub skreślona z nich. Późniejsze doświadczenie przestrzega, by krytycznie oceniać wspomniane w „Inwentarzu...” nieznanne dotąd stanowiska, które na pierwszy rzut oka mogą wydawać się obiecujące dla poszukiwań nowych obiektów archeologicznych.

Biorąc pod uwagę te okoliczności można twierdzić, że znaczenie „Inwentarza...” dla poszerzenia współczesnej bazy danych o stanowiska archeologiczne nie jest bardzo duże, jednak oceniając z punktu widzenia informacji zebranych około 1907 r., było to dzieło, które mogło dostarczyć nauce danych o wielu nowych obiektach. Z biegiem czasu litewscy archeolodzy opracowujący swoje zestawienia stanowisk archeologicznych wykorzystywali te same źródła, co M. Brensztejn, dlatego większość stanowisk z „Inwentarza...” została opublikowana w pracach P. Tarasenkę (1928) i w tomach atlasu archeologicznego (LAA 1974; 1975; 1977). Mimo to „Inwentarz...” M. Brensztejna pozostaje bardzo ważny, bowiem daje możliwość zwrócenia uwagi na już znane i być może jeszcze nieznanne miejscowości i raz jeszcze weryfikuje naszą wiedzę o zachowanym dziedzictwie archeologicznym.

* * *

W dalszej części tego rozdziału porównano dane o stanowiskach archeologicznych z każdego powiatu, opisane w „Inwentarzu...” z wiedzą o nich w dzisiejszej archeologii.

M. Brensztejn opisał 104 miejscowości w powiecie **telzewskim**, w których było 151 stanowisk archeologicznych i luźnych znalezisk (patrz zestawienie na końcu książki). Liczną grupę stanowią grodziska (ogółem 46, tj. 30,5%). Podobna jest liczba cmentarzyisk – 50 stanowisk (33,1%).

Später nutzten Archäologen dieselbe Literatur und Quellen intensiv ebenfalls in der Nachkriegszeit, daher wurde ein Großteil der im „Inventar...” genannten Objekte untersucht, in die Atlanten der archäologischen Fundstellen und Denkmalschutzregister eingeführt oder auch daraus gestrichen. Spätere Erfahrungen haben uns gelehrt, den im „Inventar...” erwähnten, bisher unbekanntes Fundstellen kritisch gegenüberzustehen, die auf den ersten Blick für die Suche nach neuen archäologischen Objekten vielversprechend aussehen.

Angesichts dieser Umstände kann man sagen, dass die Bedeutung des „Inventars...” für die Erweiterung der modernen Datenbank zu archäologischen Fundstellen nicht sehr groß ist, aber bei einer Bewertung aus der Perspektive der um 1907 gesammelten Informationen war es ein Werk, das der Wissenschaft Hinweise zu vielen neuen Objekten bringen konnte. Im Laufe der Zeit verwendeten die litauischen Archäologen bei der Erstellung eigener Register mit archäologischen Fundstellen dieselben Quellen wie auch Brensztejn, daher wurde ein Großteil der Fundstellen aus dem „Inventar...” in den Arbeiten von P. Tarasenkę (1928) und den Bänden des archäologischen Atlases publiziert (LAA 1974; 1975; 1977). Trotz allem bleibt das „Inventar...” Brensztejns eine wichtige Arbeit, denn sie bietet die Möglichkeit auf bereits bekannte und vielleicht auch noch unbekanntes Ortschaften aufmerksam zu werden und sie verifiziert unser Wissen über das erhaltene archäologische Erbe.

* * *

Im weiteren Verlauf dieses Kapitels wurden die Informationen über archäologische Fundstellen aus jedem Landkreis, die im „Inventar...” enthalten sind mit dem Wissen darüber in der heutigen Archäologie verglichen.

M. Brensztejn beschrieb 104 Ortschaften im Kreis **Telsze**, in denen sich 151 archäologische Fundstellen und Streufunde befanden (siehe Zusammenstellung am Ende des Buchs). Die zahlreichsten Objekte sind Burgwälle (insgesamt 46, also 30,5%). Ähnlich ist die Zahl der Gräberfelder – 50 Fundstellen

nemažai naujų objektų. Laikui bėgant, Lietuvos archeologai rengdami savo archeologinių paminklų sąvadus naudojo tuos pačius šaltinius kaip ir M. Brenšteinas, todėl dauguma „Inventoriaus” objektų buvo paskelbta P. Tarasenkę (1928), „Lietuvos TSR archeologijos atlaso” tomuose (LAA 1974; 1975; 1977). Vis dėlto M. Brenšteino „Inventorius” svarbus dėl to, kad yra galimybė atkreipti dėmesį į jau žinomas ir galbūt dar nežinomas vietas ir dar kartą įsitikinti, ar visas jų archeologijos paveldas tinkamai įvertintas.

* * *

Toliau šiame skyriuje pateikiami palyginamieji duomenys apie kiekvienos apskrities archeologinius objektus, aprašytus „Inventoriuje”, jų žinomumą šiandienėje archeologijoje.

M. Brenšteinas aprašė 104 **Telšių apskrities** vietas, kuriose buvo 151 archeologijos objektas – tiek paminklai, tiek paskiros radimvietės (žr. lentelę knygos pabaigoje). Didelę objektų dalį sudaro piliakalniai (iš viso 46, t. y. 30,5%). Panašus skai-

Jeszcze jedna duża grupa to pojedyncze znaleziska za-
bytków, których opisano 49 (32,5%). Z tego aż w 22 miej-
scowościach zostały zebrane topory kamienne i wyroby
krzemienne. Stanowiska innego typu są bardzo nieliczne:
dwa obozowiska krzemienne (Kretynga/litew. Kretinga, nr
T35; Salanty/litew. Salantai, nr T74), jedno wzgórze kulto-
we (Alka-Kałnas/litew. Alkos kalnas, nr T74), jeden skarb
(Syrajcie, nr T81), jeden wał ziemny (Kaupy-Skirmon-
tyski/litew. Kaupos, nr T29), pozostałości zamku z reszt-
kami mostu Płotele (nr T55). 41 stanowisk można uznać
za nieznane lub jeszcze niezidentyfikowane¹⁹. Stanowi to
27,1% wszystkich stanowisk archeologicznych z powiatu
telszewskiego wymienionych w „Inwentarzu...”. Z tego
w 15 miejscowościach (36,5%, tj. ponad 1/3 nieznanymi
obiektów) znaleziono kamienne topory i nóż krzemien-
ny²⁰. Te ostatnie znaleziska są najbardziej „anonimowe”, trudno
ustalić dokładne miejsce znalezienia toporów, jeśli w tym
samym miejscu nie odkryto później więcej takich znalezisk,
jak w przypadku osady neolitycznej Bardzie/Barzdzie (nr
T5), odkrytej przez A. Butrimasa (G. Zabiela 1986, 9–11).

Stanowiska archeologiczne często są wymieniane bez
dokładniejszego opisu ich lokalizacji, jednak w niektórych
wypadkach miejsce odkrycia pojedynczego zabytku okre-
ślone jest dość precyzyjnie. Taka informacja może stać się
zachętą do poszukiwania nowych stanowisk. Podano np.,
że cmentarzysko Powondeń (litew. Pavandenė, nr T65)
znajdowało się na miejscu murowanych zabudowań dwor-
skich, wzniesionych z czerwonej cegły w 1890 r. Właśnie
podczas budowy odkryto szkielety wraz z wyposażeniem.
Ruiny dworu Powondeń zachowały się do lat osiemdzie-
siątych XX w., jednak obecnie pozostały jedynie zapadnięte
piwnice. W trakcie weryfikacji terenowej 11 listopada 2011 r.

(33,1%). Eine weitere große Gruppe sind die Einzelfunde,
von denen 49 (32,5%) beschrieben wurden. Davon wurden
in ganzen 22 Ortschaften Steinbeile und Flintwerkzeug ge-
funden. Fundstellen anderen Typs sind sehr selten: Feuer-
steinstellen mit Feuerstein (Kretynga/lit. Kretinga, Nr. T35;
Salanty/lit. Salantai, Nr. T74), ein Kulthügel (Alka-Kałnas/
lit. Alkos kalnas, Nr. T74), ein Schatz (Syrajcie, Nr. T81),
ein Erdwall (Kaupy-Skirmontyski/lit. Kaupos, Nr. T29),
die Überreste der Burg mit dem Brückenrest in Płotele (Nr.
T55). 41 Fundstellen sind als unbekannt oder noch nicht
identifiziert anzusehen¹⁹. Sie stellen 27,1% aller archäologi-
schen Fundstellen aus dem Landkreis Telsze die im „Inven-
tar...“ vorkommen. Davon wurde in 15 Ortschaften (36,5%,
also über 1/3 der unbekannt Objekte) Steinbeile gefunden,
sowie ein Flintmesser²⁰. Letztere Funde sind am meisten
„anonym“, es ist schwer die genauen Fundstellen der Beile zu
bestimmen, sofern an derselben Stelle zu späterer Zeit nicht
mehr solcher Funde geborgen wurden, wie im Fall der neo-
lithischen Siedlung Bardzie/Barzdzie (Nr. T5), die A. Butri-
mas entdeckte (G. Zabiela 1986, 9–11).

Archäologische Fundstellen werden vielfach ohne eine ge-
nauere Beschreibung ihrer Lage genannt, aber in einigen Fällen
wird der Ort der Entdeckung eines Einzelfunds recht präzise
beschrieben. So eine Information kann der Anreiz zur Suche
nach neuen Fundstellen sein. Es wird z.B. angegeben, dass das
Gräberfeld Powondeń (lit. Pavandenė, Nr. T65) an der Stelle ge-
mauerter Gebäude eines Landsitzes lag, die aus roten Ziegeln
1890 gebaut wurden. Beim Bau wurden Skelette mit Beigaben
gefunden. Die Ruinen des Landguts Powondeń blieben bis in
die 1980er Jahre bestehen, aber gegenwärtig sind nur die einge-
fallenen Keller noch übrig. Im Verlauf der Gelände-
verifizierung am 11. November 2011 gelang es, die Lage des Gutshauses zu

čius laidojimo paminklų – 50 objektų (33,1 %). Dar
viena didelė grupė – pavienės archeologinių radinių
radimvietės, kurių aprašyta 49 (32,5 %). Iš jų net 22
radimvietėse buvo surinkti akmeniniai kirviai ir titna-
giniai dirbiniai. Kiti paminklai priskirtini prie labai
negausių grupių: dvi „titnaginės stovyklavietės“ (Kre-
tinga, nr. T35; Salantai, nr. T74), vienas kalnelis (Al-
kos kalnas, nr. T74), vienas lobis (Siraičiai, nr. T81),
vienas pylimas (Kaupos, nr. T29), viena piliavietė su
tilto liekanomis (Plateliai, nr. T55). 41 objektą galima
laikyti nežinomą ar dar neidentifikuotą¹⁹. Tai sudaro
27,1 % „Inventoriaus“ Telšių apskrities archeologijos
objektų. Iš jų yra 15 radimviečių (36,5 %, t. y. daugiau
nei trečdalis nežinomų objektų), kuriose rasti akme-
niniai kirviai ir titnaginės peilis²⁰. Pastarieji objektai
yra „anonimiškiausi“, tiksliai kirvių radimo vieta sun-
kiausiai nustatoma, jei toje pačioje vietoje vėliau nebuvo
rasta ir daugiau tokių radinių, pvz., Barzdžių (nr. T5)
neolitinės gyvenvietės, atrastos A. Butrimo, atveju
(G. Zabiela 1986, 9–11).

Archeologiniai paminklai dažnai paminėti tiksliau
neaprašant jų lokalizacijos, tačiau kai kuriais atvejais
paminklo ar radimvietės vieta nusakoma gana tiksliai.
Tokia informacija galės tapti paskata ieškoti naujų
paminklų. Štai Pavandenės kapinynas (nr. T65) nu-
rodomas buvęs mūrinių dvaro pastatų, kurie buvo
pastatyti iš raudonų plytų 1890 m., vietoje. Statant
atrasti griaučiai su įkapėmis. Pavandenės dvaro rūmų
griuvėsiai išliko iki devinto XX a. dešimtmečio, tačiau
dabar telikę įgriuvę rūšiai. 2011 m. lapkričio 11 d. ap-
lankius Pavandenės dvarvietę, pavyko identifikuoti
rūmų vietą. Ji yra ant kalvelės, šiaurinėje Gludo ežero

19| Nr. T2, 4, 14, 21 (3 stanowiska), 31, 33, 40 (2 stanowiska), 41, 43, 47
(przynajmniej 2 stanowiska), 48–50, 52, 55, 60, 65 (cmentarzysko), 69,
73, 74 (6 stanowisk), 75, 77, 80 (2 stanowiska), 82, 89 (cmentarzysko),
90, 92, 97, 98, 103, 104.

20| Nr. T7, 21, 33, 40, 41, 43, 48, 60, 73–75, 77 (nóż krzemienny), 92, 98, 103.

19| Nr. T2, 4, 14, 21 (3 Fundstellen), 31, 33, 40 (2 Fundstellen), 41, 43, 47
(mindestens 2 Fundstellen), 48–50, 52, 55, 60, 65 (Gräberfeld), 69, 73,
74 (6 Fundstellen), 75, 77, 80 (2 Fundstellen), 82, 89 (Gräberfeld), 90,
92, 97, 98, 103, 104.

20| Nr. T7, 21, 33, 40, 41, 43, 48, 60, 73–75, 77 (Flintmesser), 92, 98, 103.

19| Nr. T2, 4, 14, 21 (3 objektai), 31, 33, 40 (2 objektai), 41, 43, 47
(bent 2 objektai), 48–50, 52, 55, 60, 65 (kapinynas), 69, 73, 74 (6
objektai), 75, 77, 80 (2 objektai), 82, 89 (kapinynas), 90, 92, 97, 98,
103, 104.

20| Nr. T7, 21, 33, 40, 41, 43, 48, 60, 73–75, 77 (titnaginės peilis), 92, 98, 103.

Ryc. 17. Widok obecny (2011 r.) pozostałości zespołu dworskiego Powonden (litew. Pavandenė). Po lewej – wzgórze, na którym stał zburzony dwór. Na wzgórzu tym, według informacji M. Brensztejna, w końcu XIX w. znaleziono szkielety wraz z wyposażeniem (nr T65). Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 17. Gegenwärtige Ansicht (von 2011) der Überreste des Landguts Powonden (lit. Pavandenė). Links der Hügel, auf dem das abgerissene Herrenhaus stand. Auf dieser Anhöhe wurden Brensztejn zufolge gegen Ende des 19. Jhs. Skelette mit Beigaben gefunden (Nr. T65). Foto: Rasa Banytė-Rowell

17 pav. Taip šiandien (2011 m.) atrodo Pavandenės dvaro sodybos liekanos. Kairėje – nugriautų dvaro rūmų kalva, kurioje, M. Brenšteino žiniomis, XIX a. pab. buvo rasta griaučių su įkapėmis (nr. T65). Rasos Banytės-Rowell fotogr.

udało się zlokalizować miejsce dworu. Znajdował się on na niewielkim wzgórzu, na północnym brzegu jeziora Gludas (ryc. 17). Miejsce wydaje się odpowiednie do założenia cmentarzyska, jednak nie jest jasne, w jakim stopniu jest ono obecnie zachowane i czy nie uległo zniszczeniu.

Cmentarzysko Kientrele (litew. Kentraliai, nr T31) również znajdowało się na terenie zespołu dworskiego, na wzgórzu przy dworskim sadzie. Ta informacja musiała być dobrze sprawdzona przez samego M. Brensztejna, ponieważ dwór w Kientrelach należał do Andrzejewskich – rodziny jego żony. Zabytki, odkryte tam przez T. Dowgirda w 1890 i 1892 r. w żwirowni, są obecnie przechowywane w Dziale Archeologii Muzeum Wojskowego im. Witolda

ermitteln. Es stand auf einem kleinen Hügel, auf dem Nordufer des Gludas-Sees (Abb. 17). Die Stelle scheint für das Anlegen eines Gräberfelds geeignet zu sein, es bleibt aber unklar, inwieweit es heute erhalten ist, oder ob es zerstört wurde.

Das Gräberfeld Kientrele (lit. Kentraliai, Nr. T31) lag ebenfalls auf dem Gebiet einer Landgutanlage, auf einer Anhöhe beim Obstgarten. Diese Information hat Brensztejn offenbar selbst gründlich geprüft, denn das Gut in Kientrele gehörte den Andrzejewskis – der Familie seiner Frau. Die Fundstücke, welche T. Dowgird dort 1890 und 1892 in einer Kiesgrube entdeckte werden gegenwärtig in der archäologischen Abteilung des Witold-der-Große-Militärmuseums in Kowno aufbewahrt (Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus, im weiteren KVDKM; Inven-

pakrantėje (17 pav.). Vieta atrodo tinkama laidojimo paminklui, tačiau neaišku, kiek jo likę nesuardyto.

Kentraliuose (nr. T31) kapinynas taip pat buvęs dvaro sodybos teritorijoje, prie dvaro sodo, ant kalnelio. Ši informacija turėjo būti paties M. Brenšteino gerai patikrinta, nes Kentralių dvaras priklausė Andrėjuskams (Andrzejewskiams) – jo žmonos šeimai. Radiniai, T. Daugirdo 1890 ir 1892 m. rasti žvyruobėje, tebesaugomi Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – KVDKM) Archeologijos skyriuje (inv. nr. 900:1–4). Prieš Antrąją pasaulinį karą inventoriant šiuos radinius vietovė su klaustru įrašyta kaip *Kontrimų dv.(?)*, bet greta užrašytas ir T.

Wielkiego w Kownie (Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejus, dalej KVDKM; nr inw. 900:1–4). Podczas inwentaryzacji tych znalezisk przed II wojną światową miejscowość ze znakiem zapytania wpisano jako *Kontrimų dv.(?)* (dwór Kontrymów?), ale obok zapisano też nazwę miejscową wskazaną przez T. Dowgirda – *Kantrelių dv.* (dwór Kientrele). „Inwentarz...” M. Brensztejna pozwala bez wątplenia utożsamiać miejsce znalezienia z terenem dworu Kientrele.

Podczas kopania żwiru bardzo zniszczono też inne cmentarzysko, znajdujące się na terenie majątku Andrzejewskich w Syrajciach (nr T80) *na zachód od murowanej stodoły dworskiej*. W czasie weryfikacji w terenie 12 listopada 2011 r., obecni mieszkańcy dworu, m.in. krajoznawca A. Fokinas, wskazali miejsce dawnego czerwonego budynku gospodarczego, zbudowanego w XIX w. Budynek stał jeszcze jakiś czas po II wojnie światowej, jednak obecnie zachowały się jedynie nieznaczne ślady na łące (ryc. 18). O tym, że w samym majątku Syrajcie (nie należy mylić z wsią Syrajcie, w której znajduje się cmentarzysko nr T81) znaleziono zabytki, świadczy wpis w „Spisie przedmiotów...” M. Brensztejna, gdzie pod nr 153 (146) opisano rękojeść miecza, znalezioną w majątku Syrajcie i podobną do odkrytej na cmentarzysku w Syrajciach. W opisie tym wyraźnie rozróżnia się znaleziska pochodzące z majątku Syrajcie i z nekropoli we wsi o tej samej nazwie.

Bardzo ciekawe zabytki i stanowiska zostały opisane przez M. Brensztejnę w Salantach (nr T74). Lokalizacji *stacji krzemiennej* dokładniej nie określono, ale opisy trzech cmentarzysk podano z pewnymi wskazówkami: *w wąwozie przy mogiłkach żydowskich, w pobliżu miasteczka od strony m. Masiad, w odległ. 1 kłm. od miasteczka na wzgórku [...]* *Końnic jeden zniszczony jest przez wydobywanie żwiru*. W pobliżu Salant znane są dwa ciekawe zabytki archeologii i mitologii – święte miejsca. Pierwszy z nich to podłużny pagórek, który nazywany jest „Gaidžio kalnelis” (Góra Kogucia). Na południowo-zachodniej stronie pagórka zachowały się kurhany

tarnr. 900:1–4). Bei der Inventarisierung dieser Funde vor dem 2. Weltkrieg wurde die Ortschaft mit Fragezeichen als *Kontrimų dv.(?)* (Landgut Kontrymy?) eingetragen, aber daneben notierte man auch den lokalen Namen, den Dowgird genannt hatte: *Kantrelių dv.* (Landgut Kientrele). Das „Inventar...” Brensztejns gestattet eine zweifellose Identifizierung der Fundstelle mit dem Gelände von Gut Kientrele.

Bei der Kiesgewinnung wurde ein weiteres Gräberfeld stark beschädigt, das auf dem Gebiet des Landguts der Andrzejewskis in Syrajcie lag (Nr. T80) *westlich der gemauerten Scheune*. Bei der Geländeverifizierung am 12. November 2011 zeigten die heutigen Bewohner des Landguts, u.a. der Heimatkundler A. Fokinas die Stelle des ehemaligen roten Wirtschaftshauses, das im 19. Jh. gebaut worden war. Das Gebäude stand noch einige Zeit nach dem Zweiten Weltkrieg, aber gegenwärtig sind nur schwache Spuren auf der Wiese zu sehen (Abb. 18). Dass im Gut Syrajcie selbst (nicht zu verwechseln mit dem Dorf Syrajcie, in dem sich das Gräberfeld Nr. T81 befindet) Fundstücke freigelegt wurden belegt ein Eintrag im „Sachregister...” Brensztejns, wo unter der Nummer 153 (146) der Griff eines Schwerts beschrieben wird, der im Gut Syrajcie gefunden wurde und einem vergleichbaren Stück aus dem Gräberfeld in Syrajcie ähnlich sieht. In dieser Beschreibung werden die Funde aus dem Landgut Syrajcie und der Nekropole im Dorf mit demselben Namen präzise getrennt.

Sehr interessante Fundstücke und Fundstellen wurden von Brensztejn in Salanty beschrieben (Nr. T74). Die Lage der *Flintstation* wurde nicht genauer beschrieben, aber die Beschreibungen von drei Gräberfeldern enthielten gewisse Hinweise: *in einem Tal bei den jüdischen Gräbern, nahe dem Städtchen von Seiten der Stadt Masiady, in einer Entfernung von 1 kłm vom Städtchen auf einem Hügel [...]* *An einem Ende durch Kiesgewinnung zerstört*. In der Nähe von Salanty sind zwei interessante Standorte der Archäologie und Mythologie bekannt – heilige Stätten. Die erste davon liegt auf einem länglichen Hügel, der „Gaidžio kalnelis“ (Hahnenberg) genannt wird. An der Südwestseite sind

Daugirdo nurodytas vietovardis *Kantrelių dv.*“ M. Brenšteino „Inventorius“ leidžia radimvietę tvirtai tapatinti su Kentralių dvaro teritorija.

Kasant žvyrą smarkiai suardytas kapinynas, buvęs ir Andrijauskų Siraičių dvare (nr. T80), sodybos teritorijoje, *į vakarus nuo dvaro mūrinio klotimo*. Nuvykus į dvaro vietą 2011 m. lapkričio 12 d., dabartiniai dvaro rūmų gyventojai (tarp jų ir kraštotyrininkas A. Fokinas) parodė buvusią raudono ūkinio pastato, statyto XIX a., vietą. Pastatas dar kurį laiką stovėjęs po Antrojo pasaulinio karo, tačiau dabar jo išlikusios tik menkos žymės pievoje (18 pav.). Tai, kad pačiame Siraičių dvare (nemaišytina su Siraičių kaimu, kuriame yra Siraičių kapinynas, nr. T81) buvo rasta radinių, liudija įrašas M. Brenšteino rinkinio aprašyme „Spis przedmiotów...“, kuriame nr. 153 (146) aprašyta kalavijo rankena, rasta Siraičių dvare ir panaši į rastą Siraičių kapinyne. Šiame aprašyme aiškiai skiriama Siraičių dvaro radimvietė ir Siraičių kapinynas tokio pat vardo kaime.

Labai įdomios radimvietės ir paminklai M. Brenšteino aprašyti Salantuose (nr. T74). *Titnaginės stovyklavietės* vieta tiksliau nenusakyta. Aprašytų trijų kapinynų vieta duota su tam tikromis nuorodomis: *dauboje prie žydu kapinių, prie miestelio nuo Mosėdžio pusės [...] 1 kłm už miestelio, ant kalvos, naikinamos žvyruobiu*. Greta Salantų žinomi du įdomūs archeologijos ir mitologijos paminklai – šventvietės. Pirmoji pailga kalvelė vadinama Gaidžio kalneliu. Pietvakarinėje jos pusėje išliko I tūkst. pr. Kr. pilkapiai su degintiniais kapais, o šiaurinėje kalvos dalyje, kuri gerokai nukasta, esama I tūkst. po Kr. kapinyno ir I–II tūkst. pradžios gyvenvietės pėdsakų. Pilkapiai vadinami ir saugomi Žvainių vardu (A. Merkevičius, V. Ši-

Ryc. 18. Miejsce zburzonego budynku gospodarczego w majątku Syrajcie (litew. Siraičiai), gdzie według M. Brensztejna znajdowało się cmentarzysko (nr T80). Widok od strony dworu (od wschodu).

Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 18. Standort des abgerissenen Wirtschaftsgebäudes von Gut Syrajcie (lit. Siraičiai), wo sich nach Brensztejn ein Gräberfeld befand (Nr. T80). Ansicht vom Herrenhaus her (von Osten). Foto:

Rasa Banytė-Rowell

18 pav. Siraičių dvaro nugriauto ūkinio pastato vieta, kurioje pagal M. Brenšteiną būta kapinyno (nr. T80). Vaizdas nuo dvaro rūmų pusės (iš rytų). Rasos Banytės-Rowell fotogr.

z I tys. przed Chr. z grobami ciałałpalnymi, a w północnej części wzgórza, która jest znacznie zniwelowana, znajdują się ślady cmentarzyska z I tys. po Chr. i osady z I–pocz. II tys. po Chr. Kurhany figurują w rejestrze chronionych stanowisk pod nazwą Žvainiai (A. Merkevičius, V. Šimėnas, 1998; A. Merkevičius, 2000; J. Kanarskas 2001, 25–26; Salantai 2006, 88).

Drugi kompleks obiektów mitologicznych (góra ofiar-na/litew. alkakalnis, dąb, kamień, źródło) położony jest już w starostwie Imbary, we wsi Alka (litew. Alka). Znajdujące się tu wzgórze „Alka-Kalnas” (litew. Alkos kalnas) jest oddalone jedynie 1,5 km na północny zachód od kościoła w Salantach. M. Brensztejn podaje, że jedno ze wzgórz (Alka-kalnas), na którym podczas kopania żwiru znaleziono groby z kęgami kamiennymi, znajduje się w odległości 1 km od Salantów. Wydaje się, że Alka-Kalnas we wsi Alka odpowiada temu

Hügelgräber aus dem ersten Jahrtausend v. Chr. mit Brandgräbern erhalten, und im Nordteil der Anhöhe, die stark abgeflacht ist, sind die Spuren eines Gräberfelds aus dem ersten Jahrtausend unserer Zeitrechnung und eine Siedlung aus dem ersten bis frühen zweiten Jahrtausend. Die Hügelgräber sind im Register der geschützten Fundstellen unter dem Namen Žvainiai eingetragen (A. Merkevičius, V. Šimėnas, 1998; A. Merkevičius, 2000; J. Kanarskas 2001, 25–26; Salantai 2006, 88).

Die zweite Anlage mythologischer Objekte (Opferberg/lit. alkakalnis, Eiche, Stein, Quelle) liegt bereits in der Starostei Imbarė, im Dorf Alka (lit. Alka). Hier liegt der Hügel „Alka-Kalnas“ (lit. Alkos kalnas) der nur 1,5 km nordwestlich von der Kirche in Salanty liegt. Brensztejn gibt an, dass einer der Hügel (Alka-kalnas), auf denen bei der Kiesgewinnung Gräber mit Steinkränzen gefunden wurden, in einer Entfernung von 1

mėnas 1998; A. Merkevičius 2000; J. Kanarskas 2001, 25–26; Salantai 2006, 88).

Kitas mitologinių objektų kompleksas (alkakalnis, ąžuolas, akmuo, šaltinis) yra jau Imbarės seniūnijoje, Alkos kaime. Čia esantis Alkos kalnas nutolęs tik pusantro kilometro į šiaurės vakarus nuo Salantų bažnyčios. M. Brenšteinas vieną kalnelį (*Alka-kalnas*), kuriame kasant žvyrdubes rasti kapai su akmenų vainikais, nurodo esant už kilometro nuo Salantų. Regis, Alkos kalnas Alkos kaime atitinka šį aprašymą, nes šiauriniame kalvos gale kasant žvyrą buvo rasta griaučių ir žalvarinių dirbinių (L. Buikienė 2010). Galima tik nuspėti, kad kitas M. Brenšteino aprašytasis *Alka-kalnas*, esantis apie 2 km nuo Salantų Grūšlaukės

opisowi, gdyż wiadomo, że na północnym krańcu wzgórze właśnie podczas kopania żwiru znaleziono szkielety i zabytki brązowe (L. Buikienė 2010). Można jedynie przypuszczać, że inny opisany przez M. Brensztejn Alka-kałnas, znajdujący się w odległości około 2 km od Sałantów w stronę Gruszlawek (litew. Grūšlaukė), jest tą samą Górą Kogucia, na której w przeszłości waidelotki prawdopodobnie hodowały węże, przeznaczone dla Alka-Kałnas w miejscowości Alka. Tym bardziej, że także w czasach M. Brensztejn stał tam krzyż, a później wzniesiono kaplicę (Gaidžio kalnas – <http://www.salanturp.lt/index,lt,16044.html>). Możliwe, że cmentarzysko *w wqwozie przy mogiłkach żydowskich* w kierunku miejscowości Kałnele (litew. Kalnalis) jest związane z wymienionym cmentarzyskiem „Gajdziu-Kałnas” (litew. Gaidžio kalnas), gdyż dawny cmentarz żydowski w Sałantach znajduje się w wsi Žvainiai (Salantai 2006, 88).

Podobnie znaleziska z Masiad (litew. Mosėdis) i okolic (nr T47) nasuwają wiele przypuszczeń: w miasteczku odkryto brązowe rurki (spiralki?), w pobliżu miasteczka – pierścień brązowy, na cmentarzu parafialnym – paciorek kamienny, na bagnie za Masiadami w kierunku miasteczka Szaty (litew. Šatės) – srebrną bransoletę spiralną. Nie znamy chronologii tych znalezisk, dlatego możemy jedynie zastanawiać się, czy te zabytki są związane ze stanowiskami archeologicznymi w Masiadach – grodziskiem i kurhanami. Grodzisko znajduje się po wschodniej stronie miasteczka, na stromym lewym brzegu rzeki Bartawy (litew. Bartuva), na terenie szkoły. Wykopaliska I. Jablonskisa na tym prawie zapomnianym i w 1960 r. ponownie odkrytym grodzisku pozwoliły wydatować je na I tys.–XIII w. Na podstawie kafi z XVI w. I. Jablonskis uważał, że na grodzisku później znajdował się dwór Masiady (I. Jablonskis 1986; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 374–375; M. Kvedaravičius, E. Pranckėnaitė 2010). Kurhany w Masiadach, gdzie pod nasypami kamiennymi znaleziono groby ciała-palne bez wyposażenia z wyjątkiem ceramiki, datowane

km von Sałanty entfernt liegt. Es scheint, dass Alka-Kałnas im Dorf Alka dieser Beschreibung entspricht, da bekannt ist dass am Nordhang des Hügels beim Kiesabbau Skelette und Bronzefunde entdeckt wurden (L. Buikienė 2010). Es ist anzunehmen, dass der weitere von Brensztejn beschriebene Alka-kałnas, in einer Entfernung von etwa 2 km von Sałanty in Richtung Gruszlawki (lit. Grūšlaukė), derselbe Hahnenberg ist, auf dem in der Vergangenheit Waidelotten Schlangen züchteten, die für den Alka-Kałnas in der Ortschaft Alka gedacht waren. Dies ist umso wahrscheinlicher, als dass auch in den Zeiten Brensztejn dort ein Kreuz stand und später eine Kapelle errichtet wurde (Gaidžio kalnas – <http://www.salanturp.lt/index,lt,16044.html>). Möglicherweise ist das Gräberfeld *in einem Tal bei den jüdischen Gräbern* in Richtung der Ortschaft Kałnele (lit. Kalnalis) mit dem erwähnten Gräberfeld „Gajdziu-Kałnas“ (lit. Gaidžio kalnas) verbunden, da der ehemalige jüdische Friedhof in Sałanty im Dorf Žvainiai liegt (Salantai 2006, 88).

Auch die Funde aus Masiady (lit. Mosėdis) und Umgebung (Nr. T47) rufen viele Vermutungen hervor: in dem Städtchen wurden Bronzeröhrchen (Spiralen?) gefunden, in der Nähe der Stadt ein Bronzering, auf dem Pfarreifriedhof eine Steinperle, im Sumpf hinter Masiady in Richtung Szaty (lit. Šatės) ein silberner Spiralarmring. Wir kennen die Chronologie dieser Funde nicht, daher können wir nur überlegen, ob diese Fundstücke mit den archäologischen Fundstellen in Masiady, dem Burgwall und den Hügelgräbern, verbunden sind. Der Burgwall befindet sich auf der Ostseite des Städtchens, auf dem steilen linken Ufer der Bartawa (lit. Bartuva), auf einem Schulgelände. Die Ausgrabungen von I. Jablonskis auf diesem fast vergessenen und 1960 wiederentdeckten Burgwall ermöglichen dessen Datierung vom 1. Jahrtausend bis zum 13. Jh. n. Chr. Auf der Grundlage von Kacheln aus dem 16. Jh. vertrat Jablonskis die Meinung, auf dem Burgwall habe sich das Herrenhaus Gut von Masiady befunden (I. Jablonskis 1986; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 374–375; M. Kvedaravičius, E. Pranckėnaitė 2010). Die Hügelgräber in Masiady, in denen

pusėn, yra tas pats Gaidžio kalnelis, kuriame esą senovėje vaidilutės augindavusios žalčius, skirtus Alkos kalnui Alkoje. Juolab kad ir M. Brenšteinio laikais ten stovėjo kryžius, o vėliau pastatyta koplyčia (Gaidžio kalnas – <http://www.salanturp.lt/index,lt,16044.html>). Gali būti, kad kapinynas *dauboje prie žydų kapinių* Kalnalio link yra susijęs su minėtu Gaidžio kalno kapinynu, nes senosios Sałantų žydų kapinės yra Žvainių kaime (Salantai 2006, 88).

Panašiai ir Mosėdžio bei apylinkių radimvietės (nr. T47) kelia daug spėlionių: miestelyje – žalvariniai vamzdeliai (įvijėlės?), prie miestelio – žalvarinis žiedas, parapijos kapinėse – akmeninis karolis, pelkėje už Mosėdžio link Šačių miestelio – sidabrinė įvijinė apyrankė. Nežinome miestelyje rastų radinių chronologijos, todėl galime tik spėlioti, ar šie radiniai susiję su Mosėdžio archeologiniais paminklais – piliakalniu ir pilkapiais. Mosėdžio piliakalnis yra rytinėje miestelio pusėje, ant staus kairiojo Bartuvos upės kranto, mokyklos teritorijoje. I. Jablonskio kasinėjimai šiame beveik užmirštame ir 1960 m. vėl atrastame piliakalnyje leido jį datuoti I tūkst.–XIII a. I. Jablonskis pagal XVI a. koklius manė piliakalnyje vėliau buvus Mosėdžio dvaro vietą (I. Jablonskis 1986; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 374–375; M. Kvedaravičius, E. Pranckėnaitė 2010). Mosėdžio pilkapiai, po kurių akmeniniais sampalais rasti degintiniai kapai datuojami maždaug I tūkst. pr. Kr., buvo be įkapių, tik rasta keramikos. Pilkapiai supilti taip pat kairėje Bartuvos pusėje, apie 0,5 km nuo Mosėdžio bažnyčios į vakarus (I. Jablonskis 1973). Taigi, nors M. Brenšteinio aprašytus radinius sunku tiesiogiai sieti su piliakalniu ar pilkapiais, pastarieji paminklai liudija, kad Mosėdyje gyventa dar

są ogólnie na I tys. przed Chr. Kurhany były usypane również na lewym brzegu rzeki Bartawy, około 0,5 km na zachód od kościoła w Masiadach (I. Jablonskis 1973). A więc, mimo iż znaleziska opisane przez M. Brensztejną trudno jest bezpośrednio związać z grodziskiem czy kurhanami, jednak cmentarzysko kurhanowe świadczy o osadnictwie w Masiadach już w czasach prehistorycznych, dlatego pojawienie się informacji o różnych znaleziskach w tych okolicach jest bardzo prawdopodobne.

„Gajdziukałnas” przy Janapolu (litew. Janapolė, nr T14) może być wiązany z zaznaczoną na mapie carskiej Rosji miejscowością Гайткальнисъ około Żaduwian (litew. Žaduvėnai), gdzie znane jest cmentarzysko kurhanowe z III–IV w. (por. przypis w tekście „Inwentarza...”; o Žaduvėnai także LAA 1977, 125, nr 817). Jednak ta przesłanka zmusza do sceptycznego traktowania wzmiankowanej przez M. Brensztejną lokalizacji cmentarzyska: na brzegu rzeki Wirwity (litew. Virvytė), płynącej przez Janapol. Poza tym, ten „Gajdziukałnas” znajdował się niedaleko Kientreli, dworu rodziny M. Brensztejna. Zatem prawdopodobne, że autor „Inwentarza...” wskazałby to dokładniej. Z drugiej strony, jest bardzo wiele ojkonimów, związanych ze znaczeniem Góry Koguciej (Gaidžio kalnas). Gdy uważnie spojrzysz się na dawną mapę carskiej Rosji, na północ od Janapola, niedaleko wsi Sewby (litew. Sėbai), nad rzeką Wirwitą, znajdziemy wieś, która po rosyjsku nazywała się Порайдзскайне. Miejscowość ta również ma powiązania z nazwą Gajdziukałnas. Niestety, W. Szukiewicz na sporządzonej przez siebie mapie do „Inwentarza...” nie zaznaczył Gajdziukałnas w okolicach Janapola czy na brzegach rzeki Wirwity.

Trudno powiedzieć, czy bransolety brązowe i przęśliki opisane jako znalezione w Nastranach (litew. Nasrėnai, nr T50) nie zostały odkryte na drugim brzegu rzeki Sałanty, na cmentarzysku Kulesody (litew. Kūlsodis, nr T36), które odwiedzał i badał J. Žogas (И. Жорасъ 1900, 39–41). Z drugiej strony, znaleziska z miejscowości Nastrany M. Brensztejn

unter den steinernen Aufschüttungen Brandgräber gefunden wurden, die allgemein ins 1. Jahrtausend v.Chr. datiert werden, haben außer Keramik keine Beigaben. Hügelgräber waren auch auf dem linken Ufer der Bartawa/Bartuva aufgeschüttet worden, etwa 0,5 km westlich der Kirche in Masiady/Mosėdis (I. Jablonskis 1973). Obwohl es also schwer ist die von Brensztejn beschriebenen Funde unmittelbar mit dem Burgwall oder den Hügelgräbern zu verbinden, so zeugt das Hügelgräberfeld doch vom Siedlungswesen in Masiady, schon in prähistorischer Zeit, daher sind die Informationen zu verschiedenen Funden aus dieser Gegend sehr glaubwürdig.

„Gajdziukałnas” bei Janapol (lit. Janapolė, Nr. T14) lässt sich mit der auf einer Karte des zaristischen Russlands verzeichneten Ortschaft Гайткальнисъ bei Žaduwiany (lit. Žaduvėnai) in Verbindung bringen, aus der ein Hügelgräberfeld aus dem 3.–4. Jh. bekannt ist (vgl. Anmerkung im Text des „Inventars...”; zu Žaduvėnai siehe ebenfalls LAA 1977, 125, Nr. 817). Aber dieser Hinweis lässt uns mit Skepsis die von Brensztejn erwähnte Lage des Gräberfelds betrachten: am Ufer der Wirwita (lit. Virvytė), die durch Janapol fließt. Ausserdem befand sich dieses „Gajdziukałnas” unweit von Kientrele, dem Landgut der Familie Brensztejn. Es ist also wahrscheinlich, dass der Autor des „Inventars...” hier genauere Angaben hätte machen können. Andererseits gibt es viele Ortsnamen, die mit der Bedeutung des Hahnenbergs (Gaidžio kalnas) verbunden sind. Bei einem genaueren Blick auf die alte Russlandkarte findet man, nördlich von Janapol, unweit des Dorfs Sewby (lit. Sėbai), am Fluss Wirwita ein Dorf, das auf Russisch Порайдзскайне heisst. Dieser Ort ist ebenfalls mit der Bezeichnung Gajdziukałnas verbunden. Leider vermerkte W. Szukiewicz auf seiner Karte zum „Inventar...” „Gajdziukałnas in der Umgebung von Janapol oder am Ufer der Wirwita nicht.

Es ist schwer zu sagen, ob die bronzenen Arminge und der Spinnwirtel, die aus Nastranie stammen sollen (lit. Nasrėnai, Nr. T50) nicht auf dem anderen Ufer der Sałanta gefunden wurden, auf dem Gräberfeld Kulesody (lit. Kūlsodis, Nr. T36), die J. Žogas besuchte und erforschte (И. Жорасъ 1900, 39–41).

priešistoriniais laikais, todėl įvairių radinių „iškilimas paviršium” šiose apylinkėse labai tikėtinas.

Gajdziukałnas prie Janapolės (nr. T14) gali būti siejamas su carinės Rusijos žemėlapyje pažymėta Гайткальнисъ vietove prie Žaduvėnų, kur žinomas III–IV a. pilkapynas (žr. išnašą „Inventoriaus” tekste; apie Žaduvėnus – LAA 1977, 125, nr. 817). Tačiau šia prielaida verčia abejoti M. Brenšteino minima kapinyno vieta: ant Virvytės upės, kuri teka pro Janapolę, kranto. Be to, šis Gaidkalnis buvo netoli Kentralių, M. Brenšteino šeimos dvaro. Taigi tikėtina, kad „Inventoriaus” autorius būtų nurodęs tiksliau. Kita vertus, oikonomų, susijusių su Gaidžio kalno reikšme, labai daug. Gerai išsiūreję į senąją carinės Rusijos žemėlapi, į šiaurę nuo Janapolės, netoli Sėbų kaimo, prie Virvytės upės, rasime kaimą, kuris rusiškai vadinosi Порайдзскайне. Šis vietovardis taip pat turi sąsają su Gajdziukałno pavadinimu. Deja, V. Šukevičius „Inventoriui” padarytame žemėlapyje Janapolės apylinkėse ar Virvytės pakrantėse Gajdziukałno taip pat nepažymėjo.

Sunku pasakyti, ar Nasrėnuose (nr. T50) rastos žalvarinės apyrankės ir verpstukas nebuvo aptiktos kitame Sałanto krante, Kūlsodžio (nr. T36) kapinyne, kurį lankė ir kasinėjo kun. J. Žiogas (И. Жорасъ 1900, 39–41). Kita vertus, Nasrėnų radinius M. Brenšteinas aprašė remdamasis kun. J. Žiogo rinkiniu – galbūt J. Žiogas pats nebūtų painiojęs šių dviejų radimviečių.

M. Brenšteino „Inventoriaus” duomenys turėtų paskatinti tyrinėtojus grįžti į tas vietas, kurios buvo žalgytos, tačiau spėjamas paminklas tada neatrodė esąs vertingas ar turintis aiškių archeologinio objekto požymių. Pvz., Šatėse (nr. T83) esantį Ryklės kalną 1948 m. žvalgė P. Kulikaus-

opisał, opierając się na kolekcji J. Żogasa – zapewne J. Żogasa nie myliłby tych dwóch lokalizacji stanowisk.

Dane z „Inwentarza...” M. Brensztejna mogłyby zachęcić współczesnych archeologów do powrotu do tych miejscowości, które były już badane, jednak domniemane stanowisko nie wydawało się wówczas cenne czy mające wyraźne cechy obiektu archeologicznego. Na przykład wzgórze Ryklės kalnas w Szatach (nr T83) w 1948 r. badał P. Kulikauskas. Wzgórze było bardzo zniszczone, dlatego postanowiono je skreślić z listy stanowisk, uznając je ewentualnie jako dawne wzgórze ofiarne (P. Kulikauskas 1948, 51). Tymczasem w „Inwentarzu...” M. Brensztejna wzmiankowana jest kamienna forma do odlewania szpil, znaleziona na tym wzgórzu, która trafiła do zbioru ks. J. Żogasa. Została ona opublikowana przez Włodzimierza Antoniewicza (1938). Obecnie ta forma (ryc. 19), w rzeczywistości przeznaczona do odlewania zawieszek, jest przechowywana w Muzeum „Aušra” w Szawlach (litew. Šiauliai) jako jeden z niewielu zidentyfikowanych eksponatów z kolekcji J. Żogasa (nr inw. GEK 1225 IA 120:1031). Tak wyjątkowe znalezisko, które M. Brensztejn wiązał z cmentarzyskiem, wymaga ponownej weryfikacji.

Wydaje się, że archeologom warto raz jeszcze wrócić do Wiermian (litew. Virmėnai, nr T95), gdzie znajduje się wzgórze „Paunšvystis-Kalnas” (litew. Paunšvystė), nazywane przez M. Brensztejna cmentarzyskiem. Wzgórze to w 1986 r. badał G. Zabiela, który zebrał wiadomości, że V. Valatka przekazał K. Sideravičiusowi dane o górze ofiarnej bez nazwy. G. Zabiela utożsamiał ją właśnie z górującym nad miejscowością wzgórzem Paunšvystė, na którym stała drewniana kapliczka, a w pobliżu widoczna była brukowana kamieniami droga (G. Zabiela 1986, 331–332). Wzgórze Paunšvystė nie było wówczas badane archeologicznie, dlatego charakter tego obiektu nie został ustalony.

Bardziej uważne badania południowego podnóża grodziska Dżuginiany w 1986 r. dowiodły, że nie ma tu żadnych kurhanów (ryc. 20). Kurhany wskazał T. Dowgirdas, a tę infor-

Andererseits beschrieb Brensztejn die Funde aus der Ortschaft Nastrany auf Grundlage der Kollektion von Żogas – und dieser hätte die Lage der beiden Fundstellen sicher nicht verwechselt.

Die Informationen aus dem „Inventar...” von M. Brensztejn können heutige Archäologen dazu ermutigen in diese bereits erforschten Ortschaften zurückzukehren, aber die mutmaßliche Fundstelle schien damals nicht sehr vielversprechend zu sein und trug nicht die Anzeichen eines archäologischen Objekts. So untersuchte beispielsweise P. Kulikauskas 1948 den Hügel Ryklio kalnas in Szaty (Nr. T83). Der Hügel war stark zerstört, daher beschloss man, ihn aus der Liste der Fundstellen zu streichen, und als möglichen ehemaligen Opferberg anzusehen (P. Kulikauskas 1948, 51). Aber im „Inventar...” Brensztejns wird eine auf diesem Hügel gefundene steinerne Form zum Gießen von Nadeln erwähnt, die in die Sammlung von Pfarrer Żogas kam. Sie wurde von Włodzimierz Antoniewicz publiziert (1938). Gegenwärtig befindet sich diese Form (Abb. 19), die in Wirklichkeit zum Gießen von Anhängern diente, im „Aušra“-Museum in Šiauliai, als eines der wenigen identifizierten Exponate aus der Kollektion von J. Żogas (Inventarnr. GEK 1225 IA 120:1031). Ein derart seltener Fund, den Brensztejn mit einem Gräberfeld verband, bedarf einer erneuten Verifizierung.

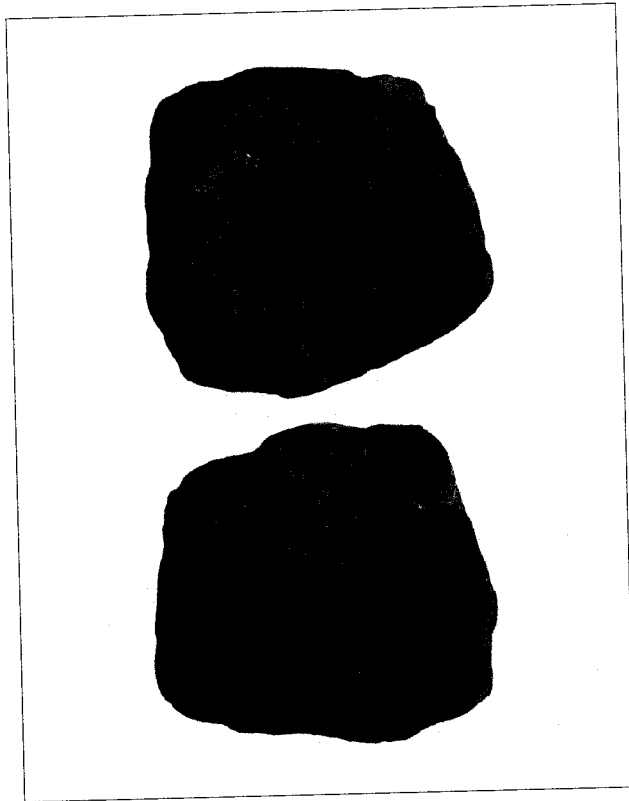
Es scheint, als würde sich für Archäologen eine Rückkehr nach Wiermiany (lit. Virmėnai, Nr. T95) lohnen, wo sich der Hügel „Paunšvystis-Kalnas“ (lit. Paunšvystė) befindet, den Brensztejn als Gräberfeld ansah. Diesen Hügel untersuchte 1986 G. Zabiela, der in Erfahrung gebracht hatte, dass V. Valatka an K. Sideravičius Informationen zu einem namenlosen Opferberg weitergeleitet hatte. G. Zabiela identifizierte diesen mit dem über der Ortschaft aufragenden Hügel Paunšvystė, auf dem eine hölzerne Kapelle stand und in dessen Nähe ein Weg mit Steinpflaster sichtbar war (G. Zabiela 1986, 331–332). Der Hügel Paunšvystė war damals nicht archäologisch untersucht worden, daher wurde die Funktion des Objekts nicht bestimmt.

Aufmerksam geführte Untersuchungen am südlichen Fuß des Burgwalls Dżuginiany/Dżuginėnai im Jahr 1986 zeigten,

kas. Kalnas buvo labai iškasinėtas, todėl nuspręsta jį išbraukti iš paminklų sąrašo kaip daugių daugiausia buvusį alkakalnį (P. Kulikauskas 1948, 51). M. Brenšteino „Inventoriuje“ minima akmeninė smeigtukų liejimo formelė, rasta šiame kalne ir patekusi į kun. J. Žiogo rinkinį. Ji buvo publikuota Włodzimierzo Antoniewicza (Włodzimežo Antonevičiaus; W. Antoniewicz 1938). Šiuo metu ši formelė (19 pav.), kuri iš tikrųjų skirta kabučiams lieti, saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje kaip vienas iš nedaugelio identifiкуotų J. Žiogo rinkinio eksponatų (inv. nr. GEK 1225 IA 120:1031). Toks išskirtinis radinys, kurį M. Brenšteinas siejo su kapinynu, iš tiesų vertas pakartotinio atidesnio dėmesio.

Atrodo, archeologams būtų verta dar kartą grįžti į Virmėnus (nr. T95), kur yra Paunšvystės kalnas, M. Brenšteino vadinamas kapinynu. Šį kalną 1986 m. žvalgė G. Zabiela, surinkęs žinių, kad V. Valatka K. Sideravičiusui yra pateikęs duomenų apie alkakalnį be pavadinimo. G. Zabiela jį tapatino kaip tik su vietovėje išsiskiriančiu Paunšvystės kalnu, ant kurio stovėjo medinė koplytėlė, o netoliese pastebimas akmenų grindinys (G. Zabiela 1986, 331–332). Paunšvystės kalva tuomet archeologiškai netyrinėta, todėl šio objekto pobūdis nenustatytas.

Atidesni Džiuginėnų piliakalnio pietinės papėdės žvalgymai 1986 m. parodė, kad čia nesama jokių pilkapių (20 pav.). Juos nurodė T. Daugirdas, o šią informaciją iš jo perėmė ir F. Pokrovskis, ir M. Brenšteinas, ir P. Tarasanka. G. Zabielos nuomone, prieš šimtmetį papėdės gyvenvietėje įžvelgti esą buvusių pilkapių kauburėlius, matyt, buvo galima tose vietose, kur buvo išlikę gyvenvietės sluoksnyje iš akmenų krauti židiniai ar stambesni

Ryc. 19. Kamienna forma odlewnicza z Szaty (litew. Šatės, nr T83), znajdująca się w zbiorach ks. J. Żogasa, obecnie przechowywana w Muzeum „Aušra” w Szawlach. ŠAM, nr inv. IA 120:1031. Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 19. Steinerne Gußform aus Szaty (lit. Šatės, Nr. T83), aus der Sammlung von Pfarrer J. Žogas, heute im Museum „Aušra“ in Šiauliai. ŠAM, Inv. Nr. IA 120:1031. Foto: Rasa Banytė-Rowell

19 pav. Akmeninė liejimo formelė iš Šačių (nr. T83), buv. kun. J. Žiogo rinkinio, dabar saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje (ŠAM, inv. nr. IA 120:1031). Rasos Banytės-Rowell fotogr.

mację przejęli od niego zarówno F.V. Pokrovskij i M. Brensztejn, jak i P. Tarasenka. Zdaniem G. Zabieli, przed stu laty na osadzie u podnóża można było prawdopodobnie dostrzec nasypy w tych miejscach, gdzie zachowały się na osadzie paleniska ułożone z kamieni lub bruk z większych kamieni, co utrudniało orkę w tych miejscach. W 1911 r. dwa tzw. kurha-

Ryc. 20. Grodzisko Dżuginiany (litew. Džiuginėnai, nr T13) od strony południowo-wschodniej. Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 20. Burgwall Džuginiany (lit. Džiuginėnai, Nr. T13) von Südosten. Foto: Rasa Banytė-Rowell

20 pav. Džiuginėnų piliakalnis (nr. T13) iš pietryčių pusės. Rasos Banytės-Rowell fotogr.

dass es dort keine Hügelgräber gibt (Abb. 20). Die Hügelgräber hatte T. Dowgird angedeutet und sowohl Pokrovskij und Brensztejn, wie auch P. Tarasenka hatten diese Information übernommen. Nach Ansicht von G. Zabiela waren vor einem Jahrhundert in der Siedlung am Fuß wohl Aufschüttungen an den Stellen zu sehen, an denen mit Steinen umgebene Feuer-

akmenų grindiniai, trukdę šias vietas arti. 1911 m. du kaiburėlius tyrė Krokuvos universiteto profesorius K. Mościński (K. Mościnski): rado tik žmogaus kaulą, keramikos ir akmeninių skelčių (G. Zabiela 1986, 54–55). Naujausi žvalgomieji archeologiniai tyrinėjimai Džiugo kalno papėdėse

ny badał profesor Akademii Krakowskiej, K. Mościński, który znalazł jedynie kość ludzką, fragmenty ceramiki i przedmiotów kamiennych (G. Zabiela 1986, 54–55). Najnowsze sondażowe badania wykopaliskowe u podnóża góry Dżugasa potwierdziły, że grodzisko otaczają dawne osady (L. Valatkienė 1994; Z. Baubonis, B. Dakanis, 2000; B. Dakanis 2005).

W rozdziale „Inwentarza...“ dotyczącym powiatu rosińskiego opisano 198 miejscowości z 223 stanowiskami (patrz zestawienie na końcu książki), z czego 38 stanowisk (17%) jest nieznanych²¹. Wymieniono 60 (26,9%) grodzisk (wraz z domniemanymi), 48 cmentarzysk (21,5%), w tym 10 kurhanowych. Rzadsze stanowiska to: jedna *stacja krzemienna* w miejscowości Retów (litew. Rietavas, nr R143), trzy wały ziemne/dawne umocnienia obronne w Bielewiczach/Billewiczach (ryc. 21; litew. Biliūnai, nr R9), Kielmach (litew. Kelmė, nr R67) i Liżach (litew. Ližiai, nr R79), cztery brody, czyli tzw. kolgryndy (Alkupis/litew. Alkupis, nr R1; Burbiszki/litew. Burbiškiai, nr R19; Kłaby/litew. Klabai, nr R69; Podewajcie/Podewicze/litew. Padievytis nr R114), jeden kamień z wgłębieniami w Dwarwiciach (litew. Dvarviečiai, nr R35), dwa skarby (Burbiszki, nr R19; Rosienie/litew. Raseiniai, nr R145), jeden sklepiony loch na grodzisku Wilkołaukie (litew. Vilką Laukas I, nr R189). Do gór ofiarnych (litew. alkakalniai) należy zaliczyć 5 obiektów, w tym *podłużny kurhan* na naturalnym wzniesieniu w Żwirblach (litew. Žvirbliai, nr R198).

Większą część spisu stanowią informacje o znaleziskach luźnych, których wymieniono 98 (43,9%). Aż 79 z nich (35,4% wszystkich opisanych stanowisk) to zabytki krzemienne i kamienne, przy czym dominują topory z kamienia gładzonego, z których większość należała do zbiorów T. Dowgirda. Zabytki z jego kolekcji zostały przywrócone do obiegu naukowego już w latach 70. XX w., po opublikowaniu informacji o nich w I tomie atlasu archeologicz-

stellen oder Steinpflaster aus größeren Steinen erhalten waren, was das Pflügen an diesen Stellen erschwerte. 1911 untersuchte der Professor der Krakauer Akademie K. Mościński zwei dieser sog. Hügelgräber und fand dort nur einen menschlichen Knochen, Gefäßscherben und Fragmente von Steingegenständen (G. Zabiela 1986, 54–55). Die neuesten Sondierungsgrabungen am Fuss des Bergs Džugas/lit. Džiugas haben bestätigt, dass der Burgwall die alte Siedlung umgibt (L. Valatkienė 1994; Z. Baubonis, B. Dakanis, 2000; B. Dakanis 2005).

Im Kapitel des „Inventars...“ über den **Landkreis Rosienie** wurden 198 Ortschaften mit 223 Fundstellen beschrieben (siehe Zusammenstellung am Ende des Buchs), wovon 38 Fundstellen (17%) unbekannt sind²¹. Es wurden 60 (26,9%) Burgwälle aufgezählt (inklusive mutmaßliche Burgwälle), 48 Gräberfelder (21,5%), darunter 10 Hügelgräberfelder. Seltener Fundstellen umfassen: eine *Flintstation* in der Ortschaft Retów (lit. Rietavas, Nr. R143), drei Erdwälle/ehemalige Befestigungen in Bielewicz/Billewicz (Abb. 21; lit. Biliūnai, Nr. R9), Kielmy (lit. Kelmė, Nr. R67) und Liže (lit. Ližiai, Nr. R79), vier Furten, also sog. Kolgrynden (Alkupis/lit. Alkupis, Nr. R1; Burbiszki/lit. Burbiškiai, Nr. R19; Kłaby/lit. Klabai, Nr. R69; Podewajcie/Podewicze/lit. Padievytis Nr. R114), einen Stein mit Vertiefungen in Dwarwicie (lit. Dvarviečiai, Nr. R35), zwei Schätze (Burbiszki, Nr. R19; Rosienie/lit. Raseiniai, Nr. R145), ein Kellergewölbe im Burgwall Wilkołaukie (lit. Vilką Laukas I, Nr. R189). Den Opferbergen (lit. alkakalniai) sind weitere 5 Objekte hinzuzuzählen, darunter ein *längliches Hügelgrab* auf einer natürlichen Anhöhe in Żwirble (lit. Žvirbliai, Nr. R198).

Einen Großteil der Liste stellen Informationen zu Streufunden dar, von denen 98 (43,9%) genannt werden. Ganze 79 davon (35,4% aller beschriebenen Fundstellen) sind Fundstücke aus Feuerstein oder Stein, wobei Beile aus geglättetem Stein dominieren, von denen ein Großteil zur Kollektion von T. Dowgird gehörte. Fundstücke aus seiner Kollektion kamen

patvirtino, kad piliakalnį supa senovės gyvenvietės (L. Valatkienė 1994; Z. Baubonis, B. Dakanis, 2000; B. Dakanis 2005).

„Inventoriaus“ **Raseinių apskrities** skyriuje aprašytos 198 vietovės su 223 objektais (žr. lentelę knygos pabaigoje), iš jų 38 objektai (17 %) nežinomi²¹. Piliakalnių (kartu su spėjama piliakalniais) pateikta 60 (26,9 %), laidojimo paminklų (iš jų išskirta 10 pilkapynų) – 48 (21,5 %). Retesni objektai: viena *titnaginė stovyklavietė* (Rietavas, nr. R143), trys pylimai arba senovės gynybiniai įtvirtinimai (21 pav.; Biliūnai, nr. R9; Kelmė, nr. R67; Ližiai, nr. R79), keturios kūrgrindos (Alkupis, nr. R1; Burbiškiai, nr. R19; Klabai, nr. R69; Padievytis, nr. R114), vienas dubenuotas akmuo (Dvarviečiai, nr. R35), du lobiai (Burbiškiai, nr. R19; Raseiniai, nr. R145), vienas „skliautinis požemis“ Vilką Lauko I piliakalnyje (nr. R189). Prie alkakalnių, natūralių kalvų ir *pailgam pilkapiui* (Žvirbliai, nr. R198) priskirtini 5 objektai.

Didžiąją sąrašo dalį sudaro pavienės radimvietės, kurių paminėta 98 (43,9 %). Net 79 iš šių objektų yra titnaginių ir akmeninių dirbinių, daugiausia gludintų kirvių, kurių dauguma priklauso T. Daugirdo rinkiniui, radimvietės (35,4 % visų objektų). Šie kirviai iš T. Daugirdo rinkinio mokslui buvo „atiduoti“ aštuntame XX a. dešimtmetyje, jų radimvietės surašius į „Lietuvos TSR archeologijos atlaso“ I tomą (LAA 1974). Vis dėlto 11 akmeninių T. Daugirdo rinkinio kirvių radimviečių jame nenurodytos²² (13,9 % šio rinkinio kirvių). Jie sudaro 28,1 % visų nežinomų Raseinių

21 | Nr. R1 (3 stanowiska), 4, 14, 19 (2 stanowiska), 24, 28, 29, 40, 41, 61, 64, 67 (2 stanowiska), 69, 81, 82, 97, 106, 118, 128, 133–135, 143, 145, 154, 156, 158, 163, 170 (2 stanowiska), 187, 188, 190, 193.

21 | Nr. R1 (3 Fundstellen), 4, 14, 19 (2 Fundstellen), 24, 28, 29, 40, 41, 61, 64, 67 (2 Fundstellen), 69, 81, 82, 97, 106, 118, 128, 133–135, 143, 145, 154, 156, 158, 163, 170 (2 Fundstellen), 187, 188, 190, 193.

21 | Nr. R1 (3 objektai), 4, 14, 19 (2 objektai), 24, 28, 29, 40, 41, 61, 64, 67 (2 objektai), 69, 81, 82, 97, 106, 118, 128, 133–135, 143, 145, 154, 156, 158, 163, 170 (2 objektai), 187, 188, 190, 193.
22 | Nr. R24, 40, 61, 81, 118, 121, 133–135, 148, 190.

Ryc. 21. Północno-wschodnia część wałów ziemnych w Bielewiczach/Billewiczach (lit. Biliūnai, nr R9), widok od zewnątrz. Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 21. Nordöstlicher Teil der Erdwälle in Bielewicz/Billewicz (lit. Biliūnai, Nr. R9), Ansicht von Außen. Foto: Rasa Banytė-Rowell

21 pav. Šiaurrytinė Biliūnų (lenk. Bielewicz/Billewicz; nr. R9) pylimų dalis iš išorės. Rasos Banytės-Rowell fotogr.

nego (LAA 1974). Nie wymieniono tam jednak 11 toporów kamiennych ze zbiorów T. Dowgirda²² opisanych w „Inwentarzu...” (13,9% toporków z tej kolekcji). Stanowią one 28,1% wszystkich nieznanych dotąd stanowisk z powiatu rosieńskiego. Należy zaznaczyć, że do publikacji w LAA nie trafiła duża część tych toporów z kolekcji T. Dowgirda, których miejsca znalezienia w „Inwentarzu...” z trudem dają się wyjaśnić czy zlokalizować. Najprawdopodobniej zabytki te przechowywane są w zbiorach KVDKM jako pochodzące z miejscowości nieznanych.

W omawianym powiecie mniej jest nowych, nieznanych dotąd stanowisk, zachęcających do dalszych poszukiwań niż w powiecie telszewskim. Części stanowisk nie zidentyfikowano być może dlatego, że w „Inwentarzu...” opisano nieistniejące już miejscowości, ich lokalizacja jest nieja-

22 | Nr R 24, 40, 61, 81, 118, 121, 133–135, 148, 190.

schon in den 1970er Jahren in den wissenschaftlichen Umlauf zurück, nachdem Angaben dazu im 1. Band des archäologischen Atlas publiziert wurden (LAA 1974). Jedoch wurden dort 11 Steinbeile aus der Sammlung Dowgirds²² nicht genannt, die im „Inventar...” vorkommen (13,9% der Beile aus dieser Kollektion). Sie stellen 28,1% aller bisher unbekanntten Fundstellen aus dem Landkreis Rosienie. Es ist festzustellen, dass in der Publikation im LAA ein Großteil jener Beile aus der Kollektion von Dowgird nicht untergebracht wurde, deren Fundorte im „Inventar...” schwer zu erklären bzw. zu lokalisieren sind. Vermutlich werden diese Fundstücke in den Sammlungen des KVDKM als aus unbekanntten Ortschaften stammend aufbewahrt.

Im besprochenen Landkreis gibt es weniger neue, bisher unbekanntte Fundstellen, die zu weiteren Suchen einladen würden als

22 | Nr. R 24, 40, 61, 81, 118, 121, 133–135, 148, 190.

apskrities objektų. Pažymėtina, kad į LAA nepateko nemaža dalis tų T. Daugirdo rinkinio kirvių, kurių radimvietės „Inventoriuje“ sunkiai išaiškinamos ar identifikuojamos. Greičiausiai šie kirviai saugomi KVDKM fonduose kaip radiniai iš nežinomų vietovių.

Aptariamoje apskrityje mažiau nei Telšių apskrityje esama naujų, dar nežinomų objektų, skatinančių toliau ieškoti. Dalis objektų galbūt neidentifikuoti dėl to, kad „Inventoriuje“ aprašytos išnykusios vietovės, jų vieta neaiški, pvz., tokios vietovės kaip Dryže (nr. R32), Montyszki (nr. R91), Odzole (nr. R97), Pile (gal Pelaičiai?, nr. R106), Pohulanka (nr. R117) ir keletas kitų. Gali būti, kad šie seni vietovardžiai apima kai kuriuos žinomus paminklus, turinčius kitus var-

sna, np. takie miejscowości jak Dryże (nr R32), Montyszki (nr R91), Odzole (nr R97), Pile (być może Pelaičiai?, nr R106), Pohulanka (nr R117) i kilka innych. Możliwe, że pod tymi dawnymi nazwami miejscowymi „kryją się” niektóre znane stanowiska, mające obecnie inne nazwy, lub których nazwy od początku XX w. zostały zmienione. Na przykład Dowkintłauki (litew. Daukintlaukis, nr R27) powinny być związane z obecnym Dauglaukis i znanym cmentarzyskiem z okresu wpływów rzymskich. Na mapie wojskowej carskiej Rosji, na północ od Pietkajć (litew. Petkaičiai) znajdziemy miejscowość ок. Дувкintлавки lub Довкintлавки. Lokalizacja tej miejscowości całkowicie zgadza się z obecnym Dauglaukis (patrz ryc. 16). Jednak większość nazw miejscowości opisanych w „Inwentarzu...” zachowało ciągłość do naszych dni. Transformacja Daukintlaukis w Dauglaukis jest jednym z ciekawych wyjątków (od znaczenia „Daukinto laukas”/pole Dowkinta do „wiele pól”).

Zagadką pozostaje dziwny wpis M. Brensztejna przy opisie stanowisk powiatu szawelskiego: między miejscowościami Górki (nr Š10) i Jagminy (nr Š11) zanotowano cmentarzysko we wsi Grauże (litew. Griaužai). Temu stanowisku nie nadano żadnego numeru, a na podstawie opisu jest ono zaliczane do powiatu rosieńskiego (gmina szyleńska). Dane o cmentarzysku w Graużach M. Brensztejn zaczerpnął z F.V. Pokrovskiego, jednak ten ostatni opisał nekropole w Graużach, nazywaną „Milžinu kapaj” (Milžinkapis), jako znajdującą się w okolicach Radziwiliszek (litew. Radviliškis). Właśnie to cmentarzysko w miejscowości Grauże (litew. Griaužai/Graužai), w r. Radviliškis, wpisano na listę cmentarzysk w późniejszej literaturze przedmiotu (LAA 1977, 42, nr 183). Możemy jedynie spekulować, czy M. Brensztejn chciał tym dziwnym zapisem poprawić F.V. Pokrovskiego i wskazać inną lokalizację nekropoli w Graużach, w dzisiejszym r. Šilalė (pol. Szyłele). Jeszcze więcej zamieszania wnosi zaznaczenie przez W. Szukiewicza Graużów na mapie na zachód od rzeki Okmiany (litew.

im Kreis Telsze. Ein Teil der Fundstellen wurde vielleicht deswegen nicht identifiziert, zumal im „Inventar...” nicht mehr existente Orte beschrieben wurden, deren Lage ungewiss ist, z.B. solche Ortschaften wie Dryże (Nr. R32), Montyszki (Nr. R91), Odzole (Nr. R97), Pile (być może Pelaičiai?, Nr. R106), Pohulanka (Nr. R117) und einige weitere. Möglicherweise verbergen sich hinter diesen ehemaligen Ortsnamen einige bekannte Fundstellen, die gegenwärtig andere Namen haben, oder deren Namen seit Beginn des 20. Jhs. geändert wurden. Dowkintłauki (lit. Daukintlaukis, Nr. R27) beispielsweise sollten mit dem heutigen Dauglaukis und dessen bekannten Gräberfeld aus der Kaiserzeit in Verbindung gebracht werden. Auf einer Militärkarte des zaristischen Russland sehen wir nördlich von Pietkajcie (lit. Petkaičiai) den Ort ок. Дувкintлавки oder Довкintлавки. Die Lage dieser Ortschaft stimmt genau mit dem heutigen Dauglaukis überein (siehe Abb. 16). Aber ein Großteil der Ortsnamen im „Inventar...” blieb bis heute erhalten. Die Metamorphose von Daukintlaukis zu Dauglaukis ist eine der interessanten Ausnahmen (von der Bedeutung „Daukinto laukas”/Feld von Dowkint zu „wiele Felder”).

Ein Rätsel bleibt der seltsame Eintrag Brensztejn's bei der Beschreibung der Fundstellen im Landkreis Szawle: zwischen den Ortschaften Górki (Nr. Š10) und Jagminy (Nr. Š11) wurde das Gräberfeld im Dorf Grauże (lit. Griaužai) notiert. Diese Fundstelle erhielt keine Nummer, und auf Grundlage der Beschreibung wird es zum Landkreis Rosienie (Gemeinde Szyłele) gezählt. Die Angaben zum Gräberfeld in Grauże bezog M. Brensztejn von Pokrovskij, aber der letztere beschrieb eine Nekropole in Grauże, die „Milžinu kapaj” (Milžinkapis) genannt wurde und sich in der Umgebung von Radziwiliszki (lit. Radviliškis) befinden sollte. Eben dieses Gräberfeld in der Ortschaft Grauże (lit. Griaužai/Graužai), im r. Radviliškis, wurde auf die Liste von Gräberfeldern in der späteren Fachliteratur gesetzt (LAA 1977, 42, Nr. 183). Wir können nur spekulieren, ob Brensztejn durch diesen eigenartigen Eintrag Pokrovskij korrigieren und auf eine andere Nekropole in Grauże, im heutigen r. Šilalė (pol. Szyłele) verweisen wollte. Noch verwirrender ist der Umstand, dass Szu-

dus, arba kurių pavadinimai nuo XX a. pradžios yra pakitę. Štai Daukintlaukis (Dowkintłauki; nr. R27) turėtų būti siejamas su dabartiniu Dauglaukiu ir žymiu romėniškojo laikotarpio kapinynu. Carinės Rusijos kariniame žemėlapyje į šiaurę nuo Petkaičių rasime vietovę ок. Дувкintлавки arba Довкintлавки. Jos vieta visiškai sutampa su šiandieniu Dauglaukiu (16 pav.). Dauguma „Inventoriuje“ aprašytų vietovių pavadinimų tęstinumą išlaikė iki šių dienų. Daukintlaukio transformacija į Dauglaukį – viena iš įdomių išimčių (nuo „Daukinto lauko“ iki „daug laukų“ reikšmės).

Mįslę užmena keistas M. Brenšteino įrašas Šiaulių apskrities objektų aprašyme: tarp Kalnelio (nr. Š10) ir Jagminų (nr. Š11) yra apibūdinamas kapinynas Grauže kaime. Šiam paminklui nesuteiktas joks numeris, o pagal aprašymą jis priskiriamas Raseinių apskričiai, Šilalės valsčiui. Duomenis apie Griaužų kapinyną M. Brenšteinas paėmė iš F. Pokrovskio, tačiau pastarasis šį milžinkapį Griaužuose aprašė buvus Radviliškio apylinkėse. Radviliškio r. esantys Griaužai (Graužai) įėjo į kapinynų sąrašą vėlesnėje literatūroje (LAA 1977, 42, nr. 183). Galime tik spėlioti, ar M. Brenšteinas norėjo šia keista įrašo vieta pataisyti F. Pokrovskį ir nurodyti kitą kapinyno vietą Griaužuose, esančiuose Pajūrio sen., Šilalės r. Dar daugiau sumaištis įneša V. Šukevičiaus Griaužų pažymėjimas žemėlapyje į vakarus nuo Akmenos upės. Šie Griaužai priklauso Mažonų sen., Tauragės r., o atstumas nuo Šilalės iki jų yra tik šiek tiek didesnis nei nuo Pajūrio sen. Griaužų.

Paminėtini keli įdomiausi nežinomi Raseinių apskrities objektai. Alkupyje (nr. R1) yra trys objektai, tačiau pats įdomiausias iš jų – Parakal-

Akmena). Z kolei te Grauže (litew. Griaužai) należą do starostwa Mažonai, r. Tauragė, a ich odległość od Šilalė jest jedynie nieco większa niż od Graužów (litew. Griaužai) leżących na terenie starostwa Pajūris, w r. Šilalė.

Należy wspomnieć o kilku najciekawszych, nieznanych stanowiskach z powiatu rosieńskiego. W Alkūpis (nr R1) znajdują się trzy obiekty, jednak najciekawszym z nich jest „Parakalnis”. Jest to wzgórze nad bagnem „Paras”. Na „Parakalnis” znaleziono toporki kamienne i miecze żelazne. Z kolei odkryty w Burbiszkach (litew. Burbiškiai, nr R19) skarb monet srebrnych mógłby być wiązany z cmentarzyskiem, znajdującym się w odległości 300–400 m na północny wschód od góry Zamkowej (Pilies kalnas), badanej przez A. Tautavičiusa w 1964 r. (A. Tautavičius 1964, 39–40). Jednak lokalizacja cmentarzyska jest inna niż miejsce znalezienia skarbu, które, zdaniem M. Brensztejna, znajdowało się na południe od grodziska. W Dowsinach (litew. Dausynai, nr R29) M. Brensztejn zaznacza cmentarzysko przy czynnym cmentarzu. Odkryta tu masywna bransoleta znajdowała się w jego zbiorze. Miejscowość została określona jako *okolica*, 5 km na północny wschód od Andrzejowa. Zapewne nieco później, już po napisaniu „Inwentarza...” M. Brensztejn znalazł lub dostał jeszcze dwa paciorki z niebieskiego szkła z Dowsinów. Zostały one wymienione w „Spisie przedmiotów...” pod nr 144–145 (137–138). Odkrycie o innym charakterze opisano w Pojeziarach (litew. Paežeris, nr R120). Tu w torfowisku znaleziono czaszkę łosia: *Czaszkę całą z rogami łosia olbrzymiego (cervus megaceros)*, która z Muzeum Miejskiego w Kownie została zabrana w depozyt do *muzeum zoologicznego Akad. Umiej.* w Petersburgu. W Łazdunianach (litew. Lazduonėnai) znajduje się znane grodzisko, dlatego bardzo ciekawy jest odsyłacz M. Brensztejna do K. Gukovskiego, który twierdził, że było tu cmentarzysko zwane „Milżinu Kapaj” (nr R82).

W powiecie szawelskim opisano 63 miejscowości z 78 stanowiskami (patrz zestawienie na końcu książki), jednakże jedno z tych stanowisk – w Papiłiszkach (litew. Peleni-

kiewicz den Ort Grauže auf der Karte westlich vom Fluss Okmiana (lit. Akmena) ansetzt. Dieses Grauže (lit. Griaužai) gehört zur Starostei Mažonai, r. Tauragė, und die Entfernung von Šilalė ist nur unwesentlich grösser als von Grauže (lit. Griaužai) im Gebiet der Starostei Pajūris, im r. Šilalė.

Zu erwähnen sind einige interessante, unbekannte Fundstellen aus dem Landkreis Rosenie. In Alkūpis (Nr. R1) befinden sich drei Objekte, das interessanteste davon ist „Parakalnis“, ein Hügel am Sumpf „Paras“. Auf dem „Parakalnis“ wurden Steinbeile und eiserne Schwerter gefunden. Der in Burbiszki (lit. Burbiškiai, Nr. R19) gefundene Schatz silberner Münzen kann mit dem Gräberfeld verbunden sein, das sich 300–400 m nordöstlich des Burgbergs (Pilies kalnas) befindet, welchen A. Tautavičius 1964 untersucht hat. (A. Tautavičius 1964, 39–40). Die Lage des Gräberfelds ist aber eine andere als der Fundort des Schatzes, der sich nach Brensztejn südlich des Burgwalls befand. In Dowsiny (lit. Dausynai, Nr. R29) vermerkt Brensztejn ein Gräberfeld beim modernen Friedhof. Ein hier gefundener massiver Armring befand sich in seiner Sammlung. Die Fundstelle wurde als *Gegend* beschrieben, 5 km nordöstlich von Andrzejów. Etwas später, nachdem er das „Inventar...” vollendet hatte, fand oder erhielt Brensztejn noch zwei Perlen aus blauem Glas aus Dowsiny. Sie werden im „Sachregister...” genannt, unter der Nr. 144–145 (137–138). Ein Fund anderer Art wurde für Pojeziory beschrieben (lit. Paežeris, Nr. R120). Hier entdeckte man im Moor einen Elchschädel: *Einen ganzen Schädel mit Geweih des Riesenehls (cervus megaceros)*, der aus dem Städtischen Museum in Kowno zur Aufbewahrung ins *Zoologische Museum der Akademie der Gelehrsamkeit in Petersburg* gebracht wurde. In Łazduniany (lit. Lazduonėnai) befindet sich ein bekannter Burgwall, daher ist der Verweis von Brensztejn auf K. Gukovskij interessant, welcher der Ansicht war hier habe sich das Gräberfeld „Milżinu Kapaj“ befunden (Nr. R82).

Im Kreis Szawle wurden 63 Ortschaften mit 78 Fundstellen beschrieben (siehe Zusammenstellung am Ende des Buchs), aber eine dieser Fundstellen – in Papiłiszki (lit. Peleniškiai, Nr.

Tai kalva, apsupta Paro pelkės. Parakalnyje buvo rasta ir akmeninių kirvių, ir geležinių kalavijų. Burbiškiuose (nr. R19) rastas sidabrinių monetų lobis galėtų būti siejamas su senkapium, esančiu 300–400 m į šiaurės rytus nuo Pilies kalno, kuris žvalgytas A. Tautavičiaus 1964 m. (A. Tautavičius 1964, 39–40). Tačiau senkapio vieta kitokia nei lobio radimvietės, kuri, pasak M. Brenšteino, buvo si į pietus nuo piliakalnio. Dausynuose (nr. R29) M. Brenšteinas nurodo esant kapinyną prie naudojamų kapinių. Čia rasta masyvi apyrankė buvo jo rinkinyje. Vietovė apibūdinta kaip *okolica*, 5 km į šiaurės rytus nuo Endriejavo. Gal kiek vėliau, jau parašius „Inventorių“ (po 1907 m.), M. Brenšteinas rado ar gavo dar du mėlyno stiklo karolius iš Dausynų. Jie aprašyti rinkinio sąrašė „Spis przedmiotów...” nr. 144–145 (137–138). Kitokio pobūdžio radimvietė aprašoma Paežeryje (nr. R120). Čia durpyne rasta *briedžio kaukolė* su ragais, kuri iš Kauno miesto muziejaus buvo deponuota Zoologijos muziejui Peterburge. Lazduonėnuose yra žinomas piliakalnis, todėl labai įdomi M. Brenšteino nuoroda į K. Gukovskį, teigusį čia buvus kapinyną Milžinų kapai (nr. R82).

Šiaulių apskrityje aprašytos 63 vietovės su 78 objektais (žr. lentelę knygos pabaigoje), tačiau viena iš jų – Peleniškiai (*Papiliszki*, nr. Š32) priklausė Panevėžio apskrčiai ir toje dalyje ji aprašyta dar kartą (nr. P58; 22 pav.). Didžiausią dalį sudarė aprašytieji kaip kapinynai, pilkapiai arba kapai – 32 (41,5 %) ir piliakalniai – 23 (29,9 %). Taip pat minimos 6 akmeninių kirvelių radimvietės (7,8 %), 5 metalinių radinių radimvietės (6,5 %), 5 akmens amžiaus gyvenvietės (6,5 %), kurių keturios įvardytos kaip *titnago stovyklavietės*, 2 įtvirtinimų arba pylimų vietos (2,6 %), 2 senovinės bras-

Ryc. 22. Grodzisko Pielaniszki, Papiliszki (litew. Peleniškiiai, nr Š32, P58). Na początku XX w. na majdanie grodziska został założony cmentarz. W głębi widoczny jest wał. Zbiory LII, RS, neg. 35959

Abb. 22. Burgwall Pielaniszki, Papiliszki (lit. Peleniškiiai, Nr. Š32, P58). Zu Beginn des 20. Jhs. wurde auf dem Zentralplatz des Burgwalls ein Friedhof angelegt. Im Hintergrund ist der Wall sichtbar. Sammlungen LII, RS, Neg. 35959

22 pav. Peleniškių piliakalnis (nr. Š32, P58). XX a. pr. jo aikštelėje įrengtos kapinės. Tolumoje matyti pylimas. LII, RS, ng. 35959

škiiai, nr Š32) należało do powiatu poniewieskiego, gdzie zostało opisane ponownie (jako Pielaniszki, nr P58; ryc. 22). Większość stanowiły cmentarzyska, kurhanowe lub płaskie – 32 (41,5%) i grodziska – 23 (29,9%). Wymieniono także 6 znalezisk luźnych toporów kamiennych (7,8%), 5 znalezisk luźnych zabytków metalowych (6,5%), 5 obozowisk z epoki kamienia (6,5%), z których cztery zostały określone jako *stacje krzemienne*, 2 wały ziemne (2,6%), 2 dawne brody (2,6%), 1 wzgórze – najprawdopodobniej pozostałości dworu (1,3%), 1 znalezisko kości mamuta (1,3%).

Część obiektów – to mniej lub bardziej znane stanowiska archeologiczne. W „Inwentarzu...” wśród wymienionych stanowisk dużo jest takich, które były już weryfikowane w la-

Š32) gehörte zum Landkreis Poniewież, wo es erneut beschrieben worden war (als Pielaniszki, Nr. P58; Abb. 22). Einen Großteil stellten Hügel- oder Flachgräberfelder dar, 32 (41,5%) sowie Burgwälle, 23 (29,9%). Es wurden ebenfalls 6 Streufunde von Steinbeilen genannt (7,8%), 5 Streufunde von Metallgegenständen (6,5%), 5 Lagerstätten aus der Steinzeit (6,5%), von denen vier als *Flinstationen* bezeichnet wurden, 2 Erdwälle (2,6%), 2 alte Furten (2,6%), 1 Hügel – vermutlich der Rest eines Landsitzes (1,3%), und 1 Mammutknochen (1,3%).

Bei einem Teil der Objekte handelt es sich um mehr oder weniger bekannte archäologische Fundstellen. Im „Inventar...” gibt es unter den genannten Fundstellen viele, die bereits in den Nachkriegsjahren verifiziert wurden, aber deren Beschaffenheit nicht

tos (2,6 %), 1 kalva – greičiausiai dvarvietės vieta (1,3 %), 1 mamuto kaulo radimvietė (1,3 %).

Dalis objektų – mažiau ar daugiau žinomi archeologiniai paminklai. „Inventoriuje“ tarp minimų vietovių nemažai tokių, kurios jau lankytos pokario metais, tačiau jų archeologinė vertė iki galo nepaaiškėjo arba ja suabejota. Pvz., tikrinant informaciją apie akmenų ratus Juodeikiuose (nr. Š14) padaryta išvada, kad tai galėję būti pastato pamatai (G. Zabiela 1986). M. Brenšteino rinkinyje buvusios segės, aptiktos Šemetiškiuose (nr. Š52), kur vėliau lankėsi ir archeologai, tačiau žvalgyta buvo ne „Inventoriuje“ minima Lapkal-

tach powojennych, jednak ich charakter nie został do końca wyjaśniony lub w ogóle jest wątpliwy. Na przykład, weryfikując informacje o kręgach kamiennych w Judejkiszkach (litew. Juodeikiai, nr. Š14), wyciągnięto wnioski, że mogły to być fundamenty budynku (G. Zabiela 1986). W kolekcji M. Brensztejna znajdowały się zapinki odkryte w Szemetyszkach (litew. Šemetiškieiai, nr. Š52), gdzie później pracowali też archeolodzy, jednak badano wtedy nie wspomnianą w „Inwentarzu...” łąkę „Łapikalnas” (litew. Lapkalnis), a wzgórze Ružukalnis. Celowe byłoby zweryfikowanie informacji z „Inwentarza...” o następujących stanowiskach: kurhanach obok grodziska Giwale (ryc. 23; litew. Gyvoliai, nr. Š9), cmentarzysku w Judykach (litew. Judikiai, nr. Š15), fortyfikacjach pod Kicinami (litew. Ketūnai, nr. Š17), o domniamanym grodzisku w Kiemerach (litew. Kemėrai, nr. Š19), o obozowisku z epoki kamienia w Kurszanach (litew. Kuršėnai, nr. Š21), o lokalizacji grodziska pod Omolami (litew. Amaliai, nr. Š30), cmentarzysku w Serejkach (litew. Sereikiai, nr. Š44), o brodzie, czyli tzw. kolgryndzie w Usznianach (litew. Ušnėnai, nr. Š56), osadzie u podnóża góry w Užgirach (litew. Užgiriai, nr. Š58), miejscu znalezienia kości mamuta w Wiloszach (litew. Viliošiai, nr. Š61), a także zweryfikować odkrycia toporów kamiennych, które trafiły do prywatnych kolekcji – nad rzeką Dobikinią (litew. Dabikinė, nr. Š29) i w Sabławkach (litew. Sablauskiai, nr. Š43).

Wzmiankowany w „Inwentarzu...” wał ziemny w Szyłanach (litew. Šilėnai, nr. Š53) nasuwa przypuszczenie, że można by go identyfikować z grodziskiem w Szyłanach koło Kurszan (litew. Kuršėnai). Jednak to ostatnie jest opisane pod innym numerem (nr. Š45), a samo miejsce wału znajduje się w odległości 15 km na południowy zachód od Kurszan. Te niejasności zachęcają w przyszłości do dokładniejszego zbadania obu miejscowości.

Nie wiadomo, dlaczego w opisie zniszczonego grodziska w Omolach (litew. Amaliai, nr. Š30; Omole – stacja kolei libawsko-romeńskiej) wzmiankowany jest zamek Onkajm, Aukajm lub Anken (litew. Aukaimis), który, trze-

gänglich aufgeklärt wurde oder allgemein zweifelhaft erscheint. Bei der Verifizierung von Informationen zu den Steinkreisen in Judejkiszki (lit. Juodeikiai, Nr. Š14) beispielsweise kam man zu dem Schluss, dass es sich um das Fundament eines Gebäudes handeln konnte (G. Zabiela 1986). In der Kollektion Brensztejns gab es in Szemetyszki (lit. Šemetiškieiai, Nr. Š52) gefundene Fibeln. In dem Ort arbeiteten später auch Archäologen, es wurde aber nicht die im „Inventar...” erwähnte Wiese „Łapikalnas” (lit. Lapkalnis) untersucht, sondern der Hügel Ružukalnis. Es wäre angemessen, die Informationen aus dem „Inventar...” zu folgenden Fundstellen zu überprüfen: die Hügelgräber beim Burgwall Giwale (Abb. 23; lit. Gyvoliai, Nr. Š9), das Gräberfeld in Judyki (lit. Judikiai, Nr. Š15), die Befestigungen bei Kicinai (lit. Ketūnai, Nr. Š17), der mutmaßliche Burgwall in Kiemery (lit. Kemėrai, Nr. Š19), die steinzeitliche Lagerstätte in Kurszany (lit. Kuršėnai, Nr. Š21), die Lage des Burgwalls bei Omole (lit. Amaliai, Nr. Š30), das Gräberfeld in Serejki (lit. Sereikiai, Nr. Š44), die Furt, bzw. Die sog. Kolgrynda in Uszniany (lit. Ušnėnai, Nr. Š56), die Siedlung am Fuß des Bergs in Užgiry (lit. Užgiriai, Nr. Š58), die Fundstelle der Mammutknochen in Wilosze (lit. Viliošiai, Nr. Š61), sowie ebenfalls die Überprüfung der Entdeckung von Steinbeilen, die in private Kollektionen kamen, am Fluss Dobikinia (lit. Dabikinė, Nr. Š29) und in Sabławki (lit. Sablauskiai, Nr. Š43).

Der im „Inventar...” erwähnte Erdwall in Szyłany (lit. Šilėnai, Nr. Š53) legt die Vermutung nahe, dass man ihn als den Burgwall in Szyłany bei Kurszany (lit. Kuršėnai) identifizieren könnte. Letzteres ist unter einer anderen Nummer eingetragen (Nr. Š45) und die Lage des Walls selbst befindet sich 15 km südwestlich von Kurszany. Diese Unklarheiten regen zu einer genaueren Betrachtung beider Ortschaften in der Zukunft an.

Es ist ungewiss, warum in der Beschreibung des zerstörten Burgwalls in Omole (lit. Amaliai, Nr. Š30; Omole – Bahnstation der Libau-Romny-Linie) die Burg Onkajm, Aukajm bzw. Anken (lit. Aukaimis) genannt wird, welche sich am Fluss Dubissa (lit. Dubysa) befindet, während Omole bei einem der Nebenflüsse der Wenta (lit. Venta) gelegen ist. Im Manuskript

nie pieva, o Ružukalnio kalva. Tikslinga būtų patyrinėti „Inventoriaus“ informaciją apie pilkapius šalia Gyvolių piliakalnio (nr. Š9; 23 pav.), Judikių kapinyną (nr. Š15), įtvirtinimus prie Ketūnų (nr. Š17), Kemėrų spėjama piliakalnį (nr. Š19), Kuršėnų akmens amžiaus stovyklavietę (nr. Š21), piliakalnio vietą prie Amalių (nr. Š30), Sereikių kapinyną (nr. Š44), Ušnėnų kūrgrindą (nr. Š56), Užgirių gyvenvietę kalno pašlaitėje (nr. Š58), mamuto kaulo radimvietę Viliošiuose (nr. Š61), taip pat į privačias kolekcijas patekusių akmeninių kirvelių radimvietes prie Dabikinės upelio (nr. Š29), Sablauskiuose (nr. Š43).

Šilėnuose minimas pylimas (nr. Š53) perša mintį, kad tai – Šilėnų piliakalnis netoli Kuršėnų, tačiau pastarasis aprašytas kitu numeriu (nr. Š45), o paties pylimo vieta – 15 km į pietvakarius nuo Kuršėnų, kur taip pat yra Šilėnai. Tie neaiškumai ragina ateityje šias abi vietas pažvelgti įdėmiau.

Nežinia, kodėl aprašant Amaliuose buvusį suardytą piliakalnį (nr. Š30) šioje vietoje minima Aukaimio pilis, kuri, beje, lokalizuota prie Dubysos, o Amaliai – prie Liepojos–Romnų geležinkelio, šalia vieno iš Ventos intakų. Šios tvirtovės aprašymas rankraštyje perbrauktas: galbūt tai reiškia, kad ši teksto dalis nieko bendra neturi su Amaliais. Aukaimio pilis rankraštyje darkart minima Kauno apskrities paminklų sąrašė Likėnų vardu (nr. K41) aprašant Betygalos piliakalnį.

Panevėžio apskrityje aprašytos 96 vietovės su 120 objektų (žr. lentelę knygos pabaigoje). Didžiausią jų dalį sudaro aprašytieji kaip kapinynai ir pilkapynai – 62 (51,6%), taip pat 20 piliakalnių (16,6%), 7 žemių pylimai (5,8%), kurių dalis iš tikrųjų buvo Ožnugariuose įrengti senka-

Ryc. 23. Grodzisko Giwale (litew. Gyvoliai, nr Š9), 1963 r. Fot. Algirdas Juozas Kubilius. Zbiory Kultūros paveldo departamentas (Departament Dziedzictwa Kulturowego), KPD, F. 41, ap. 2, neg. 4335

Abb. 23. Burgwall Giwale (lit. Gyvoliai, Nr. Š9), 1963. Foto: Algirdas Juozas Kubilius. Sammlungen des Kultūros paveldo departamentas (Departament Kulturerbe), KPD, F. 41, ap. 2, Neg. 4335

23 pav. Gyvolių piliakalnis (nr. Š9) 1963 m. Algirdo Juozo Kubiliaus fotogr. Kultūros paveldo departamento rinkiniai, KPD, F. 41, ap. 2, ng. 4335

ba dodać, jest zlokalizowany nad rzeką Dubissą (litew. Dubysa), tymczasem Omole – obok jednego z dopływów rzeki Wenty (litew. Venta). W rękopisie opis tej warowni jest przekreślony, być może oznacza to, że była to pomyłka i ta część tekstu nie ma nic wspólnego z Omolami. Zamek Onkajm, Aukajm lub Anken jest wymieniany w rękopisie jeszcze raz – w zestawieniu stanowisk powiatu kowieńskiego pod nazwą Lichciany (litew. Liktėnai, nr K41), przy opisie grodziska współcześnie znanego jako Betygoła.

W powiecie poniewieskim opisano 96 miejscowości ze 120 stanowiskami (patrz zestawienie na końcu książki). Największą część stanowią cmentarzyska, w tym kurhanowe – 62 (51,6%), ponadto 20 grodzisk (16,6%), 7 wałów ziemnych

wurde die Beschreibung dieser Befestigungsanlage gestrichen, was bedeuten kann, dass es sich um ein Versehen handelte und dieser Teil des Texts nichts mit Omole zu tun hat. Die Burg Onkajm, Aukajm bzw. Anken wird in der Handschrift noch einmal erwähnt, in der Zusammenstellung der Fundstellen aus dem Landkreis Kowno, unter dem Namen Lichciany (lit. Liktėnai, Nr. K41), bei der Beschreibung des heute als Betygoła bekannten Burgwalls.

Im Kreis Poniewież wurden 96 Ortschaften mit 120 Fundstellen beschrieben (siehe Zusammenstellung am Ende des Buchs). Den größten Anteil haben Gräberfelder, darunter Hügelgräberfelder – 62 (51,6%), ferner 20 Burgwälle (16,6%), 7 Erdwälle (5,8%), wobei einige davon in Wirklichkeit spätmittelalterliche

piai, 12 metalinių dirbinių radimviečių (10%), 17 akmeninių dirbinių radimo atvejų (14,2%), vienas ženklintas akmuo (0,8%) ir viena kūlgrinda (0,8%).

Šiame sąrašė didžiają dalį sudarė nuo F. Pokrovskio nurašyta informacija. Kai kurios vietovės dar nelankytos, kitos – žvalgytos pokario ekspedicijų, tačiau nemažos dalies objektų vertė taip ir liko neaiški. „Inventoriuje“ jie aprašyti kaip kapinynai ir pilkapynai: Buožiai (nr. P9), Čypėnai (nr. P11), Daukniūnai (nr. P12), Drąseikiai (nr. P14), Guostagalis (nr. P19), Kiemėnai (nr. P31), Mediniškiai (nr. P44), Ripeikiai (nr. P77), Sala-

(5,8%), przy czym niektóre w rzeczywistości były cmentarzami późnośredniowiecznymi zakładanymi na ozach, 12 znalezisk luźnych zabytków metalowych (10%), 17 przypadków odkrycia wyrobów kamiennych (14,2%), jeden kamień kultowy (0,8%) i jeden bród, czyli kolgrynda (0,8%).

W tym zestawieniu większość informacji została przepisana od F.V. Pokrowskiego. Niektóre stanowiska nie były jeszcze weryfikowane, inne były badane podczas powojennych ekspedycji, jednak charakter dużej części obiektów jako stanowisk archeologicznych dalej pozostał niejasny. W „Inwentarzu...” zostały one opisane jako cmentarzyska, w tym kurhanowe: Bożie (litew. Buožiai, nr P9), Czypiany (litew. Čypėnai, nr P11), Daugniany (litew. Daukniūnai, nr P12), Drusejki (litew. Drąseikiai, nr P14), Gastagale (litew. Guostagalys, nr P19), Kiemiany (litew. Kiemėnai, nr P31), Medyniszki (litew. Mediniškiai, nr P44), Rypejki (litew. Ripeikiai, nr P77), Sałamieście (litew. Salamiestis, nr P78), Sigutany (litew. Sigutėnai, nr P85), Szwojniki (litew. Švaininkai, nr P87). Ponadto do tej grupy należą: grodziska Gulbiny (litew. Gulbinai, nr P24) i Swile (litew. Sviliai, nr P84), a także następujące wały ziemne: Gajluny (litew. Gailiūnai, nr P18), Kryniczyn (litew. Krinčinas, nr P35), Meżuny (litew. Miežiūnai, nr P45), Parawicie (litew. Parovėja, nr P57), Papusze (litew. Papušiai, nr P56), Radziwiliszki (litew. Nemunėlio Radviliškis, nr P71), Rymkuszkki (litew. Rinkuškiai, nr P76); a także bród/kolgrynda w Dyrwanach (litew. Dirvonai, nr P15) i znaleziska luźne zabytków metalowych: Nowe Miasto (litew. Naujamiestis, nr P53), Remigoła (litew. Ramygala, nr P74), Sosty (litew. Suostas, nr P82). Długi jest także spis znalezisk toporów kamiennych.

Szukając kurhanów w Drusejkach (nr P14), odkryto cmentarz nowożytny (R. Songailaitė 2002), w Montegajliszkach (litew. Mantagailiškis, nr P48) – pozostałości dawnej wsi (R. Songailaitė 1998), a w Dauszegalach (litew. Daugšgaliai) odkryto cmentarz nowożytny (G. Zabiela, R. Jarockis, A. Girininkas 1991) zamiast wymie-

Friedhöfe sind, die auf Osern angelegt wurden, 12 Streufunde aus Metall (10%), 17 entdeckte Steinerzeugnisse (14,2%), ein Kultstein (0,8%) und eine Furt, d.h. Kolgrynda (0,8%).

In dieser Zusammenstellung wurde ein Großteil der Informationen von F.V. Pokrovskij übertragen. Einige Fundstellen wurden noch nicht verifiziert, andere wurden durch nachkriegszeitliche Expeditionen untersucht, aber ob ein Großteil der Objekte tatsächlich der Beschaffenheit nach archäologische Fundstellen darstellt ist weiter unsicher. Im „Inventar...” wurden diese als Gräberfelder, inklusive Hügelgräberfelder beschrieben: Bożie (lit. Buožiai, Nr. P9), Czypiany (lit. Čypėnai, Nr. P11), Daugniany (lit. Daukniūnai, Nr. P12), Drusejki (lit. Drąseikiai, Nr. P14), Gastagale (lit. Guostagalys, Nr. P19), Kiemiany (lit. Kiemėnai, Nr. P31), Medyniszki (lit. Mediniškiai, Nr. P44), Rypejki (lit. Ripeikiai, Nr. P77), Sałamieście (lit. Salamiestis, Nr. P78), Sigutany (lit. Sigutėnai, Nr. P85), Szwojniki (lit. Švaininkai, Nr. P87). Ferner gehören zu dieser Gruppe die Burgwälle Gulbiny (lit. Gulbinai, Nr. P24) und Swile (lit. Sviliai, Nr. P84), sowie ebenfalls die folgenden Erdwälle: Gajluny (lit. Gailiūnai, Nr. P18), Kryniczyn (lit. Krinčinas, Nr. P35), Meżuny (lit. Miežiūnai, Nr. P45), Parawicie (lit. Parovėja, Nr. P57), Papusze (lit. Papušiai, Nr. P56), Radziwiliszki (lit. Nemunėlio Radviliškis, Nr. P71), Rymkuszkki (lit. Rinkuškiai, Nr. P76), wie auch die Furt/Kolgrynda in Dyrwany (lit. Dirvonai, Nr. P15) und die Streufunde aus Metall: aus Nowe Miasto (lit. Naujamiestis, Nr. P53), Remigoła (lit. Ramygala, Nr. P74) und Sosty (lit. Suostas, Nr. P82). Auch die Liste der gefundenen Steinbeile ist lang.

Auf der Suche nach den Hügelgräbern von Drusejki (Nr. P14), wurde ein neuzeitlicher Friedhof entdeckt (R. Songailaitė 2002), in Montegajliszki (lit. Mantagailiškis, Nr. P48) der Überrest eines verlassenen Dorfes (R. Songailaitė 1998), und in Dauszegale (lit. Daugšgaliai) ebenfalls ein neuzeitlicher Friedhof (G. Zabiela, R. Jarockis, A. Girininkas 1991) anstelle des von Brensztejn genannten Burgwalls (Nr. P13). Im „Inventar...” werden archäologische Ausgrabungen in Burwele

miestis (nr. P78), Sigutėnai (nr. P85), Švaininkai (nr. P87); kaip piliakalniai: Gulbinai (nr. P24); Sviliai (nr. P84); pylimai: Gailiūnai (nr. P18), Krinčinas (nr. P35), Miežiūnai (nr. P45), Parovėja (nr. P57), Papušiai (nr. P56), Nemunėlio Radviliškis (nr. P71), Rinkuškiai (nr. P76); kūrgrinda – Dirvonai (nr. P15); metalinių dirbinių radimviečių: Naujamiestis (nr. P53), Ramygala (nr. P74), Suostas (nr. P82). Ilgas yra ir akmeninių kirvelių radimviečių sąrašas.

Ieškant Drąseikių pilkapių (nr. P14) buvo rastas senkapis (R. Songailaitė 2002), Mantagailiškėje (nr. P48) – kaimavietė (R. Songailaitė 1998), vietoje M. Brenšteino minimo piliakalnio Daugšgaliuose (nr. P13) aptiktas senkapis (G. Zabiela, R. Jarockis, A. Girininkas 1991). „Inventoriuje“ užsiminta apie archeologinius radinius, tiesa, nenurodant paties objekto, Burveliuose (nr. P10), kur dabar žinoma esant alkakalni, vadinamą Kopyčkalniu (A. Tautavičius 1968). Nelokaluota liko jau ir per ankstesnius žvalgymus (A. Tautavičius 1968) nerezultatyviai ieškota Paklewie, Poklewie vietovė (nr. P54) su joje minimumu piliakalniu. V. Šukevičius šios vietovės žemėlapyje taip pat nepažymėjo.

Dalis sąrašo objektų – gerai žinomi ir šiomis dienomis, tik kitais vardais. Pvz., oikonomas Kia-liszki (nr. P30) apima Linksmučių gyvenvietę. Kaimas buvo įsikūręs barono Hermanno von Roppo (Hermano fon Ropo) dvaro teritorijoje, kurios dalis vadinta Kiauliškiu (buvo laikomos dvaro kiaulės). 1925 m. per žemės reformą išdailijus dvaro žemes, gyvenvietė pervadinta į Linksmučius. Čia 1948–1949 m. tyrinėtas VIII–IX a. kapinynas (24 pav.). Į naujo aktualaus archeologinio objekto statusą pretendavo Sandariškiuose

nionego przez M. Brensztejn grodziska (nr P13). W „Inwentarzu...” wspomniano o wykopaliskach archeologicznych w Burwelach (litew. Burveliai, nr P10), jednak brak danych, o jakie stanowisko chodzi. Obecnie wiadomo, że była tam góra ofiarna (alkakalnis), zwana Koplyčkalnis (A. Tautavičius 1968). Niezlokalizowana pozostała miejscowość Paklewie/Poklewie (nr P54) ze wzmiankowanym grodziskiem, bezskutecznie poszukiwanym już podczas wcześniejszych badań (A. Tautavičius 1968). W Szukiewicz także nie zaznaczył tego stanowiska na mapie.

Część obiektów ze spisu jest dobrze znana także obecnie, ale pod innymi nazwami. Na przykład, pod ojkonimem Kialiszki (nr P30) kryje się miejscowość Linksmučiai. Wieś znajdowała się na terenie majątku barona Hermanna von Roppa; część majątku nazywano Kiauliškis (kiaulė – świnia; trzymano tam świnie dworskie). Po podziale ziem dworskich podczas reformy rolnej w 1925 r. miejscowość została przemianowana na Linksmučiai. W latach 1948–1949 badano tu cmentarzysko z VIII–IX w. (ryc. 24). Do statusu nowego, nieznanego stanowiska archeologicznego pretendowało wzmiankowane grodzisko w Sandroniszkach (litew. Sandariškiai, nr P79), o którym pierwotne wiadomości M. Brensztejn czerpał z E. Tyszkiewicza, i późniejszy wpis W. Szukiewicza o znajdującym się tu cmentarzysku. Na obszarze Litwy nie ma żadnych danych o znajdujących się w tych miejscowościach stanowiskach archeologicznych. Jednak na terenie Łotwy, na prawym brzegu rzeki Niemenek (litew. Nemunėlis, łot. Mēmele), naprzeciwko Sandroniszek, w miejscowości Svarēni (Ērberģe; pag. Mazzalve, nov. Nereta), u zbiegu rzek Niemenek i Susēja, znajdowało się 5 kurhanów z kręgami kamiennymi. W 1866 r. badał je F. Freiherr von Hahn i znalazł groby z wyposażeniem z okresu rzymskiego (H. Moora 1929, 45–46, nr 32).

Do końca niejasna jest lokalizacja kurhanów Gastagale (litew. Guostagalīs, nr P19) z kręgami kamiennymi. Dotychczas w tym miejscu było znane jedynie wzgórze i kamień o nazwie „Velnio krėslas” (Krzesło diabła). Część znalezisk

(lit. Burveliai, Nr. P10) erwähnt, es gibt aber keine Angaben, um welche Fundstelle es geht. Gegenwärtig ist sicher, dass es dort einen Opferberg gäbe (alkakalnis), der Koplyčkalnis genannt wurde (A. Tautavičius 1968). Unbestimmt blieb die Lage der Ortschaft Paklewie/Poklewie (Nr. P54) mit Burgwall, die schon bei früheren Untersuchungen vergeblich gesucht worden war (A. Tautavičius 1968). W. Szukiewicz markierte diese Fundstellen ebenfalls nicht auf der Karte.

Ein Teil der Objekte von der Liste ist auch heute bekannt, wenn auch unter anderen Namen. Unter der Ortsbezeichnung Kialiszki (Nr. P30) beispielsweise verbirgt sich die Ortschaft Linksmučiai. Das Dorf befand sich auf dem Grundbesitz des Barons Hermann von Ropp; ein Teil des Guts hieß Kiauliškis (kiaulė – Schwein; dort wurden die Hofschweine gehalten). Nach Aufteilung der Grundgüter im Zuge der Bodenreform von 1925 wurde der Ort in Linksmučiai umbenannt. In den Jahren 1948–1949 wurde hier ein Gräberfeld aus dem 8.–9. Jh. untersucht (Abb. 24). Anwärter auf eine neue, unbekannt archäologische Fundstelle war der erwähnte Burgwall in Sandroniszki (lit. Sandariškiai, Nr. P79), über den Brensztejn seine anfänglichen Informationen von E. Tyszkiewicz hatte, sowie dem späteren Eintrag von Szukiewicz, über ein hier befindliches Gräberfeld. Aus dem Gebiet Litauens gibt es keine Angaben über die archäologischen Fundstellen dieser Ortschaften. Aber auf dem Gebiet Lettlands, auf dem rechten Ufer des Flusses Niemenek (lit. Nemunėlis, lett. Mēmele), gegenüber Sandroniszki, in der Ortschaft Svarēni (Ērberģe; sav. Nereta, sen. Mazzalvė), am Zusammenfluss der Niemenek und Susēja, wurden 5 Hügelgräber mit Steinkreisen gefunden. 1866 untersuchte diese F. Freiherr von Hahn und entdeckte Gräber mit Beigabe aus der römischen Kaiserzeit (H. Moora 1929, 45–46, Nr. 32).

Unklar ist weiterhin die Lage der Hügelgräber mit Steinkreisen von Gastagale (lit. Guostagalīs, Nr. P19). Bisher waren von dieser Stelle nur ein Hügel, sowie ein Stein mit dem Namen „Velnio krėslas” (Teufelsstuhl) bekannt. Ein Teil der Funde aus Gastagali konnte in die Kollektion aus Szakarnie

(nr. P79) paminėtas piliakalnis, apie kurį pirminių žinių M. Brenšteinas sėmėsi iš E. Tiškevičiaus, ir vėlesnis V. Šukevičiaus įrašas apie čia buvusį kapinyną. Lietuvos teritorijoje jokių duomenų apie šiose vietovėse buvusius archeologinius paminklus nėra. Tačiau Latvijos teritorijoje dešiniajame Nemunėlio krante, priešais Sandariškis, Svarēni (Ērberģe; Ērberģė) vietovėje (Neretų sav., Mazzalve's vls.; Mazalvė) netoli Nemunėlio ir Susėjos santakos buvę 5 pilkapiai su akmenų vainikais. 1866 m. juos kasinėjo F. Freiherris von Hahnas (F. Freiheris fon Hanas) ir rado kapų su romėniškojo laikotarpio įkapėmis (H. Moora 1929, 45–46, nr. 32).

Iki galo neaiški Guostagalio (nr. P19) pilkapių su akmenų vainikais vieta. Iki šiol čia buvo žinoma tik kalva ir „Velnio krėslo“ akmuo. Dalis Guostagalio radinių galėjo patekti į Šakarnių kolekciją, o pats objektas pagal nurodytą vietą (7,5 km į šiaurės rytus nuo Linkuvos) vadintis Masčionių kapinyno vardu. Senuoju kaimo – Mašnių (nr. P42) vardu (A. Gaigalas 2000) Linkuvos apylinkėse M. Brenšteinas mini kalnelyje nuolat randamus žmonių kaulus, metalinius dirbinius. Galbūt tai šiandien čia žinomų senųjų neveikiančių kaimo kapinių vieta.

Suklusti verčia ir duomenys apie pilkapius Grūžiuose (nr. P22, 23) tikintis, kad „Inventoriuje“ piešiama sudėtingesnė kelių sampilų grupių, spėjamų pilkapių ar kitų archeologijos objektų, situacija (T. Dowgird 1888–1909, 18–23; 25 pav.). „Inventoriaus“ rankraštyje pasitaiko nedidelių klaidelių, pvz., aprašydamas Pakalniškių pilkapyne (nr. P63) tyrimus M. Brenšteinas mini, kad M. Butrimaitė čia kasinėjo 1897 ir 1899 m. ir ištyrė atitinkamai 17 ir 13 pilkapių. Tai paprastos

Ryc. 24. Wykopaliska na cmentarzysku Linksmučiai (Kiauliškis, pol. Kialiszki, nr P30), 1949 r. (wykop B). Zbiory LII, RS, neg. 28

Abb. 24. Ausgrabungen am Gräberfeld Linksmučiai (Kiauliškis, pol. Kialiszki, Nr. P30), 1949. (Schnitt B). Sammlungen LII, RS, Neg. 28

Pav. 24. Linksmučių (Kiauliškis, lenk. Kialiszki, nr. P30) kapinyno kasinėjimai 1949 m. (B perkasa). LII, RS, neg. 28

z Gastagali mogła trafić do kolekcji z Szakarni (litew. Šakarniai), a samo stanowisko na podstawie podanej lokalizacji (7,5 km na północny wschód od Linkowa/litew. Linkuva) można by identyfikować z cmentarzyskiem Masčioniai. Pod dawną nazwą wsi Masznie (litew. Mašniai, obecnie Jurgaičiai, nr P42; A. Gaigalas 2000), w okolicach Linkowa M. Brensztejn wspomina, że na wzgórku stale znajdowane są kości ludzkie i zabytki metalowe, być może jest to miejsce dawnego, nie użytkowanego obecnie cmentarza wiejskiego.

Do zastanowienia zmuszają też dane dotyczące kurhanów w Grużach (litew. Grūžiai, nr P22, 23), mając przy tym nadzieję, że nie są one swobodną interpretacją znanej informacji (LAA 1977, 43, nr 193) – zamiast jednego dokładnie

(lit. Šakarniai) kommen, und die Fundstelle selbst kann auf Grundlage der angegebenen Lokalisierung (7,5 km nordöstlich von Linków/lit. Linkuva) mit dem Gräberfeld Masčioniai identifiziert werden. Zum alten Dorfnamen Masznie (lit. Mašniai, heute Jurgaičiai, Nr. P42; A. Gaigalas 2000), in der Umgebung von Linków vermerkt M. Brensztejn, dass auf der Anhöhe immer wieder menschliche Knochen und Fundstücke aus Metall geborgen wurden, vielleicht ist dies der Standort des ehemaligen, nicht mehr belegten Dorffriedhofs.

Stutzig machen uns auch die Angaben zu den Hügelgräbern in Gruže (lit. Grūžiai, Nr. P22, 23), wobei zu hoffen ist, dass hier nicht bloß eine ältere Information frei interpretiert wurde (LAA 1977, 43, Nr. 193). Anstelle eines einzigen Hü-

neatidumo klaidos, o ne iki šiol nežinomos informacijos atradimai. Tai paaiškėja patikrinus jo naudotus šaltinius (nurodytu atveju buvo susumuoti F. Pokrovskio (Ф.В. Покровский 1899, 118) mini mi M. Butrimaitės ištirti 17 pilkapių ir E. Majewskio (1900) aprašyti 13 pilkapių).

Kauno apskrityje M. Brenšteinas suregistravo 90 vietovių (žr. lentelę knygos pabaigoje). Jos su numeruotos skaičiais nuo 1 iki 89, tačiau tarp nr. 67 ir 68 be numerio įrašyta Ramėnų kaimo žiedmarškės radimvietė. Vis dėlto tikrasis aprašytų vietovių ir paminklų skaičius nėra visai aiškus. Betygalos (nr. K3) ir Likėnų (nr. K41) vardais, sprendžiant

wadziła tu badania w latach 1897 i 1899 i zbadała odpowiednio 17 i 13 kurhanów. Są to zwykle błędy wynikające z nieuwagi, a nie odkrycia dotychczas nieznanymi informacjami, co okazuje się po zbadaniu wykorzystanych przez niego źródeł – w tym przypadku zsumowano 17 kurhanów wymienianych przez F.V. Pokrowskiego (Ф.В. Покровский 1899, 118) i zbadanych przez Butrymównę oraz 13 kurhanów opisanych przez E. Majewskiego (1900).

W powiecie kowieńskim M. Brensztejn opisał 90 miejscowości (patrz zestawienie na końcu książki). Zostały one ponumerowane od 1 do 89, jednak między nr 67 i 68 bez numeru wpisano znalezisko kolczugi we wsi Rumianna (litew. Ramėnai). Mimo to rzeczywiście liczba opisanych miejscowości i stanowisk nie jest całkiem jasna. Pod nazwami Betygoła (nr K3) i Lichciany (nr K41), sądząc na podstawie opisanej kaplicy Jankowskich stojącej na grodzisku, może być wzmiankowane to samo grodzisko Ałka-Kałnas (litew. Alkos/Aukos kalnas) lub cały kompleks złożony z tego grodziska oraz grodziska Betygoła (niezupewnie jasne, które z tych grodzisk było wówczas wiązane z zamkiem Onkajm, Aukajm lub Anken/litew. Aukaimis; por. J. Basanavičius 1970, 88–89). Jak już wspomniano, najprawdopodobniej to samo cmentarzysko kurhanowe – obecny zespół nekropoli kurhanowych Dovainonys, Kapitoniškės I–V – zostało opisane pod nazwami Dewonjance (nr K15) i Rumszyszki (nr K68). Wzmiankowane grodzisko w Ejragole (nr K17) w rzeczywistości może być grodziskiem Giałów (ryc. 26; litew. Gėluva) lub Boża Wola (litew. Bažavalė; oba w r. Raseiniai; LAA 1975, 31). Zostały one oddzielnie opisane w „Inwentarzu...” odpowiednio pod nr K20 i K8. Ponadto do spisu błędnie wstawiono znalezisko topora kamiennego z miejscowości Pojoście (litew. Pajuostis), znajdującej się w rzeczywistości w powiecie poniewieskim, a nie kowieńskim. W spisie stanowisk tego ostatniego powiatu dwukrotnie figuruje numer 54, przy czym za drugim razem jest on błędnie wpisany między nr K55 i K56 i dotyczy topora z Po-

ber freilegte. Es handelt sich um einfache Flüchtigkeitsfehler, und nicht die Entdeckung einer bislang unbekanntenen Information, was nach einer Sichtung der von Brensztejn verwendeten Quellen ersichtlich wird. In diesem Fall wurden die 17 von F.V. Pokrovskij beschriebenen (Ф.В. Покровский 1899, 118) und von Butrymówna untersuchten Hügelgräber mit den 13 von E. Majewski beschriebene Gräbern (1900) summiert.

Im Kreis Kowno beschrieb Brensztejn 90 Ortschaften (siehe Zusammenstellung am Ende des Buchs). Sie wurden von 1 bis 89 nummeriert, aber zwischen Nr. 67 und 68 wurde ohne Nummer der Fund eines Kettenhemds im Dorf Rumianna (lit. Ramėnai) eingetragen. Dennoch ist die tatsächliche Anzahl der beschriebenen Ortschaften und Fundstellen nicht ganz klar. Unter den Bezeichnungen Betygoła (Nr. K3) und Lichciany (Nr. K41), könnte, angesichts der beschriebenen Kapelle der Jankowskis auf dem Burgwall, derselbe Burgwall Ałka-Kałnas (lit. Alkos/Aukos kalnas) gemeint sein, oder ein ganzer Komplex, bestehend aus diesem Burgwall, sowie dem Burgwall Betygoła (es ist nicht ganz klar, welcher dieser Burgwalle damals mit der Burg Onkajm, Aukajm bzw. Anken/lit. Aukaimis in Verbindung gebracht wurde; vgl. J. Basanavičius 1970, 88–89). Wie schon bemerkt wurde wohl dasselbe Hügelgräberfeld – heute der Hügelgräber-Nekropolen Komplex Dovainonys, Kapitoniškės I–V unter den Namen Dewonjance (Nr. K15) und Rumszyszki (Nr. K68) beschrieben. Der genannte Burgwall in Ejragole (Nr. K17) könnte in Wirklichkeit der Burgwall Giałów (Abb. 26; lit. Gėluva) oder Boża Wola (lit. Bažavalė; beide in r. Raseiniai) sein (LAA 1975, 31). Diese wurden separat im „Inventar...” beschrieben, als Nr. K20 und K8. Ferner wurde fälschlicherweise der Fund eines Steinbeils aus der Ortschaft Pojoście (lit. Pajuostis) auf der Liste geführt, welche tatsächlich im Kreis Poniewież und nicht Kowno lag. Auf der Liste der Fundstellen des letzteren Landkreises taucht doppelt die Nummer 54 auf, wobei diese im zweiten Fall falsch zwischen die Nr. K55 und K56 eingefügt wurde und ein Beil aus Pojoście betrifft. In der Zusammenstellung der Fundstel-

šytas Dovainonių (nr. K15) ir Rumšiškių (nr. K68) vardais. Minimais Ariogalos piliakalnis (nr. K17) iš tiesų gali būti Gėluvos (26 pav.) arba Bažavalės piliakalnis (LAA 1975, 31), kurie abu irgi aprašyti „Inventoriuje“ (atitinkamai nr. K8 ir K20). Be to, į sąrašą per klaidą įtraukta Pajuosčio akmeninio kirvio radimvietė, esanti Panevėžio, o ne Kauno apskrityje. Pastarosios apskrities paminklų aprašyme du kartus įrašytas numeris 54 (antrą kartą jis klaidingai įterptas tarp nr. K55 ir K56; bet šioje vietoje minimas Pajuosčio kirvis). Panevėžio apskrities paminklų sąraše šiai radimvietai suteiktas numeris P61.

Iš viso Kauno apskrityje aprašyta 111 objektų ar radimviečių. Tai trys pilys (2,7%), viena *titnagine stovyklaviete* pavadinta akmens amžiaus gyvenvietė (0,9%), 30 piliakalnių (27%), 19 plokštinių kapinynų (17,1%), 7 pilkapynai ar pavieniai pilkapiai (6,1%), 8 įvairūs pylimai ar įvirtinimai (7,2%), vienoje vietovėje esantys mitologiniai akmenys (0,9%), viena greičiausiai dvarvietė ar bažnyčios vieta (0,9%) ir 41 vietovė, kuriose įvairiausiomis aplinkybėmis aptikta pavienių radinių (36,9%). Iš pastarųjų didžiojoje dalyje radimviečių aptikta akmeninių kirvių ar kitų greičiausiai akmens amžiui ar ankstyvajam metalų laikotarpiui priskirtinų dirbinių (33, 85%), keliose – geležinių ir (ar) žalvarinių dirbinių, greičiausiai įkapių iš suardytų geležies amžiaus, viduramžių ar naujųjų laikų kapų, vienoje – bronzinis kirvis, vienoje – žiedmarškė, dviejose – mamuto kaulų. Vis dėlto sudėtinga tiksliai nurodyti įvairių kategorijų paminklų ir radimviečių skaičių, nes apie jų rūšį kai kuriais atvejais tegalima spręsti pagal įvairias užuominas, remiantis netiesioginiais duomenimis.

jości. W zestawieniu stanowisk z powiatu poniewieskiego znalezisko to jest wpisane ponownie, pod nr P61.

Ogółem w powiecie kowieńskim opisano 111 stanowisk i znalezisk luźnych. Są to trzy zamki (2,7%), jedno obozowisko z epoki kamienia (0,9%), 30 grodzisk (27%), 19 cmentarzysk płaskich (17,1%), 7 nekropoli kurhanowych lub pojedynczych kurhanów (6,1%), 8 różnych wałów ziemnych lub fortyfikacji (7,2%), kamienie kultowe w jednej miejscowości (0,9%), pozostałości najprawdopodobniej dworu lub kościoła (0,9%) i 41 miejscowości, w których w najprzeróżniejszych okolicznościach odkryto znaleziska luźne (36,9%). Z tych ostatnich w większości odkryto topory kamienne lub inne zabytki z epoki kamienia bądź znaleziska z epoki brązu

len aus dem Landkreis Poniewież wurde der Fund ein weiteres Mal beschrieben, unter der Nr. P61.

Insgesamt wurden im Kreis Kowno 111 Fundstellen und Streufunde beschrieben. Es handelt sich dabei um drei Burgen (2,7%), eine steinzeitliche Feuersteinstelle (0,9%), 30 Burgwälle (27%), 19 Flachgräberfelder (17,1%), 7 Hügelgräber-Nekropolen oder einzelne Hügelgräber (6,1%), 8 verschiedene Erdwälle oder Befestigungen (7,2%), Kultsteine in einer Ortschaft (0,9%), die Überreste eines Landsitzes oder einer Kirche (0,9%) und 41 Ortschaften, in denen unter verschiedensten Umständen Streufunde geborgen wurden (36,9%). Von letzteren wurden vorwiegend Steinbeile oder andere Fundstücke aus der Steinzeit oder aber aus der frühen Eisenzeit entdeckt (33,85%), in einigen Fäl-

Ryc. 26. Majdan grodziska Giałów (litew. Gėluva, nr K20).
Fot. Laurynas Kurila

Abb. 26. Zentrale Bereich des Burgwalls Giałów (lit.
Gėluva, Nr. K20). Foto: Laurynas Kurila

26 pav. Gėluvos piliakalnio (nr. K20) aikštėlė. Lauryno
Kurilos fotogr.

i wczesnej epoki żelaza (33,85%), w kilku – zabytki żelazne i/lub brązowe, najprawdopodobniej wyposażenie zniszczonych grobów z epoki żelaza, średniowiecza czy czasów nowożytnych, w jednej – siekierę brązową, w jednej – kolczugę, w dwóch – kości mamuta. Trudno jest podać dokładną liczbę stanowisk i znalezisk luźnych różnych kategorii, gdyż o ich rodzaju w niektórych wypadkach można wnioskować jedynie na podstawie różnych aluzji i danych pośrednich.

Większość opisanych stanowisk znana jest z literatury podanej przez M. Brensztejn (najwięcej – z „Mapy archeologicznej guberni kowieńskiej” F.V. Pokrowskiego), przy czym duża część nie została zniszczona i zachowała się do naszych czasów. Dane źródłowe, z których korzystał M. Brensztejn, wykorzystywane są we współczesnej nauce bardzo nierównomiernie. Wskazanie, ile stanowisk czy zabytków luźnych opisanych w „Inwentarzu...” nie jest obecnie znanych, nie jest łatwe ze względu na ewentualne błędy czy trudności w lokalizacji wzmiankowanych miejscowości. Wydaje się, że zupełnie nowa, nie zaczerpnięta z żadnego innego źródła i nie powtarzana w późniejszych źródłach informacja została podana o tylko jednym stanowisku – cmentarzysku znajdującym się we wsi Masłowszczyzna (litew. Maslauskiskiai, nr K45). Pochodzenie wiadomości o tym cmentarzysku pozostaje niejasne, być może M. Brensztejn dowiedział się o nim od właściciela posiadłości, Dowojny-Sylwestrowicza. Lakończnie podana lokalizacja stanowiska – *na wzniesieniu nad doliną rz. Dubisy* – może być pewnym punktem wyjścia dla poszukiwań w przyszłości miejsca tego cmentarzyska.

Kilka innych wpisów dotyczących powiatu kowieńskiego być może również dostarcza informacji o nieznanymi znaleziskach. Na lewym brzegu Niemna, naprzeciwko Czerwonego Dworu (litew. Raudondvaris), w posiadłości B. Tyszkiewicza, w 1906 r. znaleziono kości mamuta (nr K10). Ekspонат ten był przechowywany w Muzeum Miejskim w Kownie, dalszy jego los jest nieznanymi (por. L. Daugnora 2004). Niejasne, czy rzeczywiście istniało grodzisko odnotowane we

len Fundstücke aus Eisen und/oder Bronze, vermutlich aus Beigaben zerstörter eisenzeitlicher, mittelalterlicher oder neuzeitlicher Gräber. In je einem Fall wurden eine Bronzeaxt und ein Kettenhemd gefunden und in zwei Fällen Mammutknochen. Es ist schwer, die genaue Zahl der Fundstellen und Streufunde der verschiedenen Kategorien anzugeben, da sich ihre Beschaffenheit mitunter nur über verschiedenen Andeutungen und mittelbare Angaben deuten lässt.

Ein Großteil der beschriebenen Fundstellen ist aus der von Brensztejn genannten Literatur bekannt (die meisten aus der „Archäologischen Karte des Gouvernements Kowno“ von F.V. Pokrowskij), wobei die Mehrzahl nicht zerstört wurde und bis heute erhalten ist. Die von Brensztejn genutzten Quellen sind heute zu sehr unterschiedlichem Maß in Gebrauch. Eine Aussage zu treffen, wie viele der im „Inventar...” beschriebenen Fundstellen oder Streufunde gegenwärtig unbekannt ist, wird durch die möglichen Fehler und Schwierigkeiten bei der Lokalisierung der genannten Ortschaften erschwert. Es scheint, dass eine gänzlich neue, aus keiner anderen Quelle stammende Information nur zu einer Fundstellen gegeben wurde: einem Gräberfeld im Dorf Masłowszczyzna (lit. Maslauskiskiai, Nr. K45). Die Herkunft der Angaben zu diesem Gräberfeld bleibt unklar, vielleicht erfuhr Brensztejn vom Besitzer des Landguts Dowojna-Sylwestrowicz davon. Die lakonische Beschreibung der Lage der Fundstelle – *auf einer Anhöhe am Fluss Dubisa* – kann ein Ausgangspunkt für zukünftige Suchen nach diesem Gräberfeld sein.

Einige andere Einträge zum Landkreis Kowno geben vielleicht ebenfalls Informationen zu unbekanntem Funden. Auf dem linken Ufer der Memel, gegenüber von Czerwony Dwór (lit. Raudondvaris), in den Ländereien von B. Tyszkiewicz wurde 1906 ein Mammutknochen gefunden (Nr. K10). Dieses Exponat wurde im Städtischen Museum in Kowno aufbewahrt, sein späteres Schicksal ist unbekannt (vgl. L. Daugnora 2004). Es ist unsicher, ob es tatsächlich einen Burgwall im Dorf Gajgole (lit. Gaigalai, Nr. K19) gab. In der Umgebung dieses Dorfs sind derzeit keine Burgwälle bekannt, und der

Dauguma aprašytų objektų žinomi iš M. Brenšteino nurodomos literatūros (daugiausia – F. Pokrovskio „Kauno gubernijos archeologinio žemėlapis“). Nemaža dalis išlikę iki šių dienų. Žinoma, pirminiai duomenys, kuriuos naudojo M. Brenšteinas, dabartiniame moksle panaudoti labai netolygiai. Nurodyti, kiek „Inventoriuje“ aprašytų paminklų ar radimviečių nėra žinoma, nelengva dėl galimų klaidų ar sunkumų lokalizuojant minimas vietas. Autentiška, iš jokio kito šaltinio nepaimta ir vėlesniuose šaltiniuose nekartojama informacija, atrodo, pateikta apie vienintelį paminklą – Maslauskiskių kaime buvusį kapinyną (nr. K45). Žinių apie šį kapinyną šaltinis lieka neaiškus, galbūt M. Brenšteinas apie jį sužinojo iš žemės savininko Davainio-Silvestraičio. Lakoniškai nurodyta paminklo lokalizacija – *aukštumoje Dubysos slėnyje* – gali būti tam tikras išėjimas taškas ateityje ieškant šio kapinyno vietos.

Keli kiti Kauno apskrities įrašai galbūt irgi suteikia informacijos apie nežinomas radimvietes. Kairiajame Nemuno krante priešais Raudondvarį (Czerwony Dwór) B. Tiškevičiaus valdoje 1906 m. aptikti mamuto kaulai (nr. K10). Radinys saugotas Kauno miesto muziejuje, tolesnis jo likimas nežinomas (plg. Daugnora 2004). Neaišku, ar iš tiesų egzistavęs piliakalnis, nurodytas Gaigalų kaime (nr. K19). Jo aplinkoje piliakalnių nežinoma, tačiau tai, kad piliakalnis aprašomas kaip esantis *netoli Nemuno*, verčia abejoti informacijos patikimumu (kaimas yra apie 8 km nuo Nemuno). Galbūt „Inventoriuje“ įsivėlė klaida: įrašytas koks nors kitas piliakalnis. Panašiai abejotina ir nr. K47 aprašyta radimvietė. Nurodomo vietovardžio ir vietos Moksvity²³ prie Šušvės neatitinka joks da-

23] Greičiausiai tai M. Brenšteino klaida – omenyje turėta Maskvitų, o ne Maksvitų vietovė.

wsi Gajgole (litew. Gaigalai, nr K19). W okolicy tej wsi nie są obecnie znane grodziska, a fakt, że grodzisko jest opisywane jako znajdujące się *w pobliżu Niemna*, zmusza do poddania w wątpliwość wiarygodności tej informacji, bowiem ta wieś położona jest około 8 km od Niemna. Być może tu do „Inwentarza...” zakradł się błąd: wpisano jakieś inne grodzisko. Podobnie wątpliwe jest też stanowisko opisane pod nr K47. Lokalizacji podanej miejscowości Mokswity²³ nad rzeką Szuszwą (litew. Šušvė) nie odpowiada żadna obecna nazwa miejscowa, istnieje jednak wieś Moskwyty (litew. Maskvitai) znajdująca się około 18 km na zachód od Szuszwy, nad rzeką Lelykas. W niektórych wypadkach wcale nie jest jasne, czy w „Inwentarzu...” wymieniane jest to samo stanowisko, co i w innych znanych źródłach. Na przykład, wątpliwości budzi cmentarzysko kurhanowe Jagielajcie (litew. Agelaičiai, nr K26), na którym M. Brensztejn wymienia jeden kurhan – „Milzin kapas”, jednak z późniejszych danych wiadomo, że obok wsi było około 15 kurhanów (LAA 1977, 19, nr 4).

Wydaje się, że nieznanne z innych źródeł znalezisko zostało opisane bez numeru, między nr 67 i 68. Jest to kolczuga znaleziona we wsi Rumianna, nad rzeką Krostą (litew. Kruostas), *na urwisku*. M. Brensztejn nie podaje źródła wiadomości o tym znalezisku, a późniejszej informacji o nim, zdaje się, również nie ma.

Nieco zamieszania wprowadza opis cmentarzyska kurhanowego w Rumszyszkach (nr K68), który w zupełności odpowiada wpisowi o nekropoli kurhanowej Dewonjance (nr K15) oraz informacji F.V. Pokrowskiego, jednak w „Inwentarzu...” znajdujemy nowy, ważny szczegół – wzmiankę o grobach szkieletowych. Trudno powiedzieć, czy jest to zniekształcenie danych z wykorzystanych źródeł (np. T. Dowgirda, który odwiedził stanowisko), czy nowe wiadomości o znalezionych na cmentarzysku kurhanowym grobach szkieletowych ludzi lub koni, czy rzeczywiście wymieniana jest nekropola szkieletowa w Rumszyszkach, a jedynie błąd-

Umstand, dass dieser Burgwall als in *der Nähe der Memel* liegend beschrieben wird, lässt an der Glaubwürdigkeit der Information zweifeln, da das Dorf 8 km von der Memel entfernt liegt. Vielleicht gelangte hier ein Fehler ins „Inventar...” und es wurde ein anderer Burgwall beschrieben. Ebenso fragwürdig ist auch die unter der Nr. K47 beschriebene Fundstelle. Die Lage der genannten Ortschaft Mokswity²³ am Fluss Szuszwā (lit. Šušvė) entspricht keinem heute bekannten Ortsnamen, es gibt aber das Dorf Moskwyty (lit. Maskvitai) etwa 18 km westlich der Szuszwā, am Fluss Lelykas. In einigen Fällen ist nicht sicher, ob im „Inventar...” dieselbe Fundstelle wie in anderen bekannten Quellen genannt wird. Zweifelhafte ist etwa das Hügelgräberfeld Jagielajcie (lit. Agelaičiai, Nr. K26), von dem Brensztejn ein Hügelgrab nennt – „Milzin kapas“, obwohl aus späteren Angaben bekannt ist, dass es beim Dorf um die 15 Hügelgräber gab (LAA 1977, 19, Nr. 4).

Es scheint, dass ein aus anderen Quellen nicht bekannter Fund ohne Nummer zwischen den Nummern 67 und 68 beschrieben wurde. Es handelt sich um ein Kettenhemd aus dem Dorf Rumianna, am Fluss Krosta (lit. Kruostas), *am Steilhang*. M. Brensztejn gibt die Informationsquelle zu diesem Fund nicht an, und spätere Angaben scheint es dazu ebenfalls nicht zu geben.

Etwas verwirrend ist die Beschreibung des Hügelgräberfelds in Rumszyszki (Nr. K68), die gänzlich dem Eintrag zur Hügelgräber-Nekropole Dewonjance (Nr. K15) und der Information von F.V. Pokrowskij entspricht, aber im „Inventar...” finden wir ein neues, wichtiges Detail: den Hinweis auf Skelettgräber. Es ist schwer zu sagen, ob hier eine der genutzten Quellen verzerrt wurde (z.B. T. Dowgird, der die Fundstelle besucht hatte), ob neue Angaben zu im Hügelgräberfeld gefundenen Skelettgräbern von Menschen oder Pferden gemacht werden, oder ob tatsächlich die Skelettgräber-Nekropole in Rumszyszki/Rumšiškės beschrieben wird, und nur versehentlich Informationen zu Hügelgräbern an anderer Stelle angefügt wurden. Nebenbei bemerkt wurde die Nekropole

bartinis vietovardis, tačiau Maskvitų kaimas yra apie 18 km į vakarus nuo Šušvės, prie Lelyko. Kai kuriais atvejais nėra visai aišku, ar „Inventoriuje“ minimas tas pats paminklas kaip ir kituose žinomuose šaltiniuose. Pvz., abejonių kelia Agelaičių pilkapynas (nr. K26), kuriame M. Brenšteinas, regis, mini vieną pilkapį – *Milžin kapas*, tačiau vėliau nurodoma šalia kaimo buvus apie 15 pilkapių (LAA 1977, 19, nr. 4).

Atrodo, iš kitų šaltinių nežinomas radinys aprašytas be numerio, tarp nr. 67 ir 68-ojo. Tai Ramėnų kaime, prie Kruosto, *ant uolos* rasta žiedmarškė. Žinių apie šį radinį šaltinio M. Brenšteinas nepateikia, o vėlesnės informacijos apie jį irgi, regis, nėra.

Kiek glumina Rumšiškių kapinyno (pilkapyno; nr. K68) aprašymas. Jis visiškai atitinka Dovainonių pilkapyno (nr. K15) įrašą ir F. Pokrovskio informaciją, tačiau randama svarbi nauja detalė – minimi griautiniai kapai. Sunku pasakyti, ar tai yra neteisingai suprasti naudotų šaltinių (pvz., paminklą lankiusio T. Daugirdo) duomenys, ar naujos žinios apie pilkapyne rastus griautinius žmonių ar žirgų kapus, ar išties minimas Rumšiškių griautinis kapinynas, tik klaidingai pridėta informacija apie kitoje vietoje esančius pilkapius. Beje, Rumšiškių kapinynas rastas ir pradėtas tyrinėti tik 1961 m., kai Kauno marios paplovė salelę – buvusią kalvelę (V. Urbanavičius 1970, 1–2). Ankstesnių, iki Kauno marių patvenkimo, duomenų apie kapinyną nėra, tad neatmestina galimybė, kad M. Brenšteinas pirmąkart pamini šį paminklą.

Ukmergės apskrities aprašytos 105 vietovės su 130 objektų (žr. lentelę knygos pabaigoje). Tai 39 piliakalniai (30%), 38 kapinynai ir pilkapynai (29,2%), 25 akmeninių ir titnaginių radinių ra-

23| Prawdopodobnie błąd M. Brensztejna – chodziło o miejscowość Moskwyty, a nie Mokswity.

23| Vermutlich ein Fehler von Brensztejn – es ging um den Ort Moskwyty und nicht Mokswity.

nie dodano informację o kurhanach znajdujących się w innym miejscu. Notabene, nekropolę w Rumszyszkach odkryto i zaczęto badać dopiero w 1961 r., gdy tzw. Morze Kowieńskie (litew. Kauno marios) podmyło wysepkę – dawny pagórek (V. Urbanavičius 1970, 1–2). Wcześniejszych danych o tym cmentarzysku nie ma, więc nie można wykluczyć, że M. Brensztejn wymienia to stanowisko jako pierwszy.

W powiecie wilkomierskim opisano 105 miejscowości ze 130 stanowiskami (patrz zestawienie na końcu książki): 39 grodzisk (30%), 38 cmentarzysk płaskich i kurhanowych (29,2%), 25 luźnych znalezisk zabytków kamiennych i krzemienych (19,2%), 6 głazów i kamieni ze znakami (4,6%), 2 wały ziemne (1,5%), w 3 miejscowościach wymieniane są pozostałości muru (2,3%), w jednej znaleziono pocisk armatni, być może ślad po miejscu bitwy (0,8%). Wymieniono również 16 miejscowości (12,3%), w których w różnych okolicznościach odkryto zabytki żelazne i brązowe, monety, umbas, naszyjniki srebrne, kolczugę, kość mamuta itp.

Stanowisk opisanych w tym powiecie jako grodziska jest najwięcej, jednak nie wszystkie one są rzeczywiście grodziskami. Część z nich, np. Etynkai (litew. Atikonys, nr U11), Masaičiai (litew. Masionys, nr U41), Ruryszkai (litew. Rūriškiai, nr U74), oznaczono jako grodziska, choć w pierwotnym źródle (w tym przypadku w pracy K. Gukovskiego), które wykorzystywał M. Brensztejn, wzmiankowane są nie grodziska, a kurhany. Stanowisk sepulkralnych poszukiwano tu także podczas późniejszych ekspedycji (V. Daugudis 1970; A. Tautavičius 1970). Na wzgórzu Karele (litew. Kereliai, nr U25), gdzie opisano cmentarzysko na grodzisku (ryc. 27) – było doskonale znane i badane grodzisko prehistoryczne (E. Grigalavičienė 1992). Z kolei prowadząc wykopaliska w Łojściach/Łojciach (litew. Laičiai, nr U40), określonym przez M. Brensztejn jako cmentarzysko zwane „Džuga-salas”, jednak później uważanym raczej za domniemane grodzisko, odkryto cmentarze nowożytny z XVII w. (B. Dakanis, R. Augustinavičius, Z. Baubonis 2002).

in Rumszyszki erst 1961 entdeckt und untersucht, als das sog. Meer von Kowno (lit. Kauno marios) eine Insel (mit dem einstigen Hügel) unterspülte (V. Urbanavičius 1970, 1–2). Frühere Angaben zu diesem Gräberfeld gibt es nicht, daher ist nicht auszuschließen, dass Brensztejn diese Fundstelle zuerst nannte.

Im Kreis Wilkomierz wurden 105 Ortschaften mit 130 Fundstellen beschrieben (siehe Zusammenstellung am Ende des Buchs): 39 Burgwälle (30%), 38 Flach- und Hügelgräberfelder (29,2%), 25 Streufunde aus Stein und Flint (19,2%), 6 Felsen und Steine mit Zeichen (4,6%), 2 Erdwälle (1,5%), in 3 Ortschaften werden Mauerreste genannt (2,3%), in einer wurde eine Kanonenkugel entdeckt, vielleicht die Spurt eines Schlachtfelds (0,8%). Es werden ebenfalls 16 Ortschaften genannt (12,3%), in denen unter verschiedenen Umständen Fundstücke aus Eisen und Bronze, Münzen, Schildbuckel, silberne Halsringe, ein Kettenhemd, ein Mammutknochen, usw. geborgen wurden.

Fundstellen in diesem Kreis, die als Burgwälle beschrieben werden gibt es am meisten, aber nicht bei allen handelt es sich tatsächlich um Burgwälle. Ein Teil von ihnen, z.B. Etynkai (lit. Atikonys, Nr. U11), Masaičiai (lit. Masionys, Nr. U41), Ruryszkai (lit. Rūriškiai, Nr. U74), wurden als Burgwälle markiert, obwohl sie in der Primärquelle (hier die Arbeit von K. Gukovskij), die Brensztejn benutzte, nicht als Burgwälle, sondern als Hügelgräber genannt werden. Sepulkrale Fundstellen wurden hier ebenfalls bei späteren Expeditionen gesucht (V. Daugudis 1970; A. Tautavičius 1970). Auf der Anhöhe Karele (lit. Kereliai, Nr. U25), für die ein Gräberfeld auf einem Burgwall beschrieben wurde (Abb. 27) befand sich ein gut bekannter und erforschter prähistorischer Burgwall (E. Grigalavičienė 1992). Bei Ausgrabungen in Łojście/Łojcie (lit. Laičiai, Nr. U40), das M. Brensztejn als „Džuga-salas“ genanntes Gräberfeld bestimmt hatte, aber später eher als vermutlicher Burgwall angesehen wurde, wurden neuzeitliche Friedhöfe aus dem 17. Jh. entdeckt (B. Dakanis, R. Augustinavičius, Z. Baubonis 2002).

dimvietės (19,2 %), 6 rieduliai ir akmenys su ženklais (4,6 %), 2 žemių pylimai (1,5 %), 3 vietose minimos mūro liekanos (2,3 %), vienoje vietovėje rastas patrankos sviedinys, galbūt mūšio vietos ženklas (0,8 %). Taip pat minima 16 vietovių (12,3 %), kuriose įvairiomis aplinkybėmis aptikta geležinių ir žalvarinių dirbinių, monetų, skydo umbas, sidabrinių antkaklių, žiedmarškė, mamuto kaulas ir pan.

Kaip piliakalniai aprašytų objektų šioje apskrityje daugiausia, tačiau ne visi jie – piliakalniai. Dalis objektų, pvz., Atikonys (nr. U11), Masionys (nr. U41), Rūriškiuose (nr. U74), pažymėti piliakalnių ženklais, nors pirminiame šaltinyje (šiuo atveju K. Gukovskio darbe), kuri naudojo ir nurodė M. Brenšteinas, minimi ne piliakalniai, o pilkapiai. Beje, laidojimo paminklų vietų čia ieškota ir per vėlesnes ekspedicijas (V. Daugudis 1970; A. Tautavičius 1970). Kapinyne piliakalnyje įvardyta kalva Kereliuose (nr. U25; 27 pav.) – piliakalniai žinomas ir tyrinėtas priešistorinis piliakalnis (E. Grigalavičienė 1992). Kasinėjant M. Brenšteino kapinyne įvardytą, tačiau vėliau spėjama piliakalniu laikytą Laičių Džiugasalį (nr. U40) aptikti XVII a. senkapiai (B. Dakanis, R. Augustinavičius, Z. Baubonis 2002).

Daugusia nepatikslintų objektų iki šiol yra iš akmeninių kirvelių radimviečių, apie kurias informaciją M. Brenšteinas dažniausiai ėmęs iš F. Pokrovskio, tačiau vargu ar galima tikėtis, kad jos kada nors bus tiksliau lokalizuotos. Dėmesio verti, jei tik jie nėra žinomi kitais vardais, dar keli objektai: Antakalnio pilkapynas iš 10 sampilų (nr. U3), žalvariniai dirbiniai iš aukštumėlės Antaplaštakyje (nr. U4), Gailionių pilkapis su žmonių kaulais ir kalaviju (nr. U14), mūro liekanos Navikuose

Ryc. 27. Grodzisko Karele (litew. Kereliai, nr U25).
U jego podnóża był wydobywany żwir, 1955 r. Fot. Pranas
Kulikauskas. Zbiory LII, RS, neg. 13782

Abb. 27. Burgwall Karele (lit. Kereliai, Nr. U25). An seinem
Fuß wurde Kies abgebaut, 1955. Foto: Pranas Kulikauskas.
Sammlungen LII, RS, Neg. 13782

27 pav. Kerelių piliakalnis (nr. U25). Jo papėdėje buvo kasamas
žvyras 1955 m. Prano Kulikausko fotogr. LII, RS, ng. 13782

Najwięcej niezwyfikowanych stanowisk dotyczy jak dotąd miejsc odkrycia toporów kamiennych, o których informacje M. Brensztejn najczęściej czerpał z F.V. Pokrowskiego, jednak należy wątpić, czy kiedykolwiek zostaną one dokładniej zlokalizowane. Na uwagę zasługuje jeszcze kilka stanowisk, zastrzegając, że nie są one znane pod innymi nazwami. Chodzi tu o cmentarzysko kurhanowe składające się z dziesięciu nasypów w dawnym folwarku Antokol (litew. Antakalnis, nr U3), znaleziska ze wzgórza we wsi Antopłaszkacie (litew. Antaplaštakis, nr U4), na którym odkryto zabytki brązowe, kurhan w Gajlanciach (litew. Gailioniai, nr U14) z kośćmi ludzkimi i mieczem, szczątki murów w Nowikach (litew. Navikai, nr U48), znalezisko kuli armatniej w Poże-

Die meisten nicht verifizierten Standorte umfassen bisher die Fundstellen von Steinbeilen, zu denen Brensztejn meist Angaben von Pokrowskij verwendete. Allerdings ist es fraglich, ob diese jemals genauer bestimmt werden können. Bemerkenswert sind noch einige Fundstellen, die unter keinen anderen Namen bekannt sind. Es geht um ein Hügelgräberfeld aus zehn Aufschüttungen im ehemaligen Vorwerk Antokol (lit. Antakalnis, Nr. U3), die Funde von einer Anhöhe im Dorf Antopłaszkacie (lit. Antaplaštakis, Nr. U4), auf der bronzene Fundstücke entdeckt wurden, das Hügelgrab in Gajlancie (lit. Gailioniai, Nr. U14) mit menschlichen Knochen und einem Schwert, die Mauerreste in Nowiki (lit. Navikai, Nr. U48), eine Kanonenkugel aus Pożewiszki (lit. Paželviškiai, Nr. U69)

(nr. U48), Paželviškių geležinio patrankos sviedinio radimvietė (nr. U69), Sūngailiškie kapinynas (nr. U77). Niekada archeologų nesilankyta buvusio Liudvinavo (nr. U37) palivarko vietoje, kuri į „Inventorių“ pateko remiantis F. Pokrowskio duomenimis ir figūruoja kaip *senas kapinynas*.

Dalis objektų gali atrodyti nežinomi dėl kitų vardų ar netikslios lokalizacijos. Slavinčiškio vardu įvardytas kapinynas (nr. U82) į rytus nuo Kupiškio aptiktas tiesiant geležinkelį. Netoli geležinkelio linijos vėliau buvo lokalizuotas vėlyvojo geležies amžiaus kapinynas, geriau žinomas Pyragių vardu, taip pat Plundakų senkapis

wiszkach (litew. Paželviškiai, nr U69) oraz cmentarzysko w Sągajliszkach (litew. Sūngailiškis, nr U77). Archeolodzy nigdy nie prowadzili badań w miejscu dawnego folwarku Ludwinów (litew. Liudvinavas, nr U37), który trafił do „Inwentarza...” na podstawie danych F.V. Pokrovskiego i figuruje tam jako *cmentarzysko stare*.

Część stanowisk może wydawać się nieznana z powodu innych nazw czy niedokładnej lokalizacji. Pod nazwą Sławienyczki (litew. Slavinčiškis, nr U82) zanotowano cmentarzysko, odkryte na wschód od Kupiszek (litew. Kupiškis) podczas budowy kolei. Niedaleko linii kolejowej zlokalizowano później nekropole z późnej epoki żelaza, lepiej znaną pod nazwą Pyragiai, a także cmentarz późnośredniowieczny w Plundakai (P. Tebelškis 1984). Możliwe, że nazwą Sławienyczki określono jedno z tych stanowisk.

Wydawałoby się, że grodzisko Kalwele (nr U24) można łączyć z grodziskiem Kalviai, jednak to ostatnie znajduje się na wschód, nie zaś na południowy zachód od Uciany (litew. Utena), jak to opisano. Pod nazwą Kalveliai może być określone obecne grodzisko Buivydai, znajdujące się w odległości 3 km od wskazanych Kalveliai. Z kolei wał ziemny w Kurklach (litew. Kurkliai, nr U31) to najprawdopodobniej grodzisko Buteikiai. Przy lokalizacji cmentarzyska kurhanowego Janiszki (nr U18) na północny zachód od Kowarska (litew. Kavarskas) do rękopisu wkradł się błąd – dane zaczerpnięto z F.V. Pokrovskiego, który wymienia 200 kurhanów w okolicach Kowarska, w lesie Janiszki (Янишки). Zapewne można je identyfikować z cmentarzyskiem kurhanowym Jakšiškis, położonym się w rozległym lesie o tej samej nazwie.

Umbo tarczy z Jasan (litew. Jasonys, nr U19) najprawdopodobniej znaleziono w Uszpołu (litew. Užpaliai), gdy wykopaliska prowadził tu właściciel majątku Jasany, F. Wilczyński (A. Simniškytė 2011a). Zagadkę stanowią figurujące w spisie „Inwentarza...” trzy *grodziska* w okolicach Subocza (litew. Subačius): dwa pod nazwą Poławeń (litew. Palėvenė, nr U64, 65) i jedno o nazwie Subocz (nr U85), wszystkie na terenie

sowie das Gräberfeld in Sągajliszki (lit. Sūngailiškis, Nr. U77). Archäologen haben nie den Standort des ehemaligen Vorwerks Ludwinów (lit. Liudvinavas, Nr. U37) untersucht, das auf Grundlage der Informationen von Pokrovskij ins „Inventar...” kam und dort als *altes Gräberfeld* geführt wird.

Ein Teil der Fundstellen mag wegen geänderter Namen oder einer ungenauen Lokalisierung unbekannt erscheinen. Unter dem Namen Sławienyczki (lit. Slavinčiškis, Nr. U82) wurde ein Gräberfeld notiert, das östlich von Kupiszki (lit. Kupiškis) entdeckt wurde, beim Bau der Eisenbahn dort. Unweit der Bahngleise wurde später eine Nekropole aus der späten Eisenzeit entdeckt, die besser unter dem Namen Pyragiai bekannt ist, sowie ebenfalls der spätmittelalterliche Friedhof in Plundakai (P. Tebelškis 1984). Vielleicht wurde mit Sławienyczki eine dieser Fundstellen bezeichnet.

Man könnte meinen, der Burgwall Kalwele (Nr. U24) lasse sich mit dem Burgwall Kalviai in Verbindung bringen, aber letzteres befindet sich östlich und nicht wie beschrieben südwestlich von Uciāna (lit. Utena). Unter dem Namen Kalveliai kann der heutige Burgwall Buivydai identifiziert werden, der 3 km vom besagten Kalveliai entfernt liegt. Beim Erdwall in Kurkly (lit. Kurkliai, Nr. U31) wiederum handelt es sich wohl um den Burgwall Buteikiai. Bei der Lage des Hügelgräberfelds Janiszki (Nr. U18) nordwestlich von Kowarsk (lit. Kavarskas) hat sich wohl ein Fehler ins Manuskript eingeschlichen – die Informationen stammen von Pokrovskij, der 200 Hügelgräber in der Umgebung von Kowarsk nennt, im Wald Janiszki (Янишки). Sicher lassen sich diese mit dem Hügelgräberfeld Jakšiškis identifizieren, das im großen Wald mit demselben Namen liegt.

Den Schildbuckel aus Jasany (lit. Jasonys, Nr. U19) fand man wahrscheinlich in Uszpole (lit. Užpaliai), als der Gutsbesitzer von Jasany, F. Wilczyński hier Ausgrabungen unternahm (A. Simniškytė 2011a). Ein Rätsel sind auf der Liste „Inventars...” die drei *Burgwälle* in der Umgebung von Subocz (lit. Subačius): zwei unter dem Namen Poławeń (lit. Palėvenė, Nr. U64, 65)

(P. Tebelškis 1984). Gali būti, kad Slavinčiškio vardu įvardytas vienas iš šių objektų.

Kalwele piliakalnis (nr. U24) lyg ir sietųsi su Kalvių piliakalniu, tačiau pastarasis yra į rytus, o ne į pietvakarius nuo Utenos, kaip buvo aprašyta. Kalvelių vardu gali būti įvardytas dabartinis Buivydų piliakalnis, esantis už 3 km nuo nurodytųjų Kalvelių. Kurklių pylimas (nr. U31) greičiausiai bus Buteikių piliakalnis. Janiszki pilkapyną (nr. U18) lokalizuojant į šiaurės vakarus nuo Kavarsko rankraštyje įvelta klaida – duomenys paimti iš F. Pokrovskio, kuris 200 pilkapių mini Kavarsko apylinkėse, Janiškių (Янишки) miške. Reikia manyti, kad tai Jakšiškio miške esantis to paties vardo ir atitinkamo dydžio pilkapynas.

Skydo umbas iš Jasonių (nr. U19) greičiausiai rastas Užpaliuose, kai čia kasinėjo Jasonių dvarininkas P. Vilčinskis (A. Simniškytė 2011a). Mįslę užmena „Inventoriaus“ sąrašė figūruojantys trys *piliakalniai* Subačiaus apylinkėse: du Palėvenės (nr. U64, 65) ir vienas Subačiaus (nr. U85) vardu. Vieną jų galima tapatinti su dabartiniu Stirniškių (Skverbų, Palėvenės) piliakalniu, antrojo lokalizacija sutampa su Palėvenės dvaro vieta. Trečiasis piliakalnis Subačiaus vardu įterptas V. Šukevičiaus ranka. Jei ne skirtumas (jis nėra itin žymus), radęsis aprašant atstumus, būtų galima manyti, kad nr. U85 dubliuojasi su nr. U64.

Šioje vietoje galima prisiminti dar vieną apylinkių kalvą Palėvenės (Mikalauskynės) vardu. Piliakalniu arba Ožiakalniu vadinama kalva natūraliais gana stačiais šlaitais, be įtvirtinimų ar kultūrinio sluoksnio žymių yra dešiniajame Lėvens krante, faktiškai jau Aukš-

obecnego starostwa Subačius, r. Kupiškis. Jedno z nich można identyfikować ze znanym obecnie grodziskiem Stirniškiai (Skverbai/pol. Skworby, Palėvenė/pol. Poławeń), lokalizacja drugiego zgadza się z zasięgiem majątku Poławeń. Trzecie grodzisko, pod nazwą Subocz, zostało dopisane ręką W. Szukiewicza. Gdyby nie różnica odległości w opisach (choć nie jest ona zbyt znaczna) można byłoby uważać, że nr 85 dubluje się z nr 64.

W tym miejscu można wspomnieć o jeszcze jednym wzgórzu w okolicach wsi Palėvenė (Mikalauskyne). Wzgórze zwane Piliakalnis (Grodzisko) lub Oziakalnis (Kozia Góra) o naturalnych, dość stromych zboczach, bez śladów fortyfikacji czy warstwy kulturowej, znajduje się na prawym brzegu rzeki Lėvu, faktycznie już na polach pobliskiej wsi Aukštaičiai. Nie jest jasne, czy można je zaliczyć do któregoś z wyżej wymienionych obiektów, opisanych przez M. Brensztejnę (nr U64, 65 czy 85). Usytuowanie wzgórza (ryc. 28) w okolicach wsi Palėvenė (Mikalauskyne) nie odpowiada lokalizacji żadnego ze stanowisk wzmiankowanych w rękopisie (A. Tautavičius, V. Daugudis 1969).

Dość intrygująca jest informacja W. Szukiewicza, że grodzisko przy stacji kolejowej Subocz badał I.S. Abramov. Krótkie wzmianki o badaniach I.S. Abramova na tym grodzisku ukazały się zaraz po jego ekspedycjach na Litwie, jednak wkrótce o tym zapomniano (A. Simniškytė 2011b). Zapis w „Inwentarzu...”, przypominający o tym, jest cenną wzmianką o długo ignorowanym fakcie.

Najwięcej stanowisk zawiera opis **powiatu jezioroskiego** (patrz zestawienie na końcu książki). Ogółem wymieniono w nim 251 miejscowości i opisano 314 stanowisk oraz miejsc odkrycia znalezisk luźnych. Wpisy dotyczące powiatu jezioroskiego ponumerowano od 1 do 252, jednak ich rzeczywista liczba jest mniejsza. Cmentarzysko ciałopalne w Kuranach (litew. Kuronai), zaznaczone pod nr Z100, należy lokalizować w powiecie wilkomierskim. Podane punkty orientacyjne – w pobliżu m. Abel, nad jeziorem Abelskiem – odpowiadają

und einer mit der Bezeichnung Subocz (Nr. U85), alle auf dem Gebiet der heutigen Starostei Subačius, r. Kupiškis. Einer lässt sich mit dem gegenwärtig unter dem Namen Stirniškiai (Skverbai/pol. Skworby, Palėvenė/pol. Poławeń) bekannten Burgwall identifizieren, die Lage eines zweiten stimmt mit den Grenzen von Gut Poławeń überein. Ein dritter Burgwall, mit dem Namen Subocz, wurde von W. Szukiewicz hinzugeschrieben. Wäre da nicht die unterschiedliche Entfernung in den Beschreibungen (die nicht besonders groß ist), könnte man meinen, dass Nr. 85 die Nr. 64 verdoppelt.

An dieser Stelle soll noch ein weiterer Hügel in der Umgebung des Dorfs Palėvenė (Mikalauskyne) erwähnt werden. Der Hügel wurde Piliakalnis (Burgwall) oder Oziakalnis (Ziegenberg) genannt, hat natürliche, recht steile Hänge, keine Spuren von Befestigungen oder Kulturschichten und befindet sich auf dem rechten Ufer der Lėvu, schon auf den Feldern des Nachbar dorfs Aukštaičiai. Es ist unklar, ob man diesen Standort einem der oben genannten Objekte zuordnen kann, die Brensztejn beschrieb (Nr. U64, 65 oder 85). Die Lage des Hügels (Abb. 28) in der Umgebung des Dorfs Palėvenė (Mikalauskyne) entspricht keiner der Lagen der Fundstellen aus dem Manuskript (A. Tautavičius, V. Daugudis 1969).

Interessant ist die Information von Szukiewicz, der Burgwall bei der Bahnstation Subocz sei von I.S. Abramov untersucht worden. Kurze Notizen zu den Forschungen von Abramov auf diesem Burgwall erschienen gleich nach dessen Expeditionen in Litauen, doch wurde dies schnell vergessen (A. Simniškytė 2011b). Der Vermerk im „Inventar...“ erinnert daran und ist ein wertvoller Hinweis auf diese lange ignorierte Tatsache.

Die meisten Fundstellen hat der **Landkreis Jeziorosy** (lit. Zarasai; siehe Zusammenstellung am Ende des Buchs). Insgesamt wurden hier 251 Ortschaften genannt und 314 Fundstellen und Streufunde beschrieben. Die Einträge zum Landkreis Jeziorosy wurden von 1 bis 252 nummeriert, aber die tatsächliche Anzahl ist kleiner. Das Brandgräberfeld in Kurany (lit. Kuronai), mit der Nr. Z100 gekennzeichnet, befindet sich im Kreis Wilkomierz.

taičių kaimo laukuose (28 pav.). Neaišku, ar galima ją priskirti prie kurio nors pirmiau minėto M. Brenšteino aprašyto objekto (nr. U64, 65 ar 85), nes jos padėtis neatitinka nė vieno iš rankraštyje nurodytų atstumų (A. Tautavičius, V. Daugudis 1969).

Gana intriguojanti V. Šukevičiaus informacija, kad piliakalnį prie Subačiaus geležinkelio stoties tyrinėjo I. Abramovas. Keletas trumpų žinučių apie I. Abramovo tyrinėjimus piliakalnyje pasirodė iš karto po jo ekspedicijų Lietuvoje, tačiau netrukus tai buvo pamiršta (A. Simniškytė 2011b). Tai primenantis amžininko įrašas „Inventoriuje“ yra vertingas užsiminimas apie ilgą laiką ignoruotą faktą.

Daugiausia įrašų turi **Zarasų apskrities** aprašymas (žr. lentelę knygos pabaigoje). Jame iš viso paminėta 251 vietovė ir aprašyta 314 objektų ar radimviečių. Zarasų apskrities įrašai numeruoti nuo 1 iki 252, tačiau tikras jų skaičius yra mažesnis. Nr. Z100 pažymėtą Kuronų degintinį kapinyną reikia lokalizuoti Ukmergės apskrityje. Nurodomi orientyrai – netoli Obelių miestelio ir to paties pavadinimo ežero – atitinka tiek Rokiškio, tiek Ukmergės r. esančius Obelius. Pastarąją lokalizaciją akivaizdžiai patvirtina minimas Kuronų kaimas. Prie Obelių (Rokiškio r.) nėra ir, regis, nebuvo Kuronų (į ką, beje, dėmesį atkreipė „Inventorių“ peržiūrėjęs V. Šukevičius ir spėjo šį kaimą galint būti kur nors toliau). Netoli Obelių (Ukmergės r.) yra Kurėnų ežeras ir kaimas, o XIX–XX a. sandūros žemėlapyje čia pažymėtas Kuronų (Кураны) palivarkas. Be to, pats paminklo aprašymas nepalieka abejonių, kad omenyje turimas gerai žinomas Obelių kapinynas (V. Urbanavičius, S. Urbanavičienė 1988).

Ryc. 28. Wzgórze w okolicach wsi Palėvenė (Mikalauskynė; pol. Poławefń), 1967 r. Zbiory LII, RS, neg. 23127

Abb. 28. Hügel beim Dorf Palėvenė (Mikalauskynė; pol. Poławefń), 1967. Sammlungen LII, RS, Neg. 23127

28 pav. Palėvenės (Mikalauskynės) kalva 1967 m. LII, RS, ng. 23127

miejsowości Obeliai, znajdującej się zarówno w r. Rokiškis, jak też r. Ukmergė. Tę ostatnią lokalizację wyraźnie potwierdza wspomniana wieś Kurany, bowiem obok miejscowości Obeliai, r. Rokiškis nie ma i, zdaje się, nie było miejscowości o nazwie Kurany. Notabene, zwrócił na to uwagę W. Szukiewicz, który przejrzał „Inwentarz...” i zasugerował, że wieś ta może być gdzieś dalej. W pobliżu miejscowości Obeliai, r. Ukmergė jest jezioro i wieś o nazwie Kurėnai, a na mapie z przełomu XIX i XX w. jest tu zaznaczony folwark Kurany (Кураны). Ponadto sam opis stanowiska nie pozostawia wątpliwości, że chodzi tu o dobrze znane cmentarzysko Obeliai (V. Urbanavičius, S. Urbanavičienė 1988). Pozostaje nie do końca jasne, dlaczego stanowisko zostało opisane w „Inwentarzu...” pod nazwą Kurany, a nie Abele (litew. Obeliai).

Die angegebenen Orientationspunkte: *in der Nähe der Stadt Abel, am Abel-See*, entsprechen der Ortschaft Obeliai, von denen es aber zwei gibt – im r. Rokiškis, wie auch im r. Ukmergė. Letztere wird durch das genannte Dorf Kurany bestätigt, denn in der Nähe der Ortschaft Obeliai im r. Rokiškis gibt und gab es allem Anschein nach keinen Ort mit dem Namen Kurany. Übrigens hat W. Szukiewicz dies bemerkt, als er das „Inventar...” durchsah und vorschlug, dass dieses Dorf wohl weiter entfernt läge. In der Nähe der Ortschaft Obeliai, r. Ukmergė gibt es einen See und ein Dorf mit dem Namen Kurėnai und auf einer Karte aus dem 19./20. Jh. ist dort das Vorwerk Kurany (Кураны) gekennzeichnet. Ferner lässt die Beschreibung der Fundstelle selbst keine Zweifel, dass es sich um das wohlbekannte Gräberfeld Obeliai handelt (V. Urbanavičius, S. Urbanavičienė 1988). Unklar bleibt,

Lieka ne visai aišku, kodėl paminklas aprašytas Kuronų, o ne Obelių vardu.

Gutaučių piliakalnis „Inventoriuje“ aprašomas dviem pavadinimais – Gutaučių (nr. 64) ir Veleikių (nr. 239; plg. LAA 1975, 68, 178, nr. 236). Panaši klaida gali būti ir Baušiškių (nr. Z27), ir Radišių (nr. Z174) piliakalnių atveju, galbūt – Nariūnų (nr. Z137) ir Salako (nr. Z192; 29 pav.) pilkapynų atveju ir kt. O štai Bikėnų (nr. Z24) įrašė iš tiesų greičiausiai minimos dvi vieno pavadinimo radimvietės.

Kaip minėta, neaiškus skaičius pilkapynų, sekant F. Pokrovskiu, minima Apkartų (nr. Z142), Ažvinčių (nr. Z145), Jakėnų

Grodzisko w Gutowcach (litew. Gutaučiai) w „Inwentarzu...“ jest opisane pod dwiema nazwami – Gutowce (nr 64) i Wilejka (litew. Veleikiai, nr 239; por. LAA 1975, 68, 178, nr 236). Podobny błąd może mieć miejsce także w przypadku grodzisk Bauszyski (litew. Baušiškiai, nr Z27) i Radysze (litew. Radišiai, nr Z174), może również w przypadku cmentarzysk kurhanowych – Naruny (litew. Nariūnai, nr Z137) i Sołoki (ryc. 29; litew. Salakas, nr Z192) i in. A w notatce dotyczącej wsi Bikjany (litew. Bikėnai, nr 24) w rzeczywistości wymieniane są prawdopodobnie dwa stanowiska o tej samej nazwie.

Jak już wspomniano, niejasna jest czasem liczba cmentarzysk kurhanowych według danych Pokrovskiego, które M. Brensztejn wymienia pod następującymi nazwami: Obkarty (litew. Apkartai, nr Z142), Ożwinty (nr Z145), Jakiany (litew. Jakėnai, nr Z69), Łauksztenie (nr Z108) i Margowiany (litew. Margavonė, nr Z115).

Ze spisu powiatu jezioroskiego co najmniej 170 (67,7%) miejscowości znajduje się na obecnym terytorium Litwy (wymieniono 207 stanowisk i znalezisk luźnych zabytków, 65,9%), co najmniej 72 (28,7 %) – na Białorusi, w okolicach Dryświat (białorus. Дрысьвяты, Drysviaty) i Brasławia (95 stanowisk i znalezisk luźnych, 30,3%), zaledwie 4 miejscowości (1,6%) – na Łotwie, w rejonie Aknīste (pol. Oknista; 5 stanowisk, 1,6%). Poza tym kilku miejscowości, przynajmniej podczas wstępnej analizy, nie udało się zidentyfikować lub można to zrobić jedynie hipotetycznie. Na przykład, nieznaną jest miejscowość Bielikis (nr Z22) – na podstawie nieco bardziej wyczerpujących informacji F.V. Pokrovskiego (wymienia las Ažvintis/pol. Ożwinty; Ф.В. Покровский 1899, 39) można jedynie przypuszczać, że jest tu opisywane cmentarzysko kurhanowe Trakai, Ažvinčiai, znajdujące się właśnie w puszczy Ažvinčiai. Lokalizacja kilku miejscowości jest wątpliwa, np. Michaliszki (nr Z123) można zlokalizować i na Białorusi, w rejonie brasławskim (informacja E. Zajkowskiego), i – na podstawie danych map topograficznych z prze-

warum die Fundstelle im „Inventar...“ unter dem Namen Kurany, und nicht Abele (lit. Obeliai) beschrieben wurde.

Der Burgwall in Gutowce (lit. Gutaučiai) wird im „Inventar...“ unter zwei Namen beschrieben: Gutowce (Nr. 64) und Wilejka (lit. Veleikiai, Nr. 239; vgl. LAA 1975, 68, 178, Nr. 236). Ein ähnlicher Fehler wurde wohl auch im Fall der Burgwälle Bauszyski (lit. Baušiškiai, Nr. Z27) und Radysze (lit. Radišiai, Nr. Z174) gemacht, vielleicht auch ebenfalls bei den Hügelgräberfeldern Naruny (lit. Nariūnai, Nr. Z137) und Sołoki (Abb. 29; lit. Salakas, Nr. Z192) und anderen. In der Notiz zum Dorf Bikjany (lit. Bikėnai, Nr. 24) werden in Wirklichkeit wohl zwei Fundstellen mit demselben Namen genannt.

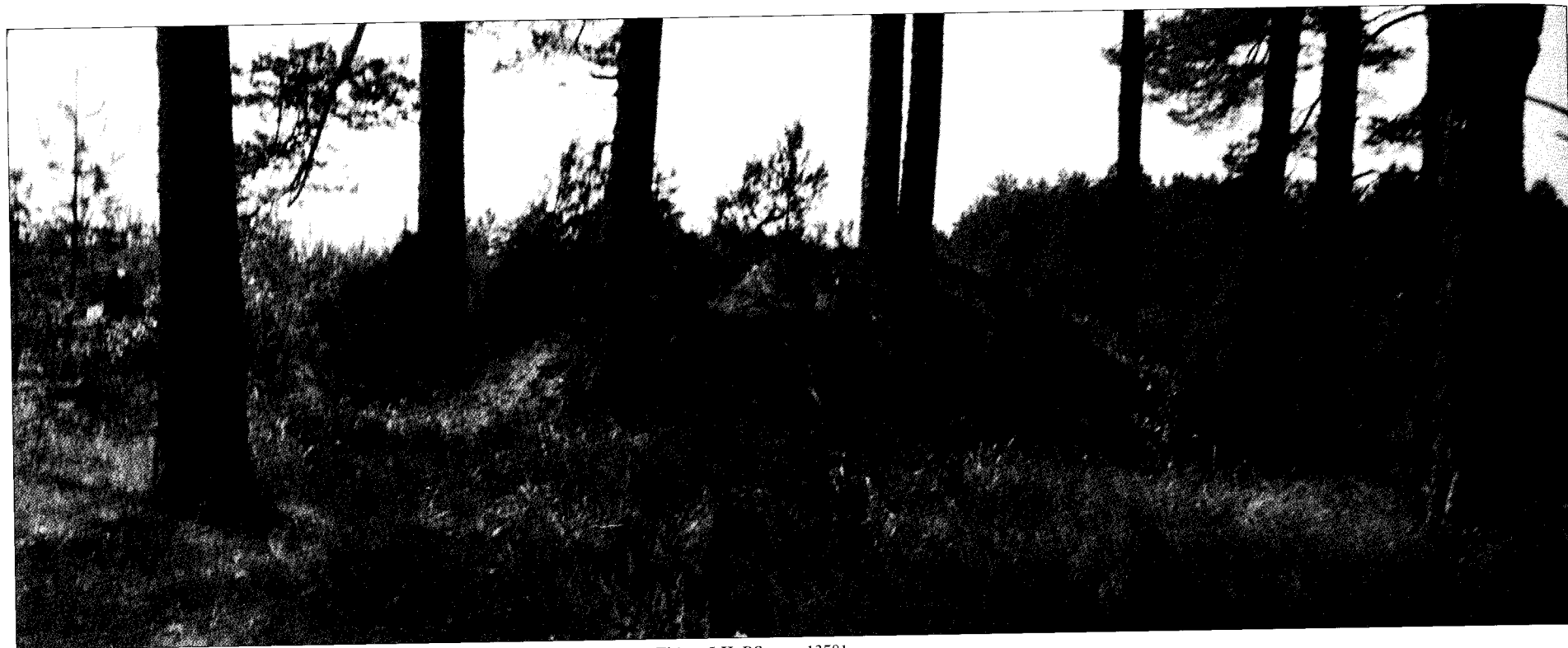
Wie schon erwähnt, ist manchmal die Zahl der Hügelgräberfelder nach den Angaben von Pokrovskij unklar, welche Brensztejn unter folgenden Bezeichnungen aufführt: Obkarty (lit. Apkartai, Nr. Z142), Ożwinty (Nr. Z145), Jakiany (lit. Jakėnai, Nr. Z69), Łauksztenie (Nr. Z108) und Margowiany (lit. Margavonė, Nr. Z115).

Von der Auflistung für den Landkreis Jeziorosy befinden sich mindestens 170 (67,7%) Ortschaften auf dem heutigen Gebiet Litauens (207 genannte Fundstellen und Streufunde, 65,9%), mindestens 72 (28,7 %) in Weisrußland: in der Umgebung von Dryświaty (weißruss. Дрысьвяты, Drysviaty) und Braslau (95 Fundstellen und Streufunde, 30,3%), sowie lediglich 4 Ortschaften (1,6%) – in Lettland, im Rejon Aknīste (pol. Oknista; 5 Fundstellen, 1,6%). Darüber hinaus gelang es nicht, einige Ortschaften – zumindest bei der einleitenden Analyse – zu identifizieren, bzw. es lässt sich dies nur hypothetisch tun. So ist beispielsweise der Ort Bielikis (Nr. Z22) unbekannt. Auf Grundlage der etwas umfassenderen Informationen von Pokrovskij (er nennt den Wald Ažvintis/pol. Ożwinty; Ф.В. Покровский 1899, 39) lässt sich lediglich vermuten, dass hier das Hügelgräberfeld Trakai, Ažvinčiai beschrieben wird, das eben im Wald Ažvinčiai liegt. Die Lage einiger Ortschaften ist zweifelhaft, z.B. lässt sich Michaliszki (Nr. Z123) sowohl in Weißrussland, im Rejon Braslau (Information von E.

(nr. Z69), Laukstenių (nr. Z108) ir Margavonės (nr. Z115) vardais.

Iš Zarasų apskrities sąrašo mažiausiai 170 (67,7 %) vietovių yra dabartinėje Lietuvos teritorijoje (išvardyti 207 objektai ar dirbinių radimvietės, 65,9 %), mažiausiai 72 (28,7 %) – Baltarusijoje, Drūkšių ir Breslaujos apylinkėse (95 objektai ar radimvietės, 30,3 %), tik 4 (1,6 %) – Latvijoje, Aknīstes r. (Aknystos r.; 5 objektai, 1,6 %). Dar kelių vietovių bent jau per pirminę analizę identifikuoti nepavyko arba tai galima daryti tik hipotetiškai. Pvz., nežinoma vietovė yra Bielikis (nr. Z22) – pagal kiek išsamesnę F. Pokrovskio informaciją (minimas Ažvinčio miškas; Ф.В. Покровский 1899, 39) galima tik spėti, kad čia aprašomas Trakų, Ažvinčių pilkapynas, esantis kaip tik Ažvinčių girioje. Kelios vietovės lokalizuotos abejotinai, pvz., vietovę Michaliszki (nr. Z123) galima lokalizuoti ir Baltarusijoje, Breslaujos r. (E. Zajkoškio informacija), ir, XIX–XX a. sandūros topografinių žemėlapių duomenimis, Мехалишки kaime, buvusiam prie Visagino ežero, dabartinio Visagino miesto teritorijoje. Paberžė (nr. Z152) gali būti Lietuvoje esantis Paberžės kaimas, tačiau tam prieštarauja nurodoma jo lokalizacija.

Zarasų apskrityje įregistruoti 43 (13,7 %) piliakalniai, 53 (16,9 %) pilkapynai, 20 (6,4 %) kapinynų (dalis šių objektų irgi gali būti sunaikintų pilkapių vietos), senkapių ar senųjų kapinių (daugelio jų aprašymai gana lakoniški, šių objektų chronologija ir jiems taikytini dabartiniai Lietuvos archeologijos moksle nusistovėję terminai nėra aiškūs; akivaizdu, kad kai kurie jų gana vėlyvi), 6 (1,9 %) akmens amžiaus gyvenvietės ar stovyklavietės, kuriose aptikta titnago dirbinių,

Ryc. 29. Cmentarzysko kurhanowe Soloki (litew. Salakas, nr Z192), lata 50.–60. XX w. Zbiory LII, RS, neg. 13581

Abb. 29. Hügelgräberfeld Soloki (lit. Salakas, Nr. Z192), 1950er/1960er Jahre. Sammlungen LII, RS, Neg. 13581

29 pav. Salako pilkapynas (nr. Z192), XX a. 6–7 dešimtmečiai. LII, RS, ng. 13581

łomu XIX i XX w. – we wsi Мехалишки, znajdującej się nad jeziorem Wisagińskim (litew. Visaginas), na terenie obecnego miasta Visaginas. Z kolei Poberże (nr Z152) mogłoby być identyfikowane ze znajdującą się na Litwie wsią Paberžė, jednak przeczy temu podana lokalizacja miejscowości.

W powiecie jezioroskim zarejestrowano 43 grodziska (13,7%), 53 cmentarzyska kurhanowe (16,9%), 20 cmentarzysk płaskich (część to być może zniszczone nekropole kurhanowe), cmentarzy późnośredniowiecznych lub nowożytnych (6,4%; opisy wielu z nich są dość lakoniczne, a chronologia tych obiektów i stosowane na ich określenie współczesne terminy ustalone w litewskiej archeologii nie są jasne; nie ulega wątpliwości, że niektóre z nich mają dość późną metrykę), 6 obozowisk z epo-

Zajkoŭski), wie auch – auf Grundlage topographischer Karten aus dem 19./20. Jh. – im Dorf Мехалишки lokalisieren, da sam Wisagiński-See (lit. Visaginas) liegt, auf dem Gebiet der heutigen Stadt Visaginas. Poberże wiederum (Nr. Z152) könnte wohl mit dem in Litauen liegenden Dorf Paberžė identifiziert werden, aber die genannte Lage der Ortschaft spricht dagegen.

Im Kreis Jeziorosy wurden 43 Burgwälle registriert (13,7%), 53 Hügelgräberfelder, von denen ein Teil heute zerstört sein kann (16,9%), 20 Flachgräberfelder und frühmittelalterliche bzw. Neuzeitliche Friedhöfe (6,4%; viele Beschreibungen sind recht lakonisch und die Chronologie dieser Objekte und die zu ihrer Beschreibung verwendeten modernen Termini der litauischen Archäologie sind unklar; es besteht kein Zweifel, dass einige da-

6 (1,9 %) akmenys su ženklais, 5 (1,6 %) įvairūs pylimai ar įvirtinimai, vienas (0,3 %) „sampilas“, vienoje vietovėje ežere esantys poliai, griuvėsiai – kriptos liekanos (?), geologinis darinys (įgriuva?), vienoje vietovėje tik nurodoma buvus kasinėjimus, tačiau jokių detalių nepateikiama (po 0,3 %). Didžiausia įrašų grupė (174 įrašai, 55,4 %) – įvairūs atsitiktiniai radiniai, artefaktai iš sunaikintų laidojimo paminklų. Iš atsitiktinių radinių didžiausią dalį sudaro akmeniniai kirviai, taip pat aprašomi įvairūs kiti akmens ar titnago dirbiniai, įvairūs daiktai, greičiausiai surinkti iš geležies amžiaus ar vėlesnių laikų kapų:

ki kamieniai (1,9%), w których odkryto zabytki krzemienne, 6 kamieni ze znakami (1,9%), 5 różnych wałów ziemnych czy fortyfikacji (1,6%), jeden nasyp (0,3%), w jednej miejscowości pale znajdujące się w jeziorze, w innej ruiny, być może pozostałości krypty (?), ponadto formację geologiczną (zapadlina?), a w przypadku jednej miejscowości podano jedynie, że prowadzono tam wykopaliska, jednak bez żadnych szczegółów (po 0,3%). Największą grupę wpisów (174, 55,4%) stanowią różne znaleziska luźne, w tym zabytki pochodzące ze zniszczonych cmentarzysk. Wśród znalezisk luźnych najliczniejsze są topory kamienne, ponadto opisywane są także inne wyroby kamienne czy krzemienne oraz różne zabytki, pochodzące najprawdopodobniej z grobów z epoki żelaza lub czasów późniejszych: zabytki żelazne, brązowe i srebrne, gliniane przeszliki, szklane paciorki. Nie do końca jasny jest charakter tych wszystkich stanowisk, np. w pobliżu Antuzowa (litew. Antazavė, nr Z29) wymieniany jest *nasyp stożkowy*, choć z cytowanego źródła (Ф.В. Покровский 1899, 43–44) wynika jedynie, że było to wzgórze, o którym krążyły legendy.

W części „Inwentarza...” poświęconej powiatowi jeziorowskiemu M. Brensztejn podaje wiele, po części nowych informacji, tj. nieznanych z żadnych wcześniejszych czy późniejszych źródeł, lub nieco uzupełnia znane dane. W większości wypadków są to opisy wykopalisk i weryfikacji terenowych ks. J. Żogasa, w tym zwłaszcza opisy eksponatów znajdujących się w jego zbiorze. Niestety, ta kolekcja, w dalszym ciągu przechowywana w Muzeum „Aušra” w Szawlach, po utracie dokumentacji została prawie całkowicie pozbawiona metryk (V. Ramanauskaitė 1999). „Inwentarz...” M. Brensztejna, choć nie wiąże poszczególnych zabytków z konkretnymi miejscowościami, mimo to jest niezwykle cenny, bowiem podaje przynajmniej spis miejscowości, z których pochodzą.

Z tego rozdziału „Inwentarza...” dowiadujemy się też o kilku nieznanym cmentarzyskach kurhanowych. Trzy lub cztery kurhany wymieniane są na obrzeżach wsi Butkiele (litew. Butkeliai, nr Z32). Z innych źródeł nieznanne są również

von recht jung sind), 6 steinzeitliche Feuersteinstellen (1,9%), in denen Fundstücke aus Flint entdeckt wurden, 6 Steine mit Zeichen (1,9%), 5 verschiedene Erdwälle oder Befestigungen (1,6%), eine Aufschüttung (0,3%), in einer Ortschaft fand man Pfähle in einem See, in einer anderen Ruinen, die vielleicht Überreste einer Krypta sind (?), ferner eine geologische Formation (Erdrutsch?), und bei einer Ortschaft wurde nur angegeben, dass dort Ausgrabungen vorgenommen wurden, ohne weitere Einzelheiten zu nennen (je 0,3%). Die größte Gruppe (174 = 55,4%) stellen die Streufunde, darunter Fundstücke aus zerstörten Nekropolen. Unter den Streufunden sind Steinbeile am zahlreichsten, ferner werden auch andere Stein- oder Flinterzeugnisse beschrieben, sowie verschiedene Fundstücke, die wohl aus Gräbern aus der Eisenzeit oder späteren Epochen stammen: Fundstücke aus Eisen, Bronze und Silber, tönerner Spinnwirtel, Glasperlen. Die Beschaffenheit dieser Fundstellen ist nicht immer ganz klar, z.B. wird in der Nähe von Antuzowo (lit. Antazavė, Nr. Z29) eine *kegelförmige Aufschüttung* genannt, obwohl aus der zitierten Quelle lediglich hervorgeht, dass es sich um einen legendenumwobenen Hügel handelte (Ф.В. Покровский 1899, 43–44).

Im Abschnitt des „Inventars...” zum Landkreis Jeziorosy gibt Brensztejn viele, teils neue Informationen an, die also nicht aus früheren oder späteren Quellen bekannt sind, oder bekannte Informationen vervollständigen. Zum Großteil handelt es sich um die Beschreibungen der Ausgrabungen und Geländeverifizierungen von Pfarrer J. Żogas, insbesondere die Beschreibungen der Exponate in seiner Sammlung. Leider hat diese Kollektion, die sich weiterhin im „Aušra“-Museum in Šiauliai befindet, nach Verlust der Dokumentation praktisch keine metrischen Fundbeschreibungen mehr (V. Ramanauskaitė 1999). Das „Inventar...” Brensztejns, ist hier besonders wertvoll, denn obwohl es die jeweiligen Funde nicht mit konkreten Ortschaften verbindet, so gibt es zumindest eine Liste der Stellen, aus denen sie stammen.

Aus diesem Kapitel des „Inventars...” erfahren wir auch etwas über einige unbekanntes Hügelgräberfelder. Drei oder vier Hügelgräber sollten sich am Rand des Dorfs Butkiele (lit.

geležiniai, žalvariniai, sidabriniai dirbiniai, moliniai verpstukai, stiklo karoliai. Ne visų objektų rūšis yra visiškai aiški, pvz., netoli Antazavės minimas *sampilas (nasyp stožkowy; nr. Z9)*, nors iš cituojamo šaltinio (Ф.В. Покровский 1899, 43–44) aišku tik tiek, kad tai būta kalvos, apie kurią pasakotos legendos.

Zarasų apskrīčiai skirtoje „Inventoriaus“ dalyje M. Brenšteinas pateikia iš dalies daug naujos, iš jokių ankstesnių ar vėlesnių šaltinių nežinomos informacijos arba žinomus duomenis kiek papildo. Dauguma atvejų tai yra kun. J. Žiogo kasinėjimų, žvalgymų ir ypač jo rinkinyje buvusių eksponatų aprašymai. Deja, ši kolekcija, tebesaugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje, praradus dokumentaciją, yra beveik visiškai depasportuota (V. Ramanauskaitė 1999). M. Brenšteino „Inventorius“, nors ir nesusieja šių dirbinių su konkrečiais vietovardžiais, vis dėlto yra be galo naudingas tuo, kad bent pateikia jų kilmės vietovardžių sąrašą.

Iš šio „Inventoriaus“ skyriaus sužinome apie kelis nežinomas pilkapynus. Trys ar keturi pilkapiai minimi Butkelių kaimo pakraštyje (nr. Z32). Iš kitų šaltinių nežinomi Beičių (nr. Z15), Ūdrupio (nr. Z223; apie šiuos pilkapynus informacija paimta iš pradingusio kun. J. Žiogo šaltinio) ir Beržininkų kaimuose buvę pilkapynai (nr. Z15 ir Z19), prie Babrūšos kaimo buvęs pilkapis (nr. Z25; 30 pav.). Deja, apie šiuos paminklus pasakota tik tiek, kad Butkeliuose kun. J. Žiogas lankėsi 1905 m., iš Beičių turėjo geležinį ietigalį, iš Beržininkų – pentiną. Šiaip ar taip, pats pilkapių paminėjimas, nors ir su labai apytiksliais orientyrais, yra didžiulės vertės gairės ateities žvalgymams.

Ryc. 30. Stanowiska archeologiczne znajdujące się na południowy zachód od jeziora Dryświaty (litew. Drūkšiai, białorus. Дрысьвяты, Dryśviaty; według niemieckiej mapy wojskowej w skali 1:25 000, sporządzonej na podstawie rosyjskiej mapy topograficznej z lat 1882–1907 w skali 1:21 000): 1 – grodzisko Čeberakai, Pasamanė, zwane Bažnyčkalnis, 2 – grodzisko Petriškė, 3 – osada Petriškė, 4 – osada Petriškė II. Strzałką zaznaczono miejsce folwarku Bobrusza (Бабрьше), gdzie znajdował się kurhan wspomniany przez M. Brensztejna (nr Z25). Oprac. Laurynas Kurila

Abb. 30. Archäologische Fundstellen südwestlich des Sees Dryšviaty (lit. Drūkšiai, weißruss. Дрысьвяты, Dryśviaty; nach einer deutschen Heereskarte im Maßstab 1:25 000, die auf Grundlage einer russischen topographischen Karte aus den Jahren 1882–1907 im Maßstab 1:21 000 entstand): 1 – Burgwall Čeberakai, Pasamanė, genannt Bažnyčkalnis, 2 – Burgwall Petriškė, 3 – Siedlung Petriškė, 4 – Siedlung Petriškė II. Mit einem Pfeil wurde die Lage der Vorwerks Bobrusza (Бабрьше) gekennzeichnet, wo sich der von M. Brensztejn erwähnte Grabhügel befand (Nr. Z25). Bearbeitet von Laurynas Kurila

30 pav. Archeologiniai paminklai į pietvakarius nuo Drūkšių ežero (pagal vokišką karinį M 1:25 000 žemėlapi, sudarytą Rusijos 1882–1907 m. topografinio M 1:21 000 žemėlapiu pagrindu): 1 – Čeberakų, Pasamanės piliakalnis, vad. Bažnyčkalniu, 2 – Petriškės piliakalnis, 3 – Petriškės senovės gyvenvietė, 4 – Petriškės senovės gyvenvietė II. Rodykle pažymėta Babrūšos (Bobrusza, Бабрьше) palivarko vieta, kur būta M. Brenšteino minimo pilkapio (nr. Z25). Iliustraciją parengė Laurynas Kurila

nekropole kurhanowe znajdujące się we wsiach Bejczce (litew. Beičiai, nr Z15) i Udrupie (litew. Ūdrupys, nr 223), przy czym informacje o tych stanowiskach zaczerpnięto z zaginionego katalogu J. Żogasa, oraz kurhany w Berżanikach (litew. Beržininkai, nr Z15 i Z19), a także kurhan znajdujący się w pobliżu wsi Bobrusza (ryc. 30; litew. Babrūša, nr Z25). Niestety, o tych stanowiskach wiadomo jedynie tyle, że ks. J. Żogas odwiedził Butkiele w 1905 r., że posiadał żelazny grot oszczepu ze wsi Bejczce, zaś z Berżaników – ostrogę. Tak czy inaczej, już sama wzmianka o kurhanach, choć z bardzo przybliżonymi punktami orientacyjnymi, jest bardzo cenna dla przyszłych badań.

Część informacji przedstawionych przez M. Brensztejną, choć jest wtórna, we współczesnej literaturze archeologicznej nie jest zakorzeniona, np. o grodzisku Bryzgie (litew. Bryzgiai, nr Z29), gdzie według „Inwentarza...” znaleziono cegły – ślady budynków murowanych (?). Najprawdopodobniej chodzi tu o grodzisko Gudiškiai, datowane na początek I tys., jednak mogą też wchodzić w grę grodziska Sidabrinė (pol. Sydobrynie) czy Bryzgiai (LAA 1975, 67, nr 232; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 334).

Na cmentarzysku kurhanowym Galminie (litew. Galminiai, nr Z55) zarówno M. Brensztejn, jak i F.V. Pokrovskij (Ф.В. Покровский 1899, 37) podają, że włościanie znaleźli niespalone kości i przedmioty żelazne, jednak później ta informacja nie jest już odnotowana (LAA 1977, 37, nr 145). Być może wiadomości o *szkieletowym* cmentarzysku kurhanowym Posamonie (litew. Pasamanė) zostały uzupełnione informacjami uzyskanymi od ks. J. Żogasa, choć jest to wątpliwe, gdyż ten ostatni nie wspomina o żadnych grobach szkieletowych (J. Żiogas 1909, 327–328). Ponadto warto też przypomnieć niezwykle ciekawą informację o palach dębowych na dnie jeziora Czadosy, nazywanych *drogą królewską* (nr Z38). Te wiadomości również są wtórne, bo przejęte od F.V. Pokrovskiego (Ф.В. Покровский 1899, 48), jednak nie zwrócono jeszcze na nie należytej uwagi.

Butkeliai, Nr. Z32) befunden haben. Aus anderen Quellen unbekannt ist auch die Hügelgräbernekropole in den Dörfern Bejczce (lit. Beičiai, Nr. Z15) und Udrupie (lit. Ūdrupys, Nr. 223), wobei die Informationen zu diesen Fundstellen aus dem verlorengegangenen Katalog von J. Żogas stammen, sowie die Hügelgräber in Berżaniki (lit. Beržininkai, Nr. Z15 i Z19), und ein Hügelgrab unweit des Dorfs Bobrusza (Abb. 30; lit. Babrūša, Nr. Z25). Leider ist über diese Fundstellen nur so viel bekannt, dass Pfarrer Żogas Butkiele im Jahr 1905 besuchte, und eine eiserne Speerspitze aus dem Dorf Bejczce, sowie eine Spore aus Berżaniki besaß. Wie dem auch sei ist schon die Erwähnung der Hügelgräber, trotz der nur näherungsweise Orientierungspunkte, sehr wertvoll für zukünftige Forschungen.

Ein Teil der von Brensztejn dargestellten Informationen ist zwar übernommen, in der modernen archäologischen Literatur aber nicht verwurzelt, z.B. der Hinweis auf den Burgwall Bryzgie (lit. Bryzgiai, Nr. Z29), wo dem „Inventar...” zufolge Ziegel gefunden wurden- die Überreste gemauerter Gebäude (?). Vermutlich geht es um den Burgwall Gudiškiai, denkbar wären aber auch die Burgwälle Sidabrinė (pol. Sydobrynie) oder Bryzgiai, die in den Beginn des 1. Jahrtausends datiert werden (LAA 1975, 67, Nr. 232; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 334).

Zum Hügelgräberfeld Galminie (lit. Galminiai) geben sowohl Brensztejn wie auch Pokrovskij (Ф.В. Покровский 1899, 37) an, dass Bauern unverbrannte Knochen und Eisengegenstände gefunden hätten, aber später wird diese Information nicht mehr aufgegriffen (LAA 1977, 37, Nr. 145). Vielleicht wurden die Angaben zum *Skelett*-Hügelgräberfeld Posamonie (lit. Pasamanė) durch Informationen von Pfarrer Żogas vervollständigt, was aber unwahrscheinlich ist, da dieser keine Skelettgräber erwähnt (J. Żiogas 1909, 327–328). Ferner sei auf die interessante Information hingewiesen, welche sich auf Eichenpfähle im Boden des Czadosy-Sees bezieht, die als *Königsweg* bezeichnet wurden (Nr. Z38). Auch diese Angaben sind sekundär, da bereits von Pokrovskij veröffentlicht (Ф.В. Покровский 1899, 48), ihnen wurde aber noch nicht die gebührende Aufmerksamkeit geschenkt.

Dalis M. Brenšteino pateiktos informacijos, nors ir neautentiška, modernioje archeologinėje literatūroje nėra įsitvirtinusi, pvz., Bryzgių piliakalnis (nr. Z29), kur, kaip teigiama „Inventoriuje“, buvo rastos plytos – mūrinių pastatų pėdsakai (?). Greičiausiai omenyje turimas Gudiškių piliakalnis (tačiau tai gali būti ir Sidabrinės ar Bryzgių piliakalniai), datuojamas I tūkst. pradžia (LAA 1975, 67, nr. 232; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 334).

Galminių pilkapynė (nr. Z55) tiek M. Brenšteinas, tiek F. Pokrovskis (Ф.В. Покровский 1899, 37) nurodo valstiečius radus nedegintų kaulų ir geležinių daiktų, tačiau ši informacija vėliau neminima (LAA 1977, 37, nr. 145). Galbūt iš kun. J. Žiogo gauta informacija papildytos žinios apie Pasamanės *griautinį* pilkapyną, nors tai abejotina, nes pastarasis pats apie jokių griautinius kapus neužsimena (J. Žiogas 1909, 327–328). Atskirai reikia paminėti ypač įdomią informaciją apie Čedasų ežere esančius ažuolinius poliuis, žmonių vadinamus *Karaliaus taku* (nr. Z38). Šios žinios taip pat nėra autentiškos, o perimtos iš F. Pokrovskio (Ф.В. Покровский 1899, 48), tačiau į jas dar neatkreiptas tinkamas dėmesys.

* * *

Wyżej podano jedynie bardzo uogólnione i ilustrowane różnymi przykładami informacje o stanowiskach archeologicznych z poszczególnych powiatów. Celem artykułu nie jest szczegółowe zestawienie, w oparciu o różne kryteria, wszystkich stanowisk i znalezisk luźnych opisywanych w „Inwentarzu...”, nie jest też możliwe pokazanie rzeczywistej wartości pracy M. Brensztejna jako zestawienia nieznanych stanowisk. To, należy się spodziewać, zostanie dokonane jeszcze przez wielu litewskich (w przypadku powiatu jezioroskiego – i białoruskich oraz być może łotewskich) naukowców, którzy zwrócą uwagę na wymienione w „Inwentarzu...” szczegóły, nieznanne z innych źródeł, czy – idąc za jego wskazówkami – na wcześniej niezauważone źródła. Możliwe, że wartość naukowa „Inwentarza...”, dokonując głębszej jego analizy, w przyszłości jeszcze bardziej wzrośnie.

„INWENTARZ ARCHEOLOGICZNY GUBERNJI KOWIEŃSKIEJ” JAKO INSPIRACJA DO DAŁSZYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH

Mimo iż większość danych zamieszczonych przez M. Brensztejnę w „Inwentarzu...” to informacje zaczerpnięte z ówczesnych publikacji z dziedziny archeologii i historii, które po II wojnie światowej były analizowane i weryfikowane przez litewskich archeologów, w rękopisie znajdują się niektóre ważne informacje, które mogą zachęcić do powrotu do wymienionych miejscowości. Raz jeszcze chcielibyśmy zwrócić uwagę na dawny eksponat ks. J. Żogasa – bransoletę srebrną²⁴, która w „Inwentarzu...” została opisana przy znaleziskach z okolic Masiad (litew. Mosėdis, nr T47). W rze-

24| Forma i ornament bransolety opisane są następująco: [...] *zwiniętą pięć razy spiralnie z drutu romboidalnego we środku a okrągłego ku końcom, i zakończoną główkami węzłowemi. Średnica otworu 0,375 metra* [tu chyba jest błąd – powinno być 0,0375 m]; *średn. drutu we środku 0,5 cm.; długość drutu 0,79 m.; waga 102 gramy. Powierzchnia jej ma ornament z wklęsłych kółek i kresek.*

* * *

Obenstehend wurden nur sehr allgemeine und durch verschiedene Beispiele illustrierte Informationen zu den archäologischen Fundstellen der jeweiligen Landkreise gegeben. Das Ziel dieses Beitrags ist keine detaillierte Zusammenstellung aller Fundstellen und Streufunde aus dem „Inventar...” unter bestimmten Gesichtspunkten, auch ist es nicht möglich, den wahren Wert der Arbeit Brensztejn's als Kompilierung unbekannter Fundstellen zu zeigen. Dies, so ist zu erwarten, steht noch vielen litauischen (und für den Landkreis Jeziorosy auch weißrussischen sowie vielleicht lettischen) Forschern bevor, die ihre Aufmerksamkeit auf die im „Inventar...” genannten Details richten werden, die aus anderen Quellen unbekannt sind, oder aber – Brensztejn's Hinweisen folgend – auf bisher unbemerkte Quellen stoßen werden. Vielleicht wird der wissenschaftliche Wert des „Inventars...” nach einer tieferen Analyse noch grösser werden.

DAS „ARCHÄOLOGISCHE INVENTAR DES GOUVERNEMENTS KOWNO“ ALS INSPIRATION ZU WEITEREN ARCHÄOLOGISCHEN UNTERSUCHUNGEN

Obwohl es sich bei einem Großteil der von M. Brensztejn im „Inventar...” gemachten Angaben um Informationen aus den damaligen archäologischen und geschichtlichen Publikationen handelt, welche nach dem Zweiten Weltkrieg von litauischen Archäologen analysiert und verifiziert wurden, so befinden sich im Manuskript einige wichtige Informationen, die dazu anregen können in die genannten Ortschaften zurückzukehren. Ein weiteres Mal weisen wir auf ein ehemaliges Exponat von Pfarrer J. Żogas hin: ein silberner Armring²⁴, der im „Inventar...” mit den Funden aus der

24| Form und Ornament der Armringe wurden wie folgt beschrieben: [...] *fünffach spiralförmig aus rautenförmigem, an den Ende rundem und zu Schlangenköpfen geformten Draht gewickelt. Öffnungsdurchmesser 0,375 m* [vermutlich ein Fehler, es sollte 0,0375 m heißen]; *Durchmesser des Draht in der Mitte 0,5 cm.; Länge des Drahts 0,79 m.; Gewicht 102 g. Die Oberfläche ist mit konkaven Kreisen und Strichen verziert.*

* * *

Pirmiau pateikta tik labai apibendrinta ir įvairiais pavyzdžiais iliustruota informacija apie atskirų apskričių archeologinius objektus. Straipsnio tikslas nėra detali „Inventoriuje“ aprašomų paminklų ar radimviečių suvestinė pagal įvairius parametrus, neįmanoma ir deramai atskleisti M. Brenšteino darbo vertės nežinomų objektų požiūriu. Tai, reikia tikėtis, bus padaryta dar daugelio Lietuvos (Zarasų apskrities atveju – ir Baltarusijos bei galbūt ir Latvijos) mokslininkų, kurie atkreips dėmesį į „Inventoriuje“ minimas iš kitų šaltinių nežinomas detales ar, sekdami jo nuorodomis, – į anksčiau nepastebėtus šaltinius. Tikėtina, kad „Inventoriaus“ mokslinė vertė, atliekant nuodugnesnę jo analizę, ateityje dar gerokai išaugs.

„ARCHEOLOGINIS KAUNO GUBERNIJOS INVENTORIUS“ KAIP TOLESNIŲ ARCHEOLOGINIŲ TYRIMŲ AKSTINAS
Nors didelė dalis M. Brenšteino „Inventoriuje“ suvestų duomenų yra spausdintuose to laikmečio archeologijos ir istorijos darbuose buvusios informacijos, kurios po Antrojo pasaulinio karo tikrintos Lietuvos archeologų, vis dėlto rankraštyje esama kai kurių svarbių įrašų, kurie gali būti paskata grįžti į minėtas vietas. Dar kartą norėtume atkreipti dėmesį į buvusį kun. J. Žio-go eksponatą – sidabrinę apyrankę²⁴, kuri „Inventoriuje“ aprašyta prie Mosėdžio apylinkių

24| Apyrankės forma ir ornamentavimas aprašytas taip: [...] *susukta įvijomis penkis kartus iš rombinės vielos viduryje, o galuose – iš apskritos vielos ir užbaigta gyvačių galvutėmis. Angos skersmuo 0,375 metro [čia, matyt, klaida – turėtų būti 0,0375 m], vielos skersmuo viduryje 0,5 cm, vielos ilgis 0,79 m, svoris 102 g. Jos paviršius ornamentuotas įdubusiais ratukais ir brūkšneliais.*

czywistości bransoletę znaleziono na bagnach, 8,5 km (na wschód) od Masiad w stronę Szat. Niestety, miejsce odkrycia nie zostało dokładniej opisane. Sam zabytek wskazuje jednak, że mógłby pochodzić z bagiennego miejsca ofiarnego. Na podstawie opisu bransoletę należy datować na późny okres wpływów rzymskich lub na okres wędrówek ludów. Jej kształt jest bardzo bliski skandynawskiej stylizacji naszyjników czy bransolet z zakończeniami w kształcie główek węży, choć nie jest to ścisły odpowiednik (o skandynawskich formach pisze K. Andersson 1993; 1995, 66–100). Nie jest jasne, czy przedstawienia węży na zakończeniach bransolety z okolic Masiad były naturalistyczne czy stylizowane. Z drugiej strony, na ziemiach Bałtów istnieją przykłady nie tylko stylizowanych, ale i realistycznych postaci węży, np. brązowy pierścień spiralny, odkryty jako znalezisko luźne w miejscowości Priekules Elkašezēni w okolicach Lipawy (lot. Liepāja), w południowo-zachodniej Łotwie. Pierścień ten jest datowany na lata 300–500 (Skarby 2007, 419, nr 539).

Według danych z badań A. Bliujienė, najwięcej ozdób srebrnych składano jako ofiary, wrzucając je do wody, w okresie wędrówek ludów, a masywne ozdoby srebrne są szczególnie charakterystyczne dla późnej fazy tego okresu. Uważa się, że główną intencją takich ofiar było przeniesienie majątku w zaświaty za pomocą wody jako pośrednika (A. Bliujienė 2010, 147, 153). Informacja M. Brensztejna o bransolecie srebrnej znalezionej na wschód od Masiad pozwala wysunąć hipotezę, że znajdowało się tu jeszcze jedno miejsce składania tego typu ofiar przez Bałtów. Niedaleko znajdują się dwa inne miejsca wotywnie, związane z depozytami broni – Šliktinė (Mikytai) I i II, datowane są na X–XII w. (A. Bliujienė 2010, 143, 146, 160, tab. 1, nr 28, 29).

Do stanowisk ofiarnych należy prawdopodobnie zaliczyć także stanowisko w miejscowości Alkupis (litew. Alkupis, nr R1), na tzw. wzgórzu Parakalnis, które ze wszystkich stron jest otoczone bagnami. Pochodzą stąd znaleziska z różnych epok – zarówno topory kamienne, jak i miecze żelazne. O sa-

Umgebung von Masiady (lit. Mosėdis, Nr. T47) beschrieben wurde. In Wirklichkeit wurde der Armring in einem Sumpf gefunden, 8,5 km (östlich) von Masiady in Richtung Szaty. Leider wurde die Fundstelle nicht genauer beschrieben. Der Gegenstand selbst deutet aber darauf hin, dass er von einer Opferstelle im Moor stammen konnte. Auf Grundlage seiner Beschreibung lässt sich der Armring in die späte Kaiserzeit oder die Völkerwanderungszeit datieren. Seine Gestalt ist der Stilistik skandinavische Hals- und Armringe mit Schlangenkopfen sehr ähnlich, auch wenn es sich nicht um ein direkt analoges Stück handelt (über die skandinavischen Formen schrieb K. Andersson 1993; 1995, 66–100). Unklar ist, ob die Darstellungen der Schlangen auf den Enden des Armrings aus Masiady naturalistisch oder stilisiert waren. Andererseits gab es aus dem Baltenland Beispiele nicht nur von stilisierten, sondern auch von realistischen Schlangenformen, z.B. ein bronzener Spiralring, entdeckt als Streufund in der Ortschaft Priekules Elkašezēni in der Umgebung von Libau (lett. Liepāja), im südwestlichen Lettland. Der Ring wird in die Jahre 300–500 datiert (Skarby 2007, 419, Nr. 539).

Aus den Forschungen von A. Bliujienė geht hervor, dass die meisten silbernen Schmuckstücke als Opfergaben dienten, und in der Völkerwanderungszeit ins Wasser geworfen wurden, wobei der massive Silberschmuck besonders charakteristisch für die Spätphase dieser Epoche ist. Man geht davon aus, dass diesen Opfergaben der Gedanke zugrunde lag, sein Vermögen durch das Wasser ins Jenseits tragen zu lassen (A. Bliujienė 2010, 147, 153). Die Information von Brensztejn über den silbernen Armring, der östlich von Masiady gefunden wurde erlaubt die Hypothese, dass sich hier eine weitere derartige Opferstelle der Balten befand. In der Nähe liegen zwei weitere Votivstellen, die mit hinterlassenen Waffen verbunden waren: Šliktinė (Mikytai) I und II. Sie werden ins 10.–12. Jh. datiert. (A. Bliujienė 2010, 143, 146, 160, Taf. 1, Nr. 28, 29).

Zu den Opferstätten sollte vermutlich ebenfalls die Fundstelle in der Ortschaft Alkupis (lit. Alkupis, Nr. R1) gezählt werden, auf dem sog. Hügel Parakalnis, der von allen Seiten von Sümpfen umgeben ist. Von hier stammen Funde aus verschiedenen Epochen:

(nr. T47) radinių. Iš tiesų apyrankė rasta 8,5 km nuo Mosėdžio Šačių pusėn (į rytus) pelkėse. Deja, tiksliau radimvietė neaprašyta. Pats detalai apibūdintas radinys labai tiktų aukojimams (votyvams) pelkėse ir vandenyse. Pagal aprašymą apyrankė datuotina arba vėlyvučiu romėniškuoju, arba tautų kraustymosi laikotarpiu. Jos pavidalas labai artimas skandinaviškajai gyvatgalvių antkaklių ar apyrankių stilistikai, nors tai nėra visiškai atitinkamas (apie skandinaviškas formas rašo K. Andersson 1993; 1995, 66–100). Neaišku, ar apyrankės galai buvo natūralistiškai gyvatiški, ar stilizuoti. Kita vertus, baltų žemėse esama ne tik stilizuotų, bet ir tikroviškų gyvatės pavidalo atspindžių, pvz., žalvarinis įvijinis žiedas, rastas atsitiktinai Priekules Elkašezēni vietovėje Liepojos apylinkėse, Pietvakarių Latvijoje. Šis žiedas datuojamas 300–500 m. (Skarby 2007, 419, nr. 539).

A. Bliujienės tyrinėjimų duomenimis, daugiausia sidabrinių papuošalų buvo aukojama vandenyje tautų kraustymosi laikotarpiu, o masyvūs sidabriniai papuošalai ypač būdingi vėlyvajai šio laikotarpio fazei. Manoma, kad svarbiausia tokių aukojimų intencija buvo turto pernešimas anapus padedant vandeniui kaip tarpininkui (A. Bliujienė 2010, 147, 153). M. Brenšteino informacija apie sidabrinę apyrankę į rytus nuo Mosėdžio leidžia daryti prielaidą ten buvus dar vieną baltų aukojimo vietą. Ji gana netoli nuo žinomų Šliktinės (Mikytų) I, II aukojimų vietų, kurios siejamos su karo grobio – triumfo votyvų apeigomis. Šliktinės radimvietės datuojamos X–XII a. (A. Bliujienė 2010, 143, 146, 160; lent. 1, nr. 28, 29).

Prie šlapynių radinių galbūt priskirtini ir Alkupio vietovėje (Žadeikių sen., Šilalės r.), va-

kralnym znaczeniu miejscowości świadczy też nazwa innego wzgórza na bagnistych terenach w okolicach Alkupis – Šventkalnis (u Brensztejna: *Szventkalnis*, czyli „Święta Góra”), a znajdujący się obok jar – „Šventkalnio dauba” (u Brensztejna: *Szventkalnia dauba*, czyli *dół szventkalneński*). Na południowym zboczu wzgórza Šventkalnis kończyła się tzw. kolgrynda, czyli utwardzona droga prowadząca przez tereny bagniste. W tym przypadku mogła prowadzić przez bagna Parai do wzgórza Stirbkalnis we wsi Kłaby, gdzie znaleziono zabytki ze zniszczonego cmentarzyska z IX–XII w. (V. Vaitkevičius 2003, 188). Co ciekawe, M. Brensztejn opisał taki bród/kolgryndę we wsi Kłaby (nr R69).

Warto też zwrócić uwagę na okolice Worń (litew. Varniai) – M. Brensztejn wspomina, że została tam znaleziona moneta rzymska (sestercja Marka Aureliusza?), będąca własnością miejscowego asesora policyjnego. Wiadomo, że w okolicach Worń odkryto (przed 1928 r.) skarb rzymskich monet miedzianych i srebrnych, w którym znajdowały się trzy denary – rzadkie znaleziska na Litwie. Skarb trafił do prywatnej kolekcji L. Sylwestrowicza (w latach 70. XX w. monety były przechowywane w Hobart w Tasmanii; por. M. Michelbertas 2001, 57). Nazwisko właściciela prywatnej kolekcji świadczy o tym, że najprawdopodobniej było to autentyczne znalezisko. Właściciel bowiem, spadkobierca Mieczysława Dowojny-Sylwestrowicza, mógł nabyć takie znalezisko w okolicach Worń. M. Dowojna-Sylwestrowicz sam zbierał zabytki i część ich odsprzedawał T. Dowgirdowi. Taki fakt został zarejestrowany w dzienniku wykopalisk T. Dowgirda (notatka z 28/17 lipca 1887 r., zob. T. Dowgird 1881–1888, 255). Tak więc „Inwentarz...” M. Brensztejna przypomina o tym, że w okolicach Worń znajduje się ważne stanowisko archeologiczne z okresu wpływów rzymskich. Mamy nadzieję, że zostanie ono zlokalizowane przez archeologów.

Oddzielnie należy omówić stanowisko w Jagminach (litew. Jagminai, nr Š11), znane jako Królewski Rów, o którym M. Brensztejn dowiedział się z rękopiśmienne-

Steinbeile wie auch eiserne Schwerter. Von der sakralen Bedeutung der Ortschaft zeugt auch der Name eines anderen Hügels in einer Moorlandschaft in der Umgebung von Alkupis: Šventkalnis (bei Brensztejn: *Szventkalnis*, also „Heiliger Berg“), mit der angrenzenden Schlucht „Šventkalnio dauba“ (bei Brensztejn: *Szventkalnia dauba*, also *Szventkalnis Senke*). Am Südhang des Hügels Šventkalnis endete eine sog. Kolgrynda, also ein gefestigter Weg durch den Sumpf. In diesem Fall konnte der Weg durch die Sümpfe von Parai zum Hügel Stirbkalnis im Dorf Kłaby führen, wo Fundstücke aus einem zerstörten Gräberfeld aus dem 9.–12. Jh. entdeckt wurden (V. Vaitkevičius 2003, 188). Interessanterweise beschreibt Brensztejn eine solche Furt/Kolgrynda im Dorf Kłaby (Nr. R69).

Bemerkenswert ist auch die Umgebung von Wornie (lit. Varniai). M. Brensztejn erinnert daran, dass dort eine römische Münze gefunden wurde (eine Sesterze von Marcus Aurelius?), die dem dortigen Polizei-Assessor gehörte. Es ist bekannt, dass in der Umgebung von Wornie (vor 1928) ein Schatz römische Kupfer- und Silbermünzen gefunden wurde, in dem sich drei Denare befanden – ein seltener Fund in Litauen. Der Schatz kam in die private Kollektion von L. Sylwestrowicz (in den 1920er Jahren wurden die Münzen in Hobart in Tasmanien aufbewahrt; vgl. M. Michelbertas 2001, 57). Der Name des Besitzers der privaten Kollektion zeugt davon, dass der Fund wohl authentisch war. Dieser Eigentümer nämlich, ein Erbe von Mieczysław Dowojna-Sylwestrowicz, konnte einen solchen Fund in der Umgebung von Wornie erstehen. M. Dowojna-Sylwestrowicz sammelte selbst Fundstücke und verkaufte einen Teil davon an T. Dowgird. Dieser Umstand wurde von Dowgird in seinem Grabungstagebuch festgehalten (Notiz vom 28./17. Juli 1887, siehe T. Dowgird 1881–1888, 255). Also erinnert Brensztejn im „Inventar...” daran, dass sich in der Umgebung von Wornie eine wichtige archäologische Fundstelle aus der römischen Kaiserzeit befindet. Hoffentlich wird sie von Archäologen entdeckt werden.

Separat ist die Fundstelle in Jagminy (lit. Jagminai, Nr. Š11), unter der Bezeichnung Königsgraben bekannt, zu behandeln, von der Brensztejn aus dem handschriftlichen Katalog

dinamajame Parakalnyje, kuris iš visų pusių apsuptas pelkių, randami įvairių laikotarpių radiniai, tiek akmeniniai kirviai, tiek geležiniai kalavijai. Sakralinę vietovės prasmę liudija kitos kalvos Alkupio apylinkių pelkyne pavadinimas Šventkalnis, o greta esanti dauba – Šventkalnio dauba. Pietiniame Šventkalnio šlaite būta kūlgrindos, per Parų pelkes galėjusios vesti į Klabų Stirbkalnį, galo. Stirbkalnyje rasta IX–XII a. radinių iš ardomo kapinyno (V. Vaitkevičius 2003, 188). Įdomu, kad M. Brenšteinas aprašė kūlgrindą Klabuose (nr. R69).

Atkreiptinas dėmesys į Varnių apylinkes (Varnių sen., Telšių r.), kur M. Brenšteinas mini vietinio policininko nuosavybę – rastą romėnišką monetą (Marko Aurelijaus sesterciją?). Žinoma, kad Varnių apylinkėse buvo rastas (prieš 1928 m.) romėniškų varinių ir sidabrinų monetų lobis, kuriame buvo trys denarai – Lietuvoje reti radiniai. Lobis pateko į privačią L. Sylwestrowicza kolekciją (aštuntame XX a. dešimtmetyje monetos buvo saugomos Tasmanijoje, Hobarte; M. Michelbertas 2001, 57). Asmeninės kolekcijos savininko pavardė liudija, kad radinys greičiausiai buvo autentiškas. Savininkas, buvęs Mečislovo Davainio-Silvestraičio (M. Dowojna-Sylwestrowicz) palikuonis, galėjo įgyti tokį radinį iš Varnių apylinkių. M. Davainis-Silvestraitis pats rinko radinius ir dalį jų perpardavė T. Daugirdui. Toks faktas užfiksuotas T. Daugirdo kasinėjimų dienoraštyje (1887 m. liepos 28/17 d. įvykis, žr. T. Dowgird 1881–1888, 255). Taigi M. Brenšteino „Inventorius“ primena, kad Varnių apylinkėse esama svarbaus romėniškojo geležies amžiaus archeologinio objekto. Reikia tikėtis, kad jis bus archeologų atrastas.

go katalogu A. Zaborskiego. Miejscowość Jagminy zlokalizowano na podstawie map z przełomu XIX i XX w. oraz wskazówki z „Inwentarza...”, że znajdowała się ona *1 w. od m. Podubiś*. Jest to miejsce dawnego folwarku Jagminy na lewym brzegu rzeki Dubissy, naprzeciwko miasteczka Podubiś (litew. Padubysys; obecnie jest to miejscowość Bazilionai), gdzie wzmiankowano cmentarzysko kurhanowe i znaleziono zabytki metalowe (ryc. 31). Poszukując informacji o eksponatach ze zbioru A. Zaborskiego w LNM, w księdze inwentarzowej nr 3, przy zainwentaryzowanych zabytkach (nr inw. AR 50:1–13) znaleziono wpis, że pochodzą one z Jagmin nad Dubissą, ze zbioru A. Zaborskiego. Tablica z zabytkami (ryc. 32) została opublikowana w łotewskiej literaturze (E. Paegle 1927, 592). Ta kolekcja wraz z eksponatami ze zbioru J. Obsta (nr inw. AR 16:1–40) została później opisana w atlasie archeologicznym Litwy (LAA 1977, 45, nr 207) jako znaleziona na badanym przez Massalitinova cmentarzysku kurhanowym Jagminiszki/Jakminiszki (litew. Jagminiškė, r. Kelmė).

Do znalezisk z Jagminai zaliczane są zabytki o różnej chronologii i różnym charakterze, charakterystyczne nie tylko dla stanowisk sepulkralnych – oprócz pierścieni, zapinek, fragmentu bransolety, jest tu także grot do kuszy, figurka antropomorficzna, klucz. Taka niejednorodność zbioru zmusiła do poddania w wątpliwość, czy znaleziska pochodzą z Jagminai, r. Šiauliai czy z Jagminiškė, r. Kelmė, gdzie znaleziska są charakterystyczne dla grobów z okresu rzymskiego (M. Makarenko 1910, 105, tabl. V, VII). Niezgodność między zapisem w muzealnej księdze inwentarzowej (nr inw. AR 50:1–13) a podawanym w „Inwentarzu...” opisem znalezisk z Jagmin wywołało wątpliwości, czy pochodzą one z jednego stanowiska. Wszystko wyjaśniło się po pojawieniu się możliwości porównania oryginalnych tablic A. Zaborskiego z domniemaną kolekcją z Jagminai. Tablice są publikowane w ważnym dla badań nad historią litewskiej archeologii artykule M. Krajew-

von Zaborski erfuhr. Der Ort Jagminy wurde auf Grundlage einer Karte aus dem 19./20. Jh. und den Hinweisen aus dem „Inventar...“, dass er *1 W. von der Stadt Podubiś* entfernt sei, lokalisiert. Dies ist die Stelle des ehemaligen Vorwerks Jagminy auf dem linken Ufer der Dubysa, gegenüber dem Städtchen Podubiś (lit. Padubysys; heute heißt der Ort Bazilionai), für das Hügelgräberfeld erwähnt wird und in dem Fundstücke aus Metall entdeckt wurden (Abb. 31). Auf der Suche nach Informationen zu den Exponaten aus der Sammlung von A. Zaborski im LNM, wurde im Inventarbuch Nr. 3, neben den aufgelisteten Fundstücken (Inventarnr. AR 50:1–13) der Eintrag gefunden, dass sie aus Jagminai an der Dubysa, aus der Sammlung von Zaborski stammen. Die Tafel mit den Funden (Abb. 32) wurde in der lettischen Literatur publiziert (E. Paegle 1927, 592). Diese Kollektion wurde zusammen mit Exponaten aus der Sammlung von J. Obst (Inventarnr. AR 16:1–40) später im archäologischen Atlas Litauens beschrieben (LAA 1977, 45, Nr. 207). Als Herkunftsort wurde das von Massalitinov untersuchte Hügelgräberfeld Jagminiszki/Jakminiszki (lit. Jagminiškė, r. Kelmė) angegeben.

Zu den Funden aus Jagminai gehören Fundstücke verschiedener Chronologie und Beschaffenheit, die nicht nur für sepulkrale Fundstellen charakteristisch sind: neben Ringen, Fibeln, Fragmenten von Armringen finden sich hier ebenfalls ein Armbrustbolzen, eine anthropomorphe Figur und ein Schlüssel. Diese Uneinheitlichkeit der Sammlung lässt daran zweifeln, ob die Funde aus Jagminai, r. Šiauliai stammen, oder aber aus Jagminiškė, r. Kelmė, wo solche Funde charakteristisch für Gräber aus der Kaiserzeit sind (M. Makarenko 1910, 105, Taf. V, VII). Die Diskrepanz zwischen dem Eintrag im Inventarbuch des Museums (Inventarnr. AR 50:1–13) und der im „Inventar...“ angegebenen Beschreibung der Funde aus Jagminy rief Skepsis hervor, ob alle aus einer Fundstelle stammen. Die Auflösung erfolgte, als sich die Gelegenheit bot, die originalen Tafeln von Zaborski mit der mutmaßlichen Kollektion aus Jagminai zu vergleichen. Die Tafeln wurden in einem

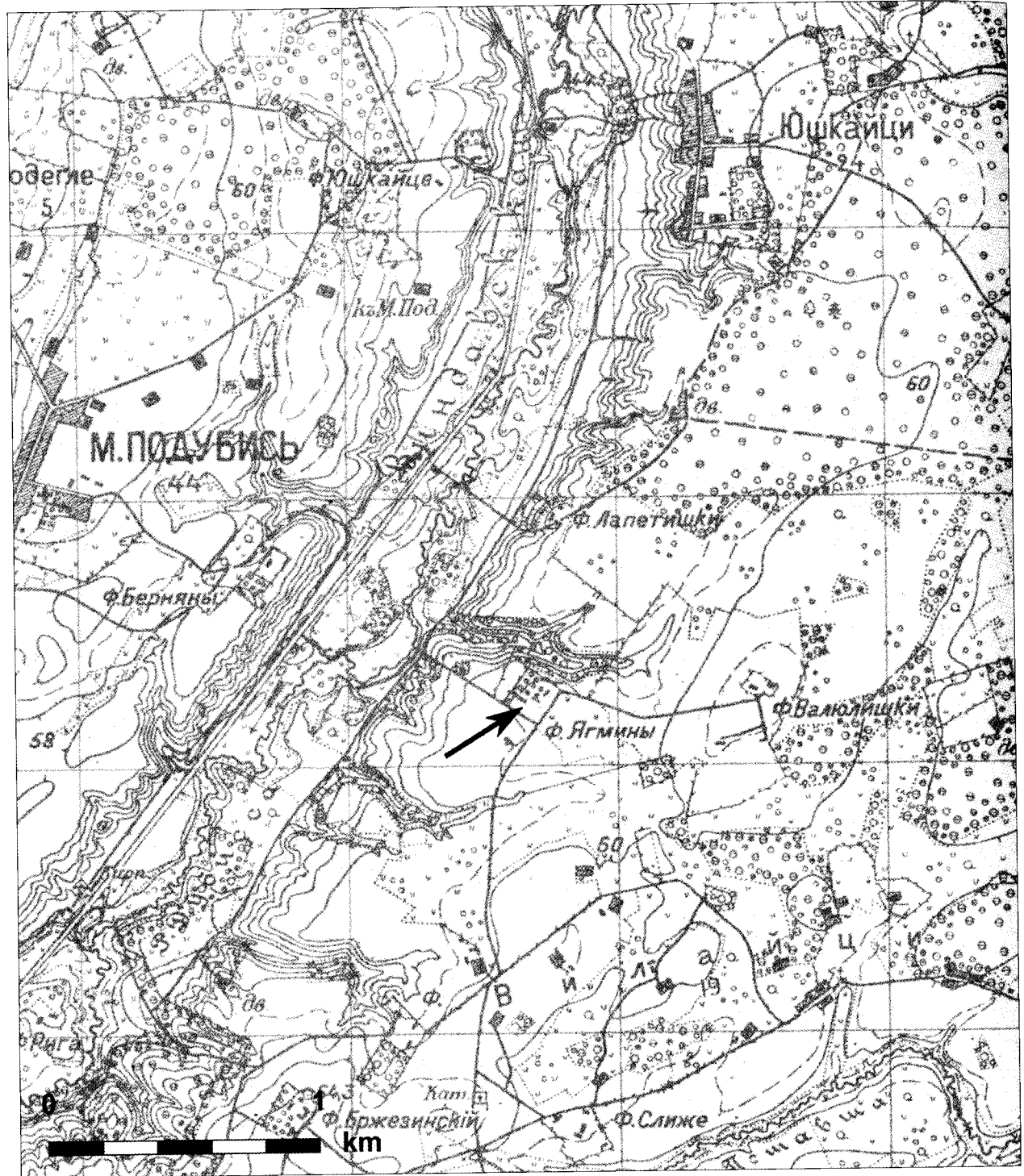
Atskirai minėtina Jagminų (nr. Š11) radimvietė, vadinama Karališkuoju ravu, apie kurią M. Brenšteinas sužinojęs iš rankraštinio A. Zaborskio katalogo. Jagminų vietovė tiksliai lokalizuota remiantis XIX–XX a. sandūros žemėlapiais ir „Inventoriaus“ nuoroda, kad ji buvusi už *1 varsto nuo Padubysio miestelio*. Tai Jagminų palivarko vieta kairiajame Dubysos krante, priešais Padubysio miestelį (dab. Bazilionai). Ten paminėtame pilkapyne rasta metalinių radinių (31 pav.). Ieškant informacijos apie A. Zaborskio rinkinio eksponatus LNM inventorinėje knygoje Nr. 3 prie suinventorintų dirbinių (AR 50:1–13) aptiktas įrašas, kad jie yra iš Jagminų prie Dubysos A. Zaborskio rinkinio. Dirbinių lentelė (32 pav.) buvo publikuota latviškoje spaudoje (E. Paegle 1927, 592). Ši kolekcija kartu su J. Obsto rinkinio dirbiniais (AR 16:1–40) Lietuvos archeologijos atlasė (LAA 1977, 45, nr. 207) minima kaip aptikta S. Masalitinovo kasinėtame Jagminiškės pilkapyne (Kelmės r.).

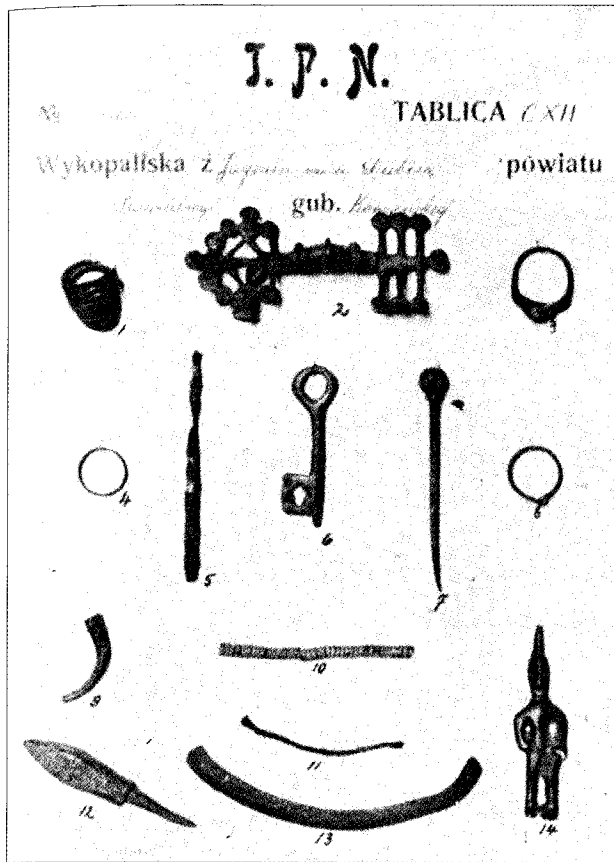
Prie Jagminų priskirti skirtingos chronologijos ir pobūdžio dirbiniai, būdingi ne vien tik laidojimo paminklams: be žiedų, segėš, apyrankės fragmento, čia yra ir arbaletos strėlės antgalis, antropomorfinė figūrėlė, raktas. Toks kolekcijos nevientisumas privertė suabejoti, ar radiniai kilę iš Jagminų, Šiaulių r., ar iš Jagminiškės, Kelmės r., kur radiniai būdingi senojo geležies amžiaus kapams (M. Makarenko 1910, 105, lent. V, VII), o AR 50:1–13 kolekcijos ir „Inventoriuje“ pateikiamo Jagminuose rastų radinių aprašymo neatitikimas sukėlė dvejonų, ar jie – iš vieno objekto. Viskas paaiškėjo palyginus originalias A. Zaborskio lenteles su menama Jagminų kolekcija. Lentelės publikuojamos svarbiame Lietuvos ar-

Ryc. 31. Okolice Podubisia (litew. Padubysys; obecnie jest to miejscowość Bazilionai) i miejsce dawnego folwarku Jagminy (litew. Jagminai, nr Š11), zaznaczone strzałką (według niemieckiej mapy wojskowej w skali 1:25 000, sporządzonej na podstawie rosyjskiej mapy topograficznej z lat 1882–1907 w skali 1:21 000). Oprac. Andra Simniškytė-Strimaitienė

Abb. 31. Umgebung von Podubis (lit. Padubysys; heute der Ort Bazilionai); die Lage des ehemaligen Vorwerks Jagminy (lit. Jagminai, Nr. Š11) ist mit einem Pfeil gekennzeichnet (nach einer deutschen Heereskarte im Maßstab 1:25 000, die auf Grundlage einer russischen topographischen Karte aus den Jahren 1882–1907 im Maßstab 1:21 000 entstand). Bearbeitet von Andra Simniškytė-Strimaitienė

31 pav. Padubysio (dab. Bazilionai) apylinkės ir buv. Jagminų palivarko (nr. Š11) vieta, kuri pažymėta rodykle (pagal vokišką karinį M 1:25 000 žemėlapi, sudarytą Rusijos 1882–1907 m. topografinio M 1:21 000 žemėlapiu pagrindu). Ilustraciją parengė Andra Simniškytė-Strimaitienė

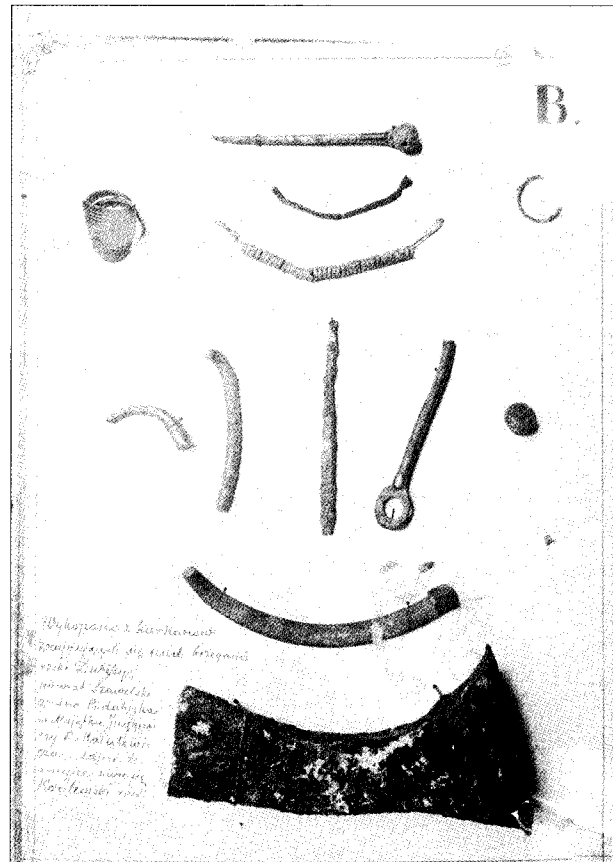

Ryc. 32. Domniamana „kolekcja z Jagmin“, przymocowana do tektrowej tablicy Towarzystwa Przyjaciół Nauk (E. Paegle 1927, 592)

Abb. 32. Die mutmaßliche „Sammlung aus Jagminy“, an einer Papptafel der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften befestigt (E. Paegle 1927, 592)

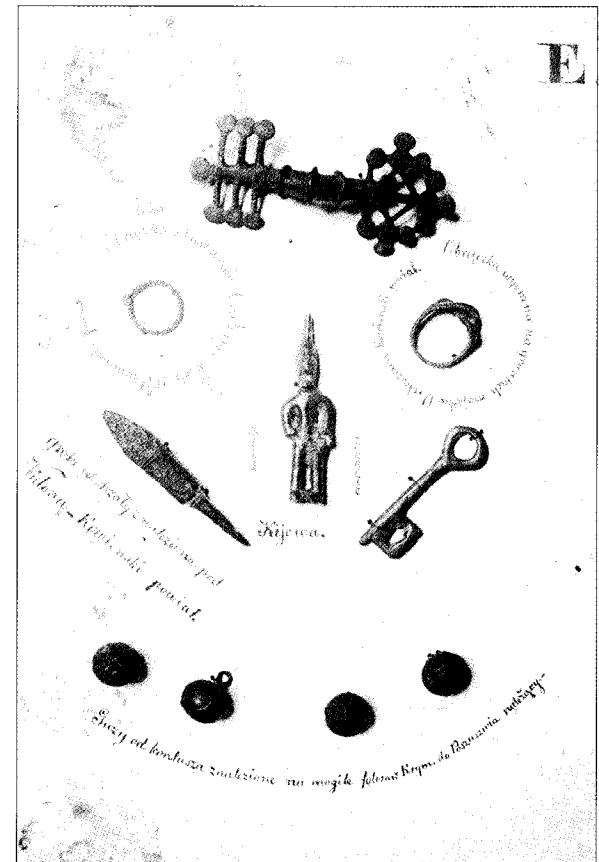
32 pav. Mėnama „Jagminų kolekcija“, pritvirtinta prie Mokslo bičiulių draugijos kartono lentelės (pagal E. Paegle 1927, 592)

Ryc. 33. Fotografia eksponatów ze zbiorów A. Zaborskiego, wysłana E. Majewskiemu do Warszawy. M. Brensztejn, pisząc o znaleziskach z Jagmin, odwołuje się do tej tablicy (tablica B; M. Krajewska 2013, ryc. 27)

Abb. 33. Foto mit Exponaten aus der Sammlung von A. Zaborski, das an E. Majewski nach Warschau geschickt wurde. M. Brensztejn berief sich bei der Beschreibung der Funde aus Jagminy auf diese Tafel (Tafel B; M. Krajewska 2013, Abb. 27)

33 pav. A. Zaborskio rinkinio eksponatų nuotrauka, kurią jis siuntė E. Majewskiui Varšuvon. M. Brenšteinas, aprašydamas radinius iš Jagminų, nurodo šią lentelę (B lentelė; M. Krajewska 2013, pav. 27)

Ryc. 34. Tablica E z eksponatami ze zbiorów A. Zaborskiego. Przymocowane na niej znaleziska zostały błędnie zaliczone do „kolekcji z Jagmin/Jagminai“ (M. Krajewska 2013, ryc. 14)

Abb. 34. Tafel E mit Exponaten aus der Sammlung von A. Zaborski. Die dort befestigten Funde wurden fälschlicherweise zur „Kollektion aus Jagmin/Jagminai“ gezählt (M. Krajewska 2013, Abb. 14)

34 pav. A. Zaborskio rinkinio eksponatų E lentelė. Prie jos pritvirtinti radiniai vėliau klaidingai buvo priskirti „Jagminų kolekcijai“ (M. Krajewska 2013, pav. 14)

skiej²⁵, w którym została przedstawiona współpraca i korespondencja A. Zaborskiego z E. Majewskim (M. Krajewska 2013, ryc. 11, 14). Dzięki nim można ustalić, że w przechowywanej obecnie w muzeum kolekcji z Jagminai jedynie część znalezisk pochodzi z cmentarzyska zw. „Królewski Rów” w Jagminach – są to znaleziska przedstawione na wspomnianej przez M. Brensztejna tablicy B A. Zaborskiego (ryc. 33). Pozostałe wcześniej znajdowały się na tablicy E A. Zaborskiego, gdzie Jagminy nie są wymieniane (ryc. 34). Dowiadujemy się z niej, że zaliczony do znalezisk z Jagminai grot kuszy pochodzi z Wielony (nr K84), pierścienie – z kurhanów z okolic Onikszt (nr U50) i majątku Antoszew w powiecie kowieńskim²⁶, a figurka antropomorficzna pochodzi z okolic Kijowa. Miejsce znalezienia wspaniałej i unikalnej dla terenów Litwy zapinki nie jest odnotowane, pozostaje więc niejasne, dlatego podczas opracowywania materiału A. Zaborskiego i sporządzania nowych tablic w Towarzystwie Przyjaciół Nauk, została ona zaliczona do kolekcji z Jagminy.

Cmentarzysko kurhanowe Jagminiškė (pol. Jagminiszki/Jakminiszki) zostało zlokalizowane w 1967 r. na południe od miejscowości, na wzgórzu o wymiarach 20 × 15 m, gdzie zarejestrowano nasyp o średnicy 10 m i wysokości 0,3–1 m, z kręgiem kamiennym. Co prawda takie położenie kurhanu Jagminiškė na południe od miejscowości Jagminiškė nie odpowiada lokalizacji podanej przez M. Makarenkę między: *Kiaunoriai i Kurtowianami/Kurtuvėnai* (1910, 105). Ze współczesnego rejestru stanowisk wynika, że miejscowość znajduje się mniej więcej 4,5 km od Dubissy, dlatego zdaniem B. Dakanisa (1990, 184) dane z literatury, że Jagminiškė znajdują się nad rzeką (M. Makarenko 1910, 105), są błędne. Tymczasem Jagminai, r. Šiauliai, czyli Jagminy znane z „Inwentarza...”, po-

für die Untersuchungen zur litauischen Archäologie wichtigen Beitrag von M. Krajewska publiziert²⁵, der die Zusammenarbeit und Korrespondenz von A. Zaborski mit E. Majewski zeigt (M. Krajewska 2013, Abb. 11, 14). So ließ sich feststellen, dass von der gegenwärtig im Museum aufbewahrten Kollektion aus Jagminai nur ein Teil der Funde aus dem Gräberfeld namens „Königsgraben“ in Jagminy stammt. Es handelt sich um die Funde welche auf der von Brensztejn erwähnten Tafel B Zaborskis erwähnt werden (Abb. 33). Die übrigen Funde befanden sich zunächst auf der Tafel E von Zaborski, wo Jagminy nicht genannt werden (Abb. 34). Wir erfahren daraus, dass der zu den Funden aus Jagminai gezählte Armbrustbolzen aus Wielona stammt (Nr. K84), die Ringe aus Hügelgräbern in der Umgebung von Onikszy (Nr. U50) und dem Landgut Antoszew im Kreis Kowno²⁶ und die anthropomorphe Figur aus der Gegend von Kiew. Der Fundort der fantastischen und für ganz Litauen einmaligen Fibel wurde nicht notiert, so bleibt unklar, weswegen sie bei der Bearbeitung des Materials von Zaborski und der Anfertigung neuer Tafeln durch die Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften zur Kollektion aus Jagminy gezählt wurde.

Das Hügelgräberfeld Jagminiškė (pol. Jagminiszki/Jakminiszki) wurde 1967 südlich der Ortschaft ausgemacht, auf einem Hügel mit den Maßen 20 × 15 m, auf dem eine Aufschüttung von 10 m Durchmesser und 0,3–1 m Höhe, mit einem Steinkreis festgestellt wurde. Allerdings entspricht diese Lage des Hügelgrabs Jagminiškė südlich der Ortschaft Jagminiškė nicht der von M. Makarenko angegebenen Situierung zwischen *Kiaunoriai und Kurtowiany/Kurtuvėnai* (1910, 105). Aus dem modernen Fundstellenregister geht hervor, dass der Ort sich mehr oder weniger 4,5 km von der Dubysa entfernt befindet, daher ist B. Dakanis (1990, 184) der Ansicht, dass die die Informationen aus der Literatur, nach denen Jagminiškė am Fluss

cheologijos istorijos tyrimams M. Krajewkos²⁵ straipsnyje, kuriame nušviečiamas A. Zaborskio bendradarbiavimas ir susirašinėjimas su E. Majewskiu (M. Krajewska 2013, pav. 11 ir 14). Dėl to galima nustatyti, kad muziejuje saugomoje Jagminų kolekcijoje tik dalis radinių yra iš Jagminų: tie radiniai pavaizduoti M. Brenšteino mini-moje A. Zaborskio B lentelėje (33 pav.). Kiti – anksčiau buvę A. Zaborskio E lentelėje, kurioje Jagminai neminimi (34 pav.). Iš jos sužinome, kad Jagminams priskirtas arbaletas strėlės antgalis – iš Veliuonos (nr. K84), žiedai – Anykščių apylinkių pilkapių (nr. U50) ir Antoszew dvaro Kauno apskrityje²⁶, o antropomorfine figūrėlė kilusi iš Kijevo apylinkių. Įspūdingos ir unikalios Lietuvos kontekstui segės radimvietė nėra įvardyta, todėl lieka neaišku, kodėl pertvarkant A. Zaborskio medžiagą ir sudarant naujas Mokslu bičiulių draugijos (TPN) lenteles ji priskirta prie Jagminų kolekcijos.

Jagminiškės pilkapynas buvo lokalizuotas 1967 m. į pietus nuo Jagminiškės gyvenvietės (Kelmės r.). Tai ant 20 × 15 m dydžio kalvelės esantis 10 m skersmens ir 0,3–1 m aukščio samplis su akmenų vainiku. Tiesa, tokia Jagminiškių pilkapio vieta į pietus nuo Jagminiškės neatitinka M. Makarenkos (1910, 105) nurodytos lokalizacijos tarp *Kiaunorių ir Kurtuvėnų*. Šiuolaikiniam kultūros vertybių registre įrašyta vietovė yra maždaug 4,5 km nuo Dubysos, todėl, B. Dakanio (1990, 184) nuomone, nuoroda literatūroje, kad Jagminiškė esanti prie upės (M. Makarenko

25] Dziękujemy M. Krajewskiej za zgodę na wykorzystanie tekstu jej artykułu i ilustracji, które w czasie pisania niniejszego tekstu nie były jeszcze opublikowane.

26] Być może A. Zaborski popełnił błąd – majątek Antoszew znajdował się w obecnym r. Kupiškis, tj. w dawnym powiecie poniewieskim.

25] Wir danken M. Krajewska für die Erlaubnis, ihren noch unpublizierten Text mit Illustrationen nutzen zu können.

26] Vielleicht machte A. Zaborski einen Fehler: das Gut Antoszew lag im heutigen r. Kupiškis, d.h. im ehemaligen Kreis Poniewież.

25] Dėkojame M. Krajewskai už leidimą naudotis rašant šį tekstą dar nepublikuotu jos straipsnio tekstu ir iliustracijomis.

26] Gal A. Zaborskis padarė klaidą – Antašavos dvaras žinomas dab. Kupiškio r., t. y. buvusioje Panevėžio apskrityje.

łożone są nad rzeką Dubissą, mniej więcej 12 km na północ od kurhanu Jagminiškė. Na razie trudno jest zdecydować, czy Jagminiškė i Jagminai to jeden i ten sam obiekt, a jedna z wersji lokalizacji jest błędna, czy też są to dwa różne miejsca. Przybliżone miejsce położenia folwarku Jagminy i wymieniony w rękopisie mikrotoponim „Królewski Rów” w zasadzie jest dość wyraźnym punktem wyjścia dla uściślenia aktualnej lokalizacji.

WYNIKI BADAŃ PRZEPROWADZONYCH NA NIEKTÓRYCH STANOWISKACH WYMIENIONYCH W „INWENTARZU ARCHEOLOGICZNYM GUBERNJI KOWIEŃSKIEJ” MICHAŁA BRENZTEJNA

Z przedstawionego powyżej przeglądu poszczególnych powiatów widać, że wiele stanowisk, później badanych na szerszą skalę, znanych było także w czasach M. Brensztejna. Różniła się jedynie ilość reprezentujących je materiałów i ich interpretacja. Przedstawiane w „Inwentarzu...” opisy stanowisk i zarejestrowane fakty pozwalają prześledzić proces gromadzenia wiadomości: od luźnego znaleziska do badań wykopaliskowych i wyczerpujących publikacji. Na przykład dobrze obecnie znane i badane na szerszą skalę cmentarzysko Jawnejki (litew. Jauneikiai; B. Tarvydas 1934; A. Tautavičius, B. Tautavičienė 1978a; 1978b) w czasie opracowywania „Inwentarza...” znane było jedynie jako miejsce odkrycia żelaznego grotu oszczeptu, znajdującego się w kolekcji ks. J. Żogasa (nr. 513). Obszernej publikacji doczekały się niedawno wyniki badań na cmentarzysku Powirwicie (litew. Pavirvytė; I. Vaškevičiūtė, A. Cholodinskienė 2008), które na początku XX w. figurowało jedynie jako miejsce znalezienia jednego zabytku (nr. 538). Niektóre stanowiska z „Inwentarza...” z biegiem czasu stały się wzorcowymi obiektami tej czy innej

liegen sollte (M. Makarenko 1910, 105) seien falsch. Derweil liegt Jagminai, r. Šiauliai, als das aus dem „Inventar...” bekannte Jagminy an der Dubysa, etwa 12 km nördlich des Hügelgrabs Jagminiškė. Bisher ist schwer zu entscheiden, ob Jagminiškė und Jagminai ein und dasselbe Objekt sind und eine Version der Lokalisierung falsch ist, oder ob es sich um zwei verschiedene Stellen handelt. Die näherungsweise bestimmte Lage des Vorwerks Jagminy und das im Manuskript genannte Mikrotoponym „Königsgraben“ sind im Grunde genommen ein guter Ausgangspunkt für eine weitere Präzisierung des Standorts.

DIE UNTERSUCHUNGSERGEBNISSE ZU EINIGEN DER IM „ARCHÄOLOGISCHEN INVENTAR DES GOUVERNEMENTS KOWNO“ VON MICHAŁ BRENZTEJN GENANNTEN FUNDSTELLEN

Aus der obigen Übersicht der jeweiligen Landkreise sieht man, dass viele Fundstellen, die später intensiv erforscht wurden, schon zu Brensztejn's Zeiten bekannt waren. Lediglich die Menge des repräsentativen Materials und deren Interpretationen waren anders. Die im „Inventar...” präsentierten Beschreibungen der Fundstellen und die festgehaltenen Tatsachen ermöglichen eine Zurückverfolgung des Vorgangs der Datensammlung: von den Streufunden bis zu Ausgrabungen und umfassenden Publikationen. So war beispielsweise das heute gut bekannte und weit untersuchte Gräberfeld Jawnejki (lit. Jauneikiai; B. Tarvydas 1934; A. Tautavičius, B. Tautavičienė 1978a; 1978b) zur Entstehungszeit des „Inventars...” nur als Fundstelle einer eisernen Lanzen spitze bekannt, die sich in der Kollektion von Pfarre Żogas befand (Nr. 513). Umfassend veröffentlicht wurden kürzlich die Forschungsergebnisse des Gräberfelds Powirwicie (lit. Pavirvytė; I. Vaškevičiūtė, A. Cholodinskienė 2008), das u Beginn des 20. Jhs. nur als Fundort eines einzigen Gegenstands bekannt war (Nr. 538). Einige Fundstellen aus dem „Inventar...” wurden mit der Zeit zu Standardbeispielen für die eine oder andere Kultur bzw. Epoche. So etwa die Un-

1910, 105), yra klaidinga. O štai „Inventoriaus“ Jagminai (nr. 511) yra prie Dubysos, maždaug 12 km į šiaurę nuo Jagminiškės pilkapio. Kol kas sunku nuspręsti, ar Jagminiškė ir Jagminai – vienas objektas, o viena iš lokalizacijos versijų yra klaidinga, ar dvi skirtingos vietos. Apytikslė Jagminų palivarko vieta ir rankraštyje paminėtas mikrotoponimas „Karališkas ravas“ iš esmės yra gana tvirtas atsparos taškas tikslinant aktualią lokalizaciją.

KAI KURIŲ MYKOLO BRENŠTEINO „ARCHEOLOGINIAME KAUNO GUBERNIJOS INVENTORIUJE“ MINĖTŲ OBJEKTŲ TYRINĖJIMŲ REZULTATAI

Iš pirmiau pateiktos atskirų apskričių apžvalgos matyti, kad nemažai vėliau plačiai tyrinėtų objektų buvo žinomi ir M. Brenšteino laikais. Skyrėsi tik juos reprezentuojančios medžiagos kiekis ir jos suvokimas. „Inventoriuje“ pateikiami objektų aprašai, juose užfiksuoti faktai suteikia galimybę pajusti žinių kaupimosi procesą nuo atsiktinio radinio iki plačių tyrinėjimų ir išsamios publikacijos. Pvz., gerai žinomas ir plačiai tyrinėtas Jauneikių kapinynas (B. Tarvydas 1934; A. Tautavičius, B. Tautavičienė 1978a, 1978b) rengiant „Inventorių“ buvo žinomas tik kaip kun. J. Žiogo kolekcijoje buvusio geležinio ietigalio radimvietė (nr. 513). Išsamios publikacijos neseniai sulaukė Pavirvytės kapinyno (I. Vaškevičiūtė, A. Cholodinskienė 2008), kuris XX a. pradžioje figūravo tik kaip vieno dirbinio radimvietė (nr. 538), tyrimų rezultatai. Kai kurie „Inventoriaus“ objektai ilgainiui tapo etaloniniais vienos ar kitos archeologinės kultūros ar laikotarpio paminklais. Pvz., I. Abramovo Raginėnų

Ryc. 35. Cmentarzisko kurhanowe Raginėnai (pol. Raginiany, nr P72) w 2005 r. Fot. Andra Simniškytė-Strimaitienė

Abb. 35. Das Hügelgräberfeld Raginėnai (pol. Raginiany, Nr. P72) im Jahr 2005. Foto: Andra Simniškytė-Strimaitienė

35 pav. Raginėnų pilkapiai (nr. P72) 2005 m. Andros Simniškytės-Strimaitienės fotogr.

kultury bądź okresu. Na przykład badania I.S. Abramova na cmentarzysku Raginiany (ryc. 35; litew. Raginėnai, nr P72), o którym informacje trafiły do „Inwentarza...” już dzięki W. Szukiewiczowi, doczekały się aż kilku publikacji i dyskusji zarówno wokół terminu „kultura raginiańska”, wprowadzonego przez A. Spicyna, jak też w kwestii podanej przez niego chronologii (A.A. Спицин 1925, 135–141; P. Kulikauskas 1958; A. Simniškytė 2011b).

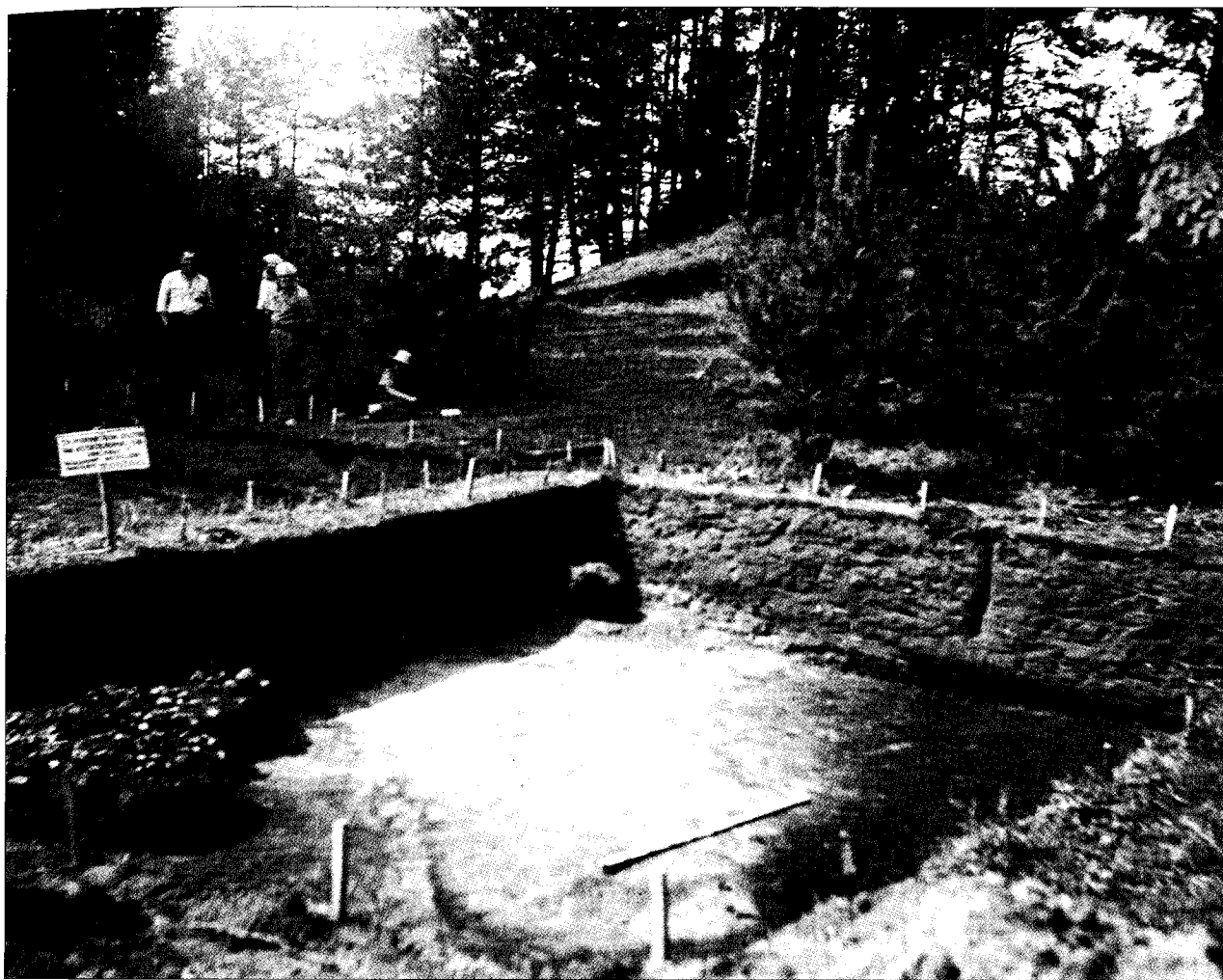
Rozwój epoki żelaza w Selonii reprezentują wyniki badań na grodzisku Jodańce (litew. Juodonys, nr U21), opisanym w „Inwentarzu...” i później wielokrotnie badanym, oraz materiały z badań całego kompleksu osadniczego – osady u podnóża tego grodziska (ryc. 36) oraz jego otoczenia (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 336–337). Jednym z najlepiej rozpoznanych grodzisk na Żmudzi stały się Opu-

tersuchungen von I.S. Abramov auf dem Gräberfeld Raginiany (Abb. 35; lit. Raginėnai, Nr. P72), über welches Informationen bereits dank W. Szukiewicz ins „Inventar...” gekommen waren. Dieses Gräberfeld wurde mehrfach publiziert und es gab Diskussionen sowohl um den Begriff „Raginiany-Kultur“, den A. Spicyn einfuhrte, wie auch um die von ihm vorgeschlagene Chronologie (A.A. Спицин 1925, 135–141; P. Kulikauskas 1958; A. Simniškytė 2011b).

Die Entwicklung der Eisenzeit in Selonia zeigen die Forschungsergebnisse vom Burgwall Jodańce (lit. Juodonys, Nr. U21), der im „Inventar...” beschrieben und später mehrfach untersucht wurde, sowie das Material aus den Ausgrabungen des ganzen Siedlungskomplexes, der Siedlung am Fuss des Burgwalls (Abb. 36) sowie in dessen weiterer Umgebung (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 336–337). Zu einem der am

pilkapyno (nr. P72, 35 pav.) tyrinėjimais, apie kuriuos informacija į „Inventorių“ pateko jau V. Šukevičiaus dėka, sulaukė net kelių publikacijų ir diskusijų tiek A. Spicyno įvesto „Raginėnų kultūros“ termino, tiek juo žymimos chronologijos klausimais (A.A. Спицин 1925, 135–141; P. Kulikauskas 1958; A. Simniškytė 2011b).

Geležies amžiaus raidą Sėlos krašte reprezentuoja „Inventoriuje“ aprašyto ir vėliau ne vieną kartą kasinėto Juodonių (nr. U21) piliakalnio (36 pav.) ir papėdės gyvenvietės komplekso bei jo gamtinės aplinkos tyrimų duomenys (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 336–337). Vienu iš labiausiai ištirtų Žemaitijos piliakalnių tapo Apuolė (nr. T53). Piliakalnį 1928–1930 m. tyrinėjo

le/Apuole (litew. Apuolė, nr T53). W latach 1928–1930 grodzisko to badał E. Wolter, w 1931 r. – Szwed, B. Nerman, w latach 1931–1932 – V. Nagevičius/W. Nagiewicz. Ogółem zbadano powierzchnię 1561 m² (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 362–365). Cieszy fakt, że w wyniku współpracy szwedzkich i litewskich naukowców ukazała się ostatnio osobna publikacja w języku niemieckim z materiałami z grodziska i cmentarzyska w Apuolė (J.P. Lamm 2009). Z kolei grodzisko Imbary, badane przez ks. J. Żogasa w 1898 r., ponad pięćdziesiąt lat później stało się

besten erkannten Burgwälle in Schemaitien wurde Opule/Apuole (lit. Apuolė, Nr. T53). In den Jahren 1928–1930 erforschte diesen Burgwall E. Wolter, 1931 tat dies der Schwede B. Nerman, in den Jahren 1931–1932 V. Nagevičius (W. Nagiewicz). Insgesamt wurde eine Fläche von 1561 m² untersucht (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 362–365). Erfreulich ist, dass als Ergebnis der Zusammenarbeit der schwedischen und litauischen Wissenschaftler jüngst eine separate Veröffentlichung in deutscher Sprache mit Material vom Burgwall und Gräberfeld in Apuolė herauskam (J.P.

Ryc. 36. Badania na osadzie u podnóża grodziska Juodonys (pol. Jodańce, nr U21), prowadzone w 1959 r. (wykop 3, plan na głębokości 1,3 m). Zbiory LII, RS, neg. 8903

Abb. 36. Untersuchungen an der Siedlung am Fuß des Burgwalls Juodonys (pol. Jodańce, Nr. U21), im Jahr 1959. (Schnitt 3, Plan in einer Tiefe von 1,3 m). Sammlungen LII, RS, Neg. 8903

36 pav. Juodonių (nr. U21) piliakalnio papėdės gyvenvietės tyrimai 1959 m. (3 plotas, vaizdas 1,3 m gylyje). LII, RS, neg. 8903

E. Volteris, 1931 m. – švedas B. Nermanas, 1931–1932 m. – V. Nagevičius. Iš viso iširtas 1561 m² plotas (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005b, 362–365). Šiandien galime pasidžiaugti, kad švedų ir lietuvių mokslininkų bendradarbiavimo rezultatas – Apuolės piliakalnio ir kapinyno medžiaga – neseniai paskelbta atskiru leidiniu vokiečių kalba (J.P. Lamm 2009). Į kun. J. Žiogo 1898 m. tyrinėtą Imbarės piliakalnį daugiau kaip po pusės šimto metų dirbti atvyko V. Daugudis. Jis piliakalnio aikštelėję 1969, 1978–1982, 1984, 1985,

obiektem wykopalisk V. Daugudisa. Na majdanie grodziska w latach 1969, 1978–1982, 1984, 1985, 1987–1989 zbadał on ogółem powierzchnię 556 m² (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 444–445, tam wcześniejsza literatura, m.in. publikacje V. Daugudisa). Odkrycia w Imbarach w dużej części zostały wykorzystane przy pisaniu ważnych opracowań poświęconych fortyfikacjom i zabudowaniom na grodzisku (V. Daugudis 1982; G. Zabiela 1995). Badania P. Tarasenkī w 1933 r. znacznie uzupełniły wiadomości o grodzisku Wazgiele (litew. Vosgėliai, nr Z233; P. Tarasenska 1956, 29; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 442). Z kolei grodzisko Wielona (nr K22), zwane Gista, było badane przez A. Tautavičiusa w 1965 r. Przebadano wówczas powierzchnię 370 m², odkryto grubą warstwę kulturową z pozostałościami drewnianego budynku, ceglanego pieca i licznymi zabytkami (A. Tautavičius 2001, 70–77; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 240).

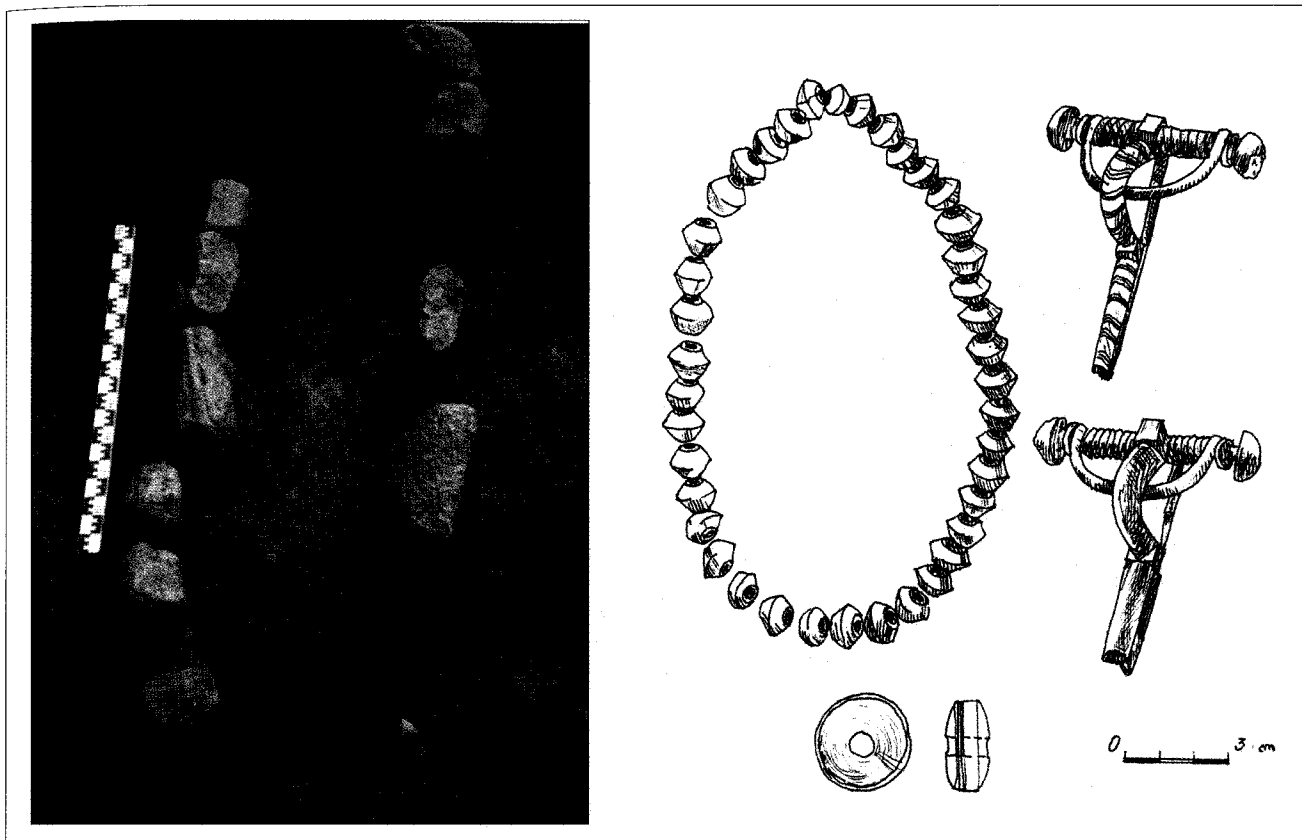
W dawnej wsi Dowkintlauki (nr R27), która obecnie nosi nazwę Dauglaukis, znajduje się cmentarzysko, gdzie odkryto groby z okresu rzymskiego; stanowią one bardzo ważną część materiału z cmentarzysk w dolnym biegu Niemna z tego okresu (E. Jovaiša 1997; 1998). Na terenie Kalnieszek (w „Inwentarzu...” nazywanych Pakalnieszkami – nr K50) wymieniany jest tylko jeden kurhan. Później w tym miejscu odkryto i w latach 1985, 1989–1995 (ryc. 37) dokładnie przebadano cmentarzysko z okresu wędrówek ludów (V. Kazakevičius 1986; 1990; 1992; 1994; 1996a). Po ponad stu latach śladami wykopalisk T. Dowgirda do miejscowości Kursze (litew. Kuršiai, nr R74) powrócił M. Michelbertas. W latach 2004–2006 na cmentarzysku kurhanowym Kursze zbadano trzy ostatnie zachowane kurhany. Niedługo potem, w postaci osobnej publikacji został opracowany cały znany materiał z tego cmentarzyska: zarówno znaleziska ze zbioru T. Dowgirda, zabytki uzyskane z VDKM z 1935 r., jak też materiały badań z lat 2004–2006. Ta monografia jest ważnym wkładem do badań archeologicznych z okresu wpływów rzymskich na Litwie

Lamm 2009). Der Burgwall Imbary hingegen, den Pfarrer Žogas 1898 erforscht hatte, wurde über 50 Jahre später von V. Daugudis ausgegraben. Auf dem Zentralplatz des Burgwalls legte er in den Jahren 1969, 1978–1982, 1984, 1985, 1987–1989 insgesamt eine Fläche von 556 m² frei (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 444–445, dort frühere Literatur, u.a. die Beiträge von V. Daugudis). Die Entdeckungen in Imbary wurden größtenteils beim Schreiben wichtiger Arbeiten über die Befestigungen und Bebauungen des Burgwalls verwendet (V. Daugudis 1982; G. Zabiela 1995). Die Untersuchungen von P. Tarasenska im Jahr 1933 vervollständigten das Wissen über den Burgwall Wazgiele deutlich (lit. Vosgėliai, Nr. Z233; P. Tarasenska 1956, 29; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 442). Der Burgwall Wielona/Veliuona hingegen (Nr. K22), Gista/Gystėnai genannt, wurde von A. Tautavičius 1965 erforscht. Es wurde damals eine Fläche von 370 m² freigelegt, in der man eine dicke Kulturschicht mit den Resten eines hölzernen Gebäudes, eines Ziegelofens und viele Kleinfunde entdeckte (A. Tautavičius 2001, 70–77; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 240).

Im ehemaligen Dorf Dowkintlauki (Nr. R27), das heute Dauglaukis heißt, befindet sich ein Gräberfeld, in dem Gräber aus der Kaiserzeit entdeckt wurden; diese stellen einen wichtigen Teil des Materials zu den Gräberfeldern am Unterlauf der Memel aus dieser Zeit dar (E. Jovaiša 1997; 1998). Auf dem Gebiet von Kalnieszki (im „Inventar...” Pakalnieszki genannt – Nr. K50) wird nur ein Hügelgrab genannt. Später entdeckte man an dieser Stelle ein völkerwanderungszeitliches Gräberfeld und untersuchte es in den Jahren 1985, 1989–1995 genau (Abb. 37; V. Kazakevičius 1986; 1990; 1992; 1994; 1996a). Nach mehr als 100 Jahren gelangte M. Michelbertas auf der Spur der Ausgrabungen von T. Dowgird nach Kursze (lit. Kuršiai, Nr. R74). In den Jahren 2004–2006 wurden auf dem Hügelgräberfeld Kuršiai die drei letzten erhaltenen Hügelgräber erforscht. Etwas später wurde in einer separaten Publikation das gesamte bekannte Material aus diesem Gräberfeld bearbeitet: sowohl die Funde aus der Sammlung von Dowgird, die Fundstücke vom VDKM

1987–1989 m. iš viso ištyrė 556 m² plotą (Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 444–445 – čia nurodyta ankstesnė literatūra ir V. Daugudžio publikacijos). Atradimai Imbarėje didele dalimi panaudoti rašant svarbius veikalus, skirtus piliakalnių įvirtinimams ir pastatams (V. Daugudis 1982; G. Zabiela 1995). Po 1933 m. P. Tarasenkos tyrinėjimų gerokai pasipildė žinios apie Vosgėlių piliakalnį (nr. Z233; P. Tarasenska 1956, 29; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005c, 442). Gystėnais vadintas Veliuonos (Pilaičių) piliakalnis (nr. K22) A. Tautavičiaus tyrinėtus 1965 m. Iširtas 370 m² plotas, aptiktas storas kultūrinis sluoksnis su medinių statinių ir mūrinės krosnies liekanomis bei gausiais radiniais (A. Tautavičius 2001, 70–77; Z. Baubonis, G. Zabiela 2005a, 240).

Buvusiame Daukintlaukio kaime (nr. R27), dabar vadinamame Dauglaukiu, yra kapinynas, kuriame ištirti romėniškojo laikotarpio kapai sudaro labai svarbią šio periodo Nemuno žemupio kapinynų medžiagos dalį (E. Jovaiša 1997, 1998). Kalniškių („Inventoriuje“ vadinamų Pakalniškiais (nr. K50)) vietoje minimas tik vienas pilkapis. Vėliau čia rastas ir 1985, 1989–1995 m. (37 pav.) išsamiai tyrinėtus tautų kraustymosi laikotarpio kapinynas (V. Kazakevičius 1986; 1990; 1992; 1994; 1996a). Daugiau kaip po šimtmečio T. Daugirdo kasinėjimų pėdsakais į Kuršius (nr. R74) grįžo M. Michelbertas. 2004–2006 m. Kuršių pilkapyne buvo ištirti paskutiniai 3 likę pilkapiai. Netrukus atskira knyga buvo paskelbta visa žinoma Kuršių pilkapyne medžiaga: tiek radiniai iš T. Daugirdo rinkinio, tiek Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus (toliau VDKM) gauti 1935 m., tiek 2004–2006 m. tyrinėjimų medžiaga. Ši monografija – svarbus įnašas į romėniš-

Ryc. 37. Badania na cmentarzysku w Kalniškiai w 1995 r.: grób 129 *in situ* i rysunki znalezisk (V. Kazakevičius 1995, ryc. 36, 65)

Abb. 37. Untersuchungen am Gräberfeld Kalniškiai im Jahr 1995: Grab 129 *in situ* und Fundzeichnungen (V. Kazakevičius 1995, Abb. 36, 65)

37 pav. Kalniškių kapinyno 1995 m. tyrinėjimai: kapas 129 *in situ* ir radinių piešiniai (V. Kazakevičius 1995, pav. 36, 65)

(M. Michelbertas 2009). Cmentarzysko Abele, wymieniane pod nazwą Kurany (nr Z100), po badaniach w latach 1977–1981 stało się nie tylko jednym z najbardziej znaczących cmentarzysk średniowiecznych na Litwie, ale i argumentem dla nowej hipotezy na temat obrządku pogrzebowego – pochówków składanych w wodzie, która w dalszym ciągu budzi spory w środowisku naukowym (V. Urbanavičius, S. Urbanavičienė 1988).

M. Brensztejn wymienia w „Inwentarzu...” kilka wzgórz, znajdujących się w sąsiedztwie grodziska Medwėgalis (ryc. 38; litew. Medvėgalis, nr R85). W obecnych nazwach litewskich – wzgórze Bevardis (Bezimienne) lub tzw. Medvėgalis, wzgórze Piliorių kalnas (Pile), wzgórze Alkos kalnas (Ałka-Kalnas), wzgórze Sumonų kalnas

aus dem Jahr 1935 wie auch die Materialien aus den Jahren 2004–2006. Diese Monographie ist ein wichtiger Beitrag zu den archäologischen Untersuchungen der römischen Kaiserzeit in Litauen (M. Michelbertas 2009). Das Gräberfeld Abele/Obeliai, unter dem Namen Kurany genannt (Nr. Z100), wurde nach den Ausgrabungen in den Jahren 1977–1981 nicht nur eines der bedeutendsten mittelalterlichen Gräberfelder in Litauen, sondern auch zum Argument für eine neue These zum Bestattungsbrauch – Bestattungen im Wasser – die weiterhin kontrovers diskutiert wird (V. Urbanavičius, S. Urbanavičienė 1988).

M. Brensztejn nennt im „Inventar...” einige Hügel in der Nachbarschaft des Burgwalls Medwėgalis (Abb. 38; lit. Medvėgalis, Nr. R85). In der heutigen litauischen Namensgebung sind dies die Hügel: Bevardis („Namenlos“) bzw.

kojo laikotarpio archeologiją Lietuvoje (M. Michelbertas 2009). Kuronų pavadinimu minimas Obelių kapinynas (nr. Z100) po 1977–1981 m. tyrinėjimų tapo ne tik vienu reikšmingiausių Lietuvos viduramžių kapinynų, bet ir naujos – laidojimo vandenyje – hipotezės, kuri tebekelia akademinių ginčų, argumentu (V. Urbanavičius, S. Urbanavičienė 1988).

M. Brenšteinas „Inventoriuje“ išvardija keletą kalnų, esančių Medvėgalio piliakalnio kaimynystėje (nr. R85; 38 pav.). Dabartiniuose lietuviškuose pavadinimuose – Bevardis (arba vadinamasis Medvėgalio kalnas), Piliorių kalnas, Alkos kalnas, Sumonų kalnas, Ažuolų kalnas – atpažįsta-

Ryc. 38. Grodzisko Medvėgalis (pol. Medwegalis, nr R85) od strony wzgórza Bevardis (Bezimienne), zwanego też Medvėgalio kalnas. Widok od strony północno-zachodniej. Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 38. Burgwall Medvėgalis (pol. Medwegalis, Nr. R85) von der Seite des Hügels Bevardis (Bezimienne/Namenlos) her (also von Nordwesten), welcher auch Medvėgalio kalnas genannt wird. Foto: Rasa Banytė-Rowell

38 pav. Medvėgalio piliakalnis nuo Bevardžio (arba Medvėgalio kalno) pusės (nr. R85). Vaizdas nuo šiaurės vakarų pusės. Rasos Banytės-Rowell fotogr.

(Sumanu Kalnas), góra Ažuolų kalnas (Dębowa) – rozpoznajemy dawne wersje nazw wymienianych w „Inwentarzu...”. Znaczenie archeologiczne większości tych wzgórz nie jest jasne. Dlatego badania sondażowe przeprowadzone w 2006 r. na grodzisku i u podnóża pobliskich wzgórz jest ważnym wstępem do badań całego kompleksu archeologicznego Medwegalis (wyniki badań opublikowano w skrócie w: Z. Baubonis, O. Fediajevas, A. Kavaliauskas 2007).

Na podstawie K. Gukovskiego, M. Brensztejn wskazał, że w Pepliszkach/Pipliszkach (litew. Pypliškė, nr R105) znajdowało się grodzisko „Mielżinu Kalnas”. Stanowisko znajdujące się w Pepliszkach/Pipliszkach F.V. Pokrovskij

Medvėgalis, Piliorių kalnas (Pile), Alkos kalnas (Alka-Kalnas), Sumonų kalnas (Sumanu Kalnas) und der Berg Ažuolų kalnas (Eichenberg). Wir erkennen die alten Namensvarianten aus dem „Inventar...“. Für die meisten davon ist die archäologische Bedeutung unklar. Daher waren die Sondagegrabungen von 2006 im Burgwall und am Fuße der nahen Hügel eine wichtige Einleitung zur Untersuchung des gesamten archäologischen Komplexes Medvėgalis (die Ergebnisse wurden in Kurzform publiziert: Z. Baubonis, O. Fediajevas, A. Kavaliauskas 2007).

Auf Grundlage von Gukovskij gab Brensztejn an, dass sich in Pepliszki/Pipliszki (lit. Pypliškė, Nr. R105) der Burgwall „Mielżinu Kalnas“ befand. Die Fundstelle in Pep-

me senoviškas „Inventoriuje“ minimų vardų versijas. Daugelio šių kalvų archeologinė vertė nėra aiški. Todėl 2006 m. atlikti žvalgomicijai tyrimai piliakalnio ir gretimų kalvų papėdėse – svarbi įžanga į Medvėgalio archeologinio komplekso tyrimus (trumpai rezultatai paskelbti: Z. Baubonis, O. Fediajevas, A. Kavaliauskas 2007).

M. Brenšteinas, remdamasis K. Gukovskiu, Pypliškėje (nr. R105) nurodo esant piliakalnį Milžinų kalnas. F. Pokrovskis Pypliškėje esantį archeologijos objektą vadina Milžinkapiu (Ф.В. Покровский 1899, 20). Šį apibūdinimą perėmė P. Tarasenko (1928, 214). Milžinkapis buvo lokalizuotas 1984 m. per Mokslis-

nazywa „Milžinkapis“ (Ф.В. Покровский 1899, 20). To ostatnie określenie przejął P. Tarasenka (P. Tarasenka 1928, 214). „Milžinkapis“ został zlokalizowany podczas ekspedycji sondażowej Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (Rada Naukovo-Metodyczna Ochrony Dziedzictwa Kulturowego) w 1984 r. Znalezione wówczas dwa naszyjniki, dwie bransolety, fragment ceramiki (R. Augustinavičius, Z. Baubonis, B. Dakanis 2002, 20). Charakter „Mielzinu Kalnas“/„Milžinų kalnas“ w Pepliszkach/Pipliszkach jako obiektu archeologicznego ostatecznie wyjaśnił się w 2000 r., po niewielkich badaniach sondażowych na powierzchni 38 m² (Z. Baubonis 2000; R. Augustinavičius, Z. Baubonis, B. Dakanis 2002, 20–21). Po zdjęciu humusu od razu odsłonięto krąg kamienny, ułożony z dwóch warstw kamieni z płaszczem kamiennym w środku. Z tym kręgiem łączył się mniejszy i kolejny płaszcz kamienny. W południowej części dużego kręgu znaleziono skupisko fragmentów naczyń glinianych i przepaloną, niewielką kość ludzką, świadczącą o sepulkralnym charakterze stanowiska. Te znaleziska i konstrukcje kamienne dowodzą, że na niewielkim wzgórzu w Pepliszkach/Pipliszkach znajdowała się ciałopalna nekropola podobna do zachodniobałtyjskich cmentarzysk kurhanowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, jednak bez nasypu, który mógł zostać zniszczony. Podobne kurhany na Litwie znane są przede wszystkim w rejonie Kretyngi. Cmentarzysko w Pepliszkach/Pipliszkach badacze datowali na I tys. przed Chr. Tak więc po sondażowym rozpoznaniu tego stanowiska archeologicznego okazało się, że odkryto tu ciekawą nekropolę, której początek użytkowania należy wiązać najprawdopodobniej z wczesną epoką żelaza.

Interesujących danych dostarczyły też współczesne badania we wsi Syrajcie, skąd pochodzi tzw. skarb publikowany przez M. Brensztejna (1903). Historia odkrycia „skarbu” sięga jesieni 1901 r., kiedy to właściciel folwarku, Paweł Opulski wyorał pionowo wbity miecz. W kwietniu następnego roku teść M. Brensztejna, E. Andrzejewski,

liszki/Pipliszki nannte F.V. Pokrovskij „Milžinkapis“ (Ф.В. Покровский 1899, 20). Letztere Bezeichnung übernahm P. Tarasenka (P. Tarasenka 1928, 214). „Milžinkapis“ wurde bei einer Sondierungsexpedition des Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba (Wissenschaftlich-Methodologischer Denkmalpflegerat) 1984 lokalisiert. Damals wurden zwei Halsringe, zwei Armringe, und eine Gefäßscherbe gefunden (R. Augustinavičius, Z. Baubonis, B. Dakanis 2002, 20). Der Charakter von „Mielzinu Kalnas“/„Milžinų kalnas“ in Pepliszki/Pipliszki als archäologisches Objekt wurde schließlich im Jahr 2000 klar, nach Sondagegrabungen auf einer kleinen Fläche von 38 m² (Z. Baubonis 2000; R. Augustinavičius, Z. Baubonis, B. Dakanis 2002, 20–21). Nach Abtragen der Humusschicht kam sofort ein Steinkreis zum Vorschein, aus zwei Schichten von Steinen und mit einem Steinmantel im Innern. Mit diesem Kreis waren ein Kleinerer und ein weiterer Steinmantel verbunden. Im südlichen Teil des großen Kreises fand man eine Konzentration von Gefäßscherben und einen kleinen menschlichen Knochen, was vom sepulkralen Charakter dieser Fundstelle zeugt. Diese Funde und die Steinkonstruktion beweisen, dass sich auf dem kleinen Hügel in Pepliszki/Pypliškė eine Brandgräber-Nekropole befand, ähnlich den westbaltischen Hügelgräberfeldern aus der Bronze- und frühen Eisenzeit, wenn auch ohne Aufschüttung, die vielleicht zerstört war. Ähnliche Hügelgräber sind in Litauen vor allem aus dem Gebiet um Kretinga bekannt. Das Gräberfeld in Pepliszki/Pypliškė wurde von den Forschern ins 1. Jahrtausend v.Chr. datiert. So zeigte sich nach der anfänglichen Erkennung dieser archäologischen Fundstelle, dass sich dort eine interessante Nekropole befand, deren Belegungszeit vermutlich in der frühen Eisenzeit begann.

Interessante Daten brachten auch die modernen Untersuchungen im Dorf Syrajcie, aus dem der sog. Schatz stammt, den Brensztejn publizierte (1903). Die Entdeckungsgeschichte des „Schatzes“ reicht ins Jahr 1901 zurück, als der Besitzer des Vorwerks, Paweł Opulski, ein senkrecht steckendes Schwert

nės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos žvalgomąją ekspediciją. Tuomet rastos dvi antkaklės, dvi apyrankės, keramikos šukė (R. Augustinavičius, Z. Baubonis, B. Dakanis 2002, 20). Pypliškės Milžinų kalno kaip archeologinio objekto pobūdis galiausiai paaiškėjo 2000 m., čia ištyrus 38 m² plotą (Z. Baubonis 2000; R. Augustinavičius, Z. Baubonis, B. Dakanis 2002, 20–21). Nukasukus paviršinį žemės sluoksnį iškart atidengtas dviem aukštais sukrautas akmenų vainikas su grindinėliu, arba vainiku, centre. Prie šio vainiko jungėsi mažesnis. Greta vainikų būta grindinėlių. Pietinėje didžiojo vainiko dalyje rastas šukių „lizdas“ ir vienas degęs kauliukas, liudijantis apie degintinio laidojimo paprotį. Šie radiniai ir akmenų konstrukcijos rodo, kad Pypliškėje ant kalvelės esama laidojimo paminklo, panašaus į Vakarų baltų bronzos ir ankstyvojo geležies amžiaus pilkapį, tik be sampilo, mat šis galėjo būti nuardytas. Panašūs pilkapiai Lietuvoje daugiausia žinomi Kretingos rajone. Tyrinėtojai atidengtą laidojimo paminklo dalį datavo I tūkst. pr. Kr. Taigi tyrinėjimais patikrinus šį archeologijos objektą čia rastas įdomus kapinynas, kurio naudojimo pradžia sietina greičiausiai su ankstyvuoju geležies amžiumi.

Įdomių duomenų suteikė taip pat šiuolaikiniai tyrinėjimai Siraičių kaime, kuriame buvo rastas vadinamasis lobis, paskelbtas M. Brenšteino (1903). „Lobio“ radimo istorija prasidėjo 1901 m. rudenį, kai palivarko savininkas Povelas Opulskis išarė statmenai įsmeigtą kalaviją. 1902 m. balandį M. Brenšteino uošvis E. Andrijauskas su sūnumi Leopoldu ėmėsi kasinėti Opulskio nurodytą vietą. Maždaug vienos uolekties (apie 0,65 m) gylį jie rado žalvarinių

Ryc. 39. Wzgórze, na którym znajduje się cmentarzysko Dżugas/Džiugas we wsi Syrajcie (litew. Siraičiai, nr T81), od strony południowej. Znalezione tu opublikowany przez M. Brensztejna skarb składający się z zabytków brązowych. Po lewej w głębi widać grodzisko Džiugas.
Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 39. Der Hügel, aus dem sich das Gräberfeld Dżugas/Džiugas im Dorf Syrajcie (lit. Siraičiai, Nr. T81) befindet, von Süden her. Hier wurde der von Brensztejn publizierte Schatz von Bronzegegenständen gefunden. Links im Hintergrund der Burgwall Džiugas. Foto: Rasa Banytė-Rowell

39 pav. Džiugo kapinyno kalva Siraičių kaime (nr. T81) iš pietų pusės. Joje buvo rastas M. Brenšteino publikuotas žalvarinių dirbinių lobis. Kairėje toluomoje matyti Džiugo piliakalnis. Rasos Banytės-Rowell fotogr.

z synem Leopoldem zaczął rozkopywać miejsce wskazane przez Opulskiego. Na głębokości około jednego łokcia (około 0,65 m) znaleźli oni „skarb” składający się z zabytków brązowych. Przed opisem tych znalezisk M. Brensztejn scharakteryzował najslawniejszy zabytek starożytności z okolic Syrajć – grób Dżugasa, tj. grodzisko Dżuginiany, nazywając je *kurhanem*, oraz znaleziska archeologiczne odkryte u jego podnóża. Wymienił także wszystkie artykuły i wzmianki dotyczące grobu Dżugasa (L.A. Jucewicz, M. Balińskiego, T. Dowgirda i samego M. Brensztejna). Miejsce znalezienia skarbu (ryc. 39) M. Brensztejn sytuuje kilkaset kroków od grodziska, na południe od bagna, z którego wypływa rzeczka Durbinas (M. Brensztejn 1903, 46). Jest to niewielki pagórek, leżący około 20 kroków od drogi prowadzącej z Telsz

herauspflügte. Im April des nächsten Jahres begann der Schwiegervater Brensztejns, E. Andrzejewski mit seinem Sohn Leopold die von Opulski gezeigte Stelle auszugraben. In einer Elle Tiefe (ca. 0,65 m) fanden sie den „Schatz“, der aus Bronzefunden bestand. Bevor er die Funde beschrieb, erklärte Brensztejn das bekannteste Denkmal des Altertums aus der Gegend von Syrajcie: das Grab des Dżugas, also den Burgwall Dżuginiany, der er als *Hügelgrab* bezeichnete, wie auch die an seinem Fuß geborgenen archäologischen Funde. Er nannte ebenfalls alle Artikel und Notizen zum Grab des Dżugas (L.A. Jucewicz, M. Baliński, T. Dowgird und Brensztejn selbst). Den Fundort des Schatzes (Abb. 39) machte Brensztejn einige hundert Schritt vom Burgwall entfernt aus, südlich des Sumpfs, aus dem die Durbinas fließt (M. Brensztejn 1903, 46). Es handelt sich um einen kleinen Hügel,

dirbinių „lobį“. Prieš aprašydamas šiuos radinius M. Brenšteinas apibūdino žymiausią Siraičių ir Džiuginėnų senovės paminklą – Džiugo kapą, t. y. Džiuginėnų piliakalnį, jį vadindamas pilkapiu (*kurhan*), ir archeologinius radinius jo papėdėje. Čia pat pateikiami visi straipsniai ir paminėjimai, parašyti apie Džiugo kapą (L. A. Jucevičiaus, M. Balinskio, T. Daugirdo ir paties M. Brenšteino). Lobio radimo vietą (39 pav.) M. Brenšteinas nurodo esant keli šimtai žingsnių nuo piliakalnio, į pietus nuo pelkės, iš kurios išteka Durbino upelis (M. Brensztejn 1903, 46). Tai nežymi kalvelė, apie 20 žingsnių nuo kelio, vedančio iš Telšių į Alsėdžius, netoli tilto per Durbino upelį. Situacijos nupasakojimas pakankamai aiškus, kad Siraičių „lobio“ radimvietę būtų galima

do Olsiadów, w pobliżu mostu przez rzeczkę Durbinas. Lokalizacja jest na tyle dokładna, że nie było wątpliwości, że „skarbu” z Syrajć odkryto na tym samym polu, gdzie w 1956 r. krajoznawcy z Telsz pod kierunkiem archeologa, V. Valatki znaleźli wyroby brązowe, bursztynowe i szklane. Później, w latach 1956–1957 miejsce to badali E. Butėnienė i V. Valatka. Odkryte wówczas cmentarzysko z X–XIII w. nazwano cmentarzyskiem Džugas we wsi Syrajcie (V. Valatka 2004a; 2004b). Na podstawie opublikowanego planu sytuacyjnego nekropoli Džugas (V. Valatka 2004b, 20) nie ulega wątpliwości, że znajduje się ono na tym samym pagórku, co miejsce znalezienia opisanego przez M. Brensztejną „skarbu” z Syrajć.

Znaleziska z tzw. skarbu M. Brensztejn, swoim zwyczajem, szczegółowo opisał, podając wymiary, zdobienie, opublikował także ich rysunki lub zdjęcia. Do większości z 42 zabytków ze „skarbu” z Syrajć autor artykułu podał analogie, dość szeroko wykorzystując znaną ówczesnie literaturę archeologiczną: pracę J. A. Łepkowskiego o broni siecznej, prace E. i K. Tyszkiewiczów, publikację T. Dowgirda, katalog wystawy X Zjazdu Archeologów Rosji w Rydze, pracę F. Krusego „Necrolivonica”. Świadczy to o tym, że M. Brensztejn, mając raczej niewielkie doświadczenie archeologa samouka, w swoich publikacjach dążył do profesjonalizmu.

Trudno stwierdzić, czy zabytki znalezione w Syrajciach rzeczywiście stanowiły elementy skarbu (por. ryc. 7). Jeśli nawet nie był to grób, jest wielce prawdopodobne, że znaleziska te były związane z jakimiś obyczajami pogrzebowymi. Możliwe, że Andrzejewscy zebrali inwentarz dwóch sąsiednich grobów. Na cmentarzyskach Kurów z XI–XII w. odkryto podobne zespoły grobowe, bardziej lub mniej odpowiadające typom znalezisk ze „skarbu” z Syrajć. Jako przykłady mogą posłużyć inne groby z mieczami, np. grób 361 z Laiviai i grób 20 z Girkaliai (E. Gričiuvienė, Z. Buža 2009b, 257–261, 270–273). V. Valatka podkreślił

der etwa 20 Schritt neben dem Weg von Telsze nach Olsiady/Alsėdžiai liegt, in der Nähe einer Brücke über die Durbinas. Die Lage ist ausreichend genau, dass kein Zweifel besteht, dass der „Schatz“ aus Syrajcie auf demselben Feld gefunden wurde, auf dem 1956 Heimatkundler aus Telsze/Telšiai und der Weisung des Archäologen V. Valatka Funde aus Bronze, Bernstein und Glas entdeckten. Später, in den Jahren 1956–1957 untersuchten E. Butėnienė und V. Valatka die Stelle. Die damals freigelegte Nekropole aus dem 10.–13. Jh. wurde „Gräberfeld Džugas“ im Dorf Siraičiai genannt (V. Valatka 2004a; 2004b). Beim Blick auf den publizierten Übersichtsplan der Nekropole Džugas (V. Valatka 2004b, 20) bleibt kein Zweifel, dass sie auf demselben Hügel liegt, auf dem sich der von Brensztejn beschriebene Fundort des „Schatzes“ von Syrajcie befand.

Die Funde aus dem sog. Schatz wurden von Brensztejn, seiner Gewohnheit entsprechend, genau beschrieben, Maße und Verzierung genannt, sowie mit Zeichnungen oder Fotos publiziert. Zum Großteil der 42 Funde aus dem „Schatz“ aus Syrajcie gab der Autor Analogien an, wobei er die damals zugängliche archäologische Literatur recht gründlich nutzte: die Arbeit von J. A. Łepkowski über Hieb Waffen, die Arbeiten von E. und K. Tyszkiewicz, die Publikationen von T. Dowgird, den Katalog der 10. Russischen Archäologentagung in Riga, die Arbeiten von F. Kruse („Necrolivonica“). Die zeigt, dass Brensztejn, mit seinen eher bescheidenen Erfahrungen als archäologischer Autodidakt in seinen Publikationen durchaus ein professionelles Niveau anstrebte.

Es ist schwer zu sagen, ob die in Syrajcie entdeckten Fundstücke tatsächlich Elemente eines Schatzes waren (vgl. Abb. 7). Auch wenn sie keine Grabbeigabe waren, so ist doch wahrscheinlich, dass die Funde teil eines Begräbnisrituals waren. Vielleicht sammelten die Andrzejewskis das Inventar zweier Gräber. Auf den Gräberfeldern der Kuren aus dem 11.–12. Jh. wurden ähnliche Grabkomplexe gefunden, mit Fundtypen, die mehr oder weniger denen aus dem „Schatz“ aus Syrajcie entsprachen. Als Beispiele können andere Gräber mit Schwertern

numanyti buvus tame pačiame lauke, kuriame 1956 m. Telšių kraštotyriminkai, vadovaujami archeologo V. Valatkos, rado žalvarinių, gintarinių ir stiklinių dirbinių. 1956–1957 m. šią vietą tyrinėjo E. Butėnienė ir V. Valatka. Tada rastas X–XIII a. kapinynas buvo pavadintas Džiugo kapinynu Siraičių kaime (V. Valatka 2004a; 2004b). Remiantis paskelbtu Džiugo kapinyno situacijos planu (V. Valatka 2004b, 20) nekyla abejonė, kad jis yra toje pačioje kalvelėje kaip ir M. Brenšteino aprašytojo Siraičių „lobio“ radimvietė.

Vadinamojo „lobio“ radinius M. Brenšteinas, kaip buvo jam būdinga, aprašė detalčiai, su išmatavimais, ornamentikos bruožais, taip pat paskelbė jų piešinius arba nuotraukas. Daugumai iš 42 Siraičių „lobio“ radinių straipsnio autorius pateikia analogijų naudodamasis gana plačiai tuo metu žinota archeologine literatūra: J. A. Lepkowskio (J. A. Lepkovskio) darbu apie kertamuosius ginklus (1857), E. ir K. Tiškevičių darbais, T. Daugirdo publikacijomis, X Rusijos archeologų suvažiavimo Rygoje parodos katalogu, F. Kruse's (F. Kruzės) darbu „Necrolivonica“. Tai liudija, kad M. Brenšteinas, turėdamas gana nedidelę savamokslio archeologo patirtį, savo publikacijose siekė profesionalumo.

Sunku pasakyti, ar Siraičiuose rasti dirbiniai išties galėjo būti lobis (žr. 7 pav.). Jei tai ir nebuvo kapas, tikėtina, kad jis buvo susijęs su laidojimo papročiais. Gali būti, kad Andrijauskai surinko radinius iš dviejų gretimų kapų. XI–XII a. kuršių kapinynuose aptikta panašių kapų kompleksų, daugiau ar mažiau atitinkančių Siraičių „lobio“ radinių tipus. Pavyzdžiais gali būti tokie kapai su kalavijais kaip Laivių kapas 361 ir Girkalių kapas 20 (E. Gričiuvienė, Z. Buža 2009b,

również, że rytuał pogrzebowy na cmentarzysku Džugas nosi cechy charakterystyczne dla Kurów (V. Valatka 2004a, 18). G. Zabiela postawił hipotezę, że w miejscu „skarbu” znaleziono bogaty grób Kurona, najprawdopodobniej kenotaf (G. Zabiela 1986, 251). Tak więc „skarb” z Syrajć może być wyposażeniem jednego lub dwóch bogatych pochówków z XI–XII w.

Kolejny grób szkieletowy z XI–XII w. w Syrajciach odkryto przypadkowo między 1990 a 1995 r. (E. Gričiuvienė, Z. Buža 2009a, 207–208). Z drugiej strony, „skarb” z Syrajć mógł być także depozytem ofiarnym w sąsiedztwie cmentarzyska i bagna. Taki pogląd prezentuje ostatnio A. Bliujienė, która wciągnęła opublikowane przez M. Brensztejną znaleziska z Syrajć na listę skarbow/depozytów bagiennych. Zwróciła ona uwagę, że „skarb” z Syrajć, oprócz dominujących znalezisk z późnej epoki żelaza, zawiera także zabytki wcześniejsze, z okresu wpływów rzymskich. Należy do nich zaliczyć zawieszki typu *Berlock*, przedstawioną przez M. Brensztejną na tablicy XVII, pod nr 38 (o zawieszkiach tego typu por. osobne studium: A. Bliujienė 2005). A. Bliujienė datuje „skarb” z Syrajć na drugą połowę II w., III w. oraz X–XII w. Badaczka uważa, że znalezisko z Syrajć, zlokalizowane obok miejsca grzebania zmarłych i bagna, stanowi ofiarę dla przodków w celu nawiązania z nimi kontaktu, a być może w celu przeniesienia bogactwa na tamten świat (A. Bliujienė 2010, 143, 144, 146, 160, tab. 1, nr 27).

Opinia samego Brensztejna na temat „skarbu” z Syrajć uległa zmianie po publikacji znaleziska. Świadczy o tym omawiany powyżej „Spis przedmiotów...”, gdzie M. Brensztejn opisał te zabytki jako pochodzące z cmentarzyska.

dienen, z.B. Grab 361 aus Laiviai und Grab 20 aus Girkaliai (E. Gričiuvienė, Z. Buža 2009b, 257–261, 270–273). V. Valatka betont auch, dass der Bestattungsritus des Gräberfelds Džugas für die Kuren typische Merkmale trägt (V. Valatka 2004a, 18). G. Zabiela stellte die These auf, dass an der Stelle des „Schatzes“ ein reiches Kurengrab, gefunden wurde, vermutlich ein Kenotaph (G. Zabiela 1986, 251). So könnte der „Schatz“ aus Syrajcie/Siraičiai die Beigabe eines oder zweier reichert Gräber aus dem 11.–12. Jh. sein.

Ein weiteres Skelettgrab aus dem 11.–12. Jh. wurde in Siraičiai zufällig zwischen 1990 und 1995 entdeckt. (E. Gričiuvienė, Z. Buža 2009a, 207–208). Andererseits konnte der „Schatz“ aus Syrajcie ebenfalls eine Opfergabe in der Nachbarschaft eines Gräberfeldes und Moors sein. Dieser Ansicht ist in letzter Zeit A. Bliujienė, welche die von Brensztejn publizierten Funde aus Syrajcie auf eine Liste von Schätzen/Mooropfergaben setzte. Sie wies darauf hin, dass der „Schatz“ aus Syrajcie, neben einer Mehrzahl von Funden aus der späten Eisenzeit auch frühere Fundstücke enthielt, aus der Kaiserzeit. Dazu gehören der Anhänger vom Typ *Berlock*, den Brensztejn auf Tafel XVII zeigt, unter der Nummer Nr. 38 (zu Anhängern dieses Typs vgl. A. Bliujienė 2005). A. Bliujienė datiert den „Schatz“ aus Syrajcie in die zweite Hälfte des 2. Jhs., ins 3. Jh., sowie ins 10.–12. Jh. Die Archäologin ist der Ansicht, dass der Fund aus Syrajcie, unweit einer Totenstätte und eines Moors gelegen, eine Opfergabe für die Ahnen darstellt, um mit diesen Kontakt aufzunehmen, und vielleicht Reichtum ins Jenseits zu transponieren (A. Bliujienė 2010, 143, 144, 146, 160, tab. 1, Nr. 27).

Brensztejn's Meinung zum „Schatz“ aus Syrajcie veränderte sich nach der Veröffentlichung der Funde. Davon zeugt das oben erwähnte „Sachregister...“, in dem Brensztejn diese Fundstücke als aus einem Gräberfeld stammend beschrieb.

257–261, 270–273). V. Valatka pabrėže, kad Džiugo kapinyno laidosenai būdingi kuršiški požymiai (V. Valatka 2004a, 18). G. Zabiela išklė hipotezę, kad „lobio“ vietoje buvo rastas turtinas kuršio kapas, greičiausiai kenotafas (G. Zabiela 1986š, 251). Taigi Siraičių „lobis“ gali būti vieno ar dviejų turtingų kuršių XI–XII a. kapų įkapės.

Dar vienas XI–XII a. griautinis kapas Siraičiuose apie 1990–1995 m. rastas atsitiktinai (E. Gričiuvienė, Z. Buža 2009a, 207–208). Kita vertus, Siraičių „lobis“ galėjo būti ir votyvas-auka kapinyno ir pelkės aplinkoje. Tokios nuomonės pastaruoju metu laikosi tyrinėtoja A. Bliujienė, M. Brenšteino publikuotus Siraičių radinius įtraukusi į lobių – aukojimų pelkėse – sąrašą. Ji atkreipė dėmesį, kad Siraičių „lobyje“, be vyraujančių vėlyvojo geležies amžiaus radinių, esama ir romėniškojo geležies amžiaus artefaktų. Tai M. Brenšteino XVII lentelėje (nr. 38) pavaizduotas *Berlock* tipo kabutis (apie šio tipo kabučius žr. atskirą studiją: A. Bliujienė 2005). A. Bliujienė Siraičių lobį priskiria antrajai II a. pusei, III a. ir X–XII a. Tyrinėtoja mano, kad Siraičių radiniai greta laidojimo vietos ir pelkės buvo paaukoti protėviams siekiant ryšio su jais, o galbūt norint turtą perkelti iš šio pasaulio į anapusinį (A. Bliujienė 2010, 143, 144, 146, 160, lent. 1 (nr. 27)).

Paties M. Brenšteino nuomonė dėl Siraičių „lobio“ publikavus radinius pasikeitė. Tai liudija pirmiau aptartas jo rinkinio sąrašas „Spis przedmiotów...“, kuriame M. Brenšteinas šiuos dirbinius aprašė kaip rastus kapinyne.

PRYWATNE ZBIORY STAROŻYTNOŚCI
I KATALOGI JAKO ŹRÓDŁO „INWENTARZA
ARCHEOLOGICZNEGO GUBERNJI
KOWIENSKIEJ” MICHAŁA BRENZSZEJNA

Największą wartość „Inwentarza...” M. Brensztejna stanowią informacje pochodzące z katalogów prywatnych kolekcji i inwentarzy zbiorów publicznych. W większości są to dane, które nie były opublikowane w czasach M. Brensztejna. Niestety, M. Brensztejn nie uwzględnił w swojej kwerendzie wszystkich katalogów zbiorów archeologicznych, widocznie bowiem nie wszyscy kolekcjonerzy mieli opracowane katalogi swoich kolekcji. Sam M. Brensztejn wymienia następujące rękopiśmienne katalogi zbiorów, z których korzystał: M. Brensztejna w Telszach, T. Dowgirda w Plemborgu (litew. Plembergas; o objętości 47 stron, opisujący 103 tablice z 1772 zabytkami, z marca 1907 r.), Muzeum Miejskiego w Kownie (w 1907 r. posiadało około 80 eksponatów), A. Zaborskiego w Poszuszwiu (na dzień 1 marca 1907 r. opisano 52 tablice z 1164 zabytkami), ks. J. Żogasa w Rogielach (litew. Rageliai; w rękopiśmie z 1907 r. opisano około 1400 przedmiotów).

Katalog M. Brensztejna, pisany w Telszach, nie został dotychczas odnaleziony, jednak w archiwum w Wilnie (LVIA) przechowywane są dwa późniejsze opisy kolekcji²⁷, sporządzone przy przekazywaniu zbiorów w depozyt Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie w 1909 r. Eksponaty ze zbioru M. Brensztejna obecnie są przechowywane w Litewskim Muzeum Narodowym w Wilnie (LNM – por. analiza powyżej). Los innych katalogów, niestety, jest bardziej skomplikowany.

Tadeusz Dowgird (1852–1919) posiadał ogromny zbiór archeologiczny w swoim majątku Plemborg (ryc. 40).

27| „Zbiory moje darowane do Muzeum T.P.N” (LVIA, F.1135, ap. 6, s.v. 66) oraz „Spis przedmiotów, złożonych w depozycie Towarz. Przyjaciół Nauk w Wilnie przez Michała Brensztejna z Telsz. 1909 18 VII” (LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 48).

PRIVATE ALTERTUMSSAMMLUNGEN
UND KATALOGE ALS QUELLE FÜR DAS
„ARCHÄOLOGISCHE INVENTAR DES
GOUVERNEMENTS KOWNO“ VON MICHAŁ
BRENZSZEJN

Den größten Wert des „Inventars...” von M. Brensztejn stellen die Informationen aus den Katalogen privater Kollektion und der Inventare öffentlicher Sammlungen dar. Mehrheitlich handelt es sich um Angaben, die zu Brensztejns Zeiten nicht publiziert wurden. Leider berücksichtigte M. Brensztejn bei seiner Quellensuche nicht alle Kataloge archäologischer Sammlungen, offensichtlich besaßen nicht alle Sammler Kataloge ihrer Kollektionen. Brensztejn nannte selbst folgende handschriftliche Sammlungskataloge, von denen er Gebrauch machte: M. Brensztejn in Telsze, T. Dowgird in Plemborg (lit. Plembergas; umfasst 47 Seiten, enthält 103 Tafeln mit 1772 Funden, vom März 1907), Städtisches Museum Kowno (es hatte 1907 etwa 80 Exponate), A. Zaborski in Poszuszwie (am 1. März 1907 waren 52 Tafeln mit 1164 Funden vorbereitet), Pfarrer J. Żogas in Rogiele (lit. Rageliai; in dem Manuskript von 1907 wurden etwa 1400 Gegenstände beschrieben).

Der Katalog von M. Brensztejn, in Telsze geschrieben, wurde bisher nicht wiedergefunden, aber im Archiv in Wilna (LVIA) befinden sich zwei spätere Beschreibungen seiner Kollektion²⁷, die bei der Übergabe der Sammlung zur Aufbewahrung an die Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna 1909 erstellt wurden. Die Exponate aus der Sammlung von M. Brensztejn werden gegenwärtig im Litauischen Nationalmuseum in Wilna aufbewahrt (LNM – vgl. Analyse oben). Das Schicksal der anderen Kataloge ist leider komplizierter.

Tadeusz Dowgird (1852–1919) besaß eine riesige archäologische Sammlung in seinem Landgut Plemborg (Abb. 40).

27| „Meine dem T.P.N – Museum gestifteten Sammlungen” (LVIA, F.1135, ap. 6, s.v. 66) sowie das „Sachregister der zur Aufbewahrung in der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna von Michal Brensztejn aus Telsze übergebenen Gegenstände. 1909 18 VII” (LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 48).

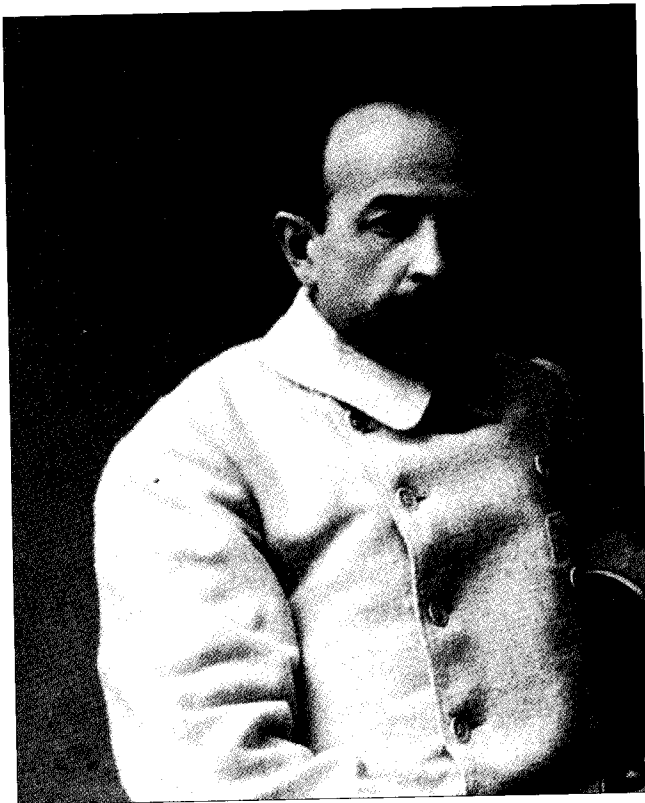
ASMENINIAI SENIENŲ RINKINIAI
IR KATALOGAI KAIP MYKOLO
BRENŠTEINO „ARCHEOLOGINIO
KAUNO GUBERNIJOS INVENTORIAUS“
ŠALTINIS

Didžiausią M. Brenšteino „Inventoriaus“ vertę sudaro informacija iš asmeninių ir viešųjų muziejinių įstaigų rinkinių apyrašų. Tai didele dalimi M. Brenšteino laikais neskelbti duomenys. Deja, ne visais archeologinių rinkinių katalogais M. Brenšteinas naudojosi. Matyt, ne visi kolekcininkai juos buvo savo rinkiniams parengę. Pats M. Brenšteinas mini šiuos naudotus rankraštinius rinkinių katalogus: M. Brenšteino Telšiuose, T. Daugirdo Plemberge, arba Plemborke (47 lapų, aprašantis 103 lenteles su 1772 daiktais, 1907 m. kovo mėn.), Kauno miesto muziejaus (1907 m. turėjo apie 80 daiktų), A. Zaborskio Pašušvyje (iki 1907 m. kovo 1 d. aprašytos 52 lentelės su 1164 daiktais), kun. J. Žiogo Rageliuose (1907 m. rankraštyje aprašyta apie 1400 daiktų).

Mykolo Brenšteino katalogas, rašytas Telšiuose, kol kas nėra atrastas, tačiau LVIA saugomi du vėlesni kolekcijos aprašai²⁷, parengti deponuojant rinkinį Mokslo bičiulių draugijai Vilniuje 1909 m. M. Brenšteino rinkinio eksponatai dabar saugomi LNM. Kitų katalogų likimas, deja, sudėtingesnis.

Tadas Daugirdas (1852–1919) Plembergo dvare turėta didžiulį archeologinį rinkinį (40 pav.), kurį vėliau perdavė Kauno miesto mu-

27| „Zbiory moje darowane do Muzeum T.P.N” (LVIA, F. 1135, ap. 6, s.v. 66) ir „Spis przedmiotów, złożonych w depozycie Towarz. Przyjaciół Nauk w Wilnie przez Michała Brensztejna z Telsz. 1909 18 VII” (LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 48).

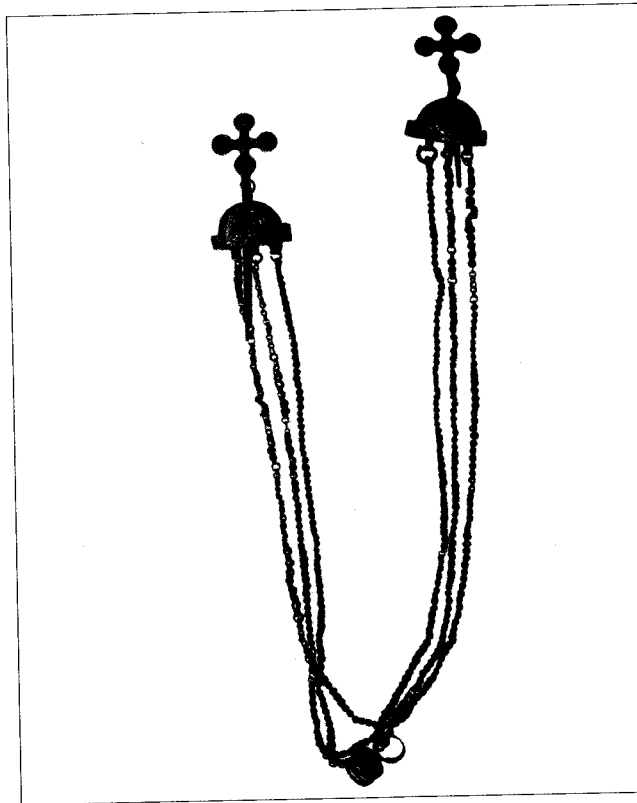
Ryc. 40. Tadeusz Dowgird, grudzień 1906 r. Zbiory LVIA F. 1135, ap. 6, s.v.79, 10

Abb. 40. Tadeusz Dowgird, Dezember 1906. Sammlungen LVIA F. 1135, ap. 6, s.v.79, 10

40 pav. Tadas Daugirdas, 1906 m. gruodis. LVIA, F. 1135, ap. 6, s. v. 79, 10

Zbiór ten, niewątpliwie dobrze usystematyzowany (ryc. 41, 42), przekazał później do Muzeum Miejskiego w Kownie²⁸ (o życiu i działalności archeologicznej T. Dowgirda por. A. Girininkas, A.V. Škiudaitė 1990; A. Girininkas 1998; P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 115–120). Można

28| Zbiory tego muzeum, w tym kolekcja Dowgirda, znalazły się później w funkcjonującym w okresie międzywojennym Muzeum Kultury im. Witolda Wielkiego (por. niżej).

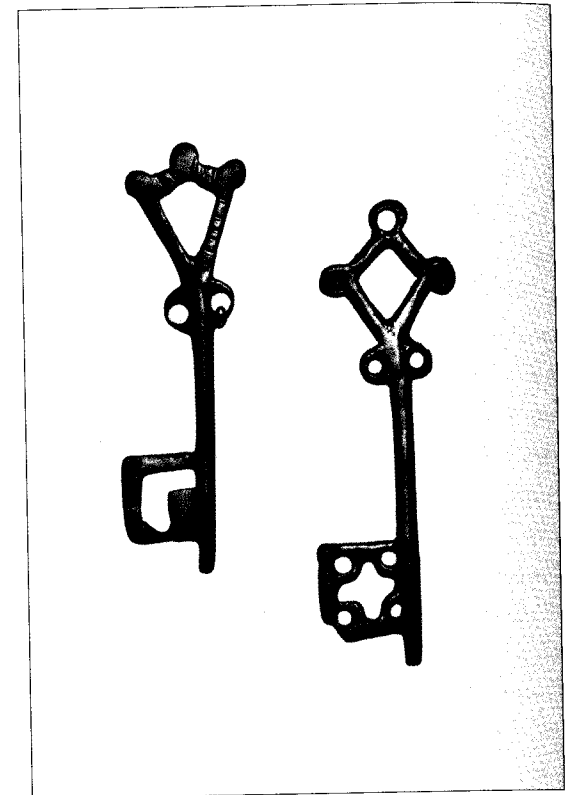
Ryc. 41. Szpile z grobu nr 6 na cmentarzysku Jasnogórka (litew. Paluknys, nr K29), z kolekcji T. Dowgirda, obecnie przechowywane w KVDKM (nr inw. 792-61). Fot. Artūras Užgalis

Abb. 41. Nadeln aus dem Grab Nr. 6 des Gräberfelds Jasnogórka (lit. Paluknys, Nr. K29), aus der Kollektion von T. Dowgird, heute im KVDKM (Inv. Nr. 792-61). Foto: Artūras Užgalis

41 pav. Smeigtukai iš Paluknio (Jasnogurkos) kapinyno (nr. K29) 6 kapo, buvę T. Daugirdo rinkinyje, šiuo metu saugomi KVDKM (inv. nr. 792-61). Artūro Užgalio fotogr.

Diese Kollektion übergab er später, sicherlich gut geordnet, (Abb. 41, 42), an das Städtische Museum Kowno²⁸ (zum Leben und archäologischen Wirken von T. Dowgird vgl. A. Girininkas, A.V. Škiudaitė 1990; A. Girininkas 1998; P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 115–120). Man kann dies auf Grundlage der

28| Die Sammlung dieses Museums, darunter die Kollektion Dowgirds, befanden sich später im in der Zwischenkriegszeit funktionierenden Vytautas-Kulturmuseum (vgl. unten).

Ryc. 42. Klucze z Dorbian (litew. Darbėnai), z kolekcji T. Dowgirda, obecnie przechowywane w KVDKM (nr inw. 1504-12,11). Fot. Artūras Užgalis

Abb. 42. Schlüssel aus Dorbiany (lit. Darbėnai), aus der Kollektion von T. Dowgird, heute im KVDKM aufbewahrt (Inv. Nr. 1504-12,11). Foto: Artūras Užgalis

42 pav. Raktai iš Darbėnų, buvusio T. Daugirdo rinkinio, šiuo metu saugomi KVDKM (inv. nr. 1504-12, 11). Artūro Užgalio fotogr.

ziejui²⁸, neabejotinai buvo gerai susistemines (41, 42 pav.; apie T. Daugirdo gyvenimą ir archeologinę veiklą žr. A. Girininkas, A. V. Škiudaitė 1990; A. Girininkas 1998; P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 115–120). Apie tai galima spręsti iš to, kaip

28| Šio muziejaus rinkiniai, žinoma, ir T. Daugirdo kolekcija, vėliau pateko į tarpukariu veikusį Vytauto Didžiojo kultūros muziejų (žr. toliau).

o tym sądzić na podstawie formy, w jakiej pisał on swoje dzienniki wykopalisk, które obecnie są przechowywane w Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego (VUB Rankraščiu skyrius)²⁹ (T. Dowgird 1881–1888; 1888–1909). Dzienniki te zawierają wiele profesjonalnie sporządzonych szkiców. Dobrze przygotowane są także publikacje z wykopalisk T. Dowgirda (T. Dowgird 1886; 1887; 1888). Obecnie nie wiadomo niestety, gdzie jest przechowywany katalog jego zbioru. Nie ma go ani w Dziale Rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego (tu w zespolu nr 1 przechowywane są dokumenty i listy T. Dowgirda), ani w KVDKM, które przejęło zbiory Muzeum Miejskiego w Kownie i przedwojennego Muzeum Kultury im. Witolda Wielkiego (Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, dalej VDKM). Możliwe, że katalog zbioru T. Dowgirda zaginął, a być może w dalszym ciągu jest przechowywany w którejś z instytucji, która przejęła część kolekcji dawnego Muzeum Miejskiego w Kownie. Z katalogu korzystano podczas inwentaryzacji znalezisk archeologicznych z dawnego zbioru T. Dowgirda w okresie działalności VDKM. W księgach inwentarzowych nr 1, 2, 3 i 4, przechowywanych w Dziale Archeologii KVDKM, w uwagach podano *plg. T. Daugirdo kat. tabl.* (por. tabl. kat. T. Dowgirda).

Kolekcja T. Dowgirda została podzielona po zainwentaryzowaniu eksponatów w zbiorach VDKM według poszczególnych miejscowości. Oczywiście, po przejrzaniu wszystkich ksiąg inwentarzowych można odtworzyć skład zbioru, jeśli założymy, że wszystkie eksponaty ze zbioru T. Dowgirda trafiły do kolekcji VDKM. W przyszłości, jeśli zostanie odnaleziony katalog T. Dowgirda, do obiegu zostałoby wprowadzone jeszcze jedno ważne źródło, które

Form, in der er seine Grabungstagebücher schrieb, die gegenwärtig in der Handschriftenabteilung der Universitätsbibliothek Wilna (VUB Rankraščiu skyrius)²⁹ aufbewahrt werden, annehmen (T. Dowgird 1881–1888; 1888–1909). Diese Tagebücher beinhalten viele professionell angefertigte Skizzen. Gut vorbereitet sind ebenfalls die Publikationen der Ausgrabungen von Dowgird (T. Dowgird 1886; 1887; 1888). Gegenwärtig wissen wir leider nicht, wo der Katalog seiner Sammlung aufbewahrt wird. Er ist nicht in der Handschriftenabteilung der Wilnaer Universitätsbibliothek (hier werden in der Sammlung Nr. 1 die Dokumente und Briefe von Dowgird aufbewahrt), noch im KVDKM, das die Sammlungen des Städtischen Museums Kowno und des vorkriegszeitlichen Vytautas-Kultur museums übernahm (Vytauto Didžiojo kultūros muziejus, im weiteren VDKM). Vielleicht ging der Katalog der Sammlung Dowgirds verloren, oder vielleicht wird er weiterhin in einer der Institutionen aufbewahrt, die einen Teil der Kollektion des ehemaligen Städtischen Museums Kowno übernommen hatte. Der Katalog wurde bei der Inventarisierung der archäologischen Funde aus der ehemaligen Sammlung Dowgirds in der Bestehenszeit des VDKM genutzt. In den Inventarbüchern Nr. 1, 2, 3 und 4, die in der Archäologischen Abteilung des KVDKM aufbewahrt werden, wurde als Bemerkung angegeben *plg. T. Daugirdo kat. tabl.* (vgl. Taf. des Kat. von T. Dowgird).

Die Kollektion von Dowgird wurde nach der Inventarisierung der Exponate in der Sammlung des VDKM nach den jeweiligen Ortschaften aufgeteilt. Natürlich kann man nach Durchsicht aller Inventarbücher die Zusammensetzung der Sammlung rekonstruieren, wenn wir davon ausgehen, dass alle Exponate aus der Sammlung Dowgirds in die Kollektion des VDKM kamen. In Zukunft, sollte der Katalog Dowgird

jis rašė savo kasinėjimų dienoraščius, kurie dabar saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau – VUB) Rankraščiu skyriuje²⁹ (T. Dowgird 1881–1888; 1888–1909). Juose nemažai profesionalių brėžinių. Gerai parengtos ir T. Daugirdo kasinėjimų publikacijos (T. Dowgird 1886; 1887; 1888). Deja, kur saugomas T. Daugirdo rinkinio katalogas, šiuo metu nežinoma. Jo nėra nei VUB Rankraščiu skyriuje, kurio l fonde saugomi T. Daugirdo dokumentai ir laiškai, nei KVDKM, kuris yra Kauno miesto muziejaus ir prieškarinio VDKM rinkinių paveldėtojas. Galbūt T. Daugirdo rinkinio katalogas apskritai dingio, o gal tebesaugomas kurios nors institucijos, perėmusios dalį buvusio Kauno miesto muziejaus rinkinių. Katalogas buvo naudojamas inventoriant archeologinius radinius iš buvusio T. Daugirdo rinkinio VDKM veiklos metais. KVDKM Archeologijos skyriuje saugomose inventorinėse knygos 1, 2, 3 ir 4 pastabose nurodoma *plg. T. Daugirdo kat. tabl.*

T. Daugirdo rinkinys buvo suskaidytas VDKM fonduose eksponatus suinventorinus pagal atskiras vietas. Žinoma, peržiūrėjus visas inventorines knygas rinkinio sudėtį būtų galima atkurti, jei visi eksponatai iš T. Daugirdo rinkinio patektų į VDKM fondus. Ateityje, T. Daugirdo katalogui atsiradus, į apyvertą įeitų dar vienas svarbus šaltinis, kuris padėtų susidaryti išsamų vaizdą apie T. Daugirdo rinkinio sudėtį. Tarkime, nėra aiškus likimas radinių, kuriuos šis savamokslis

29| Dzienniki wykopalisk T. Dowgirda trafiły na Uniwersytet Wileński ze zbiorów Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie. W przedwojennych księgach inwentarzowych VDKM (np. w księdze nr 2 przy znaleziskach pod nr inw. 753:1–6) niektóre eksponaty znalezione w trakcie wykopalisk prowadzonych przez T. Dowgirda zostały opisane z odsyłaczem do tych dzienników, wówczas przechowywanych w Dziale Rękopisów na Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie (nr inw. f. 397, 398).

29| Die Grabungstagebücher von T. Dowgird kamen aus den Sammlungen der Vytautas-Universität in Kowno in die Universität Wilna. In den vorkriegszeitlichen Inventarbüchern des VDKM (z.B. in Buch Nr. 2 bei Funden unter der Inventarnr. 753:1–6) wurden einige bei den von Dowgird geleiteten Ausgrabungen entdeckten Funde beschrieben mit einem Verweis auf diese Tagebücher, die sich damals in der Handschriftenabteilung der Vytautas-Universität in Kowno befanden (Inventarnr. f. 397, 398).

29| Į Vilniaus universitetą T. Daugirdo kasinėjimų dienoraščiai pateko iš Kauno Vytauto Didžiojo universiteto fondų. VDKM prieškarinėse inventorinėse knygos (pvz., knygoje nr. 2 prie radinių inv. nr. 753:1–6) kai kurie T. Daugirdo kasinėjant rasti eksponatai aprašyti su nuoroda į šiuos dienoraščius, tuomet saugotus Kauno Vytauto Didžiojo universitete Rankraščiu skyriuje (bylų nr. f. 397, 398).

pomogłoby stworzyć dokładny obraz składu jego kolekcji. Nie jest np. jasny los znalezisk, które ten archeolog samouk przywiózł z wykopalisk w Polsce, z miejscowości Bogoryja Górna i Bąków Dolny w powiecie łowickim, Czekanów na Podlasiu, a także z dawnej guberni witebskiej (Cybła, powiat lutyński, obecnie łot. Ludza; T. Dowgird 1881–1888, 14–16, 68–89; P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 117).

Obecnie możemy opierać się na podanym przez M. Brensztejnę krótkim opisie zbioru T. Dowgirda, który został sporządzony we wspomnianym we wstępie drugim rękopisie Brensztejna na temat kolekcji prywatnych we dworach i na plebaniach na Żmudzi, przechowywanym obecnie w Wilnie (LNM, nr inw. f. R-302, b. 220). Według tych danych w zbiorze T. Dowgirda znajdowało się: 464 wyrobów kamiennych, 621 brązowych, 15 srebrnych, 324 żelaznych, 20 bursztynowych, 302 glinianych, 7 szklanych i 20 z innych materiałów. Ogółem zbiór liczył 1772 zabytki, rozmieszczone na 103 tablicach (A. Butrimas 1987, 12) – taką samą liczbę podano we wstępie do „Inwentarza...”. Podczas kwerendy muzealnej w KVDKM³⁰ 13 listopada 2011 r. w księgach inwentarzowych nr 1–3 naliczono 159 zabytków kamiennych, 692 znaleziska z cmentarzysk, grodzisk i innych stanowisk³¹. Daje to zbiór 851 znalezisk, a więc – około połowy kolekcji T. Dowgirda, opisanej w 1907 r. Należy przy tym zwrócić uwagę, że znaleziska z Dukszt

wiedergefunden werden, käme eine weitere wichtige Quelle in den Umlauf, die dabei helfen könnte ein genaues Bild seiner Kollektion zu geben. So ist z.B. das Schicksal jener Funde unklar, welche dieser archäologische Autodidakt von Ausgrabungen in Polen mitbrachte, aus den Ortschaften Bogoryja Górna und Bąków Dolny im Kreis Łowicz, Czekanów in Podlasie, wie auch aus dem ehemaligen Gouvernement Witebsk (Cybła, Landkreis Lucyn, heute lett. Ludza; T. Dowgird 1881–1888, 14–16, 68–89; P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 117).

Gegenwärtig können wir von der kurzen Beschreibung der Sammlung von Dowgird durch Brensztejn Gebrauch machen, die Teil des eingangs genannten zweiten Manuskripts von Brensztejn über die privaten Kollektionen in den Höfen und Pfarreien in Schemaitien war, und heute in Wilna aufbewahrt wird (LNM, Inventarnr. f. R-302, b. 220). Diesen Angaben zufolge befanden sich in der Sammlung Dowgirds: 464 Steingerzeugnisse, 621 aus Bronze, 15 aus Silber, 324 aus Eisen, 20 aus Bernstein, 302 aus Ton, 7 aus Glas und 20 aus anderem Material. Insgesamt umfasste die Sammlung 1772 Fundstücke, verteilt auf 103 Tafeln (A. Butrimas 1987, 12) – dieselbe Zahl wird in der Einleitung des „Inventars...“ genannt. Bei einer Museumsforschung im KVDKM³⁰ am 13. November 2011 wurden in den Inventarbüchern Nr. 1–3 insgesamt 159 Steinfunde, 692 Funde aus Hügelgräbern, Burgwällen und anderen Fundstellen gezählt³¹. Dies ergibt 851 Funde, also etwa die Hälfte der Kollektion

archeologas parsivežė iš kasinėjimų Lenkijoje, vietovių Bogoria Górna (Aukštutinė Bogoria) ir Bąków Dolny Łowiczaus apskrityje (Žemutinis Bonkuvas Lovičiaus apskr.), Czekanów (Čėkanuve) Palenkėje, taip pat buvusioje Vitebsko gubernijoje (Cybła, Lucyno apskritis; dab. Ludza Latvijoje; T. Dowgird 1881–1888, 14–16, 68–89; P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 117).

Šiuo metu galime remtis M. Brenšteino pateiktu trumpu T. Daugirdo rinkinio apyrašu, kuris buvo padarytas kitame jo rankraštyje, skirtame privačioms kolekcijoms, buvusioms Žemaitijos dvaruose ir klebonijose, ir dabar saugomas Vilniuje (LNM F. R-302, b. 220). Šiame rankraštyje rašoma, kad T. Daugirdo rinkinyje buvo: 464 akmens, 621 bronzos, 15 sidabro, 324 geležies, 20 gintaro, 302 molio, 7 stiklo ir 20 kitų medžiagų dirbinių. Iš viso rinkinyje buvo 1772 dirbiniai, išdėstyti ant 103 lentelių (A. Butrimas 1987, 12), – pateikiamas toks pats skaičius kaip ir „Inventoriaus“ įvade. 2011 m. lapkričio 13 d. lankantis³⁰ KVDKM, inventorinėse knygos 1–3 pavyko suskaičiuoti 159 akmeninius dirbinius, 692 radinius iš kapinynų, piliakalnių ir kitokių radimviečių³¹. Tai sudaro 851 radinio

30| Za wszechstronną pomoc dziękujemy kierownicze Działu Archeologii KVDKM, pani Kristinie Rickevičiūtei.

31| Znaleziska ze zbioru T. Dowgirda pochodzące z najsłynniejszych stanowisk, przechowywane w KVDKM: Visdergiai, nr inw. 6701–32, Paklibaliai, nr inw. 670:1–20 lub 750:1–20, Tolišiai, nr inw. 1692:1–18, Derbutai, nr inw. 1504:1–34, 1507:1–11, Titydiškės, nr inw. 1000:1–48, Imbarė, nr inw. 1–36, Gilvyčiai, nr inw. 668:1–14, 898:1, 1869, Kuršiai, nr inw. 655:1–4, 656:1–2, 674:1–3, 695:1, 1391, Dūkštas, nr inw. 750:1–115, 1513:1–18, Lauksvydai, nr inw. 650:1–12, 651:1–4, 654:1–15, Patumšaliai, nr inw. 936:1–21, 1559:1–3, Paluknys, nr inw. 792:1–158, Słobodka, pow. oszmiański (obecnie Białoruś), nr inw. 753:1–6, gubernia wileńska, nr inw. 751:1–70, okolice katedry wileńskiej, nr inw. 752:1–19, Kentraliai, nr inw. 900:1–4, Linkava, nr inw. 937:1–5, Daugirdava, nr inw. 1084:1–6 (brzeg Dubissy), 1085:1–9 (łąka Kozaków/Kazokų pieva).

30| Für die umfassende Hilfe danken wir der Leiterin der Archäologischen Abteilung des KVDKM, Kristina Rickevičiūtei.

31| Funde aus der Sammlung von T. Dowgird, die aus den berühmtesten Fundstellen stammen, und im KVDKM aufbewahrt werden: Visdergiai, Inventarnr. 6701–32, Paklibaliai, Inventarnr. 670:1–20 oder 750:1–20, Tolišiai, Inventarnr. 1692:1–18, Derbutai, Inventarnr. 1504:1–34, 1507:1–11, Titydiškės, Inventarnr. 1000:1–48, Imbarė, Inventarnr. 1–36, Gilvyčiai, Inventarnr. 668:1–14, 898:1, 1869, Kuršiai, Inventarnr. 655:1–4, 656:1–2, 674:1–3, 695:1, 1391, Dūkštas, Inventarnr. 750:1–115, 1513:1–18, Lauksvydai, Inventarnr. 650:1–12, 651:1–4, 654:1–15, Patumšaliai, Inventarnr. 936:1–21, 1559:1–3, Paluknys, Inventarnr. 792:1–158, Słobodka, Kreis Oszmiany (Gegenwärtig Weißrussland), Inventarnr. 753:1–6, Gouvernement Wilna, Inventarnr. 751:1–70, Umgebung des Wilnaer Doms, Inventarnr. 752:1–19, Kentraliai, Inventarnr. 900:1–4, Linkava, Inventarnr. 937:1–5, Daugirdava, Inventarnr. 1084:1–6 (Ufer der Dubissa/Dubysa), 1085:1–9 (Kossakenwiese/Kazokų pieva).

30| Už visokeriopą pagalbą dirbant KVDKM Archeologijos skyriuje dėkojame jo vedėjai Kristinai Rickevičiūtei.

31| Radiniai iš žymiausių paminklų iš T. Daugirdo rinkinio, saugomi KVDKM, yra šie: Visdergiai, inv. nr. 6701–32, Paklibaliai, inv. nr. 670:1–20 arba 750:1–20, Tolišiai, inv. nr. 1692:1–18, Derbutai, inv. nr. 1504:1–34, 1507:1–11, Titydiškės, inv. nr. 1000:1–48, Imbarė, inv. nr. 1–36, Gilvyčiai, inv. nr. 668:1–14, 898:1, 1869, Kuršiai, inv. nr. 655:1–4, 656:1–2, 674:1–3, 695:1, 1391, Dūkštas, inv. nr. 750:1–115, 1513:1–18, Lauksvydai, inv. nr. 650:1–12, 651:1–4, 654:1–15, Patumšaliai, inv. nr. 936:1–21, 1559:1–3, Paluknys, inv. nr. 792:1–158, Słobodka (Ašmenos apskr.), inv. nr. 753:1–6, Vilniaus gubernija, inv. nr. 751:1–70, Vilniaus katedros aplinka, inv. nr. 752:1–19, Kentraliai, inv. nr. 900:1–4, Linkava, inv. nr. 937:1–5, Daugirdava, inv. nr. 1084:1–6 (Dubysos krantas), 1085:1–9 (Kazokų pieva).

(nr inw. 750:27–37) nie wszystkie pochodzą z wykopalisk T. Dowgirda. Poza tym wykopaliska w Duksztach prowadził on w 1909 r. (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 119), tj. już po sporządzeniu przez M. Brensztejn inwentarza dworów. A więc liczba znalezisk, które można zaliczyć do zbioru T. Dowgirda przed 1907 r., byłaby jeszcze mniejsza. Nie powinniśmy odrzucić możliwości, że część zabytków z kolekcji T. Dowgirda przed II wojną światową została zainwentaryzowana jako spuścizna Muzeum Miejskiego w Kownie. T. Dowgird, który pełnił funkcję dyrektora tego muzeum od 23 stycznia 1909 r., mógł uzupełniać zbiór prehistoryczny o eksponaty z prywatnej kolekcji (A. Katilius 1987, 15). Tak czy inaczej, mając na uwadze, że zbiór T. Dowgirda miał przetrwać w kowieńskich muzeach dwie wojny światowe i sowieckie transformacje, jego stan jest stosunkowo dobry. Jak już wspomniano, aż 61 toporów kamiennych spośród 72 opisanych przez M. Brensztejn z powiatu rosieńskiego zostało włączonych do I tomu „Lietuvos TSR archeologijos atlasas“ (LAA 1974). W spisie stanowisk powiatu kowieńskiego Brensztejn wymienił 26 miejscowości, z których pochodzą zabytki z kolekcji T. Dowgirda. „Inwentarz...“ jest jednym ze źródeł pozwalających zrekonstruować znaleziska z tego zbioru, co obecnie nie jest całkowicie czytelne w księgach inwentarzowych KVDKM.

Muzeum Miejskie w Kownie (ryc. 43), którego zbiór jest wymieniany jako jedno ze źródeł „Inwentarza...“ M. Brensztejn, zostało założone w 1896 r. przez urzędników Komitetu Statystyki guberni kowieńskiej. Było to typowe muzeum rosyjskiej prowincji z drugiej połowy XIX w., mające prezentować życie lokalnej społeczności, historię i środowisko przyrodnicze regionu, osiągnięcia gospodarki. Głównym założycielem muzeum kowieńskiego był sekretarz Komitetu Statystyki, Konstantin Gukovskij. Z jego zarysów historycznych guberni kowieńskiej i opisów stanowisk archeologicznych wydanych w po-

tion von Dowgird, wie sie 1907 beschrieben wurde. Dabei ist zu bemerken, dass die Funde aus Dukszty (Inventarnr. 750:27–37) nicht alle aus den Ausgrabungen von Dowgird stammen. Ferner leitete er diese Ausgrabungen im Jahr 1909 (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 119), also schon nachdem Brensztejn das Hof- und Pfarrei-Inventar erstellt hatte. So wäre die Zahl der Funde, die man zur Sammlung von Dowgird von vor 1907 zählen kann noch kleiner. Wir sollten die Möglichkeit nicht außer Acht lassen, dass ein Teil der Funde aus der Kollektion von T. Dowgird vor dem Zweiten Weltkrieg als Nachlass des Städtischen Museums Kowno inventarisiert wurde. T. Dowgird, der seit dem 23. Januar 1909 Direktor des Museums war, konnte die prähistorische Sammlung um Exponate aus seiner privaten Kollektion bereichern (A. Katilius 1987, 15). Wie dem auch sei, angesichts der Tatsache, dass die Sammlung Dowgirds in Kownaer Museen zwei Weltkriege und die sowjetische Transformation überdauerte, ist ihr Zustand recht gut. Wie bereits bemerkt, wurden ganze 61 der 72 von Brensztejn beschriebenen Steinbeile aus dem Landkreis Rosienie im 1. Band des „Lietuvos TSR archeologijos atlasas“ (LAA 1974) berücksichtigt. Auf der Liste der Fundstellen im Landkreis Kowno nannte Brensztejn 26 Ortschaften, aus denen Fundstücke aus der Kollektion T. Dowgirds stammten. Das „Inventar...“ ist eine der Quellen, die eine Rekonstruktion der Funde aus dieser Sammlung ermöglichen, was gegenwärtig nicht ganz eindeutig aus den Inventarbüchern des KVDKM hervorgeht.

Das Städtische Museum in Kowno (Abb. 43), dessen Sammlung als eine der Quellen des „Inventars...“ von M. Brensztejn genannt wird, wurde 1896 gegründet, von Beamten des Statistischen Komitees des Gouvernements Kowno. Es war ein typisches russisches Provinzmuseum der zweiten Hälfte des 19. Jhs., welches das Leben der lokalen Gemeinschaft präsentieren sollte, die Geschichte und natürliche Umwelt der Region und die Erfolge der Wirtschaft. Der Hauptgründer des Museums Kowno war der Sekretär des Statistischen Komitees, Konstantin Gukovskij. Seine historischen Skizzen des Gouver-

rinkinį, taigi – apie pusę T. Daugirdo rinkinio, aprašyto 1907 m. Atkreiptinas dėmesys, kad radiniai iš Dūkšto (inv. nr. 750:27–37) ne visi yra iš T. Daugirdo kasinėjimų. Be to, Dūkšte jis kasinėjo 1909 m. (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 119), t. y. parašius M. Brenšteino dvarų inventorių. Taigi radinių, priskirtinų T. Daugirdo rinkiniui iki 1907 m., skaičius būtų dar mažesnis. Neturėtume atmesti prielaidos, kad dalis T. Daugirdo rinkinio daiktų prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo suinventorinti kaip Kauno miesto muziejaus palikimas. T. Daugirdas, pats dirbdamas Kauno miesto muziejaus direktoriumi nuo 1909 m. sausio 23 d., galėjo pildyti priešistorinį rinkinį asmeninio rinkinio eksponatais (A. Katilius 1987, 15). Kad ir kaip būtų, T. Daugirdo rinkinio, turint omenyje, kad Kauno muziejuose jis turėjo pergyventi du pasaulinius karus, sovietines pertvarkas, būklė yra palyginti gera. Kaip minėta, net 61 kirvis iš M. Brenšteino aprašytų 72 Raseinių apskrities akmeninių kirvių buvo įtrauktas į „Lietuvos TSR archeologijos atlaso“ I tomą (LAA 1974). Kauno apskrities paminklų sąrašė M. Brenšteinas mini 26 vietoves, kuriose aptikta radinių, patekusių į T. Daugirdo rinkinį. „Inventorius“ yra vienas iš šaltinių, padedančių rekonstruoti T. Daugirdo rinkinio radimvietes, kurias dabar nevisiškai atspindi KVDKM inventorinės knygos.

Kauno miesto muziejus (43 pav.), kurio rinkinys minimas kaip vienas iš M. Brenšteino „Inventoriaus“ šaltinių, buvo įkurtas 1896 m. Kauno gubernijos Statistikos komiteto valdininkų. Tai buvo tipiškas XIX a. antros pusės Rusijos provincijos muziejus, turėjęs parodyti vietos visuomenės gyvenimą, gamtos istoriją, ūkio laimėjimus. Pa-

Ryc. 43. Na pierwszym planie – stacja poczty konnej w Kownie. Do północnego skrzydła tego budynku, na piętro, w 1910 r. przeniesiono z ratusza Muzeum Miejskie w Kownie, czynne tu do roku 1936. W tym samym budynku w latach 1908–1919 mieszkał kustosz tego muzeum, T. Dowgird. Za zabudowaniami poczty widać kościół św. Trójcy, budynek kowieńskiego seminarium duchownego, dach kościoła św. Jerzego Męczennika. Po prawej – fragment ratusza. Fot. Vytautas Augustinas. Kowno, lata 20.–30. XX w. Ze zbiorów dyplomaty Kazysa Lozoraitisa. Zbiory Nacionalinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune (Narodowe Muzeum Sztuki im. M.K. Čiurlionisa w Kownie), ČDM nr inw. Ta-9132/2

Abb. 43. Im Vordergrund die Kutschpoststation in Kowno. In ersten Stock des Nordflügels dieses Gebäudes wurde 1910 aus dem Rathaus das Städtische Museum Kowno verlegt, das dort bis 1936 geöffnet war. Im selben Gebäude wohnte in den Jahren 1908–1919 der Museumskustos, T. Dowgird. Hinter der Post ist die Kirche der hl. Trinität zu sehen, das Gebäude des Geistlichen Seminars, und das Dach der Kirche des hl. Georgs des Märtyrers. Rechts im Bild ein Teil des Rathauses. Foto: Vytautas Augustinas. Kowno, 1920er/1930er Jahre. Aus der Sammlung des Diplomaten Kazys Lozoraitis. Sammlungen Nacionalinis M.K. Čiurlionio dailės muziejus Kaune (Nationales Čiurlionis-Kunstmuseum in Kowno), ČDM Inventarnr. Ta-9132/2

43 pav. Pirmame nuotraukos plane – Kauno arklių pašto stotis, į kurios antrą šiaurinio korpuso aukštą 1910 m. iš rotušės buvo perkeltas Kauno miesto muziejus. Jis veikė iki 1936 m. Tame pačiame pastate 1908–1919 m. gyveno šio muziejaus puoselėtojas T. Daugirdas. Už pašto pastatų matyti Šv. Trejybės bažnyčia, Kauno kunigų seminarija, Šv. Jurgio kankinio bažnyčios stogas, dešinėje nuotraukos pusėje – rotušės fragmentas. Vytauto Augustino fotogr. Kaunas, XX a. 3–4 deš. Iš diplomato Kazio Lozoraičio rinkinio. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Kaune rinkiniai, ČDM inv. nr. Ta-9132/2

staci osobnych publikacji w serii „Памятные книжки Ковенской губернии” korzystał M. Brensztejn podczas pisania „Inwentarza...”. Podstawę zbioru Muzeum Miejskiego w Kownie początkowo stanowiły właśnie znaleziska archeologiczne, zbiory numizmatów i mineralów K. Gukovskiego oraz kolekcja pułkownika twierdzy kowieńskiej, E. Golyzskina (N. Keršytė 2003, 92).

Zbiory Muzeum Miejskiego w Kownie później odziedziczyło funkcjonujące w okresie międzywojennym Muzeum Kultury im. Witolda Wielkiego w Kownie. W księgach inwentarzowych tego muzeum, obecnie prze-

nements Kowno und Beschreibungen archäologischer Fundstellen, die als separate Publikationen in der Serie „Памятные книжки Ковенской губернии” erschienen, nutzte Brensztejn beim Schreiben des „Inventars...”. Grundlage für die Sammlung des Städtischen Museums Kowno waren anfangs gerade die archäologische Funde, Münz- und Mineralsammlungen Gukovskijs sowie die Kollektion eines Obersts der Festung Kowno, E. Golyzskin (N. Keršytė 2003, 92).

Die Sammlung des Städtischen Museums Kowno erbt später, das in der Zwischenkriegszeit funktionierende Vytautas-Museum für Kultur in Kowno. In den Inventarbüchern dieses

grindinis Kauno muziejaus kūrėjas buvo Statistikos komiteto sekretorius Konstantinas Gukovskis, kurio istorinėmis Kauno gubernijos apskrčių aprašymais ir archeologinių paminklų aprašymais atskirose knygėse serijoje „Памятные книжки Ковенской губернии” naudojosi M. Brenšteinas, rašydamas „Inventorių”. Kauno miesto muziejaus rinkiniui pagrindą pradėjo ir sudarė K. Gukovskio archeologinių radinių, numizmatikos ir mineralų rinkiniai bei Kauno tvirtovės pulkininko E. Golyškino kolekcija (N. Keršytė 2003, 92).

chowywanych w Dziale Archeologii KVDKM, zainwentaryzowano setki eksponatów ze zbiorów dawnego Muzeum Miejskiego w Kownie. To wyraźnie przekracza tę niewielką liczbę 80 przedmiotów, które zarejestrował M. Brensztejn w „Inwentarzu...”, gdy w lutym 1907 r. oglądał rękopiśmienny katalog tego muzeum. Katalog niestety zaginął. Wzmianki w „Inwentarzu...” o eksponatach Muzeum Miejskiego w Kownie pomagają odtworzyć obraz zbiorów tego muzeum przed przeprowadzką T. Dowgirda do Kowna. Ciekawe, że – według danych A. Girininkasa – w dniu 23 stycznia 1909 r., gdy T. Dowgird oficjalnie przejął zbiory Muzeum Miejskiego w Kownie, kolekcja liczyła 51 zabytków kamiennych, 26 sztuk broni i ozdób oraz 21 eksponatów numizmatycznych. Oczywiście, że zbiór T. Dowgirda, składający się z 1782 eksponatów w ogromnym stopniu wzbogacił kolekcję tego muzeum (A. Girininkas 1998, 100). W otwartej w 1910 r. ekspozycji Muzeum Miejskiego w Kownie pierwszeństwo przyznano zabytkom archeologicznym, litewskiej etnografii i sztuce ludowej oraz zbiorowi eksponatów historycznych, ukazujących historię Kowna. N. Keršytė (2003, 88) podkreśla, że M. Brensztejn nadzwyczaj cenił wkład T. Dowgirda, zaznaczając, że Dowgird sam przekształcił magazyn we wzorcowe muzeum prowincjonalne, zorganizowane na zasadach naukowych.

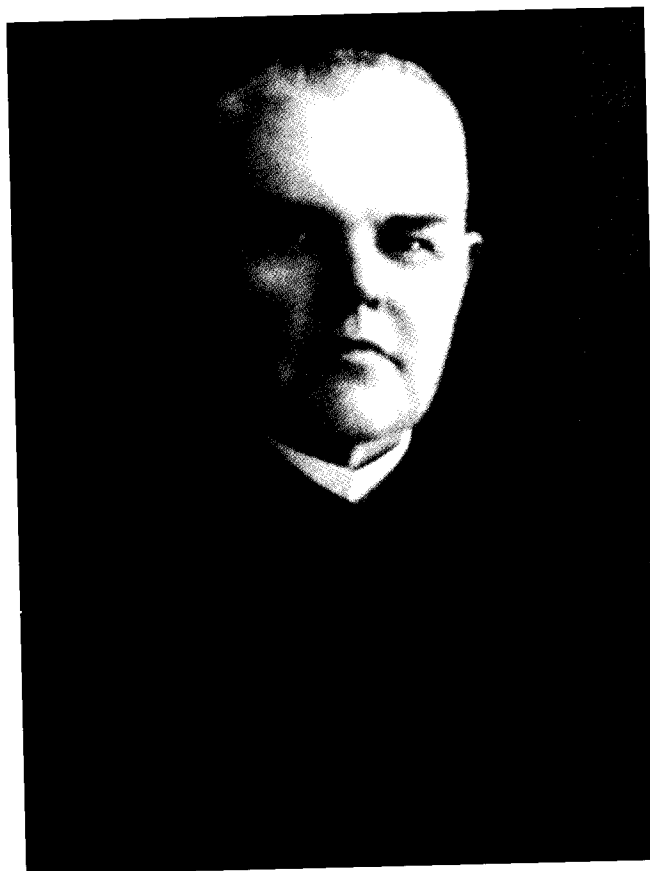
Smutniejszy los spotkał zbiór archeologiczny ks. **Józefa Żogasa** (1869–1935), liczący około 1400 eksponatów według wzmianki M. Brensztejna na początku „Inwentarza...” (ryc. 44). Kolekcja ta zachowała się, ale zabytki zostały niemal całkowicie zdemetrykowane, a tym samym pozbawione informacji o miejscu swego pochodzenia. Przesądziły o tym długie wędrówki zbioru z rąk do rąk: w 1935 r. J. Żogas sprzedał kolekcję ks. K. Kupriusowi-Kuprevičiusowi za 17 000 Lt, który wywiózł ją do Kretyngi (V. Ramanaukaitė 1999, 11). Muzeum Kultury im. Witolda Wielkiego z powodu wysokiej ceny nie zdołało odkupić zbioru i po śmierci ks. K. Kupriusa-Kuprevičiusa zbiór ten

Museums, die sich heute in der Archäologischen Abteilung des KVDKM befinden, wurden Hunderte von Exponaten aus der Sammlung des ehemaligen Städtischen Museums Kowno zusammengetragen. Diese gehen deutlich über die lediglich 80 Gegenstände hinaus, die Brensztejn im „Inventar...” festhielt, als er im Februar 1907 den handschriftlichen Katalog des Museums begutachtete. Dieser Katalog ging leider verloren. Die Hinweise im „Inventar...” auf Exponate des Städtischen Museums Kowno helfen dabei, dessen Sammlung aus der Zeit vor dem Umzug T. Dowgirds nach Kowno zu rekonstruieren. Interessanterweise zählte die Kollektion – den Angaben von A. Girininkas zufolge – am 23. Januar 1909, als T. Dowgird offiziell die Sammlung des Städtischen Museums Kowno übernahm, 51 steinerne Funde, 26 Waffen und Schmuckstücke, sowie 21 numismatische Exponate. Offensichtlich bereicherte die Sammlung Dowgirds mit ihren 1782 Exponaten die Kollektion dieses Museums ungeheuer (A. Girininkas 1998, 100). In der 1910 eröffneten Exposition des Städtischen Museums Kowno hatten archäologische Funde, litauische Ethnographie und Kunst, sowie eine Auswahl historischer Exponate, welche die Geschichte Kownos zeigten, den Vorrang. N. Keršytė (2003, 88) betonte, dass Brensztejn den Beitrag Dowgirds sehr schätzte, und bemerkte, dass Dowgird selbst einen Lagerraum in ein vorbildliches Provinzmuseum umfunktioniert hatte, das nach wissenschaftlichen Regeln organisiert war.

Ein trauriges Schicksal ereilte die archäologische Sammlung von Pfarrer **Józef Żogas** (1869–1935), mit 1400 Exponaten, entsprechend der Notiz Brensztejns am Anfang des „Inventars...” (Abb. 44). Die Kollektion blieb erhalten, aber die Fundstücke wurden fast alle ihrer metrischen Kennzeichnung beraubt, und mithin der Angabe ihrer Herkunft. Verantwortlich dafür waren die langen Wanderungen der Sammlung: 1935 verkaufte Żogas seine Sammlung für 17 000 Lt. an Pfarrer K. Kuprius-Kuprevičius, der sie nach Kretinga brachte (V. Ramanaukaitė 1999, 11). Das Vytautas-Museum für Kultur konnte die Kollektion wegen des hohen Preises nach dem Tod von Kuprius-

Kauno miesto muziejaus rinkinius vėliau paveldejo tarpukariu Kaune veikęs VDKM. Šiuo metu KVDKM Archeologijos skyriuje saugomose VDKM inventorinėse knygos yra suinventorinta šimtai eksponatų iš buvusio Kauno miesto muziejaus fondų. Tai aiškiai viršija tą nedidelį 80 daiktų skaičių, kurį užfiksavo M. Brenšteinas „Inventoriuje“, kai 1907 m. vasarį matė rankraštinių šio muziejaus katalogą. Deja, katalogas dingęs. Kauno miesto muziejaus eksponatų paminėjimai „Inventoriuje“ padeda susidaryti vaizdą apie šio muziejaus rinkinius, kol T. Daugirdas dar nebuvo persikėlęs į Kauną. Įdomu, kad, A. Girininko duomenimis, Kauno miesto muziejus 1909 m. sausio 23 d., kai T. Daugirdas oficialiai perėmė muziejaus fondą, turėjo 51 akmeninių dirbinių, 26 ginklus ir papuošalus, 21 numizmatikos eksponatą. Akivaizdu, kad T. Daugirdo rinkinys, susidedantis iš 1782 eksponatų, labiausiai papildė Kauno miesto muziejaus fondus (A. Girininkas 1998, 100). 1910 m. atidarytoje Kauno miesto muziejaus ekspozicijoje pirmenybė buvo teikiama archeologiniams, lietuvių etnografijos ir tautodailės eksponatams, istorinių vertybių rinkiniui, perteikiančiam Kauno istoriją. N. Keršytė (2003, 88) pabrėžia, kad M. Brenšteinas itin vertino T. Daugirdo indėlį nurodydamas, jog T. Daugirdas vienas iš beplanio sandėlio padarė pavyzdinę, moksliniais principais sutvarkytą provincijos muziejų.

Liūdnėnis likimas ištiko kun. **Juozapo Žiogas** (1869–1935) archeologinį rinkinį, kurį 1907 m., pagal M. Brenšteino nuorodą „Inventoriaus“ pradžioje, sudarė apie 1400 eksponatų (44 pav.). Rinkinys išliko, tačiau dirbiniai beveik visiškai be metrikų, todėl kartu pražuvo informacija apie jų kilmės vietą. Tai lėmė ilgos rinkinio klajonės iš rankų į rankas: 1935 m. kun. J. Žiogas rinkinį už 17 000 Lt pardavė

Ryc. 44. Ksiądz Józef Żogas (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, ryc. 45)

Abb. 44. Pfarrer Józef Żogas (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, Abb. 45)

44 pav. Kunigas Juozapas Žiogas (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, pav. 45)

trafił do jego krewnych. W latach powojennych znaczną część tej kolekcji odkupiło od różnych osób Muzeum „Aušra” w Szawlach (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 146). Obecnie w Muzeum „Aušra”, w zbiorze ks. J. Żogasa, przechowywanym jako całość, zainwentaryzowano 1035 eksponatów (nr inw. IA 120:1–1035)³². Zdaniem pracowników Działu Archeologii, A. Šapaitė i V. Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė, w zbiorach muzeum może się jeszcze odnaleźć kilka niezainwentaryzowanych eksponatów z tej kolekcji (od 1999 r. wielkość zbioru wzrosła od 1023

32 | Dziękujemy kierownicze Działu Archeologii Muzeum „Aušra” w Szawlach, A. Šapaitė oraz kustoszowi zbiorów, V. Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė za udostępnienie kolekcji ks. J. Żogasa i udzielenie wszechstronnych informacji.

-Kuprevičius nicht zurückkaufen und sie kam so in den Besitz seiner Verwandten. In den Jahren nach dem Krieg erwarb das „Aušra“-Museum in Šiauliai einen Großteil der Kollektion von verschiedenen Personen (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 146). Gegenwärtig befinden sich im „Aušra“-Museum, in der Žogas-Kollektion, die als Gesamtheit behandelt wird, 1035 Exponate (Inventarnr. IA 120:1–1035)³². Nach Auffassung der Mitarbeiter der archäologischen Abteilung A. Šapaitė und V. Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė, lassen sich in der Museumssammlung noch einige nicht inventarisierte Exponate aus dieser Kollektion finden

32 | Wir bedanken uns bei der Leiterin der archäologischen Abteilung des Museums „Aušra” in Šiauliai, A. Šapaitė sowie dem Kustos der Sammlung, V. Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė für die Bereitstellung der Kollektion von Pfarrer Žogas und umfassende Auskünfte dazu.

kun. K. Kupriui-Kuprevičiui, šis jį išvežė į Kretiną (V. Ramanauskaitė 1999, 11). VDKM dėl didelės kainos neįstengė rinkinio perpirkti, tad kun. K. Kupriui-Kuprevičiui mirus pateko pas jo giminaičius. Pokario metais didelę dalį šio rinkinio iš įvairių asmenų supirko Šiaulių „Aušros“ muziejus (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 146). Šiuo metu „Aušros“ muziejuje kun. J. Žiogo rinkinyje, kuris saugomas kaip visuma, yra 1035 suinventorinti eksponatai (inv. nr. IA 120:1–1035)³². Archeologijos skyriaus dar-

32 | Dėkojame Šiaulių „Aušros“ muziejaus Archeologijos skyriaus vedėjai A. Šapaitėi ir muziejininkei V. Ramanauskaitėi-Ostašenkoviėnei už supažindinimą su kun. J. Žiogo rinkiniu ir įvairiapusės informacijos suteikimą.

do 1035 szt.). W Muzeum „Aušra“ jest przechowywany dziennik ks. J. Żogasa z wykopalisk w 1898 r. w Imbarach, który trafił do muzeum w 1960 r. (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 145), oraz dziennik wykopalisk z 1906 r. na cmentarzysku kurhanowym Miczuny (litew. Mičiūnai)³³ (dokładniej, odpis dziennika pisany ręką A. Tautavičiaus). Niestety, nieznaną są losy katalogu jego zbioru, z którego korzystał M. Brensztejn.

Zabytki zostały opisane według określonego systemu. Ks. J. Żogas wpisywał numery czerwonym lub czarnym ołówkiem wprost na wyrobach kamiennych lub kleił na nich małe papierowe etykiety. Elementy swojej kolekcji ks. J. Żogas numerował według trzech różnych systemów, oznakowując następująco: 1) litera i cyfra arabska, 2) cyfra rzymska i cyfra arabska, 3) tylko cyfra arabska. W 1904 r. M. Brensztejn zarejestrował, że w owym czasie zbiór ks. J. Żogasa liczył 1228 zabytków: 281 toporków i klinów bez otworów z kamienia, 145 toporków z otworami całych i 65 fragmentów takich toporów, 99 czopów kamiennych, 51 osełek, 106 paciorków i przęślików z gliny, kamienia, szkła i bursztynu, 32 *kamienie procowe z otworami* (najprawdopodobniej kamienne maczugi), 44 przedmioty kamienne nieznanego użytku, 24 kule kamienne i żelazne, 27 mieczy i szablí żelaznych, 17 noży żelaznych, 11 sierpów, 22 groty, 21 toporów metalowych (jeden brązowy, pozostałe żelazne), 13 krzesiw, strzemion, kulek metalowych, 41 pasów i spinek, 97 zapinek brązowych, 29 bransolet brązowych, 42 pierścienie, 1 bransoleta srebrna (A. Butrimas 1987, 13). Ważne jest spostrzeżenie badaczki spuścizny ks. J. Żogasa, V. Ramanauskaitė-Ostašenkovienė, że większość wymienionych w zbiorze „pasów” mogły stanowić diademy z elementów brązowych.

Kolekcja ks. J. Żogasa na początku XX w. szybko się powiększała: M. Brensztejn, wymieniając ten zbiór we wstępie do „Inwentarza...”, pisze, że liczył około 1400

(seit 1999 stieg die Größe der Sammlung von 1023 auf 1035 Exponate an). Im Museum „Aušra“ wird das Tagebuch von Pfarrer J. Žogas von den Ausgrabungen 1898 in Imbary aufbewahrt, das ins Museum 1960 kam (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 145), sowie das Grabungstagebuch von 1906 über das Hügelgräberfeld Miczuny (lit. Mičiūnai)³³ (genau genommen handelt es sich um eine Abschrift des Tagebuchs, angefertigt von A. Tautavičius). Leider ist das Schicksal des Katalogs dieser Sammlung, den Brensztejn nutzte, unbekannt.

Die Fundstücke wurden nach einem bestimmten System beschrieben. Pfarrer J. Žogas schrieb mit rotem oder Schwarzem Bleistift Nummern direkt auf Steinfunde, oder er klebte kleine Papieretiketten darauf. Die Elemente seiner Kollektion nummerierte Žogas nach drei verschiedenen Systemen, mit folgenden Varianten: 1) Buchstabe und arabische Ziffer, 2) Römische und arabische Ziffer, 3) nur eine arabische Ziffer. Im Jahr 1904 stellte Brensztejn fest, dass die Sammlung von Žogas zur Zeit 1228 Funde umfasste: 281 Beile und Keile ohne Schaftloch aus Stein, 145 ganze Beile mit Schaftloch und 65 Fragmente solcher Beile, 99 Steinzapfen, 51 Wetzsteine, 106 Perlen und Spinnwirtel aus Ton, Stein, Glas und Bernstein, 32 *Schleudersteine mit Öffnungen* (vermutlich steinerne Streitkolben), 44 Steingegenstände unbekannter Bestimmung, 24 Kugeln aus Stein und Eisen, 27 eiserne Schwerter und Säbel, 17 eiserne Messer, 11 Sicheln, 22 Lanzenspitzen, 21 Beile aus Metall (eines aus Bronze, die übrigen aus Eisen), 13 Feuerstähle, Steigbügel, Metallkugeln, 41 Gürtel und Manschetten, 97 Bronzefibeln, 29 bronzene Arminge, 42 Ringe, 1 Armband aus Silber (A. Butrimas 1987, 13). Wichtig ist die Feststellung der Forscherin von Žogas' Erbe, V. Ramanauskaitė-Ostašenkovienė dass es sich bei einem Großteil der genannten „Gürtel“ um Diademe aus Bronzeelementen handeln konnte.

Die Kollektion von Žogas wurde zu Beginn des 20. Jhs. schnell grösser: M. Brensztejn, der sie in der Einleitung des „Inventars...“ nannte, schrieb, dass sie etwa 1400 Gegenstän-

buotojų A. Šapaitės ir V. Ostašenkovienės manymu, muziejaus fonduose dar gali atsirasti keletas nesuinventorintų kun. J. Žiogo rinkinio eksponatų (nuo 1999 m. rinkinys prasiplėtė nuo 1023 iki 1035 vnt.). „Aušros“ muziejuje saugomas kun. J. Žiogo 1898 m. kasinėjimų Imbarėje dienoraštis, į jį patekęs 1960 m. (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 145), ir 1906 m. kasinėjimų Mičiūnų pilkapyne³³ dienoraštis (tiksliau, A. Tautavičiaus ranka rašytas dienoraščio nuorašas). Deja, nežinomas jo rinkinio katalogo, kuriuo naudojos M. Brenšteinas, likimas.

Radiniai buvo pagal tam tikrą sistemą aprašyti. Kun. J. Žiogas numerius rašė raudonu arba juodu pieštuku tiesiai ant akmeninių dirbinių arba ant jų klijavo mažas popierines etiketes. Rinkinio saugojimo vienetus kun. J. Žiogas numeravo pagal tris skirtingas sistemas, žymėtas taip: 1) raidė ir arabiškasis skaitmuo, 2) romėniškasis skaitmuo ir arabiškasis skaitmuo, 3) tik arabiškasis skaitmuo. 1904 m. M. Brenšteinas užfiksavo, kad tuomet kun. J. Žiogo rinkinyje buvo 1228 dirbiniai: 281 akmeninis kirvis ir pleištas be skylės, 145 akmeniniai kirviai su skylė kotui ir 65 tokių kirvių fragmentai, 99 kirvių išgrąžos, 51 galąstuvus, 106 moliniai, akmeniniai, stikliniai ir gintariniai karoliai ir verpstukai, 32 „svaidyklių akmenys su skylėmis“ (greičiausiai akmeninės buožės), 44 neaiškios paskirties akmeniniai dirbiniai, 24 akmeninės ir geležinės kulkos, 27 geležiniai kalavijai ir kardai, 17 geležinių peilių, 11 pjautuvų, 22 ietigaliai, 21 metalinis (omenyje turima geležiniai ir vienas bronzinis) kirvis, 13 skiltuvų, balnakilpių ir metalinių rutuliukų, 41 „diržas“ ir sąsaga, 97 žalvarinės segės, 29 žalvarinės apyrankės, 42 žiedai ir 1 sidabrinė apyrankė (A. Butrimas 1987, 13). Svarbi kun. J. Žiogo palikimo tyrinėtojos V. Rama-

33| W „Inwentarzu...“ M. Brensztejna – nr Z124.

33| Im „Inventar...“ von M. Brensztejn die Nr. Z124.

33| M. Brenšteino „Inventoriuje“ – nr. Z124.

wyrobów. To znaczy, że w ciągu 2–3 lat zbiór uzupełniło ponad 100 eksponatów. „Inwentarz...” M. Brensztejna jedynie w bardzo niewielkim stopniu może pomóc zidentyfikować miejsca pochodzenia zabytków z omawianego zbioru. Większość znalezisk wspomnianych przez M. Brensztejna stanowiły topory kamienne lub wyroby brązowe, opisane bardzo lakonicznie: *zapinka, pierścień* itp. Najbardziej szczegółowo M. Brensztejn opisał srebrną bransoletę spiralną ze zwierzęcymi zakończeniami, znaną na bagnie w pobliżu Masiad (nr T47), o której była mowa powyżej. Jednak podczas wędrowki zbioru – co nie dziwi – srebro zaginęło i w Muzeum „Aušra” nie ma żadnej srebrnej bransolety.

Podczas kwerendy muzealnej 27 października 2011 r. udało się w większym lub mniejszym stopniu zidentyfikować jedynie kilka znalezisk. Dziwny przedmiot żelazny z tuleją (nr inw. IA120:852), mający podobny do grotu oszczepu liść i dwa „rogi” po bokach, może być utożsamiany z wymienianym przez M. Brensztejna *rapierem żelaznym* (ryc. 45), znanym przy miasteczku Gruślaukė (litew. Grūšlaukė, nr T21). W rzeczywistości nie jest to prawdopodobnie zabytek starożytny, lecz przedmiot przypominający zakończenie drzewca chorągwi. Ciekawą zagadką pozostaje dla badaczy brązowa siekierka z tuleją ze zbioru J. Žogasa, która jest przechowywana w Muzeum „Aušra” (nr inw. IEM GEK 1225/115). Siekierka ta została wpisana na listę zabytków z młodszego okresu epoki brązu w I tomie „Lietuvos TSR archeologijos atlasas” jako siekiera z Genčiai (LAA 1974, 214, nr 30). Źródłem takiej informacji jest cytowany spis stanowisk z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza, opublikowany w zarysie litewskiej archeologii „Lietuvos archeologijos bruožai” z 1961 r. Píše się tu: *Genčiai (raj. Kretinga). Brązowa siekierka tulejowata. Zabytek znajduje się w prywatnej kolekcji* (P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius 1961, 528, nr 19). Pracownicy Działu Archeologii Muzeum „Aušra” nie posiadają żadnych danych, że ta siekierka po-

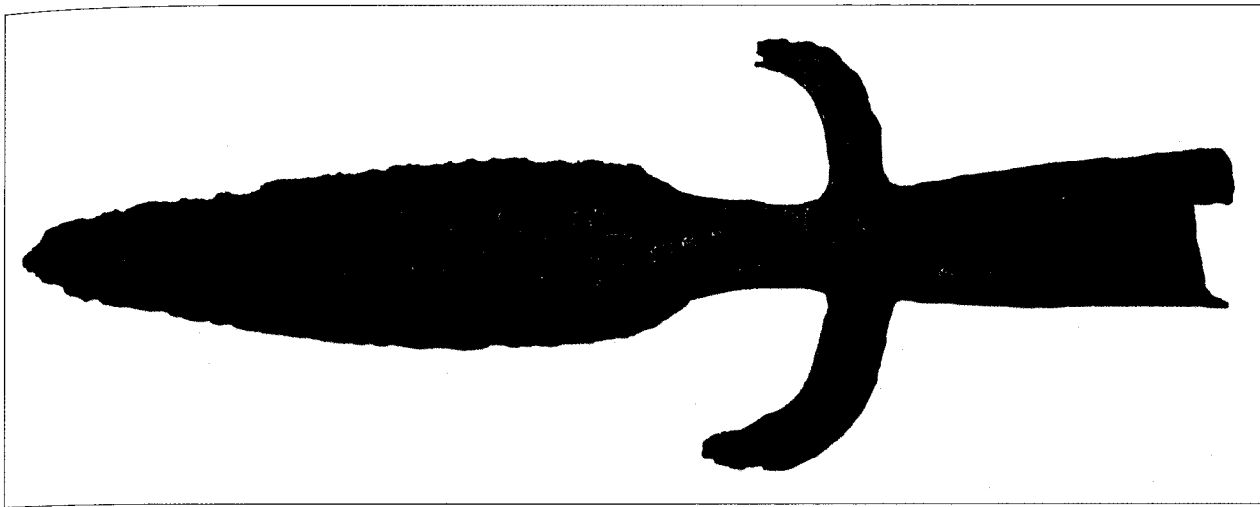
de umfasste. Das bedeutet, dass sie in 2–3 Jahren um über 100 Exponate anwuchs. Das „Inventar...” von Brensztejn kann nur geringfügig helfen, die Herkunftsorte der Funde dieser Sammlung zu identifizieren. Den Großteil der von Brensztejn genannten Funde stellten Steinbeile oder Bronzegegenstände, die er sehr lakonisch beschrieb: *Fibel, Ring*, usw. Am detailliertesten beschrieb Brensztejn den oben genannten silbernen Spiralarmsring mit Tierförmigen Enden, der im Moor bei Masiady gefunden wurde (Nr. T47). Es ist leider wenig verwunderlich, dass das Silber beim Umzug des Museums abhanden kam, und so im Museum „Aušra” keine silbernen Armringe mehr vorhanden sind.

Bei einer Museumssuche am 27. Oktober 2011 gelang es lediglich einige Funde mehr oder weniger zu identifizieren. Ein seltsamer Gegenstand mit Tülle (Inventarnr. IA120:852), der ein lanzenspitzenartiges Blatt und zwei „Hörner“ an den Seiten hat, kann mit dem von Brensztejn genannten *eisernen Rapier* (Abb. 45) in Verbindung gebracht werden, das beim Städtchen Gruszlauki (lit. Grūšlaukė, Nr. T21) gefunden wurde. In Wirklichkeit ist dies wohl kein antikes Stück, sondern ein Gegenstand, der an den Endbeschlag einer Fahnenstange erinnert. Ein interessantes Rätsel bleibt für den Forscher die bronzene Tüllenaxt aus der Sammlung von Žogas, die im „Aušra“-Museum aufbewahrt wird (Inventarnr. IEM GEK 1225/115). Diese Axt wurde im 1. Band des „Lietuvos TSR archeologijos atlasas“ als Axt aus Genčiai auf die Liste der Funde aus der jüngeren Bronzezeit gesetzt (LAA 1974, 214, Nr. 30). Quelle dieser Angabe ist das zitierte Fundstellenregister der Bronze- und frühen Eisenzeit, publiziert im Umriß der litauischen Archäologie „Lietuvos archeologijos bruožai“ von 1961. Dort steht: *Genčiai (raj. Kretinga). Bronzene Tüllenaxt. Der Gegenstand befindet sich in einer privaten Kollektion* (P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius 1961, 528, Nr. 19). Die Mitarbeiter der archäologischen Abteilung des „Aušra“-Museum haben keine Daten zur Herkunft der Axt aus Genčiai. In der Evidenz der Museums-sammlungen gehört sie zu den Exponaten aus der Kollektion

nauskaitės-Ostašenkovienės pastaba, kad dauguma rinkinyje minimų „diržų“ galėjo būti apgalviai iš žalvarinių detalių.

Kun. J. Žiogo rinkinys XX a. pradžioje sparčiai didėjo: M. Brenšteinas, „Inventorius“ pradžioje minėdamas šį rinkinį, rašo, kad jame buvo apie 1400 dirbinių. Vadinas, per 2–3 metus rinkinys pasipildė daugiau kaip 100 eksponatų. M. Brenšteino „Inventorius“ tik labai maža dalimi gali padėti identifikuoti kun. J. Žiogo rinkinio eksponatų radimvietes. Dauguma M. Brenšteino minėtų radinių buvo akmeniniai kirveliai arba žalvariniai dirbiniai, aprašyti labai lakoniškai, kaip antai *segė, žiedas* ar pan. Vaizdingiausiai M. Brenšteinas aprašė sidabrinę įvijinę zoomorfinę apyrankę, rastą pelkėje prie Mošėdžio (nr. T47, Telšių apskr.), tačiau nenuostabu, kad sidabras rinkiniui klajojant dingio ir „Aušros“ muziejuje sidabrinės apyrankės nėra.

Muziejuje lankantis 2011 m. spalio 27 d. pavyko daugiau ar mažiau tiksliai identifikuoti tik kelis radinius. Keistas geležinis dirbiny su įmova (inv. nr. IA120:852), turintis panašią į jieties plunksną ir du „ragus“ šonuose, gali būti tapatinamas su M. Brenšteino minima *geležine rapyra* (45 pav.), rasta prie Grūšlaukės (nr. T21) miestelio. Iš tiesų tai greičiausiai ne archeologinis radinys, primenantis vėliavos koto antgalį. Įdomią mįslę tyrinėtojams užmena bronzinis įmovinis kirvis iš kun. J. Žiogo rinkinio, kuris saugomas „Aušros“ muziejuje (inv. nr. IEM GEK 1225/115). Šis kirvis įtrauktas į naujojo bronzos amžiaus radimviečių sąrašą „Lietuvos TSR archeologijos atlaso“ I tome kaip kirvis iš Genčių (LAA 1974, 214, nr. 30). Tokios informacijos šaltiniu nurodomas bronzos ir ankstyvojo geležies amžiaus paminklų sąrašas, paskelbtas „Lietuvos archeologijos bruožuose“ 1961 m. Čia rašoma:

Ryc. 45. Rapier żelazny znaleziony koło miasteczka Gruszlawki (litew. Grūšlaukė, nr T21), z kolekcji J. Żogasa, przechowywany w Muzeum „Aušra” w Szawlach (ŠAM, nr inw. IA120:852). Fot. Rasa Banytė-Rowell

Abb. 45. Eisernes Rapier, gefunden beim Städtchen Gruszlawki (lit. Grūšlaukė, Nr. T21), aus der Sammlung von J. Žogas, aufbewahrt im Museum „Aušra“ in Šiauliai (ŠAM, Inv. Nr. IA120:852). Foto: Rasa Banytė-Rowell

45 pav. Geležinė rapyra, rasta prie Grūšlaukės miestelio (nr. T21), iš J. Žiogo rinkinio, saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje (ŠAM, inv. nr. IA 120:852). Rasos Banytės-Rowell fotogr.

chodzi z Genčiai. W ewidencji zbiorów muzealnych jest ona jednym z eksponatów z kolekcji ks. J. Żogasa, które utraciły metryki. M. Brensztejn opisuje jedną siekierkę brązową ze zbioru ks. J. Żogasa – jest to znalezisko z miejscowości Rajnie (nr T69), w parafii Gintyliszki, obecnie r. Plungė. Wymieniane są nie Rajnie znajdujące się koło Telsz, a inna miejscowość o takiej samej nazwie. M. Brensztejn podkreśla to, opisując te stanowiska osobno i pod innym numerem. „Inwentarz...” pozostawia nam tę zagadkę do rozwiązania.

W innym wypadku dane „Inwentarza...” potwierdzają metrykę przedmiotu. V. Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė, podczas lektury jednego z listów ks. J. Żogasa do J. Basanavičiusa (przechowywane w Instytucie Literatury Litewskiej i Folkloru/Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), znalazła rysunek kamiennej formy odlewniczej z Szat. Takie znalezisko (por. ryc. 19) istnieje w zachowanym zbiorze ks. J. Żogasa w Muzeum „Aušra” (nr inw. GEK 1225 IA 120:1031). Ciekawe, że jeszcze tuż przed II wojną światową polski archeolog, W. Antoniewicz w łotewskim wydawnictwie naukowym opublikował notkę poświęconą formie odlewniczej z Szat. Znalezisko to opisał jako formę do odlewania azurowych za-

von Pfarrer Žogas, denen die Fundkärtchen fehlen. M. Brensztejn beschreibt eine Bronzeaxt aus der Sammlung von Žogas, es handelt sich um einen Fund aus der Ortschaft Rajnie (Nr. T69), in der Pfarrei Gintyliszki, heute im r. Plungė. Genannt wird aber nicht Rajnie bei Telsze, sondern ein anderer Ort mit demselben Namen. Brensztejn unterstreicht dies, indem er beide Fundstellen separat unter verschiedenen Nummern behandelt. Das „Inventar...” gibt uns des Rätsels Lösung nicht.

In einem weiteren Fall bestätigen die Informationen des „Inventars...” den Fundkontext eines Gegenstands. V. Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė fand bei der Lektüre eines der Briefe von Pfarrer Žogas an J. Basanavičius (aufbewahrt im Institut für Litauische Literatur und Folklore/Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas), die Zeichnung einer steinernen Gussform aus Szaty. So ein Fund (vgl. Abb. 19) existiert in der erhaltenen Sammlung von Žogas im „Aušra“-Museum (Inventarnr. GEK 1225 IA 120:1031). Interessanterweise publizierte noch kurz vor dem Zweiten Weltkrieg der polnische Archäologe W. Antoniewicz in einer lettischen Verlag in Lettland eine Notiz zur Gussform aus Szaty. Den Fund beschrieb er als Form zum Gießen von Ajourfibeln und -anhängern aus dem

Genčiai (Kretingos raj.). Žalvarinis įmovinis kirvukas. Radinys yra privačiame rinkinyje (P. Kulikauskas, R. Kulikauskienė, A. Tautavičius 1961, 328, nr. 19). „Aušros“ muziejaus Archeologijos skyriaus darbuotojai neturi jokių duomenų, kad šis kirvelis kilęs iš Genčių. Muziejinėje apskaitoje jis yra vienas iš kun. J. Žiogo rinkinio eksponatų, praradusių metrikas. M. Brenšteinas aprašo vieną bronzinį kirvelį iš kun. J. Žiogo rinkinio – tai radinys iš Rajnie vietovės (nr. T69), Gintališkės parapijoje (dab. Plungės r.). Minimi ne esantys prie Telšių Rainiai, o kiti. Tai M. Brenšteinas pabrėžia aprašydamas vietoves atskirai ir su kitu numeriu. „Inventorius“ palieka mums šią mįslę spręsti patiems.

Kitu atveju „Inventoriaus“ duomenys patvirtina daikto metriką. V. Ramanauskaitė-Ostašenkoviėnė skaitydama vieną iš kun. J. Žiogo laiškų J. Basanavičiui (saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos institute), rado akmeninės liejimo formelės iš Šačių piešinį. Toks radinys (žr. 19 pav.) yra išlikusiam kun. J. Žiogo rinkinyje „Aušros“ muziejuje (inv.

pinek i zawieszek z XIII–XV w. W. Antoniewicz nie widział osobiście tego zabytku, jedynie korzystał z rysunków malarza Perkowskiego, zaznaczając, że forma z Szat należy do kolekcji ks. J. Żogasa (W. Antoniewicz 1938, 127, ryc. 2, 3). M. Brensztejn opisuje *kamienną formę do odlewania szpilek* znalezioną w Szatach, na górze „Rikles-Kaľnas”. Niewątpliwie jest to samo znalezisko, przy czym była to forma do odlewania zawieszek, a nie szpil. Nie da się dokładnie zidentyfikować jeszcze jednego znaleziska, jednak można bardzo zawęzić poszukiwania jego lokalizacji. Można przypuszczać, że jeden z trzech kamiennych przęślików – *paciorków*³⁴, według M. Brensztejna, został znaleziony na cmentarzu parafialnym w Masiadach (nr T47).

Kilka znalezisk z powiatu jezioroskiego wymienianych w „Inwentarzu...” przez M. Brensztejnę udało się zidentyfikować w zbiorze ks. J. Żogasa przechowywanym w Muzeum „Aušra” na podstawie bardziej szczegółowych opisów. Szkoda jedynie, że z konkretnymi zabytkami udało się powiązać te nazwy miejscowości, których lokalizacja budzi wątpliwości. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku Bużyszek (nr Z35), których identyfikacja jest niepewna – być może chodzi o obecną wieś Bużienė. W Bużyszkach znaleziono dwa fragmenty toporków kamiennych, ośelkę – znaleziska, których nie da się wyodrębnić spośród wielu innych, podobnych eksponatów ze zbioru ks. J. Żogasa – oraz fragment jeszcze jednego zabytku kamiennego. Ten ostatni został opisany dość szczegółowo: [...] *połowa przedmiotu kamiennego kształtu krzyżyka czteroramiennego z końcami zastrzonymi, jak u dłuta, i otworem okrągłym we środku*. Opis uzupełnia podany przez M. Brensztejnę odsyłacz do analogicznego zabytku, znalezionego w Ucianie (litew. Utena) i opublikowanego przez E. Tyszkiewicza (1850, tabl. V, 1). Ta informacja pozwala bez większego trudu i w sposób niebudzący wątpliwości rozpoznać opisywany eksponat (ryc. 46) – część czterokątnej kamiennej buławy (GEK 852, nr

13.–15. Jh. W. Antoniewicz hatte den Fund nicht persönlich gesehen, er nutzte Zeichnungen des Malers Perkowski, wobei er festhielt, dass die Form aus Szaty zur Kollektion von Żogas stammt (W. Antoniewicz 1938, 127, Abb. 2, 3). M. Brensztejn beschreibt eine *steinerne Form zum Gießen von Nadeln*, gefunden in Szaty, auf dem Berg „Rikles-Kaľnas“. Zweifellos ist dies derselbe Fund, die Form diente aber sicher zum Gießen von Anhängern und nicht Nadeln. Ein weiterer Fund lässt sich nicht genau identifizieren, aber die Suche nach dem Herkunfts-ort lässt sich stark einengen. Vermutlich wurde einer der drei steinernen Spinnwirtel (Brensztejn zufolge *Perlen*³⁴) auf dem Pfarrefriedhof in Masiady gefunden wurde (Nr. T47).

Einige im „Inventar...” genannten Funde aus dem Landkreis Jeziorosy gelang es, in der Sammlung von Pfarrer Żogas im „Aušra“-Museum auf Grundlage der detaillierteren Beschreibungen zu identifizieren. Bedauerlicherweise wurden mit den konkreten Funden Ortschaften verbunden, deren Lage umstritten ist. Diese Situation haben wir im Fall von Bużyszki (Nr. Z35), deren Zuordnung unsicher ist – vielleicht geht es um das heutige Dorf Bużienė. In Bużyszki wurden zwei Fragmente von Steinbeilen und ein Wetzstein gefunden – Funde, die sich nicht von den vielen anderen ähnlichen Exponaten aus der Sammlung von Żogas hervorheben – sowie das Fragment eines weiteren Steingegenstands. Letzterer wurde recht genau beschrieben: [...] *die Hälfte eines Steingegenstands in Form eines vierarmigen Kreuzes mit scharfen Enden, wie bei einem Meißel, und einem runden Loch in der Mitte*. Die Beschreibung wird durch einen Hinweis Brensztejn's auf einen analogen Fund vervollständigt, der in Ucia (lit. Utena) entdeckt und von E. Tyszkiewicz publiziert wurde (1850, Taf. V, 1). Diese Information ermöglicht ohne weitere Schwierigkeiten und auf glaubwürdige Weise die Identifizierung des beschriebenen Exponats (Abb. 46): es ist ein Teil einer viereckigen steinernen Bulawa (also ein Streitkolben,

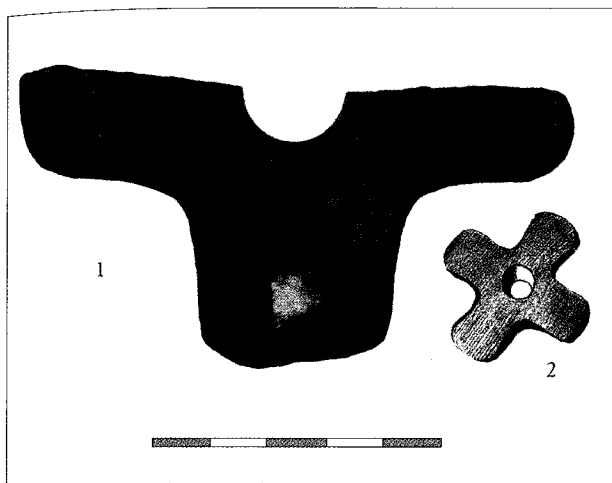
nr. GEK 1225 IA 120:1031). Įdomu, kad dar prieš pat Antrąjį pasaulinį karą lenkų archeologas W. Antoniewiczzius (V. Antonevičius) trumpai paskelbė Šačių formelę latviškame mokslo leidinyje. Jis radinį aprašė kaip XIII–XV a. ažuřinių segių ir kabučių formelę. W. Antoniewiczzius pats dirbinio nematė, tik pasinaudojo dailininko Perkowskio (Perkovskio) piešiniais, pažymėdamas, kad Šačių formelė priklausio kun. J. Žiogo rinkiniui (W. Antoniewicz 1938, 127, pav. 2, 3). M. Brenšteinas aprašo Šatėse, Ryklės kalne rastą *smeigtukų liejimo formą*. Neabejotinai tai tas pats radinys. Tik ši formelė buvo skirta ne smeigtukams, o kabučiams lieti. Dar vieno radinio tiksliai identifiikuoti neįmanoma, tačiau galima labai susiaurinti lokalizacijos paieškas. Galima numanyti, kad vienas iš trijų akmeninių verpstukų – *karolių*³⁴, pasak M. Brenšteino, buvo rastas Mosėdžio (nr. T47) parapijos kapinėse.

Kelis M. Brenšteino „Inventoriuje“ minimus radinius iš Zarasų apskrities „Aušros“ muziejaus kun. J. Žiogo rinkinyje pavyko identifiukuoti pagal detalesnius jų aprašymus. Gaila, kad aiškiausiai su konkrečiais dirbiniais pavyko susieti kaip tik tuos vietovardžius, kurių lokalizacija kelia abejonių. Bužiškęsė (?) (*Bużyszki*; tiksliai vietovardis neidentifiukuotas, galbūt omenyje turimas dabartinis Bużienės kaimas; nr. Z35) aptikti du akmeninių kirvių fragmentai, galastuvas – radiniai, kurių išskirti iš daugelio kitų panašių kun. J. Žiogo rinkinio eksponatų neįmanoma, – ir dar vieno akmeninio dirbinio dalis. Pastaroji aprašyta gana išsamiai: [...] *pusė keturšakio kryžiaus užašrintais galais pavidalo akmeninio dirbinio su apskrita anga viduryje*. Aprašymą papildė M. Brenšteino pateikta nuoroda į analogišką

34| Nr inw. GEK 845 IA 120:542, GEK 845 IA 120:525, GEK 845 IA 120:500.

34| Inventarnr. GEK 845 IA 120:542, GEK 845 IA 120:525, GEK 845 IA 120:500.

34| Inv. nr. GEK 845 IA 120:542, GEK 845 IA 120:525, GEK 845 IA 120:500.

Ryc. 46. Kamienne buławy, znalezione we wschodniej Litwie: 1 – Bużyszki (litew. Bužiskės, Bužienė, nr Z35) z kolekcji ks. J. Żogasa, zbiory Muzeum „Aušra” w Szawlach (ŠAM, nr inw. I-A 120:429); 2 – Uciaia (litew. Utena; E. Tyszkiewicz 1850, tabl. V,1). Oprac. Laurynas Kurila

Abb. 46. Steinerte Streitkolben, gefunden in Ostlitauen: 1 – Bużyszki (lit. Bužiskės, Bužienė, Nr. Z35) aus der Sammlung von Pfarrer Żogas, Sammlung des „Aušra“-Museums in Šiauliai (ŠAM, Inventarnr. I-A 120:429); 2 – Uciaia (lit. Utena; E. Tyszkiewicz 1850, Taf. V,1). Bearbeitet von Laurynas Kurila

46 pav. Akmeninės buožės, rastos Rytų Lietuvoje: 1 – iš Bużyszki (lit. Bužiskės, Bužienė?) vietovės (nr. Z35), buvusi kun. J. Žiogo rinkinyje, saugoma Šiaulių „Aušros“ muziejuje (ŠAM, inv. nr. IA 120:429), 2 iš Utenos (E. Tyszkiewicz 1850, lent. V, 1). Iliustraciją parengė Laurynas Kurila

inw. I-A 120:429). Zabytek ten można zaliczyć do tzw. buław gwiaździstych i datować na epokę brązu i wczesną epokę żelaza (LAA 1974, 100–101). Na podstawie „Inwentarza...” M. Brensztejna zidentyfikowano miejsce pochodzenia zabytku, co znacząco uzupełnia liczbę znalezisk tej rzadkiej broni.

Opis ornamentu pozwala ustalić miejsce odkrycia jednego z przęślików, dokładniej, powiązać zabytek przechowywany w zbiorach muzeum z wpisem w „Inwentarzu...” o miejscowości, której niestety nie udało się jednoznacznie zlokalizować. Na przypuszczalnym cmentarzysku znajdu-

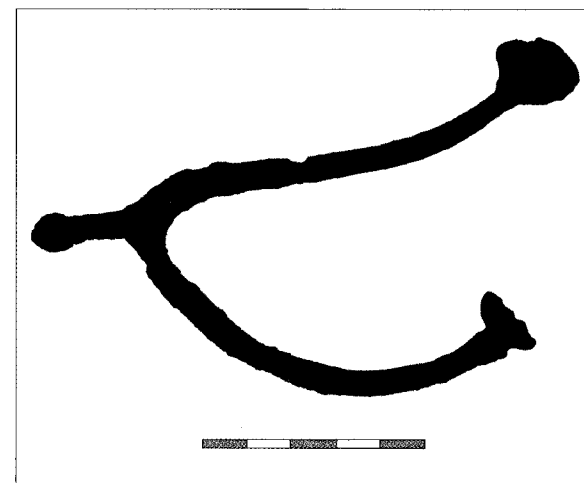
Ryc. 47. Przęślik z kolekcji ks. J. Żogasa. Zbiory Muzeum „Aušra” w Szawlach (ŠAM, nr inw. I-A 120:524). Fot. Laurynas Kurila

Abb. 47. Spinnwirtel aus der Sammlung von Pfarrer J. Żogas. Sammlung des „Aušra“-Museums in Šiauliai (ŠAM, Inventarnr. I-A 120:524). Foto: Laurynas Kurila

47 pav. Verpstukas iš kun. J. Žiogo rinkinio. Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniai (ŠAM, inv. nr. IA 120:524). Lauryno Kurilos fotogr.

GEK 852, Inventarnr. I-A 120:429). Das Stück kann man zu den sog. sternenförmigen Bulawas zählen und in die frühe Eisenzeit datieren (LAA 1974, 100–101). Auf Grundlage des „Inventars...” von Brensztejn wurde die Fundstelle identifiziert, was die Zahl zugeordneter Funde dieser seltenen Waffe stark erhöht.

Die Beschreibung des Ornaments ermöglicht die Ermittlung der Fundstelle eines der Spinnwirtel, oder genauer die Verbindung eines der im Museum aufbewahrten Funde mit einem Eintrag im „Inventar...” zu einer Ortschaft, die leider nicht

Ryc. 48. Ostroga żelazna z „kolcem” z kolekcji J. Żogasa, zbiory Muzeum „Aušra” w Szawlach (ŠAM, nr inw. I-A 120:876), która mogła być znaleziona na opisanym przez M. Brensztejna kurhanie znajdującym się we wsi Bobrusza (litew. Babra, nr Z25). Fot. Laurynas Kurila

Abb. 48. Eiserne Spore mit „Dorn” aus der Kollektion von J. Żogas, Sammlung des „Aušra“-Museums in Šiauliai (ŠAM, Inventarnr. I-A 120:876), gefunden möglicherweise auf dem von Brensztejn beschriebenen Hügelgrab beim Dorf Bobrusza (lit. Babra, Nr. Z25). Foto: Laurynas Kurila

48 pav. J. Žiogo rinkinyje, Šiaulių „Aušros“ muziejuje, saugomas geležinis pentinas su „spygliu” (ŠAM, inv. nr. IA 120:876). Jis galėjo būti rastas M. Brenšteino aprašytame Babrūšos pilkapyje (nr. Z25). Lauryno Kurilos fotogr.

dirbinį, rastą Utenoje ir paskelbtą E. Tiškevičiaus (E. Tyszkiewicz 1850, lent. V, 1). Ši informacija leidžia nesunkiai ir neabejotinai atpažinti aprašomą eksponatą (46 pav.) – dalį keturkampės akmeninės buožės (inv. nr. GEK 852 IA 120:429). Šis dirbinys priskirtinas prie žvaigždinių buožių ir datuotinas ankstyvuoju metalų laikotarpiu (LAA 1974, 100–101). Remiantis M. Brenšteino „Inventoriumi“ išaiškinta vieta, kurioje aptiktas dirbinys, reikšmingai papildo šio reto ginklo radimviečių skaičių.

jącem się w pobliżu wsi Jaunejki (litew. Jauneikiai)³⁵, nazywanym „Kapinas” (nr Z72), znaleziono przęślik, który trafił do zbiorów ks. J. Żogasa³⁶, z ornamentem w postaci sześciu gwiazdek z jednej strony i siedmiu – z drugiej. Jeden z glinianych przęślików znajdujących się obecnie w zbiorach muzealnych, w kolekcji ks. J. Żogasa (GEK 845, nr inw. I-A 120:524) jest ozdobiony właśnie w ten sposób: po obu stronach sześcioma lub siedmioma stempelkami w kształcie „kwiatków” (ryc. 47).

Na kurhanie znajdującym się we wsi Bobrusza (litew. Babrūša, nr Z25; obecnie w okolicy wsi nie są znane kurhany, mogły być one zniszczone podczas budowy elektrowni atomowej w Wisagini lub jeszcze wcześniej?) znaleziono żelazną ostrogę, która, według M. Brensztejna, znajdowała się w zbiorze ks. J. Żogasa. W „Inwentarzu...” została ona określona jako *kolczasta*, to z kolei pozwala utożsamiać ten zabytek z jedną z dwóch ostróg tego typu (ryc. 48) przechowywanych w zbiorze ks. J. Żogasa – ostróg z „kolcem” (GEK 1225/206, nr inw. I-A 120:876). Wartość naukowa tej informacji w „Inwentarzu...” jest szczególnie duża ze względu na rzadkość występowania takich zabytków. W kurhanach wschodniolitewskich znaleziono jedyną analogię bliską tej ostrodze – w kurhanie 20 w Zaświrzu (białorus. За́свир, Zasvir', r. Мядзел; Ф.В. Покровский 1899, 20, tabl. III, 5).

Jeszcze jedna nekropola w powiecie jezioroskim, z której zabytki pomagają zidentyfikować nie „Inwentarz...”

35| M. Brensztejn podaje, że wieś Jaunejki znajduje się w odległości 1 km od Rakiszek (litew. Rokiškis). Obecnie w podanej odległości nie ma takiej nazwy miejscowej, nie jest ona zaznaczona także na mapach z okresu sporządzenia „Inwentarza...”. Najprawdopodobniej do tekstu zakradł się błąd (to pośrednio potwierdza także pytajnik postawiony przez W. Szukiewicza przy tym wpisie w „Inwentarzu...”), który można próbować tłumaczyć dwojako: albo były to Jaunejki, znajdujące się około 1 km na północ od Jeziorosów (litew. Zarasai), albo Janiszki (litew. Joniškis), znajdujące się około 2 km na południowy zachód od Rakiszek. Pierwsza wersja wydaje się bardziej wiarygodna – M. Brensztejn raczej pomylił lokalizację wsi, niż błędnie podał jej nazwę.

36| M. Brensztejn przęślik ten, podobnie jak inne tego typu zabytki, nazywał paciorkiem.

eindeutig lokalisiert werden konnte. Auf dem mutmaßlichen Gräberfeld nahe dem Dorf Jaunejki (lit. Jauneikiai)³⁵, genannt „Kapinas“ (Nr. Z72), wurde ein Spinnwirtel gefunden, der in die Sammlung von Pfarrer Żogas kam³⁶, mit einer Verzierung in Form von sechs *Sternchen* auf der einen und sieben auf der anderen Seite. Einer der tönernen Spinnwirtel, die sich heute im Museum befinden, in der Kollektion von Pfarrer Żogas (GEK 845, Inventarnr. I-A 120:524), ist auf eben diese Weise verziert: auf beiden Seiten mit sechs bzw. sieben Stempelabdrücken in „Blümchenform“ (Abb. 47).

Auf einem Hügelgrab im Dorf Bobrusza (lit. Babrūša, Nr. Z25; heute sind aus der Umgebung des Dorfs keine Hügelgräber bekannt, sie konnten beim Bau des Kernkraftwerks Wisagina oder noch früher zerstört werden?) wurde eine eiserne Spore gefunden, die nach Brensztejn, in die Sammlung von J. Żogas kam. Im „Inventar...” wurde sie als *dornenversehen* beschrieben, was eine Identifizierung dieses Stücks mit einer von zwei Sporen dieses Typs möglich macht (Abb. 48) die sich in der Sammlung von Pfarrer Żogas befinden, den „Dornsporen“ (GEK 1225/206, Inventarnr. I-A 120:876). Der wissenschaftliche Wert dieser Information im „Inventar...” ist besonders groß im Hinblick auf das seltene Auftreten dieser Funde. In den ostlitauischen Hügelgräbern wurde eine nahe Analogie zu dieser Spore gefunden, in Hügelgrab 20 in Zaświrz (weißruss. За́свир, Zasvir', r. Мядзел; Ф.В. Покровский 1899, 20, Taf. III, 5).

Eine weitere Nekropole im Kreis Jeziorosy, deren Fundstücke nicht durch das „Inventar...“, sondern durch die Hilfe

35| M. Brensztejn gibt an, dass sich das Dorf Jaunejki 1 km von Rakiszki (lit. Rokiškis) entfernt befindet. Gegenwärtig gibt es in der genannten Entfernung keinen solchen Ortsnamen, er kommt auch auf Karten aus der Entstehungszeit des „Inventars...” nicht vor. Vermutlich gelangte ein Fehler in den Text (was indirekt auch durch ein Fragezeichen von W. Szukiewicz bei diesem Eintrag im „Inventar...” bestätigt wird), den man auf zweierlei Art begründen kann: entweder ging es um Jaunejki, etwa 1 km nördlich von Jeziorosy (lit. Zarasai), oder aber Janiszki (lit. Joniškis), ca. 2 km südwestlich vom Rakiszki. Die erste Version scheint glaubwürdiger zu sein: M. Brensztejn hätte eher die Lage eines Dorfs verwechselt, als deren Namen falsch anzugeben.

36| M. Brensztejn nannte diesen Spinnwirtel, ebenso wie andere Funde dieses Typs eine *Perle*.

Ornamento aprašymas leidžia nustatyti vieno verpstuko radimvietę, tiksliau, susieti muziejaus fonduose saugomą dirbinį su įrašu „Inventoriuje“ apie vietovę, kurios neabejotinai lokalizuoti, deja, nepavyko. Prie Jauneikių (Jaunejki) kaimo³⁵ buvusiamė spėjamame kapinyne, vadinamame „Kapinas“ (nr. Z72), buvo rastas ir į kun. J. Žiogo rinkinį patekęs verpstukas³⁶, vienoje pusėje puoštas šešiomis, kitoje – septyniomis *žvaigždutėmis*. Vienas iš kun. J. Žiogo rinkinyje esančių molinių verpstukų (inv. nr. GEK 845 IA 120:524) yra puoštas kaip tik taip: abiejose pusėse šešiais ir septyniais „gėlyčių“ įspaudėliais (47 pav.).

Babrūšos kaime buvusiamė pilkapyje (nr. Z25; šiuo metu kaimo aplinkoje pilkapių nežinoma, jie galėjo būti sunaikinti statant Visagino atominę elektrinę ar anksčiau) rastas geležinis pentinas, kuris, pasak M. Brenšteino, buvo kun. J. Žiogo rinkinyje. „Inventoriuje“ jis apibūdinamas kaip *dygliuotas (kolczasta)*, todėl ši dirbinį galima tapatinti su vienu iš dviejų kun. J. Žiogo rinkinyje saugomų šios rūšies dirbinių (48 pav.) – pentinų su „spygliu“ (GEK 1225/206, inv. nr. I-A 120:876). Mokslinė šio „Inventariaus“ įrašo vertė ypač didelė dėl dirbinio retumo. Rytų Lietuvos pilkapiuose rasta vienintelė šiam pentinui artima analogija –

35| M. Brenšteinas nurodo Jauneikių kaimą esant 1 km nuo Rokiškio. Dabar nurodytu atstumu tokio vietovardžio nėra, jis nepažymėtas ir „Inventariaus“ sudarymo metu žemėlapiuose. Greičiausiai į tekstą įsivėlė klaida (tą netiesiogiai patvirtina ir prie šio įrašo „Inventoriuje“ V. Šukevičiaus parašytas klausukas), kurią galima mėginti aiškinti dvejopai: omenyje turėti arba Jauneikiai, esantys apie 1 km į šiaurę nuo Zarasų, arba Joniškis, esantis apie 2 km į pietvakarius nuo Rokiškio. Pirmoji galimybė atrodo realesnė – tikėtina, kad M. Brenšteinas supainiojo kaimo lokalizaciją, nei klaidingai nurodė jo pavadinimą.

36| M. Brenšteinas šį verpstuką, kaip ir kitus tokius dirbinius, vadina „karoliu“.

M. Brensztejna, a publikacija samego ks. J. Żogasa, to obecnie już zniszczone cmentarzysko kurhanowe Łapuszyszki (litew. Lapušišké, nr Z107). Właściciel kolekcji prowadził tu wykopaliska w 1900 r. i wyniki badań opublikował w osobnym artykule (J. Żiogas 1909). Znalazły się tam rysunki zabytków: toporów o wąskich ostrzach, grotu oszczepu, wędzidla, strzemion, dzwoneczków, okuć, fragmentu kamiennego topora (J. Żiogas 1909, 317, 322, ryc. 6, 14), które pozwoliły pięć z tych przedmiotów zidentyfikować wśród innych eksponatów zbioru (V. Ramanauskaitė 1999). „Inwentarz...” M. Brensztejna w tym przypadku nie dostarcza dodatkowych informacji – wymieniono w nim jedynie część tych znalezisk (z jakiegoś powodu wymienia on dwa groty oszczepu i dwa topory kamienne).

Rozprzestrzenienie występowania zabytków ze zbioru ks. J. Żogasa nie było równomierne. Spośród opisanych w „Inwentarzu...” eksponatów z jego kolekcji lub badanych przez niego stanowisk najwięcej pochodziło z powiatu jezioroskiego – nazwisko ks. J. Żogasa pojawia się w opisach 123 miejscowości. W informacjach o stanowiskach z powiatu telszewskiego eksponaty ze zbioru J. Żogasa wymieniane są 26 razy. Do opisów stanowisk z powiatu wilkomierskiego kolekcję ks. J. Żogasa wykorzystano 2 razy (zabytki kamienne z Parupie-Ponemunele/litew. Parupė, zapinka z Rogowa/litew. Raguva), z powiatu szawelskiego – również 2 razy (grot oszczepu z miejscowości Jawnejki/litew. Jauneikiai, topory żelazne z Rudyszki/litew. Rudiškiai). W powiatach rosieńskim i kowieńskim (nr K36, Kowno) wymieniono jedynie po jednym stanowisku. „Inwentarz...” M. Brensztejna nie zastępuje zaginionego katalogu zbiorów ks. J. Żogasa, tj. nie pomaga powiązać znalezisk przechowywanych w muzeum z konkretnymi miejscowościami, jednak przynajmniej podaje spis stanowisk, z których pochodzą zabytki z kolekcji, a to jest już nowa, cenna informacja. „Inwentarz...” przynajmniej częściowo przywraca to źródło nauce.

einer Publikation von Pfarrer Żogas selbst zugeordnet werden konnten, ist das gegenwärtig schon zerstörte Hügelgräberfeld Łapuszyszki (lit. Lapušišké, Nr. Z107). Der Besitzer der Kollektion leitete hier im Jahr 1900 Ausgrabungen und veröffentlichte die Ergebnisse in einem separaten Artikel (J. Żiogas 1909). Dieser beinhaltete auch Zeichnungen von Funden: schmalschneidige Beile, einer Lanzenspitze, Trensens, Steigbügel, Glöckchen, Beschläge, das Fragment eines Steinbeils (J. Żiogas 1909, 317, 322, Abb. 6, 14), was dazu verhalf, fünf dieser Gegenstände unter den anderen Exponaten der Sammlung wiederzufinden (V. Ramanauskaitė 1999). Das „Inventar...” Brensztejns gibt in diesem Fall keine Informationen, es wird dort nur ein Teil der Funde genannt (darunter auch bemerkenswerterweise zwei Lanzenspitzen und zwei Steinbeile).

Die Verbreitung der Funde aus der Sammlung von Pfarrer Żogas verlief nicht gleichmäßig. Unter den im „Inventar...” beschriebenen Exponaten aus seiner Kollektion oder den von ihm untersuchten Fundstellen stammten die meisten aus dem Landkreis Jeziorosy – der Name des Pfarrers taucht in den Beschreibungen von 123 Ortschaften auf. In den Informationen zu Fundstellen aus dem Landkreis Telsze werden Exponate aus seiner Sammlung 26 Mal genannt. Zur Beschreibung der Fundstellen aus dem Landkreis Wilkomierz zog man die Kollektion von Żogas 2 Mal heran (die steinernen Fundstücke aus Parupie-Ponemunele/lit. Parupė, die Fibel aus Rogowo/lit. Raguva), für den Landkreis Szawle – ebenfalls 2 Mal (Lanzenspitze aus der Ortschaft Jawnejki/lit. Jauneikiai, Eisenbeile aus Rudyszki/lit. Rudiškiai). In den Landkreisen Rosienie und Kowno (Nr. K36, Kowno) wurde nur je eine Fundstelle genannt. Das „Inventar...” Brensztejns kann den verlorenen Katalog der Sammlung von Żogas nicht ersetzen, hilft also nicht bei der Verbindung von Funden aus dem Museum mit konkreten Herkunftsorten, aber zumindest gibt es eine Liste der Fundstellen an, aus denen die Fundstücke in der Kollektion stammen und das allein ist schon eine neue, wertvolle Information. Das „Inventar...” bringt diese Quelle teilweise zur Wissenschaft zurück.

Zasvyrio (Medilo r., Baltarusijoje) 20 pilkapyje (Ф.В. Покровский 1899, 20, lent III, 5).

Dar vienas Zarasų apskrities laidojimo paminklas, kuriame aptiktus dirbinius, tiesa, padeda atskirti ne M. Brenšteinio „Inventorius“, o paties kun. J. Žiogo publikacija, yra dabar jau sunaikintas Lapušiškės pilkapyjas (nr. Z107). Čia rinkinio savininkas kasinėjo 1900 m. ir tyrinėjimų rezultatus paskelbė atskirame straipsnyje (J. Žiogas 1909). Jame publikuoti radinių (siauraašmenių kirvių, ietigalio, žąslų, balnakilpių, žvangučių, apkalų, akmeninio kirvio fragmento) piešiniai (J. Žiogas 1909, 317, 322, pav. 6, 14), pagal kuriuos buvo galima penkis iš šių daiktų indentifikuoti tarp kitų rinkinio eksponatų (V. Ramanauskaitė 1999). M. Brenšteinio „Inventorius“ šiuo atveju papildo mos informacijos nesuteikia – jame tik išvardyta dalis šių radinių (beje, M. Brenšteinis kažkodėl mini du ietigalius ir du akmeninius kirvius).

Kun. J. Žiogo rinkinio daiktų paplitimo geografija nebuvo tolygi. Iš „Inventoriuje“ aprašytų jam priklausiusių eksponatų ar jo tyrinėtų objektų daugiausia Zarasų apskrityje (kun. J. Žiogo pavardė minima 123 vietovių aprašymuose). Tėlių apskrities paminklų aprašyme J. Žiogo rinkinio eksponatai minimi 26 kartus. Aprašant Ukmergės apskrities objektus kun. J. Žiogo kolekcija pasinaudota 2 kartus (akmeniniai dirbiniai iš Parupės, segė iš Raguvos), Šiaulių – taip pat 2 (ietigalis iš Jauneikių, geležiniai kirviai iš Rudiškių). Tik po vieną radimvietę buvo Raseinių ir Kauno (Kauno miestas, nr. K36) apskrityse. M. Brenšteinio „Inventorius“ neatstoja pradingusio kun. J. Žiogo rinkinio aprašo, t. y. nepadeda muziejuje saugomų radinių susieti su konkrečiomis vietovėmis, tačiau bent jau pateikia rinkinyje saugomų daiktų radimviečių sąrašą, o tai yra nauja

Kolejny ogromny zbiór eksponatów prehistorycznych, który został wykorzystany w rękopiśmiennym katalogu guberni kowieńskiej, należał do **Antoniego Zaborskiego** (1850–1907) z Poszuszwia (ryc. 49). Według danych M. Brensztejna, na dzień 1 marca 1907 r. zbiór ten składał się z 52 tablic z 1164 eksponatami. W czasie, gdy M. Brensztejn korzystał z tego zbioru, wszystkie znaleziska były już przekazane Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Wilnie. A. Zaborski, właściciel Poszuszwia, założył własne muzeum w osobnym budynku (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 179–180). Po jego śmierci wdowa przekazała zbiory Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Wilnie. Symboliczne, że w księdze protokołów Towarzystwa³⁷ był to pierwszy zarejestrowany depozyt (Protokół nr 1, 25 lipca 1907 r.). W protokole przedmioty nie zostały wymienione pojedynczo, jedynie zaznaczono, że kolekcję muzealną przekazano wraz z katalogiem i biblioteką. W protokole nie podano też liczby zabytków. Zdaniem muzealnika V. Žilėnasa, kolekcja archeologiczna A. Zaborskiego w 1929 r. trafiła na Uniwersytet Wileński (V. Žilėnas 1982, 55–56; 2011a, 131). Po wojnie przynajmniej część zbioru A. Zaborskiego (w tym znaleziska z cmentarzyska w Poszuszwiu) trafiły do obecnego Litewskiego Muzeum Narodowego³⁸.

A. Zaborski sfotografował swój zbiór zabytków archeologicznych, przymocowanych na ponumerowanych tablicach. Zachowały się zdjęcia, które wysyłał on E. Ma-

Eine weitere riesige Sammlung prähistorischer Exponate, die im handschriftlichen Katalog des Gouvernements Kowno verwendet wurde, gehörte **Antoni Zaborski** (1850–1907) aus Poszuszwie (Abb. 49). Den Angaben Brensztejns vom 1. März 1907 zufolge, bestand diese Sammlung aus 52 Tafeln mit 1164 Exponaten. In der Zeit, als Brensztejn davon Gebrauch machte, waren alle Funde bereits der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna übergeben worden. Zaborski, der Besitzer von Poszuszwie, begründete ein eigenes Museum in einem separaten Gebäude (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 179–180). Nach seinem Tod übergab seine Witwe die Sammlung an die Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna. Es hat Symbolcharakter, dass dies die erste im Protokollbuch der Gesellschaft³⁷ registrierte Gabe war (Protokoll Nr. 1, 25. Juli 1907). Im Protokoll wurden die Fundstücke nicht einzeln erwähnt, es wurde nur bemerkt, dass die Museumskollektion gemeinsam mit Katalog und Bibliothek übergeben worden waren. Im Protokoll wurde auch die Zahl der Funde nicht genannt. Nach Ansicht des Museumsforschers V. Žilėnas kam die archäologische Kollektion Zaborskis 1929 in die Universität Wilna (V. Žilėnas 1982, 55–56; 2011a, 131). Nach dem Krieg fand zumindest ein Teil der Sammlung Zaborskis (darunter die Funde aus dem Gräberfeld in Poszuszwie) seinen Weg ins heutige Litauische Nationalmuseum³⁸.

Zaborski fotografierte seine Sammlung archäologischer Funde an nummerierten Tafeln befestigt. Es blieben Bilder er-

vertinga informacija. „Inventorius“ šį šaltinį bent iš dalies gražina mokslui.

Dar vienas didžiulis priešistorinių eksponatų rinkinys, kuris buvo surašytas į rankraštinį katalogą, priklausė **Antanui Zaborskiui** (1850–1906) iš Pašušvio (49 pav.). M. Brenšteino duomenimis, 1907 m. kovo 1 d. jame buvo 52 lentelės su 1164 eksponatais. Tuo metu, kai M. Brenšteinas rinkiniu naudojo, visi radiniai jau buvo perduoti Mokslo bičiulių draugijai Vilniuje. A. Zaborskis, Pašušvio dvarininkas, buvo įkūręs nuosavą muziejų atskirame pastate (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 179–180). Jam mirus, rinkinius Mokslo bičiulių draugijai Vilniuje perdavė A. Zaborskio našlė. Simboliška, kad draugijos Protokolų knygoje³⁷ tai buvo pirmasis užfiksuotas depozitas (Protokolas nr. 1, 1907 m. liepos 25 d.). Protokole daiktai atskirai neįvardyti, tik pažymėta, kad perduota muziejinė kolekcija kartu su katalogu ir biblioteka. Daiktų skaičius protokole nenurodytas. Muziejininko V. Žilėno duomenimis, A. Zaborskio archeologinė kolekcija 1929 m. pateko į Vilniaus universitetą (V. Žilėnas 1982, 55–56; 2011a, 131). Po karo bent dalis A. Zaborskio rinkinio (ir Pašušvio kapinyno radiniai) pateko į dabartinį LNM³⁸.

A. Zaborskis buvo nufotografavęs archeologinių radinių rinkinį, pritvirtintą prie numeruo-

37] „Księga Protokołów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916“ (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14). O roli M. Brensztejna w przekazaniu tej kolekcji – patrz artykuł I. Fedorovič w niniejszym tomie.

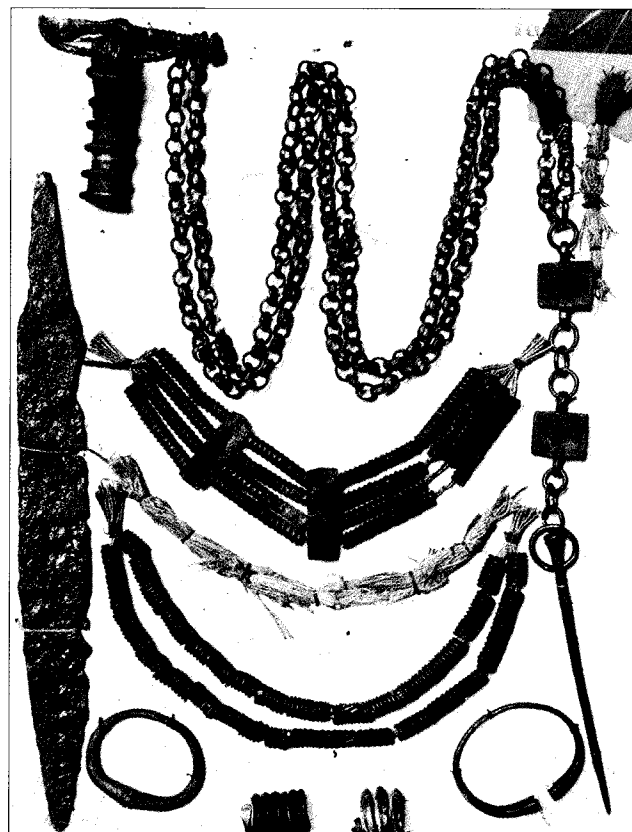
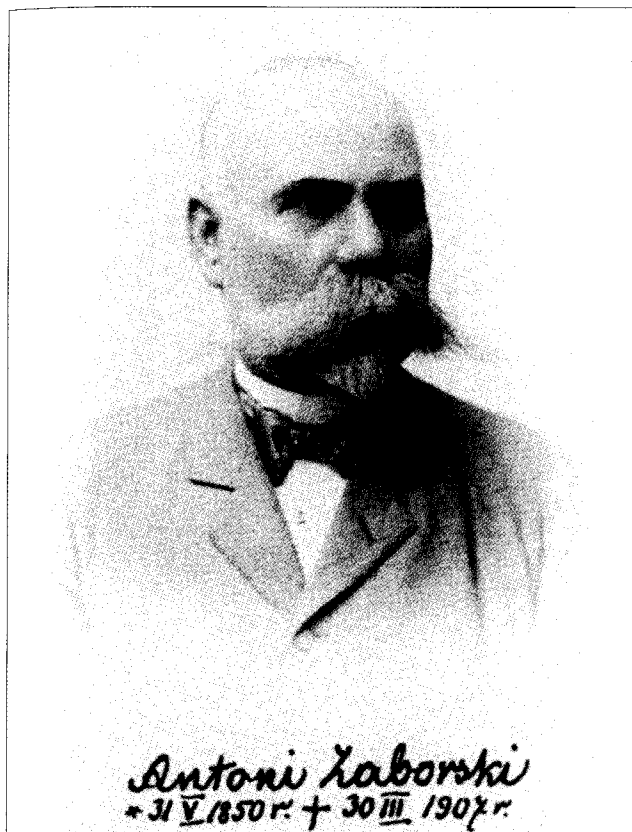
38] Znaleziska z Poszuszwia obecnie przechowywane w zbiorach Działu Archeologii LNM, należące do zbioru A. Zaborskiego, mają numery inwentarzowe AR 5:1–273. Należy wymienić również inne eksponaty ze zbioru A. Zaborskiego, które są przechowywane w LNM. Są to znaleziska z Moskwitów (litew. Maskvitai, r. Raseiniai), AR 53:1–6; „nieopodal rzeki Balczy“ (d. powiat rosieński), AR 13:1–28; Hrynkiszkis (litew. Grinkiškis, r. Kėdainiai), AR 33:1–6; „Jagminy nad rzeką Dubissą“, AR 50:1–13. Podany tu spis eksponatów ze zbioru A. Zaborskiego może być znacznie dłuższy. Rekonstrukcja składu całej kolekcji, po przejrzaniu wszystkich ksiąg inwentarzowych LNM, warta jest osobnego opracowania.

37] „Protokollbuch der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916“ (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14). Zur Rolle Brensztejns bei der Übergabe der Kollektion – siehe den Beitrag von I. Fedorovič im vorliegenden Band.

38] Die Funde aus Poszuszwie werden gegenwärtig in der Sammlung der archäologischen Abteilung des LNM aufbewahrt, die zur Kollektion Zaborskis gehörenden Stücke haben die Inventarnummern AR 5:1–273. Nennenswert sind auch andere Exponate aus der Sammlung Zaborskis, die sich im LNM befinden. Es handelt sich um die Funde aus Moskwity (litew. Maskvitai, r. Raseiniai), AR 53:1–6; „unweit des Flusses Balčė“ (chem. Landkreis Rosienie), AR 13:1–28; Hrynkiszkis (lit. Grinkiškis, r. Kėdainiai), AR 33:1–6; „Jagminy am Fluss Dubysa“, AR 50:1–13. Die hier angegebene Liste der Exponate aus der Sammlung Zaborskis könnte wesentlich länger sein. Die Rekonstruktion der ganzen Kollektion, nach Durchsicht aller Inventarblätter des LNM, ist einer separaten Arbeit würdig.

37] „Księga Protokołów t-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916“ (LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 14). Apie M. Brenšteino indėlį perduodant šią kolekciją – žr. I. Fedorovič straipsnį šiame tome.

38] LNM Archeologijos skyriaus fonduose šiuo metu saugomi radiniai iš Pašušvio, priklausę A. Zaborskio rinkiniui, turi inventoriaus numerius AR 5:1–273. Paminėtini ir kiti A. Zaborskio rinkinio eksponatai, kurie saugomi LNM. Tai radiniai iš Maskvitų (Raseinių r.), AR 53:1–6; „Balčės upe-lio pakrantės“ (buv. Raseinio apskr.), AR 13:1–28; Grinkiškio (Kėdainių r.), AR 33:1–6; „Jagminų prie Dubysos“, AR 50:1–13. Čia pateiktas A. Zaborskio rinkinio eksponatų sąrašas gali būti kur kas ilgesnis. Rinkinio sudėties rekonstravimas, peržiūrėjus visas LNM inventoriaus knygas, vertas atski-ro darbo.

Ryc. 49. Antoni Zaborski (V. Žilėnas 2011a, 130)

Abb. 49. Antoni Zaborski (V. Žilėnas 2011a, 130)

49 pav. Antanas Zaborskis (V. Žilėnas 2011a, 130)

Ryc. 50. Tablica IV z eksponatami ze zbiorów A. Zaborskiego (M. Krajewska 2013, ryc. 17)

Abb. 50. Tafel IV mit Exponaten aus der Sammlung von A. Zaborski (M. Krajewska 2013, Abb. 17)

50 pav. A. Zaborskio rinkinio IV eksponatų lentelė (M. Krajewska 2013, pav. 17)

jewskiemu do Warszawy (ryc. 50). A. Zaborski świetnie rysował. Świadczą o tym rysunki zabytków w jego listach do E. Majewskiego. Te bezcenne dokumenty są przechowywane w Pracowni Dokumentacji Naukowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (M. Krajewska 2009a, 152–154, ryc. 18–23; 2013). Korespondencja z E. Majewskim dowodzi, że A. Zaborski gromadził swój zbiór odpowiedzialnie i że katalog był nieodłączną częścią samej kolekcji. Jednak, gdzie ten katalog jest dzisiaj? Pracując nad studium o „Inwentarzu...” M. Brensztejn odczuwamy zachętę do dalszych poszukiwań w archiwach i muzeach z nadzieją, że takie rękopisy, jak katalog zbioru

halten, die er an E. Majewski nach Warschau geschickt hatte (Abb. 50). Zaborski war ein hervorragender Zeichner. Davon zeugen seine Fundzeichnungen in seinen Briefen an Majewski. Diese unschätzbar wertvollen Dokumente werden in der Abteilung für wissenschaftliche Dokumentation des Staatlichen Archäologischen Museums in Warschau aufbewahrt (M. Krajewska 2009a, 152–154, Abb. 18–23; 2013). Die Korrespondenz mit Majewski zeigt, dass Zaborski seine Kollektion verantwortungsvoll sammelte und dass der Katalog ein integraler Teil derselben war. Aber wo ist dieser Katalog heute? Die Arbeit am „Inventar...” Brensztejn's nehmen wir als Ansporn zu weiteren Suchen in Archiven und Museen in der Hoffnung, dass Hand-

tų lentelių. Išliko nuotraukos, kurias jis siuntė E. Majewskiui į Varšuvą (50 pav.). A. Zaborskis puikiai piešė. Tai liudija nupiešti archeologiniai radiniai jo laiškuose E. Majewskiui. Šie neįkainojami dokumentai saugomi Varšuvoje Valskybiniame archeologijos muziejuje Mokslinės dokumentacijos kabinete (M. Krajewska 2009a, 152–154, pav. 18–23; 2013). Susirašinėjimas su E. Majewskiui rodo, kad A. Zaborskis savo rinkinį tvarkė atsakingai ir kad katalogas buvo neatskiriama paties rinkinio dalis. Tačiau kur jis šiandien? Dirbdami su M. Brenšteinio „Invento-

muzealnego A. Zaborskiego, nie trafiły do pieca czy kosza na śmieci.

W części „Inwentarza...” poświęconej powiatowi kowieńskiemu wymieniane są zabytki znalezione w siedmiu miejscowościach, znajdujące się w zbiorze A. Zaborskiego: zabytki metalowe z cmentarzysk w Poszuszwiu (nr K61), Sarwiach (?) (litew. Šašiai, nr K69), Moskwitach (?) (nr K47) oraz Szulcowie (litew. Šulcava, nr K77), kamień procowy z Bortkuniszek (litew. Bartkūniškis, nr K7), topór kamienny, znaleziony przy grodzisku Pilany (litew. Pilioniai, Naujupis, nr K52), kilka toporów kamiennych z okolic Poszuszwia i siekiera miedziana (brązowa?) z Szyłajń (litew. Šilainiai, nr K78). W opisie stanowisk z powiatu wilkomierskiego eksponaty ze zbiorów A. Zaborskiego wymieniane są w „Inwentarzu...” kilkakrotnie. Są to znaleziska z kurhanów w okolicach Onikszt (nr U50), toporek kamienny z miejscowości Brezgie (litew. Brazgiai, nr U6), a także kolekcja znalezisk z terenów obecnie już nieistniejącego i niebadanego jeszcze przez archeologów dawnego folwarku Jagminy (nr Š11).

Innym zbiorom starożytności archeologicznych, z których korzystał M. Brensztejn, zapewne nie towarzyszyły katalogi lub usystematyzowane opisy. W wymienianym już tu wielokrotnie rękopisie kolekcji prywatnych plebanii i dworów na Żmudzi M. Brensztejn pokrótce opisał zbiór archeologiczny księcia **Michała Ogińskiego** w Płungianach (litew. Plungė; ryc. 51). W 1902 r. zbiór ten liczył 65 eksponatów archeologicznych: 4 topory z kamienia gładzonego, 2 przęśliki z piaskowca, 15 bransolet brązowych, 9 pierścieni brązowych, 13 naszyjników brązowych, 4 masywne bransolety brązowe, 7 zapinek brązowych, 3 łańcuszki brązowe, 9 przęślików. Zabytki te zostały zebrane z grodzisk Gondynga (litew. Godinga/„Godinga-Pile”), Medwegalis, Girżduta (litew. Girgždutė) oraz Łukniki (litew. Luokė), a także prawdopodobnie z cmentarzyska późnośredniowiecznego lub nowożytnego z tej ostatniej miejscowości (A. Butrimas 1987, 13).

schriften wie der Museums katalog Zaborskis nicht im Ofen oder Müll landeten.

Im Teil des „Inventars...” über den Landkreis Kowno werden für sieben Ortschaften Fundstücke genannt, die zur Sammlung Zaborskis gehörten: Fundstücke aus Metall aus den Gräberfeldern in Poszuszwie (Nr. K61), Sarwie (?) (lit. Šašiai, Nr. K69), Moskwity (?) (Nr. K47) sowie Szulcowie (lit. Šulcava, Nr. K77), ein Schleuderstein aus Bortkuniszki (lit. Bartkūniškis, Nr. K7), ein Steinbeil, gefunden beim Burgwall Pilany (lit. Pilioniai, Naujupis, Nr. K52), einige Steinbeile aus der Umgebung von Poszuszwie und eine Kupferaxt (Bronze?) aus Szyłajnie (lit. Šilainiai, Nr. K78). In der Beschreibung der Fundstellen aus dem Landkreis Wilkomierz werden Exponate aus der Sammlung Zaborskis im „Inventar...” mehrfach genannt. Es handelt sich um die Funde aus Hügelgräbern in der Umgebung von Onikszt (Nr. U50), ein Steinbeil aus der Ortschaft Brezgie (lit. Brazgiai, Nr. U6), und auch eine Ansammlung von Funden vom nicht mehr bestehenden und noch nicht von Archäologen untersuchten ehemaligen Vorwerk Jagminy (Nr. Š11).

Mit anderen Sammlungen von Altertümern, von denen Brensztejn Gebrauch machte, gingen wohl keine Kataloge oder systematische Beschreibungen einher. Im bereits mehrmals erwähnten Manuskript der privaten Kollektionen der Pfarreien und Gutshöfe in Schemaitien beschrieb Brensztejn kurz die archäologische Kollektion des Fürsten **Michał Ogiński** in Płungiany/Plungė (Abb. 51). Im Jahr 1902 umfasste diese Sammlung 65 archäologische Exponate: 4 geglättete Steinbeile, 2 Spinnwirtel aus Sandstein, 15 bronzene Armringe, 9 bronzene Ringe, 13 bronzene Halsringe, 4 massive bronzene Armringe, 7 Bronzefibeln, 3 Bronzekettchen, 9 Spinnwirtel. Diese Fundstücke wurden an den Burgwällen Gondynga (lit. Godinga/„Godinga-Pile”), Medwegalis, Girżduta (lit. Girgždutė) und Łukniki (lit. Luokė) geborgen, und vermutlich ebenfalls im spätmittelalterlichen oder neuzeitlichen Gräberfeld in der letzteren Ortschaft (A. Butrimas 1987, 13).

riumi“ jaučiame paskatą toliau ieškoti archyvuose ir muziejuose vildamiesi, kad tokie rankraščiai kaip A. Zaborskio muziejinio rinkinio katalogas nepateko į krosnį ar šiukšliadėžę.

Kauno apskrīčiai skirtoje „Inventoriaus“ dalyje minimi septyniuose vietovėse aptikti radiniai, buvę A. Zaborskio rinkinyje: metaliniai dirbiniai iš Pašušvio (nr. K61) ir Šašių (?) (nr. K69), Maskvitų (?) (nr. K47) ir Šulcavos (nr. K77) kapinynų, svaidyklės akmuo iš Bartkūniškio (nr. K7), akmeninis kirvis, rastas prie Pilonių, Naujupio piliakalnio (nr. K52), keli akmeniniai kirviai iš Pašušvio apylinkių ir varinis (bronzinis?) kirvis iš Šilainių (nr. K78). „Inventoriaus“ Ukmergės apskrities paminklų aprašyme A. Zaborskio rinkinio eksponatai minimi kelis kartus. Tai radiniai iš pilkapių Anykščių apylinkėse (nr. U50), akmeninis kirvelis iš Brazgių (nr. U6), taip pat radinių kolekcija iš dabar jau nesančio ir archeologų dar nelankyto buvusio Jagminų palivarko žemių (nr. Š11).

Kiti archeologinių senienų rinkiniai, kuriais naudojosi M. Brenšteinas, matyt, buvo be katalogų arba bent be sisteminio aprašymo. Jau pirmiau minėtame rankraštyje, skirtame privačioms klebonijų ir dvarų kolekcijoms Žemaitijoje, M. Brenšteinas trumpai aprašė kunigaikščio **Mykolo Ogiškio** archeologinį rinkinį Plungėje (51 pav.). Jame 1902 m. buvo 66 archeologiniai eksponatai: 4 gludinti akmeniniai kirviai, 2 smiltainio verpstukai, 15 žalvarinių apyrankių, 9 žalvariniai žiedai, 13 žalvarinių antkaklių, 4 masyvios žalvarinės apyrankės, 7 žalvarinės segės, 3 žalvarinės grandinėlis, 9 verpstukai. Radiniai buvo surinkti iš Godingos, Medvėgalio, Girgždutės piliakalnių bei Luokės (greičiausiai iš Luokės senkapio; A. Butrimas 1987, 13).

Ryc. 51. Michal Ogiński (1849–1902) i Maria Teresa Kaspara ze Skórzewskich Ogińska (1857–1945)
(G. Rutkauskaitė 2007, 44)

Abb. 51. Michal Ogiński (1849–1902) und Maria Teresa Kaspara Ogińska aus dem Hause Skórzewski (1857–1945)
(G. Rutkauskaitė 2007, 44)

51 pav. Mykolas Oginškis (1849–1902) ir Marija Teresė Kaspara Skuževska-Oginska (1857–1945)
(G. Rutkauskaitė 2007, 44)

Ekspوناتy archeologiczne stanowiły jedynie niewielką część ogromnej kolekcji muzealnej Ogińskich w Plungianach (ryc. 52), którą 29 czerwca 1911 r. M. Ogińska przekazała Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Wilnie³⁹. Wówczas przekazano ogółem 13 200 eksponatów. Możliwe, że znaleziska archeologiczne z kolekcji M. Ogińskiego po II wojnie światowej trafiły do obecnego Litewskiego Muzeum Narodowego jako część rozproszonej spuścizny Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie. Ciekawe, że w „Inwentarzu...” M. Brensztejn opisuje, w jaki sposób zabytki brązowe i żelazne z okolic grodziska Gondynga (nr T19) trafiły do kolekcji M. Ogińskiego. W 1888 r.

39| „Księga Protokołów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916”, protokół nr 144 (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14).

Archäologische Exponate stellten nur einen kleinen Teil der riesigen Museumskollektion der Ogińskis in Plungiany dar (Abb. 52), welche M. Ogińska am 29. Juni 1911 an die Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna übergab³⁹. Damals wurden insgesamt 13 200 Exponate übergeben. Möglicherweise kamen die archäologischen Funde aus der Kollektion Ogińskis nach dem Zweiten Weltkrieg ins heutige Litauische Nationalmuseum, als Teil des zerstreuten Erbes der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna. Interessanterweise beschreibt Brensztejn im „Inventar...“, wie die Fundstücke aus Bronze und Eisen aus der Gegend des Burgwalls Gondynga (Nr. T19) in die Kollektion Ogińskis kamen.

39| „Protokollbuch der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916“, Protokoll Nr. 144 (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14).

Archeologiniai eksponatai buvo tik nedidelė dalis visoje didžiulėje Oginškių muziejinėje kolekcijoje Plungėje (52 pav.). Ją 1911 m. birželio 29 d. M. Oginska perdavė Mokslo bičiulių draugijai Vilniuje³⁹. Tuomet iš viso buvo perduota 13 200 eksponatų. Tikėtina, kad archeologiniai M. Oginškio kolekcijos radiniai po Antrojo pasaulinio karo pateko į dabartinį LNM kaip dalis išsklaidyto Mokslo bičiulių draugijos Vilniuje palikimo. Įdomu, kad „Inventoriuje“ M. Brenšteinas aprašo, kaip žalvariniai ir geležiniai dirbiniai buvo surinkti į M. Oginškio kolekciją iš Gon-

39| „Księga Protokołów t-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916“, protokolas nr. 144 (LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 14).

Ryc. 52. Pałac Ogińskich w Plungė (pol. Plungiany) w roku 2006 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/65/Plunges_Oginskio_dvaras.JPG)

Abb. 52. Schloß der Ogińskis in Plungė (pol. Plungiany) im Jahr 2006 (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/65/Plunges_Oginskio_dvaras.JPG)

52 pav. Ogińskių rūmai Plungėje 2006 m. (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/65/Plunges_Oginskio_dvaras.JPG)

rzeka Bobrunga (litew. Babrungas) zmieniła swoje koryto na bliższe grodzisku i wypłukała wiele starożytności. Kilkanaście przedmiotów trafiło do zbioru M. Ogińskiego. Zbiór ten uzupełniło także kilkadziesiąt zabytków metalowych z cmentarzyska Gondynga. Inna wzmianka M. Brensztejna w „Inwentarzu...” jako miejsce odkrycia toporków kamiennych wskazuje Olksnėnai (litew. Alksnėnai, nr T51). Kilka znalezionych tu toporków również znajdowało się w kolekcji M. Ogińskiego. Inne topory kamienne zostały znalezione już w powiecie rosieńskim, przy grodziskach Girzduta (nr T47) i Medwegalis (nr T85). A więc dane z „Inwentarza...” dotyczące zbioru M. Ogińskiego częściowo powtarzają dane katalogu kolekcji dworów i plebanii, jednak nieco je uzupełniają o okoliczności znalezienia.

In 1888 änderte der Fluss Bobrunga (lit. Babrungas) seinen Lauf in Richtung des Burgwalls und spülte viele Altertümer hervor. Um die 20 davon kam in die Sammlung Ogińskis. Diese Sammlung wurde ebenfalls durch einige Dutzend Metallfunde aus dem Gräberfeld Gondynga vervollständigt. Eine weitere Notiz von Brensztejn im „Inventar...” nennt Olksnėnai (lit. Alksnėnai, Nr. T51) als Fundort von Steinbeilen. Einige hier entdeckte Beile befanden sich ebenfalls in der Kollektion Ogińskis. Weitere Steinbeile wurden schon im Kreis Rosenie gefunden, bei den Burgwällen Girzduta (Nr. T47) und Medwegalis (Nr. T85). Die Informationen aus dem „Inventar...” zur Kollektion Ogińskis wiederholen also teilweise die Angaben aus dem Katalog der Kollektionen in Gutshöfen und Pfarreien, präzisiert dabei aber etwas die Fundumstände.

dingos (nr. T19) piliakalnio aplinkos. 1888 m. Babrungas pakeitė savo vagą arčiau piliakalnio ir išplovė daug senienų. Keliolika radinių pateko į M. Ogińskio rinkinį. Keliadešimčia metalinių dirbinių šis rinkinys pasipildė iš Gondingos kapinyno. Kitas M. Brenšteino paminėjimas „Inventoriuje“ nurodo akmeninių kirvelių radimvietę Alksnėnuose (nr. T51). Keli čia rasti kirveliai taip pat buvo saugomi M. Ogińskio rinkinyje. Kiti akmeniniai kirviai buvo rasti jau Raseinių apskrityje, prie Girždūtės (nr. T47) ir Medvėgalio (nr. T85) piliakalnių. Taigi „Inventoriaus“ duomenys apie M. Ogińskio rinkinį iš dalies pakartoją dvarų inventoriaus duomenis, tačiau juos šiek tiek papildoma radimo aplinkybėmis.

Ryc. 53. Roman Szwoynicki (V. Žilėnas 2011a, 148)

Abb. 53. Roman Szwoynicki (V. Žilėnas 2011a, 148)

53 pav. Romanas Švoinickis (V. Žilėnas 2011a, 148)

Ryc. 54. R. Szwoynicki w stroju sarmackim przy swojej kolekcji. Po prawej, na ścianie, zawieszona jest tablica ze znaleziskami archeologicznymi (R. Klimavičius 1995, 5)

Abb. 54. R. Szwoynicki in sarmatischer Tracht neben seiner Kollektion. Rechts an der Wand eine Tafel mit archäologischen Funden (R. Klimavičius 1995, 5)

54 pav. Senoviniai, vadinamaisiais sarmatiškais drabužiais apsirengęs R. Švoinickis prie savo kolekcijos. Dešinėje, ant sienos, pakabinta lentelė su archeoliniais radiniais (R. Klimavičius 1995, 5)

Obszerny zbiór muzealny znajdował się we dworze Rody (litew. Rodai), który należał do **Romana Szwoynickiego/Szwojnickiego** (1845–1915; ryc. 53). M. Brensztejn wymienia jego znaleziska archeologiczne jako źródło „Inwentarza...”. R. Szwoynicki był malarzem, a jego zbiór w większości stanowiła kolekcja strojów historycznych i broni (ryc. 54), cenna kolekcja prac malarzy polskich i litewskich oraz jego własnych prac, a także meble (M. Brensztejn 1915). Ciekawe, że część kolekcji mebli w Rodach stanowiły sprzęty z Zamku Królewskiego nabyte podczas licytacji w Warszawie: kanapa, krzesła i fotele króla, tron biskupi z XVI w. Niestety, los zbiorów R. Szwoynickiego oraz malowanych przez niego obrazów jest nieznan (V. Žilėnas

Eine umfangreiche Museumssammlung befand sich im Landgut Rody (lit. Rodai), das **Roman Szwoynicki/Szwojnicki** (1845–1915) gehörte (Abb. 53). M. Brensztejn nennt seine archäologischen Funde als eine Quelle des „Inventars...“. Szwoynicki war Maler und seine Sammlung umfasste überwiegend historische Gewänder und Waffen (Abb. 54), kostbare Arbeiten polnischer und litauischer Maler, sowie seine eigenen Arbeiten, und darüber hinaus Möbelstücke (M. Brensztejn 1915). Interessanterweise umfasste ein Teil der Möbelkollektion in Rody Stücke aus dem Königsschloss in Warschau, die bei einer Versteigerung entstanden wurden: eine Couch, Stühle und Sessel des Königs, ein Bischofsthron aus dem 16. Jh. Leider ist das Schicksal der Sammlung von Szwoynicki und der

Gausus muziejinis rinkinys buvo Rodų dvare (Panevėžio r.), kuris priklausė dvarininkui **Romanui Švoinickiui** (R. Szwoynicki, 1845–1915; 53 pav.). Jo archeologinius radinius kaip „Inventoriaus“ šaltinį mini M. Brenštieinas. R. Švoinickis buvo dailininkas, o jo kolekciją daugiausia sudarė istorinio kostiumo ir ginklų kolekcija (54 pav.), vertinga lenkų arba lietuvių dailininkų ir jo paties darbų kolekcija, baldai (M. Brensztejn 1915). Įdomu, kad dalį baldų kolekcijos Roduose sudarė įsigytieji per varžytines Varšuvoje iš Karalių pilies rūmų: kanapa, karaliaus kėdės, foteliai ir XVI a. vyskupo sostas. Deja, R. Švoinickio rinkinių ir jo

2011c). Wydaje się, że przynajmniej do 1916 r. przekazał on w darze Towarzystwu Przyjaciół Nauk tylko jeden malowany przez siebie obraz „Szlachcie” (1 października 1909 r.)⁴⁰. Pojedyncze prace malarskie i kilka rysunków Szwoynickiego różnymi drogami trafiły do współczesnych muzeów na Litwie – Litewskiego Narodowego Muzeum Sztuki w Wilnie (Lietuvos Nacionalinis dailės muziejus), Narodowego Muzeum Sztuki im. M.K. Čiurlionisa w Kownie (Nacionalinis M. Čiurlionio dailės muziejus), Muzeum „Alka” w Telszach i Muzeum „Aušra” w Szawlach (R. Klimavičius 1995, 3; R. Janonienė 1995, 7).

Starożytności stanowiły nieznaną część jego zbioru. Znajdowały się w nim znaleziska z cmentarzyska kurhanowego Pakalnizski, które badał Szwoynicki w latach 1893–1894 (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 108), mianowicie: 3 bransolety, 3 zapinki, 1 pierścień, 1 grot oszczepu, 1 sprzączka, 2 owalne kamienne osetki i kilka monet. M. Brensztejn wymienia w „Inwentarzu...” jeszcze jeden zabytek archeologiczny ze zbioru R. Szwoynickiego – srebrny naszyjnik, znaleziony na cmentarzysku kurhanowym w Niewiaźnikach (litew. Nevėžninkai; T51) w powiecie poniewieskim. M. Brensztejn wymienia starożytności w brudnopisie krótkiej biografii (nekrologu?) R. Szwoynickiego (LMAB, RS, F.165, s.v. 380, 43v).

M. Brensztejn zapoznał się także ze zbiorem archeologicznym **Antoniego Brodowskiego**⁴¹ (1859–1928) w Wilnie (ryc. 55) i kolekcją ks. **Piotra Jurskiego** w Popielanach (litew. Papilė). Te dwie osoby w ogóle nie są wymieniane w historii litewskiej archeologii i już samo podanie ich nazwisk w „Inwentarzu...” jest małym krokiem ku zbadaniu zainteresowań archeologicznych tych osób. Muzealnik V. Žilėnas naświetla smutną i ostatecznie bardzo zawiłą hi-

von ihm gemalten Bilder unbekannt (V. Žilėnas 2011c). Es scheint, dass er bis 1916 der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften nur das von ihm gemalte Bild „Szlachcie” übergab (am 1. Oktober 1909)⁴⁰. Einzelne Gemälde und einige Zeichnungen Szwoynickis kamen auf verschiedenen Wegen in gegenwärtige Museen Litauens: das Litauische Nationalmuseum für Kunst in Wilna (Lietuvos Nacionalinis dailės muziejus), das Čiurlionis-Nationalmuseum für Kunst in Kowno (Nacionalinis M. Čiurlionio dailės muziejus), das „Alka“-Museum in Telsiai und das „Aušra“-Museum in Šiauliai (R. Klimavičius 1995, 3; R. Janonienė 1995, 7).

Der Anteil von Altertümern an dieser Sammlung ist unbekannt. Sie umfasste sicher Funde aus dem Hügelgräberfeld Pakalnizski, das Szwoynicki in den Jahren 1893–1894 untersuchte (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 108), nämlich: 3 Armringe, 3 Fibeln, 1 Ring, 1 Lanzenspitze, 1 Schnalle, 2 ovale Wetzsteine und einige Münzen. M. Brensztejn nennt im „Inventar...” noch ein weiteres archäologisches Fundstück aus der Sammlung Szwoynickis, einen silbernen Halsring, gefunden auf dem Hügelgräberfeld in Niewiaźniki (lit. Nevėžninkai; T51) im Kreis Poniewież. Brensztejn weist in seiner Kladderdevision einer Biographie (Nekrolog?) Szwoynickis auf die Altertümer hin (LMAB RS, F.165, s.v. 380, l. 43v).

Brensztejn lernte ebenfalls die archäologische Sammlung von **Antoni Brodowski**⁴¹ (1859–1928) in Wilna kennen (Abb. 55) wie auch die Kollektion von Pfarrer **Piotr Jurski** in Popielany (lit. Papilė). Beide Personen werden in der Geschichte der litauischen Archäologie überhaupt nicht genannt und schon der Hinweis auf ihre Namen im „Inventar...” ist ein kleiner Schritt in Richtung einer Erkenntnis über das archäologische Interesse der beiden. Der Museumsforscher V. Žilėnas erklärt die traurige und sehr komplizierte Geschichte der Kollekti-

tapytų paveikslų likimas nežinomas (V. Žilėnas 2011b). Atrodo, kad bent iki 1916 m. jis Mokslo bičiulių draugijai padovanojo tik vieną paties tapytą paveikslą „Szlachcie” („Bajorams”) – perduotas 1909 m. spalio 1 d.⁴⁰ Pavieniai Švoinickio tapybos darbai ir keletas piešinių įvairiais keliais pateko į dabartinius Lietuvos muziejus – Lietuvos nacionalinį dailės muziejų, Nacionalinį M. K. Čiurlionio dailės muziejų, „Alkos” muziejų Telšiuose ir „Aušros” muziejų Šiauliuose (R. Klimavičius 1995, 3; R. Janonienė 1995, 7).

Senienos (*starożytności*) sudarė tam tikrą nežinomą jo rinkinio dalį. Jame buvo Pakalniškių pilkapyno, kurį R. Švoinickis 1893–1894 m. tyrinėjo (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 108), radiniai: 3 apyrankės, 3 segės, 1 žiedas, 1 ietigalis, 1 sagtis, 2 ovalūs akmeniniai galštuvai ir kelios monetos. „Inventoriuje” M. Brenšteinas nurodo ir dar vieną R. Švoinickio rinkinio archeologinį dirbinį – sidabrinę antkaklę, rastą Nevėžninkų pilkapyne (T51) Panevėžio apskrityje. Senienas M. Brenšteinas pamini trumpos R. Švoinickio biografijos (nekrologo?) juodraštyje (LMAB, RS, F. 165, s.v. 380, 43v).

M. Brenšteinas susipažino su **Antano Bradausko (A. Brodowski)**⁴¹ (1859–1928) archeologiniu rinkiniu Vilniuje (55 pav.) ir kun. **Petro Jurskio** kolekcija Papilėje. Šie du asmenys iš viso neminimi Lietuvos archeologijos istorijoje ir vien jų paminėjimas „Inventoriuje” yra mažas žingsnis link šių asmenybių archeologinių interesų tyrinėjimo. Muziejininkas V. Žilėnas nušviečia liūdną ir galiausiai labai painią A. Bradausko kolekcijos istoriją. Jos

40| „Księga Protokółów T-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916”, protokół nr 104 (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14).

41| W literaturze ten wymieniany jest błędnie jako Alfons Brodowski. Za zwrócenie na to uwagi serdecznie dziękujemy dr I. Fedorowič.

40| „Protokollbuch der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften in Wilna 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916”, Protokoll Nr. 104 (LVIA, F.1135, ap. 22, s.v. 14).

41| In der Literatur wird dieser Sammler fälschlicherweise Alfons Brodowski genannt. Für diesen Hinweis danken wir Dr. I. Fedorovič herzlich.

40| „Księga Protokółów t-wa Przyjaciół Nauk w Wilnie 25 VII/7 VIII 1907 – 23.XI. 1916”, protokolas nr. 104 (LVIA, F. 1135, ap. 22, s.v. 14).

41| Literatūroje šis kolekcininkas klaidingai minimas kaip Alfonsas Bradauskas – Alfons Brodowski. Už atkreipimą į tai dėmesį nuoširdžiai dėkojame dr. I. Fedorovič.

Ryc. 55. Antoni Brodowski (V. Žilėnas 2011a, 141)

Abb. 55. Antoni Brodowski (V. Žilėnas 2011a, 141)

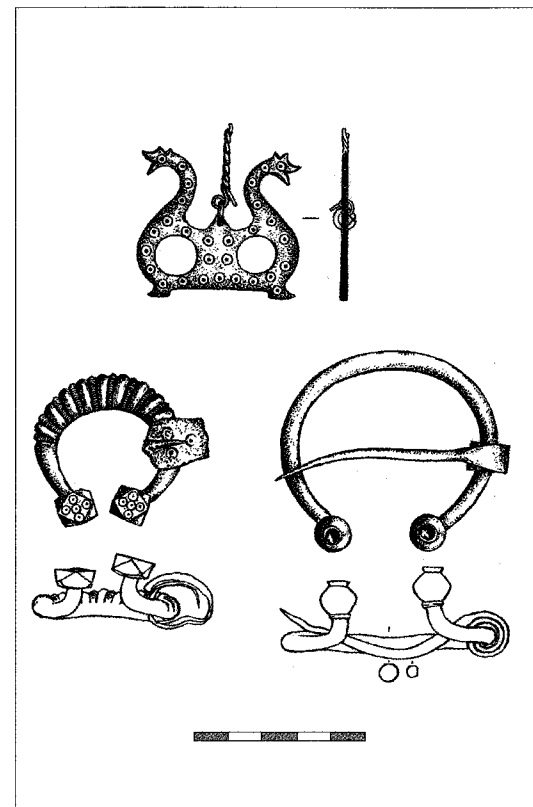
55 pav. Antanas Bradauskas (V. Žilėnas 2011a, 141)

Ryc. 56. Ksiądz Piotr Jurski (J. Bučelis 2004, 504)

Abb. 56. Pfarrer Piotr Jurski (J. Bučelis 2004, 504)

56 pav. Kunigas Petras Jurskis (J. Bučelis 2004, 504)

Ryc. 57. Znaleziska z cmentarzyska w Popielanach (litew. Papilė, nr Š37), znajdujące się w zbiorach ks. P. Jurskiego. Obecnie przechowywane w LNM (nr inw. AR 15: 24, 21, 17). Wszystko z brązu. Kartoteka Działu Archeologii LNM, rys. Audronė Ruzienė

Abb. 57. Funde vom Gräberfeld in Popielany (lit. Papilė, Nr. Š37), aus der Sammlung von Pfarrer P. Jurski, heute im LNM aufbewahrt (Inventarnr. AR 15: 24, 21, 17). Alle aus Bronze. Kartothek der Archäologischen Abteilung des LNM, Zeichnung von Audronė Ruzienė

57 pav. Radiniai iš Papilės kapinyno (nr. Š37), buvę kun. P. Jurskio rinkinyje. Dabar saugomi LNM (inv. nr. AR 15: 24, 21, 17). Viskas iš žalvario. LNM Archeologijos skyriaus kartoteka, piešė Audronė Ruzienė

storię kolekcji A. Brodowskiego. Właściciel tej kolekcji, którego L. Uziębło nazywał „rodowitym Litwinem”, w latach 1906–1915 w celu jej demonstrowania założył w Wilnie muzeum (L. Narkowicz 2000, 441–442). Jeszcze przed 1906 r. A. Brodowski zebrał około 20 000 zabytków mu-

on von A. Brodowski. Der Eigentümer dieser Kollektion, den L. Uziębło einen „wahren Litauer“ nannte, begründete in den Jahren 1906–1915 in Wilna das Museum (L. Narkowicz 2000, 441–442). Noch vor 1906 hatte Brodowski etwa 20 000 Museumsstücke von Münzen bis hin zur Gebrauchskunst zusam-

savininkas, kurį L. Uziębło (L. Uzembłas) vadino tikru lietuviu („rodowity Litwin“), 1906–1915 m. Vilniuje įkūrė muziejų (L. Narkowicz 2000, 441–442). Dar iki 1906 m. A. Bradauskas buvo surinkęs apie 20 000 muziejinių vertybių nuo numizmatikos

zealnych od numizmatów do zbiorów sztuki użytkowej. Katalog tego zbioru nie był V. Žilėnasowi znany. W latach 1906–1909 muzeum działało w pałacu przy ulicy Zawalnej 21 (obecnie ul. Pylimo) w trzech pokojach na piętrze, od jesieni 1909 r. przeniesione na ul. Siemionowską 10 (obecnie L. Stuokos-Gucevičiaus 3 i 5). Muzeum działało do okupacji niemieckiej w latach I wojny światowej. W 1915 r. większość zbiorów została ewakuowana do Witebska (B. Шишанов 2010, 109; V.A. Šišanovas 2015, 4, 6, 8), choć niektóre eksponaty mogły pozostać w pomieszczeniach przy ul. Siemionowskiej. W latach 50. XX w. V. Žilėnas poznał zagadkowego szewca, wówczas mieszkającego przy ulicy Stuokos-Gucevičiaus i posiadającego prace holenderskich malarzy, z wartości których zdawał sobie dobrze sprawę (V. Žilėnas 1983b; 2011b).

Zbiór eksponatów archeologicznych Brodowskiego obejmował 171 zabytków (B. Шишанов 2010, 109). Z tej kolekcji M. Brensztejn wymienia jedno znalezisko z Sostów (litew. Suostas, nr P82). Jego zdaniem, jest to pozłacane zwieńczenie rzymskiego hełmu w kształcie orła, znalezione w 1897 r. na głębokości 1,7 m. Ta informacja zmusza do zastanowienia, w jakim stopniu świadczy ona o prehistorycznym pochodzeniu znaleziska. Możliwe, że jest to znalezisko z czasów historycznych, którego kształt stylistycznie odzwierciedla styl „rzymski”. Gdyby rzeczywiście była to część rzymskiego hełmu (głębokość, na jakiej odkryto znalezisko, rokuje pewne nadzieje) – zakrawałoby to na prawdziwą sensację. Z drugiej strony, odkrycia z ostatnich lat w bagnie jeziora Nidajno w pobliżu Czaszkowa na Mazurach, dają nadzieję, że Bałtowie również mieli niejedno miejsce składania ofiar, gdzie zostały „pogrzebane” wyjątkowe trofea ze świata antycznego (T. Nowakiewicz, A. Rzeszotarska-Nowakiewicz 2012).

Nie mamy dokładnych danych o kolekcji ks. **Piotra Jurskiego** (1862–1914) w Popielanach (ryc. 56), jednak wiadomo, że swój zbiór paleontologiczny, zebrany w okolicach Popie-

mengetragen. Ein Katalog dieser Kollektion war Žilėnas nicht bekannt. In den Jahren 1906–1909 funktionierte das Museum im Palast an der Zawalna-Str. 21 (heute Pylimo-Str.), in drei Zimmern im ersten Stock, ab Herbst 1909 wurde es in die Siemionowska-Str. 10 (heute L. Stuokos-Gucevičiaus-Str. 3 und 5) verlegt. Das Museum war bis zur deutschen Besetzung in den Jahren des Ersten Weltkriegs geöffnet. 1915 wurde der größte Teil der Sammlung nach Witebsk evakuiert (B. Шишанов 2010, 109; V.A. Šišanovas 2015, 4, 6, 8), obwohl einige Exponate vielleicht in den Räumen an der Siemionowska-Str. blieben. In den 1950er Jahren lernte Žilėnas einen mysteriösen Schneider kennen, der damals an der Stuokos-Gucevičiaus-Str. lebte und Arbeiten holländischer Maler besaß, deren Wert er gut kannte (V. Žilėnas 1983b; 2011b).

Die archäologische Sammlung von Brodowski enthielt 171 Stücke (B. Шишанов 2010, 109). Aus dieser Kollektion nennt Brensztejn einen Fund aus Sostów (lit. Suostas, Nr. P82). Seiner Ansicht nach handelt es sich um einen vergoldeten römischen Helm kamm in Adlerform, der 1897 in einer Tiefe von 1,7 m gefunden wurde. Diese Information wirft die Frage auf, inwieweit eine prähistorische Herkunft dieser Funde gesichert ist. Vielleicht stammte der Fund aus historischer Zeit, und war stilistisch an eine „römische“ Machart angelehnt. Wäre dies tatsächlich der Teil eines Römerhelms gewesen (die Fundtiefe lässt sehr darauf hoffen), hätten wir es mit einer Sensation zu tun. Andererseits machen die Entdeckungen der letzten Jahre in den Sümpfen des Sees Nidajno bei Czaszkowo in Masuren Hoffnung, dass die Balten ebenfalls einige Opferstätten hatten, wo besondere Trophäen aus der antiken Welt „begraben“ wurden (T. Nowakiewicz, A. Rzeszotarska-Nowakiewicz 2012).

Wir besitzen keine genauen Angaben über die Kollektion von Pfarrer **Piotr Jurski** (1862–1914) in Popielany (Abb. 56), sicher ist nur, dass er seine paläontologische Sammlung, die er in der Umgebung von Popielany und anderer Ortschaften in Litauen gesammelt hatte, der Litauischen Wissenschaftli-

iki taikomojo meno rinkinių. Rinkinio katalogas V. Žilėnui nebuvo žinomas. 1906–1909 m. muziejus veikė trijuose Pylimo g. [Zawalna] 21 rūmų antrojo aukšto kambariuose, nuo 1909 m. rudens persikėlė į Semenovskajos g. 10 (dab. L. Stuokos-Gucevičiaus g. 3 ir 5). Muziejus veikė iki vokiečių okupacijos Pirmojo pasaulinio karo metais. 1915 m. didžioji rinkinio dalis buvo evakuota į Vitebską (B. Шишанов 2010, 109; V.A. Šišanovas 2015, 4, 6, 8), nors kai kurios kultūros vertybės galėjo likti Semenovskajos g. patalpose. V. Žilėnas šeštame XX a. dešimtmetyje buvo supažindintas su mįslingu batsiuviu, tuo metu gyvenusiu dab. L. Stuokos-Gucevičiaus g. ir turėjusiu olandų dailininkų darbų, apie kurių vertę jis gerai nusimanė (V. Žilėnas 1983b; 2011c).

Archeologinių Bradausko eksponatų rinkinį sudarė 171 radinys (B. Шишанов 2010, 109). Iš šio rinkinio M. Brenšteinas mini vieną radinį iš Suosto (nr. P82). Pasak jo, tai paaukuota romėniško šalmo erelio pavidalo ketera, rasta 1897 m. 1,7 m gylyje. Ši informacija verčia susimąstyti, kiek ji byloja apie priešistorinę radinio kilmę. Gali būti, kad tai istorinių laikų radinys, kurio pavidalas stilistiškai atpindi „romėniškąjį“ stilių. Jei tai būtų iš tiesų romėniško šalmo dalis (radimo gylis teikia tam tikrų vilčių) – tai dvelktų tikra sensacija. Kita vertus, pastarųjų metų atradimai Nidajno ežero pelkėje netoli Czaszkowo (Čaškovo) Mozūruose (T. Nowakiewicz, A. Rzeszotarska-Nowakiewicz 2012) teikia vilčių, kad baltai taip pat turėjo ne vieną aukojimo vietą, kuriose buvo „palaidoti“ išskirtiniai antikinio pasaulio trofėjai.

Tikslių duomenų apie kun. **Petro Jurskio** (Piotr Jurski; 1862–1914) kolekciją Papilėje neturime (56 pav.), tačiau žinoma, kad jis savo pa-

lan i innych miejscowościach na Litwie, przekazał on Litewskiemu Towarzystwu Naukowemu w Wilnie⁴², założonemu w 1907 r. (J. Bučelis 2004, 504). Fakt ten pozwala przypuszczać, że trafiły tam również eksponaty ze zbioru archeologicznego. Ponieważ zbiór Litewskiego Towarzystwa Naukowego obecnie w znacznej części jest przechowywany w LNM, zgromadzone przez P. Jurskiego znaleziska archeologiczne prawdopodobnie również znajdują się w tym muzeum. Tę przesłankę potwierdza wpis w księdze inwentarzowej nr 2 Działu Archeologii, w której są zarejestrowane różne znaleziska z cmentarzyska w Popielanach (nr inw. AR 15:1–33), opisane z metryką: *Popielany, dawny powiat szawelski. Dar ks. P. Jurskiego dla Litewskiego Towarzystwa Naukowego* (ryc. 57). P. Jurski od 1896 do 1902 r. był wikarym w Popielanach, a od 1903 r. do śmierci – proboszczem tamże. Według określenia ks. Jonasa Bučelisa, był *na owe czasy demokratą, bardzo gościnnym człowiekiem*, kochanym zarówno przez parafian, jak i wspólnotę żydowską miasteczka. O tej miłości świadczy też historia pomnika nagrobnego P. Jurskiego. Pieniądze na pomnik, zebrane w 1914 r. przez parafian i Żydów miasteczka, podczas I wojny światowej zaginęły. Pomnik dla ks. P. Jurskiego został mimo to wystawiony – kilkanaście lat później (w 1931 r.) staraniem ówczesnego proboszcza w Popielanach, Antanasa Šveistris i bratanka ks. P. Jurskiego, Alfonsa Jurskiego /Alfonsas Jurskis (oficera, założyciela radiofonu w Kownie w 1926 r.; J. Bučelis 2004, 503–504). Sympatia mieszkańców Popielan do ks. P. Jurskiego jest najlepszym dowodem na to, że mimo swego hulawczego trybu życia⁴³ wyznawał zasady miłości bliźniego. Właśnie jego otwartość najprawdopodobniej zdecydowała też o jego znajomości z M. Brensztejnem.

chen Gesellschaft in Wilna⁴², gegründet 1907, übergeben hatte (J. Bučelis 2004, 504). Hieraus lässt sich schließen, dass auch Exponate aus der archäologischen Sammlung dorthin kamen. Zumal die Sammlung der Litauischen Wissenschaftlichen Gesellschaft heute überwiegend im LNM aufbewahrt wird, werden sich die von Jurski zusammengetragenen archäologischen Funde wohl ebenfalls dort befinden. Diese Annahme bestätigt der Eintrag im Inventarbuch Nr. 2 der archäologischen Abteilung, in dem verschiedene Funde aus dem Gräberfeld in Popielany registriert sind (Inventarnr. AR 15:1–33), mit der Beschreibung: *Papilė, ehemaliger Landkreis Šiauliai. Gabe von Pfarrer P. Jurskis für die Litauische Wissenschaftliche Gesellschaft* (Abb. 57). P. Jurski war von 1896 bis 1902 Vikar und ab 1903 Probst in Popielany bis zu seinem Tod. Nach der Einschätzung von Pfarrer Jonas Bučelis war er *für seine Zeit ein Demokrat, ein sehr gastfreundlicher Mann*, geliebt sowohl von seiner Gemeinde, wie auch von der jüdischen Gemeinschaft des Städtchens. Von dieser Zuneigung zeugt auch die Geschichte des Grabsteins von Jurski. Das Geld für das Denkmal wurde 1914 von der Gemeinde und den Juden der Stadt gesammelt und ging im Ersten Weltkrieg verloren. Das Grabmal entstand dennoch, Jahre später (1931) durch den Einsatz des damaligen Probsts in Popielany, Antanas Šveistris und des Neffen von P. Jurski, Alfons Jurski /Alfonsas Jurskis (Offizier, Begründer des Radiophons von Kowno 1926; J. Bučelis 2004, 503–504). Die Sympathie der Bewohner von Popielany für Pfarrer Jurski ist das beste Beispiel dafür, dass er trotz seines ausschweifenden Lebenswandels⁴³ der Nächstenliebe verschrieben war. Gerade seine Offenheit war vermutlich der Auslöser für seine Bekanntschaft mit Brensztejn.

leontologinį rinkinį, surinktą Papilės apylinkėse ir kitose Lietuvos vietovėse, padovanojo Lietuviių mokslo draugijai Vilniuje (įkurta 1907 m.⁴²; J. Bučelis 2004, 504). Šis faktas leido numanyti, kad ten pateko ir archeologiniai rinkinio eksponatai. Kadangi Lietuviių mokslo draugijos rinkinys šiuo metu didele dalimi saugomas LNM, kun. P. Jurskio surinkti archeologiniai radiniai, tikėtina, taip pat saugomi šiame muziejuje. Šią prielaidą patvirtina įrašas Archeologijos skyriaus inventorinėje 2 knygoje, kurioje registruoti įvairūs radiniai iš Papilės kapinyno (inv. nr. AR 15:1–33), aprašyti su metrika: *Papilė, buv. Šiaulių apskr. LMD-jai dovanotojo kun. P. Jurskis* (57 pav.). P. Jurskis nuo 1896 m. iki 1902 m. buvo Papilės vikaras, o nuo 1903 m. iki mirties – Papilės klebonas. Anot kun. Jono Bučelio apibūdinimo, jis buvo *anų laikų demokratas, labai vaišingas žmogus*, mylimas tiek parapijiečių, tiek miestelio žydų bendruomenės. Tą meilę įrodo ir antkapinio kun. P. Jurskio paminklo istorija. Pinigai jam, surinkti 1914 m. iš parapijiečių ir miestelio žydų, per Pirmąjį pasaulinį karą pražuvo. Net keliolika metų vėliau (1931 m.) Papilės klebono Antano Šveistris ir kun. P. Jurskio brolieno Alfonso Jurskio (karininko, Kauno radiofono 1926 m. įkūrėjo) rūpesčiu antkapinis paminklas kun. P. Jurskiui vis dėlto pastatytas (J. Bučelis 2004, 503–504). Papilėčių meilė kun. P. Jurskiui yra geriausias įrodymas to, kad jis, nepaisant blogųjų savo savybių⁴³, laikėsi artimo meilės taisyklių.

42| Więcej o zbiorach Litewskiego Towarzystwa Naukowego, których część archeologiczną stanowiły w większości materiały z wykopalisk prowadzonych przez pierwszych ofiarodawców, Vladasa Nagevičiausa i Jonasa Basanavičiausa, dary ks. J. Żogasa i innych osób, patrz artykuł V. Žilėnasa (2011c).

43| Antanas Daunys (ur. 1899) wspominał ks. P. Jurskiego jako pijaką i karciarza, ale lubianego zarówno przez parafian, jak też Żydów i tamtejszych polskojęzycznych obywateli ziemskich (A. Daunys 2006, 37–39).

42| Mehr über die Sammlung der Litauischen Wissenschaftlichen Gesellschaft, deren archäologischer Teil vorwiegend Material aus den Ausgrabungen der ersten Stifter, Vladas Nagevičius und Jonas Basanavičius, umfasste, sowie die Gaben von Žogas und anderen Personen siehe V. Žilėnas (2011e).

43| Antanas Daunys (geb. 1899) hatte Pfarrer Jurski als Trinker und Spieler in Erinnerung, den aber sowohl seine Gemeindemitglieder wie auch die Juden und lokalen polnischsprachigen Grundbesitzer mochten (A. Daunys 2006, 37–39).

42| Plačiau apie Lietuviių mokslo draugijos rinkinius, kurių archeologinę dalį sudarė daugiausia pirmųjų aukotojų Vladas Nagevičiaus ir Jono Basanavičiaus kasinėjimų medžiaga, kun. J. Žiogo ir kitų asmenų dovanos, žr. V. Žilėno straipsnį (2011d).

43| Antanas Daunys (g. 1899) kunigą P. Jurskį prisiminė kaip girtuoklį ir lošėją kortomis, mėgstamą tiek parapijiečių, tiek žydų, tiek vietinių lenkiškai kalbančių dvarponių (A. Daunys 2006, 37–39).

W spisie źródeł, z których korzystał przy opracowywaniu „Inwentarza...”, M. Brensztejn nie wymienia jeszcze jednej kolekcji archeologicznej znajdującej się w Wilnie po 1911 r., jednak W. Szukiewicz w uwadze dołączonej do opisu stanowisk z powiatu wilkomierskiego wspomina o niej. Należała do **Jana Obsta** (1876–1954), aktywnego członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jedną z największych jego zasług dla życia kulturalnego Wilna było założenie w 1911 r. w zaułku Bernardyńskim niewielkiego muzeum A. Mickiewicza. W tym roku redaktor i wydawca ukazującego się w Petersburgu „Kwartalnika Litewskiego” (1910–1911) J. Obst przeniósł się do Wilna. Przywiózł ze sobą swój liczny zbiór eksponatów muzealnych, które zamieniły jego mieszkanie w Petersburgu w prawdziwy magazyn muzealiów. W przewiezionej do Wilna kolekcji znajdowały się też starożytności prehistoryczne (L. Narkowicz 2004, 67, 292; H. Ilgiewicz 2008, 210). Smutny był koniec życia J. Obsta – miał dostać dożywotnią emeryturę z Uniwersytetu Stefana Batorego za przekazaną część swojego domu wraz z muzeum A. Mickiewicza, ale te zobowiązania poszły w zapomnienie przez zawirowania historyczne i w rezultacie zmarł w samotności i nędzy (L. Narkowicz 2004, 92–98; H. Ilgiewicz 2008, 450–451).

W „Inwentarzu...” W. Szukiewicz uzupełnił dane M. Brensztejna o wpis dotyczący cmentarzyska kurhanowego Wawiszki/Janiszki (litew. Vidiškiai/Jakšiškis, nr U95), z którego zabytki znajdowały się w kolekcji J. Obsta w Wilnie. Inna wzmianka o zbiorach J. Obsta została odnotowana w dopisku W. Szukiewicza o cmentarzysku w Skrabiszkach w powiecie jezioroskim (litew. Skrebiškiai, nr Z189). Wymieniane są tu wykopaliska Massalitinova, podczas których odkryto dwie ostrogi, które trafiły do kolekcji J. Obsta. Te dwa znaleziska obecnie są przechowywane w zbiorach Działu Archeologii LNM jako znaleziska z Komajów (litew. Kamajai; nr inw. AR 55:1, 2). Wzmianka o zbiorach J. Obsta w „Inwentarzu...” mogłaby być zachętą do rekonstrukcji zawartości tej kolekcji archeologicznej – zabytki

Im Verzeichnis der Quellen, die Brensztejn bei der Arbeit am „Inventar...“, nutzte, wird eine weitere archäologische Kollektion in Wilna nach 1911 nicht genannt, aber W. Szukiewicz erinnert in einer der Beschreibung der Fundstellen aus dem Landkreis Wilkomierz angefügten Bemerkung daran. Sie gehörte **Jan Obst** (1876–1954), einem aktiven Mitglied der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften. Zu seinen wichtigsten Verdiensten für das kulturelle Leben Wilnas gehörte die Gründung eines kleinen Adam-Mickiewicz-Museums in der Bernardyńskagasse im Jahr 1911. In jenem Jahr war der Redakteur und Herausgeber des in Petersburg erscheinenden „Litauischen Quartalblatts“ (1910–1911) Obst nach Wilna umgezogen. Er brachte zahlreiche Museumsexponate mit, die seine Wohnung in Petersburg in einen wahren Ausstellungsraum verwandelt hatten. In der nach Wilna transportierten Kollektion befanden sich auch prähistorische Fundstücke (L. Narkowicz 2004, 67, 292; H. Ilgiewicz 2008, 210). Traurig war das Lebensende des Jan Obst – er sollte eine lebenslängliche Rente von der Batory-Universität erhalten, für die Übergabe eines Teils seines Hauses mit dem Mickiewicz-Museum, aber diese Verpflichtungen gingen in den historischen Wirren verloren und er starb in Einsamkeit und Elend (L. Narkowicz 2004, 92–98; H. Ilgiewicz 2008, 450–451).

Im „Inventar...“ vervollständigte W. Szukiewicz Brensztejn's Angaben um einen Eintrag zum Hügelgräberfeld Wawiszki/Janiszki (lit. Vidiškiai/Jakšiškis, Nr. U95), aus dem sich Fundstücke in der Kollektion von Obst in Wilna befanden. Ein anderer Hinweis auf die Sammlung von Obst befindet sich in einer Notiz von Szukiewicz zum Gräberfeld in Skrabiszki im Kreis Jeziorosy (lit. Skrebiškiai, Nr. Z189). Es werden die Ausgrabungen Massalitinovs erwähnt, bei denen zwei Sporen gefunden wurden, die in die Obst-Kollektion gelangten. Diese zwei Funde werden gegenwärtig in der Sammlung der archäologischen Abteilung des LNM als Funde aus Komaje (lit. Kamajai; Inventarnr. AR 55:1, 2) aufbewahrt. Der Hinweis auf die Sammlung von Obst im „Inventar...“ könnte eine Rekonstruktion dieser archäologischen Kollektion anregen – die Fund-

Kaip tik jo atvirumas žmonėms greičiausiai lėmė ir jo pažintį su M. Brenšteinu.

Šaltinių, kuriais naudojosi rašydamas „Inventorių“, sąrašė M. Brenšteinas nemini dar vienos Vilniuje po 1911 m. buvusios archeologinės kolekcijos, tačiau V. Šukevičius Ukmergės apskrities paminklų aprašyme pridėtoje pastaboje apie tai užsimena. Ji priklausė **Janui Obstui** (1876–1954), aktyviam Mokslo bičiulių draugijos nariui. Vienas didžiausių jo nuopelnų Vilniaus kultūriniam gyvenimui – A. Mickevičiaus muziejėlio Bernardinų skg. įkūrimas 1911 m. Tais metais Peterburge ėjusio kultūrinio leidinio „Kwartalnik Litewski“ (1910–1911) redaktorius ir leidėjas J. Obstas persikėlė į Vilnių. Kartu atsivežė gausų muziejinių vertybių rinkinį, kuris jo butą Peterburge buvo pavertęs tikru muziejinių vertybių sandėliu. Pervėžtoje į Vilnių kolekcijoje buvo ir priešistorinių senienų (L. Narkowicz 2004, 67, 292; H. Ilgiewicz 2008, 210). Skaudi J. Obsto gyvenimo pabaiga: iš Stepono Batoro universiteto turėjęs gauti pensiją iki mirties už savo namo dalies su A. Mickevičiaus muziejumi dovanojamą, jis, istorijos vėtroms išblaškias šias garantijas, mirė vienišas ir skurde (L. Narkowicz 2004, 92–98; H. Ilgiewicz 2008, 450–451).

„Inventoriuje“ V. Šukevičius papildo M. Brenšteino duomenis įrašo apie Vidiškių (Jakšiškio) pilkapyną (nr. U95), kurio radiniai buvo J. Obsto kolekcijoje Vilniuje. Kitas J. Obsto paminėjimas yra V. Šukevičiaus intarpe apie Skrebiškių kapinyną (pilkapyną?) Zarasų apskrityje (nr. Z189). Čia minimi S. Masalitinovo kasinėjimai ir tada rasti du pentiniai, kurie pateko į J. Obsto rinkinį. Šie du radiniai dabar saugomi LNM Archeologijos skyriaus fonduose kaip radiniai iš Kamajų (inv. nr. AR 55:1, 2). J. Obsto rinkinio paminėjimas „Inventoriuje“ galėtų būti paskata šios asmenybės archeologinės kolekcijos sudėčiai rekon-

Wilno. Ulica Wielka. 1935 r. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego, 1-U-7614-2

Wilna. Wielka-Str. 1935. Sammlung des Nationalen Digitalen Archivs, 1-U-7614-2

Vilnius. Didžioji gatvė. 1935 m. [Lenkijos] Nacionalinio skaitmeninio archyvo rinkiniai, 1-U-7614-2

Wilno. Kościół św. Katarzyny i klasztor Panien Benedyktynek przy ul. Wileńskiej.
Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego, 1-U-7687

Wilna. St. Katharinenkirche und Benediktinerinnenkloster an der Wileńska-Str.
Sammlung des Nationalen Digitalen Archivs, 1-U-7687

Vilnius. Šv. Kotrynos bažnyčia ir benediktinių vienuolynas Vilniaus gatvėje.
[Lenkijos] Nacionalinio skaitmeninio archyvo rinkiniai, 1-U-7687

zachowały się w zbiorach Działu Archeologii obecnego LNM.

Właśnie za pośrednictwem J. Obsta do Wilna trafiły znaleziska odkryte przez Massalitinova, które zostały opublikowane przez M. Makarenkę (1910). Na początku artykułu znajduje się ważne zdanie, w którym zaznaczono, że dość duży zbiór zgromadzony podczas wykopalisk Massalitinova otrzymała od niego redakcja „Kwartalnika Litewskiego” (M. Makarenko 1910, 103)⁴⁴. Jak już pisaliśmy, redaktorem i wydawcą tego pisma był Jan Obst! A więc już przed powrotem do Wilna posiadał on w swoim zbiorze znaleziska archeologiczne zgromadzone przez Massalitinova. Przechowywane w LNM zabytki z kolekcji J. Obsta⁴⁵ pokazują geografę wykopalisk Massalitinova: Bojaryszki (litew. Bajoriškiai, r. Kupiškis), Jakminiszki/Jagminiszki (litew. Jagminiškė, r. Kelmė), Pakunis (dawna gubernia kowieńska, przypuszczalnie obecnie w r. Kelmė), Kiejdany (litew. Kėdainiai), Skrabiszki/Komaje (litew. Skrebiškis/Kamajai, r. Rokiškis), Podubiś (litew. Padubysys/Pūsdvaris; r. Kelmė) i stanowiska bez dokładnej lokalizacji, określone jedynie ogólnie jako gubernia kowieńska. Prawdopodobnie na początku XX w. oficer carski, topograf Massalitinov rozkopał na Litwie około 1000 kurhanów, przy czym prowadził swoje „wykopaliska” wyjątkowo nieodpowiedzialnie. Dokumentacja wykopalisk nie zachowała się (o ile w ogóle takowa istniała), brak też dokładniejszych metryczek zabytków (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 178–179). Zbiór w tak niedbałym stanie przeszedł prawdopodobnie z rąk Massalitinova na własność J. Obsta. Sam M. Brensztejn, pisząc

stücke blieben in der Sammlung der archäologischen Abteilung des LNM erhalten.

Über die Vermittlung von Obst gelangten die von Massalitinov entdeckten Funde nach Wilna, um von M. Makarenko publiziert zu werden (1910). Am Anfang seines Artikels befindet sich der wichtige Satz, dass die recht große Menge an Funde, die bei den Ausgrabungen von Massalitinov geborgen worden war von diesem an die Redaktion des „Litauischen Quartalblatts“ übergeben worden war (M. Makarenko 1910, 103)⁴⁴. Wie schon bemerkt war Obst Redakteur und Herausgeber dieser Zeitschrift! Also besaß er kurz vor seiner Rückkehr nach Wilna in seiner Kollektion die von Massalitinov entdeckten Funde. Die im LNM aufbewahrten Fundstücke aus der Kollektion Obst⁴⁵ zeigen die Geographie der Ausgrabungen von Massalitinov: Bojaryszki (lit. Bajoriškiai, r. Kupiškis), Jakminiszki/Jagminiszki (lit. Jagminiškė, r. Kelmė), Pakunis (ehemals Gouvernement Kowno, heute vermutlich im r. Kelmė), Kiejdany (lit. Kėdainiai), Skrabiszki/Komaje (lit. Skrebiškis/Kamajai, r. Rokiškis), Podubiś (lit. Padubysys/Pūsdvaris; r. Kelmė) und Fundstellen ohne genaue Lagebeschreibung, die nur allgemein als Gouvernement Kowno bezeichnet wurden. Vermutlich legte der zaristische Offizier und Topograph Massalitinov zu Beginn des 20. Jhs. in Litauen um die 1000 Hügelgräber frei, wobei er diese „Ausgesprochen“ unverantwortlich durchführte. Die Dokumentation der Feldarbeiten blieb (sofern sie je existierte) nicht erhalten, es fehl auch an genaueren Informationskarten für die Kleinfunde (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 178–179). Die Sammlung kam in diesem verwahrlosten Zustand wohl aus den Händen Massalitinovs in den Besitz von Obst. Brensztejn selbst hatte im Jahr 1907 beim

truoti – radiniai iš J. Obsto rinkinio išliko LNM Archeologijos skyriaus fonduose.

Kaip tik per J. Obsto rinkinį Vilnių pasiekė S. Masalitinovo iškasti radiniai. Juos paskelbė M. Makarenka (1910). Straipsnio pradžioje yra svarbus sakiny, kuriame pabrėžiama, kad gana didelį S. Masalitinovo jam kasinėjant sukauptą rinkinį iš jo paties gavo „Kwartalnik Litewski“ redakcija (M. Makarenko 1910, 103)⁴⁴. Kaip rašėme pirmiau, šio leidinio redaktorius ir leidėjas buvo Janas Obstas! Taigi dar prieš grįždamas į Vilnių jis savo rinkinyje turėjo S. Masalitinovo sukauptus archeologinius radinius. LNM saugomi J. Obsto rinkinio dirbiniai⁴⁵ parodo S. Masalitinovo kasinėjimų geografiją: Bajoriškiai (Kupiškio r.), Jagminiškė (Kelmės r.), Pakunis (buv. Kauno gubernija, spėjama Kelmės r.), Kėdainių apylinkės, Skrebiškis arba Kamajai (Rokiškio r.), Padubysys (Pūsdvaris, Kelmės r.) ir kitos radimo vietos be tikslesnės lokalizacijos, tik apskritai nurodant Kauno guberniją. Greičiausiai XX a. pradžioje carinės Rusijos kariškis topografas S. Masalitinovas Lietuvoje kasinėjo apie 1000 pilkapių. Jis „tyrinėjo“ itin neatsakingai. Kasinėjimų dokumentacija neišliko (jei tokia apskritai buvo), tikslesnės radinių metrikos nenurodytos (P. Kulikauskas, G. Zabiela 1999, 178–179). Tokios netvarkingos būklės rinkinys iš S. Masalitinovo rankų perėjo J. Obsto nuosavybėn. Pats M. Brenšteinis 1907 m. rašydamas „Invento-

44| Za wskazówkę dotyczącą artykułu M. Makarenki (1910) i jego kopię serdecznie dziękujemy dr A. Jugai-Szymańskiej i dr. hab. P. Szymańskiemu.

45| Do rekonstrukcji zbioru J. Obsta na podstawie wpisów w księgach inwentarzowych Działu Archeologii LNM potrzebne są osobne studia. Wymienimy tu jedynie znaleziska, które zidentyfikowaliśmy podczas naszych wstępnych oględzin: Bajoriškiai, nr inw. AR 93:1–40; Jagminiškė, nr inw. AR 16:1–40; Kėdainiai, nr inw. AR 34:1–18; Pakunis, nr inw. AR 54: 1–3; Kamajai, nr inw. AR 55:1, 2; powiat kowieński, nr inw. AR 58:1–14; Padubysys (Pūsdvaris), nr inw. AR 37:1–39; Leliūnai, nr inw. AR 81:1; gubernia kowieńska (Litwa Środkowa), nr inw. AR 383:1–97.

44| Für den Hinweis auf den Artikel von M. Makarenko (1910) und eine Kopie davon danken wir herzlich Dr. A. Jugai-Szymańska und Dr. Hab. P. Szymański.

45| Zur Rekonstruktion der Sammlung von J. Obst auf Grundlage der Einträge in den Inventarbüchern der archäologischen Abteilung des LNM ist ein separates Studium vonnöten. Wir nennen nur die Funde, welche wir bei unserer anfänglichen Begutachtung identifizieren konnten: Bajoriškiai, Inventarnr. AR 93:1–40; Jagminiškė, Inventarnr. AR 16:1–40; Kėdainiai, Inventarnr. AR 34:1–18; Pakunis, Inventarnr. AR 54: 1–3; Kamajai, Inventarnr. AR 55:1, 2; Landkreis Kowno, Inventarnr. AR 58:1–14; Padubysys (Pūsdvaris), Inventarnr. AR 37:1–39; Leliūnai, Inventarnr. AR 81:1; Gouvernement Kowno (Mittellitauen), Inventarnr. AR 383:1–97.

44| Už nuorodą į M. Makarenkos straipsnį (1910) ir jo kopiją nuoširdžiai dėkojame dr. A. Jugai-Szymańska ir dr. hab. P. Szymańskiui.

45| J. Obsto rinkiniui rekonstruoti pagal įrašus LNM Archeologijos skyriaus inventorinėse knygose reikia atskirų studijų. Paminėsime tuos radinius, kuriuos suradome per pirminę mūsų apžiūrą: Bajoriškiai, inv. nr. AR 93:1–40; Jagminiškė, inv. nr. AR 16:1–40; Kėdainiai, inv. nr. AR 34:1–18; Pakunis, inv. nr. AR 54:1–3; Kamajai, inv. nr. AR 55:1, 2; Kauno apskritis, inv. nr. AR 58:1–14; Padubysys (Pūsdvaris), inv. nr. AR 37:1–39; Leliūnai, inv. nr. AR 81:1; Kauno gubernija (Vidurio Lietuva), inv. nr. AR 383:1–97.

w 1907 r. „Inwentarz...”, nie posiadał jeszcze danych o tym zbiorze, dopiero W. Szukiewicz dodał później informację, że zbiór Obsta został przewieziony do Wilna w 1911 r. Ekspozyty archeologiczne z kolekcji J. Obsta trafiły do Muzeum Historyczno-Etnograficznego (obecnie LNM) prawdopodobnie w efekcie skomplikowanych wędrówek zbiorów, które zapoczątkowała nacjonalizacja kolekcji Towarzystwa Przyjaciół Nauk w czasie pierwszej okupacji sowieckiej (1940 r.; V. Žilėnas 2011d, 169). Zbiór archeologiczny J. Obsta przekazał Towarzystwu Przyjaciół Nauk najprawdopodobniej w latach 1937–1938. Wówczas wyprowadził się on ze swojego domu przy zaułku Bernardyńskim 11, który pozostawił Uniwersytetowi Stefana Batorego. Pamiątki związane z A. Mickiewiczem pozostały w jego muzeum. Inne ekspozyty, których nie przewiózł do dworu Rubno (obecnie Kirtimai), J. Obsta przekazał Towarzystwu Przyjaciół Nauk i Bibliotece im. Wróblewskich (L. Narkowicz 2004, 293; R. Šalna http://www.vambutai.eu/a.mickeviciaus_muz.html, dostęp z 2012-11-12). A więc J. Obsta zasłużył się dla litewskiej archeologii tym, że zachował i przewiózł do Wilna zbiór Massalitinova – „najgorszego pseudobadacza z początku XX w.”

* * *

M. Brensztejn, który inwentaryzował zarówno zbiory dworów i plebanii, jak też obiekty archeologiczne w guberni kowieńskiej, w okresie pisania tych dzieł prowadził aktywne społecznie życie. Wizyty to w jednym, to w innym dworze było pewnym rytuałem dla człowieka jego stanu i wykształcenia. Był on tam przyjmowany, udzielano mu informacji. A więc już jako młody mieszkaniec Telsz miał on na Żmudzi dobrą opinię badacza. Pomogło mu to prowadzić działalność, której znaczenie dla nauki wówczas nie było jeszcze do końca uświadomione – zbieranie i systematyzowanie wiadomości o różnych zbiorach zabytków archeologicznych – i której znaczenie w XX w., po kataklizmach wojen światowych i nacjonalizacji stało się ogromne.

Schreiben des „Inventars...“, noch keine Kenntnis über diese Kollektion, erst Szukiewicz fügte später die Anmerkung hinzu, dass die Sammlung von Obst 1911 nach Wilna gebracht worden war. Die archäologischen Exponate aus der Kollektion von Obst gelangten ins Historisch-Ethnographische Museum (heute: LNM), vermutlich als Folge einer verworrenen Wanderung von Sammlungen, der die Verstaatlichung der Kollektion der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften während der ersten sowjetischen Okkupation (1940) vorausging (V. Žilėnas 2011d, 169). Seine archäologische Sammlung übergab Obst der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften vermutlich in den Jahren 1937–1938. Damals zog aus seinem Haus in der Bernardyńskagasse 11 aus, das er der Batory-Universität überließ. Die mit Adam Mickiewicz verbundenen Andenken blieben in seinem Museum. Andere Exponate, die er nicht ins Gut Rubno (heute Kirtimai) brachte, stiftete Obst der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften und der Wróblewski-Bibliothek (L. Narkowicz 2004, 293; R. Šalna http://www.vambutai.eu/a.mickeviciaus_muz.html, vom 2012-11-12). So machte sich Jan Obst für die litauische Archäologie verdient, indem er die Sammlung Massalitinovs, „des schlimmsten Pseudoforschers des frühen 20. Jhs.“, aufbewahrte und nach Wilna brachte.

* * *

Brensztejn, der sowohl die Sammlungen der Gutshöfe und Pfarreien wie auch die archäologischen Objekte des Gouvernements Kowno inventarisierte, führte ein reges gesellschaftliches Leben, als er diese Werke schrieb. Die Besuche in diversen Landgütern stellten für einen Mann seines Standes und seiner Bildung ein gewisses Ritual dar. Er wurde dort empfangen, man gab ihm Auskunft. Er hatte also schon als junger Bewohner von Telsze den Ruf eines guten Forschers. Dies half ihm bei seiner Tätigkeit, deren Bedeutung für die Wissenschaft damals noch nicht klar war: das Sammeln und Ordnen von Informationen zu verschiedenen Kollektionen von archäologischen Funden. Eine Bedeutung, die nach den Katastrophen der Weltkriege und der Verstaatlichung im 20. Jh. enorm groß wurde.

* * *

rių“ duomenų apie jį dar neturėjo, tik V. Šukevičius vėliau pridėda savo pastabas apie J. Obsto rinkinį, kuris 1911 m. jau buvo pervežtas į Vilnių. J. Obsto kolekcijos archeologiniai eksponatai į Istorijos ir etnografijos muziejų (dabar LNM) pateko, matyt, nuo Mokslo bičiulių draugijos rinkinio nacionalizacijos pirmais sovietų okupacijos metais (1940 m.) prasidėjusių sudėtingų rinkinio klajonių pabaigoje (V. Žilėnas 2011e, 169). Mokslo bičiulių draugijai archeologinį rinkinį J. Obstas veikiausiai bus perdavęs 1937–1938 m. Tuomet jis išsikraustė iš savo namo Bernardinų skg. 11, mat jį perleido Stepono Batoro universitetui. A. Mickevičiaus relikvijos buvo paliktos jo muziejuje. Kitus eksponatus, kurių nepersivežė į Kirtimų (Rubno) dvarą, J. Obstas perdavė Mokslo bičiulių draugijai ir Vrublevskių bibliotekai (L. Narkowicz 2004, 293; R. Šalna http://www.vambutai.eu/a.mickeviciaus_muz.html, žiūrėta 2012-11-12). Taigi J. Obstas Lietuvos archeologijai nusipelnė tuo, kad išsaugojo ir į Vilnių parvežė „blogiausio XX a. pradžios pseudotyrynėtojo“ S. Masalitinovo rinkinį.

M. Brenšteinas, suinventorizavęs tiek dvarų ir klebonijų rinkinius, tiek archeologinius Kauno gubernijos objektus, šių veikalų rašymo laikotarpiu gyveno socialiai aktyvų gyvenimą. Lankymasis tai viename, tai kitame dvare buvo tam tikras ritualas jo luomo ir išsilavinimo žmogui. Jis ten būdavo priimamas, jam būdavo suteikiama informacija. Taigi, dar būdamas jaunas telšiškis, Žemaitijoje jis jau turėjo gerą tyrinėtojo vardą. Tai padėjo jam prisidėti prie darbo, kurio svarba mokslui anuomet dar nebuvo iki galo įsisąmoninta – kaupti ir sistematinti žinias apie įvairius archeologinių vertybių rinkinius – ir kurio reikšmė XX a. pradžios pasauliniams karams ir nacionalizacijai tapo didžiulė.

Wilno. Fragment miasta, widoczny kościół św. Jana. 1935 r. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego, 1-U-7569

Wilna. Teil der Stadt mit der St. Johanneskirche. 1935. Sammlung des Nationalen Digitalen Archivs, 1-U-7569

Vilnius. Miesto dalis, matyti Šv. Jono bažnyčia. 1935 m. [Lenkijos] Nacionalinio skaitmeninio archyvo rinkiniai, 1-U-7569

ECHA LOKALNEJ HISTORII W „INWENTARZU ARCHEOLOGICZNYM GUBERNJI KOWIEŃSKIEJ”

Podobnie jak plany sytuacyjne stanowisk archeologicznych narysowane przez T. Dowgirda na kartach dzienników jego wykopalisk (T. Dowgird 1881–1888; 1888–1909), doskonale ilustrują krajobraz kulturowy z końca XIX w., tak, zdawałoby się, drobne uwagi M. Brensztejna w „Inwentarzu...” dostarczają pojedynczych faktów o lokalnej historii guberni kowieńskiej na początku XX w. Na przykład dane na temat stosunków własnościowych: grodzisko Dopsze (litew. Dapšiai, nr T10) znajdowało się na gruntach Janczewskiego, grodzisko Kiwile (litew. Kivyliai, nr T32) – na gruntach doktora Ferdynanda Kownackiego, cmentarzyska kurhanowe Dukszty (nr Z50) – na gruntach Kazimierza Dowgiałły, grodzisko Poniemuń (nr Z161) – na gruntach hrabiny Elżbiety Krasickiej. W miejscowości Żudgale (litew. Žudgalis, nr T104) oślepka kamienna została wyorana na gruntach Wasilewskiego, w Lelanach (litew. Lelėnai, nr R77) toporek kamienny – na gruntach włościanina F. Pociusa, w Czerwonym Dworze (nr K10) kości mamuta znalazł A. Martusewicz na terenie majątku Benedykta Tyszkiewiczza itd. Zdarza się, że dość dokładny opis z czasów M. Brensztejna może zachęcić do poszukiwania nie tylko stanowiska archeologicznego, ale i historycznego. Wspomina on np., że w Luboszyskach (litew. Liubišiškiai, nr T40), przy zabudowaniach dworskich znajduje się cmentarzysko, gdzie odkryto i toporki kamienne, i przedmioty brązowe. Poszukując tego stanowiska archeologicznego, należy wrócić do historii i lokalizacji dworu, należącego do barona Schlippenbacha. Niektóre dokładniejsze wskazówki kierujące do konkretnego miejsca, które w czasach M. Brensztejna były zrozumiałe, obecnie niewiele wyjaśniają. Na przykład luźne znaleziska w Gyntyliškach (nr T18), których miejsce odkrycia opisano niezależnie od cmentarzyska, zostały podobno wyorane na polu plebanii. W tym przypadku mało prawdopodobne, że po ponad 100 latach i sowieckich przekształceniach wła-

DAS ECHO DER LOKALEN GESCHICHTE IM „ARCHÄOLOGISCHEN INVENTAR DES GOUVERNEMENTS KOWNO“

So wie die Situationspläne von archäologischen Fundstellen, gezeichnet von T. Dowgird in seinen Grabungstagebüchern (T. Dowgird 1881–1888; 1888–1909), hervorragend die kulturelle Landschaft des ausgehenden 19. Jhs. illustrieren, so scheinen die bescheidenen Bemerkungen von Michal Brensztejn im „Inventar...” vereinzelte Gegebenheiten der lokalen Geschichte im Gouvernement Kowno im frühen 20. Jh. zu vermitteln. Zum Beispiel die Anmerkungen zu Eigentumsverhältnissen: der Burgwall Dopsze (lit. Dapšiai, Nr. T10) lag auf den Ländereien von Janczewski, der Burgwall Kiwile (lit. Kivyliai, Nr. T32) auf dem Gebiet von Dr. Ferdynand Kownacki, das Hügelgräberfeld Dukszty (Nr. Z50) auf dem Besitz von Kazimierz Dowgiałło, der Burgwall Poniemuń (Nr. Z161) auf Gütern von Gräfin Elżbieta Krasicka. In der Ortschaft Żudgale (lit. Žudgalis, Nr. T104) wurde ein Wetzstein auf dem Grundstück von Wasilewski herausgepflügt, in Lelany (lit. Lelėnai, Nr. R77) ein Steinbeil auf Böden, die dem Landwirt F. Pocius gehörten, in Czerwony Dwor (Nr. K10) fand A. Martusewicz Mammutknochen auf dem Landgut von Benedykt Tyszkiewicz usw. Es kommt vor, dass die recht genaue Beschreibung aus der Zeit von Brensztejn dazu anregen kann, nicht nur nach archäologischen sondern auch nach historischen Fundstellen zu suchen. Brensztejn gibt beispielweise an, dass in Luboszyszki (lit. Liubišiškiai, Nr. T40), nahe dem Gutsgebäude ein Gräberfeld liegt, wo Steinbeile und Bronzegegenstände gefunden wurden. Auf der Suche nach dieser archäologischen Fundstelle muss man auf die Geschichte und die Lage des Landguts eingehen, das dem Baron Schlippenbach gehörte. Einige genauere Hinweise, die zur genauen Stelle führen sollten, waren zu Brensztejn's Zeiten verständlich, sind heute aber unbrauchbar. Nehmen wir die Streufunde in Gyntyliški (Nr. T18), deren Fundort unabhängig vom Gräberfeld beschrieben wurde, und die angeblich auf einem Feld der Pfarrei herausgepflügt worden waren. In diesem Fall ist wenig wahrscheinlich,

LOKALINĖS ISTORIJOS ATSPINDŽIAI „ARCHEOLOGINIAME KAUNO GUBERNIJOS INVENTORIUJE“

Kaip T. Daugirdo nupiešti archeologinių paminklų situacijos planai, esantys jo kasinėjimų dienoaraščių (T. Dowgird 1881–1888; 1888–1909) lapuose, puikiai iliustruoja XIX a. pabaigos kultūrinį kraštovaizdį, taip, atrodytu, nežymios M. Brenšteino pastabos „Inventoriuje“ teikia pavienių faktų apie lokalinę Kauno gubernijos istoriją XX a. pradžioje. Pvz., tai yra duomenys apie nuosavybę: štai Dapšių piliakalnis (nr. T10) buvęs Jancėvskio (Janczewski), Kivylių piliakalnis (nr. T32) – daktaro Ferdinando Kaunackio (F. Kownacki), Dūkšto pilkapynai (nr. Z50) – Kazimiero Daugėlos (K. Dowgiałło), Panemunio piliakalnis (nr. Z161) – grafienės Elžbietos Krasickos žemėje. Žudgalyje (nr. 104) akmeninis galąstuvus buvo išartas Vasiliausko (Wasilewski) žemėje, akmeninis kirvis Lelėnuose (nr. R77) – valstiečio F. Pociaus žemėje, Raudondvaryje (nr. K10) mamuto kaulų grafo Benedikto Tiškevičiaus valdoje aptiko A. Martusevičius (A. Martusewicz) ir t. t. Pasitai, kad gana tikslus aprašymas M. Brenšteino laikais gali paskatinti ieškoti ne tik archeologinio, bet ir istorinio paminklo. Štai jis mini, kad prie Liubišiškių dvaro (nr. T40) statinių esąs kapinynas, kur rasta ir akmeninis kirvis, ir žalvarinių dirbinių. Ieškant šio archeologinio paminklo reikia grįžti prie baronui Šlipenbachui (Schlippenbach) priklausiusio dvaro istorijos ir vietos. Kai kurios tikslesnės nuorodos į konkrečią vietą, kurios M. Brenšteino laikais buvo suprantamos, šiais laikais mažai ką paaiškina. Tarkime, paskiri radiniai Gintališkėje (nr. T18), kurių radimvietė aprašyta atskirai nuo kapinyno, esą buvo išarti klebonijos lauke. Šiuo

Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Fragment elewacji od strony dziedzińca Śniadeckich. 1926 r. Zbiory Narodowego Archiwum Cyfrowego, 1-N-3456-2

Stefan-Batory-Universität in Wilna. Ein Teil der Fassade, vom Śniadecki-Hof her gesehen. 1926. Sammlung des Nationalen Digitalen Archivs, 1-N-3456-2

Stepono Batoro universitetas Vilniuje. Fasado fragmentas iš Sniadeckių kiemelio pusės. 1926 m. [Lenkijos] Nacionalinio skaitmeninio archyvo rinkiniai, 1-N-3456-2

snościowych ktoś w Gyntyliszkach mógłby wskazać dawne pole plebanii. Pomocne mogłyby się okazać najwyżej dawne plany posiadłości ziemskiej w archiwum.

M. Brensztejn, opisując grodzisko Bordzie-Bijaty (litew. Bijotai, nr R14), zaznacza, że rośnie na nim las dębowy. Właśnie na grodzisku Bordzie-Bijaty na początku XIX w. został ścięty słynny dąb zwany Baublysem, w którym szlachcic Dionizy Paszkiewicz (Dionizas Poška; 1760–1830)⁴⁶ urządził muzeum (ryc. 58). Dąb został ścięty w 1812 r., a po wydrążeniu dolnej części jego pnia, po wycięciu drzwi i dwóch okien, w sadzie dworskim została urządzona ekspozycja kolekcji D. Paszkiewicza. Nieco później Paszkiewicz zbudował jeszcze jeden podobny domek w pniu dębu, który nazwał bratem Baublysa. Hrabia E. Tyszkiewicz cenil D. Paszkiewicza jako twórcę pierwszego na Litwie muzeum typu historycznego (N. Keršytė 2003, 49–57).

Ostatnie stanowisko z powiatu rosieńskiego (nr R198), tzw. kurhan Piłale w Żwirblach (litew. Žvirbliai) przy ujściu rzeki Ajstry (litew. Aitra), możemy identyfikować dzięki znawczyni dzisiejszej historii miejscowości. W spisie administracyjnym miejscowości nie ma wsi Žvirbliai, znana jest jednak „Žvirblių takas” (ścieżka Żwirble) w okolicach wsi Lembas (pol. Lemby). A. Petkevičiūtė-Gedvilienė tak malowniczo opisuje najstarsze obiekty we wsi Lembas: *Wiele jest świadków dawności wsi Lembas. Przy zbiegu rzeki Jury i jej lewego dopływu Deguwy znajduje się Alka lub góra ofiarna, nazywana też «Alkos kaktas» [Czoło Alki]. 300 metrów na południe od tej góry ofiarnej, w dolinie Latviškė, wznosi się najgrubszy dąb w rejonie Šilalė [...]. Około 100 metrów na południe od góry ofiarnej, przy brodzie Varania, na źródlanej łączącej Alka w dolinie rzeki Jury, tąką ta jest częścią łąki Latviškė, znajduje się wzgórze o wiele mniejsze od Alki, nazywane Piłale. Wędrując dalej z nurtem rzeki lub tzw. Žvirblių takas*

das irgendjemand in Gyntyliszki nach über 100 Jahren und den sowjetischen Eigentumsreformen in der Lage wäre, das ehemalige Feld der Pfarrei zu zeigen. Hilfreich wären bestenfalls alte Pläne des Landguts im Archiv.

Brensztejn stellt bei der Beschreibung des Burgwalls Bordzie-Bijaty (lit. Bijotai, Nr. R14) fest, dass dort ein Eichenwald wächst. Eben auf dem Burgwall Bordzie-Bijaty wurde zu Beginn des 19. Jhs. die berühmte, Baublys genannte Eiche gefällt, in welcher der Adlige Dionizy Paszkiewicz (Dionizas Poška; 1760–1830)⁴⁶ ein Museum errichtet hatte (Abb. 58). Die Eiche fiel 1812 und nachdem der untere Baumstamm ausgehöhlt und Türen und Fenster rausgesägt worden waren, wurde im Hofgarten die Ausstellung der Kollektion von Paszkiewicz eingerichtet. Etwas später baute Paszkiewicz noch ein weiteres ähnliches Haus in einem Eichenstamm, den er „Bruder des Baublys“ nannte. Graf E. Tyszkiewicz schätzte Paszkiewicz als Begründer des ersten historischen Museums in Litauen (N. Keršytė 2003, 49–57).

Die letzte Fundstelle aus dem Landkreis Rosenie (Nr. R198), das sog. Hügelgrab Piłale in Żwirble (lit. Žvirbliai) an der Mündung der Ajstra (lit. Aitra), können wir mit Hilfe einer Kennerin der heutigen Geschichte der Ortschaft ausfindig machen. Auf der Verwaltungsliste der Ortschaften gibt es kein Dorf Žvirbliai, bekannt ist jedoch „Žvirblių takas“ (der Żwirble-Pfad) in der Umgebung des Dorfs Lembas (pol. Lemby). A. Petkevičiūtė-Gedvilienė beschreibt malerisch die ältesten Objekte im Dorf Lembas: *Es gibt viele Zeugen der Vergangenheit im Dorf Lembas. Am Zusammenfluss der Jura mit ihrem linken Nebenstrom Deguwa befindet sich Alka oder der Opferberg, der auch «Alkos kaktas» [Stirn von Alka] genannt wird. 300 Meter südlich dieses Opferbergs erhebt sich im Tal Latviškė die stärkste Eiche in der Region Šilalė [...]. Etwa 100 Meter südlich des Opferbergs, an der Furt Varania, auf der Quellenuiese Alka im Flusstal der Jura, diese Wiese ist Teil der Wiese Latviškė, befindet sich ein Hügel, wesentlich kleiner als Alka, genannt Piłale. Wenn man weiter mit dem Strom oder entlang des*

atveju mažai vilčių, kad po daugiau nei 100 metų ir sovietinių žemės nuosavybės pertvarkų kas nors Gintališkėje galėtų vėl parodyti buvusį klebonijos lauką. Nebent padėtų seni žemėvaldos planai archyve.

M. Brenšteinas, aprašydamas Bijotų (Bordzie-Bijaty, nr. R14) piliakalnį, primena, kad ant jo augo ąžuolynas. Kaip tik Bijotų piliakalnyje XIX a. pradžioje buvo nukirstas ąžuolas, kuriame bajoras Dionizas Poška (1760–1830)⁴⁶ įrengė Baublį (58 pav.). ąžuolas nukirstas 1812 m., jo apatinę kamieno dalį išskobus, iškirtus duris ir du langelius, dvaro sode buvo įrengta D. Poškos kolekcijos ekspozicija. Kiek vėliau D. Poška įrengė dar vieną panašų ąžuolo kamieno namelį ir jį pavadino Baublio broliu. Grafas E. Tiškevičius D. Pošką vertino kaip pirmojo istorijos tipo muziejaus Lietuvoje kūrėją (N. Keršytė 2003, 49–57).

Paskutinį Raseinių apskrities paminklą (nr. R198), vadinamąjį pilkapį Piłale Žvirbliuose prie Aitros upės žiočių, mes galime identifikuoti šiandienės vietovės istorijos žinovės dėka. Žvirblių kaimo administraciniame vietovių sąrašė nėra, tačiau žinomas „Žvirblių takas“ Lembo kaimo apylinkėse. A. Petkevičiūtė-Gedvilienė taip vaizdingai aprašo seniausius Lembo kaimo objektus: *Daug Lembo senovės liudininkų. Ties Jūros ir jos kairiojo intako Deguvos santaka yra Alka, arba alkaakalnis, dar vadinamas Alkos kaktas. 300 metrų į pietus nuo šio alkaakalnio, Latviškės klonyje, puikuojasi storiausias Šilalės rajone ąžuolas [...]. Apie 100 metrų į pietus nuo alkaakalnio, prie Varanios brastos, šaltiniuotoje Jūros klonio Alkos pievoje, kuri yra Latviškės pievos dalis, yra kur kas mažesnė už Alką kalvelė, vadinama Pi-*

46] Tej najwybitniejszej postaci żmudzkiego ruchu lituanistycznego z początku XIX w. M. Brensztejn poświęcił osobną pracę (M. Brensztejn 1934a).

46] Dieser herausragendsten Gestalt der schemaitischen Lithuanistenbewegung aus dem frühen 19. Jh. widmete Brensztejn ein gesondertes Werk (M. Brensztejn 1934a).

46] Šiai iškiliausiai XIX a. pradžios žemaičių lituanistinio judėjimo figūrai M. Brenšteinas paskyrė atskirą veikalą (M. Brensztejn 1934).

Ryc. 58. Dąb zwany Baublysem, w którym Dionizy Paszkiewicz (Dionizas Poška) urządził na początku XIX w. muzeum (N. Keršytė 2003, 54, ryc. 8)

Abb. 58. Die Baublys genannte Eiche, in der Dionizy Paszkiewicz (Dionizas Poška) zu Anfang des 19 Jhrs sein Museum einrichtete (N. Keršytė 2003, 54, Abb. 8)

58 pav. Ažuolas, vadinamas Baubliu, kuriame XIX a. pradžioje Dionizas Poška įrengė muziejų (N. Keršytė 2003, 54, pav. 8)

[ścieżką Żwirble] w kierunku rzeki Ajstry, znajdziemy Maro kapeliai [cmentarz morowy] należące do wsi Lembas [...] (A. Petkevičiūtė-Gedvilienė 2009)⁴⁷. Wzmianka o ścieżce Żwirble zachęciła nas do spojrzenia na mapę sztabu generalnego Rosji z przełomu XIX i XX w. (ryc. 59). Rzeczywiście na tej mapie między wsią Lembas na północy i Grimzdai na południu zaznaczono wieś Żvirbliai. Dawne „piłale“ w Żwirblach znajduje się w otoczeniu ciekawego kompleksu świętych miejsc Lembas – Gvaldai (pol. Gwałty), który

sog. Żvirblių takas [Żwirble-Pfad] in Richtung des Flusses Ajstra wandert, findet man die Gräber Mara, die zum Dorf Lembas gehören [...] (A. Petkevičiūtė-Gedvilienė 2009)⁴⁷. Der Hinweis auf den Pfad Żwirble ermutigte uns, auf eine Karte des russischen Generalstabs aus dem 19./20. Jh. zu schauen (Abb. 59). Tatsächlich gibt es auf dieser Karte zwischen den Dörfern Lembas im Norden und Grimzdai im Süden ein Dorf Żvirbliai. Das einstige „piłale“ in Żwirble wird von einem interessanten Komplex der heiligen Stätten von Lembas umgeben: Gvaldai (pol. Gwałty),

lale. Keliaudami toliau pasroviui arba vadinamuoju Żvirblių taku link Aitros rasime Lembo kaimui priklausančius Maro kapelius [...] (A. Petkevičiūtė-Gedvilienė 2009).⁴⁷ Żvirblių tako paminėjimas paskatino mus pažvelgti į XIX–XX a. sandūros Rusijos generalinio štabo žemėlapi (59 pav.). Jame iš tikrųjų tarp Lembo kaimo šiaurėje ir Grimzdų pietuose pažymėtas Żvirblių kaimas. Buvusi Żvirblių „piłalė“ yra įdomaus Lembo–Gvaldų

47] Należy zwrócić uwagę, że w niniejszym opisie niektóre kierunki według stron świata i odległości od jednego zabytkowego miejsca w okolicach wsi Lembas do innego nie zgadzają się z przedstawionymi na mapie stanowisk V. Vaitkevičiaus Lembas – Gvaldai (V. Vaitkevičius 2003, mapa 29).

47] Es ist zu bemerken, dass in der vorliegenden Beschreibung einige Himmelsrichtungen und Entfernungen zwischen den einzelnen Denkmalstätten in der Umgebung des Dorfs Lembas zueinander nicht mit den auf der Karte von V. Vaitkevičius gekennzeichneten Fundstellen von Lembas – Gvaldai übereinstimmen (V. Vaitkevičius 2003, Karte 29).

47] Atkreiptinas dėmesys, kad šiame aprašyme kai kurios kryptys pagal pasaulio šalis ir atstumai nuo vienos Lembo apylinkių senovinės vietos iki kitos nesutampa su paivaizduotomis V. Vaitkevičiaus Lembo–Gvaldų paminklų žemėlapyje (V. Vaitkevičius 2003, žemėl. 29).

tworzy dąb, góra Alka (Alkos kalnas/Alka-Kalnas), kaplica w Drungeliškė, kamień (Velnio krasė), łąka Alka, czarci rów (Velniadauba) i czarci kamień (Velnio akmuo). V. Vaitkevičius uważa, że „pilalė-pilikė” funkcjonowało jako lokalna kryjówka wspólnoty wiejskiej przed najazdami krzyżackimi w XIII–XV w. – została urządzona na uboczu, w otoczeniu świętych miejsc (V. Vaitkevičius 2003, 182–184).

Dzięki M. Brensztejnowi kurhany Gruže z kręgami kamiennymi (litew. Grūžiai, nr P22) można postrzegać nie tylko jako część dziedzictwa archeologicznego. W opisie miejscowości wspomniano, że w 1868 r. dziedzic, baron Raden oddał jeden z dwóch tamtejszych kurhanów, większy, na cmentarz wiejski, gdzie znajdował się on także podczas sporządzania „Inwentarza...”, a mniejszy – przewidziany na groby rodzinne – ogrodził drewnianym płotem (ryc. 60). Takich przypadków, gdy cmentarzysko kurhanowe z okresu rzymskiego jest ponownie użytkowane jako miejsce sepulkralne w czasach późniejszych, jest dość dużo. Jednak zarejestrowanie momentu takiej decyzji – to rzadkość.

WNIOSKI

1. Michał Eustachy Brensztejn aktywnie działał jako archeolog samouk w latach młodości, a jego bezpośrednie zainteresowanie archeologią zmniejszyło się po wyjeździe z Telsz do Wilna w 1910 r. Oczywiście, z archeologią pozostał on w określony sposób związany do końca życia poprzez swoją działalność muzealną – od 1927 r. aż do śmierci był kustoszem zbiorów muzealnych Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Znaczną część tych zbiorów stanowiły eksponaty prehistoryczne. „Inwentarz archeologiczny gubernji kowieńskiej” został napisany w początkach XX w. w Telszach, gdzie było o wiele mniej wydarzeń kulturalnych aniżeli w Wilnie. Można przypuszczać, że na skutek możliwości wszechstronnej działalności w Wilnie M. Brensztejn od 1910 r. już nie tak aktywnie interesował się archeologią.

der die Eiche bildet, der Berg Alka (Alkos kalnas/Alka-Kalnas), die Kapelle in Drungeliškė, ein Stein (Velnio krasė), die Wiese Alka, der Hexengraben (Velniadauba) und der Hexenstein (Velnio akmuo). V. Vaitkevičius ist der Ansicht, dass das „pilalė-pilikė“ als lokaler Unterschlupf der Dorfgemeinschaft während der Einfälle der Ordensritter im 13.–15. Jh. diente. Es lag abseits, umgeben von heiligen Stellen (V. Vaitkevičius 2003, 182–184).

Dank Brensztejn kann man die Hügelgräber mit Steinkreis von Gruže (lit. Grūžiai, Nr. P22) nicht nur als Teil des archäologischen Erbes ansehen. In der Beschreibung der Ortschaft wird festgehalten, dass 1868 der Gutsherr Baron Raden eines der beiden dortigen Hügelgräber, das größere, für den Dorffriedhof zur Verfügung, wo sich dieser zur Entstehungszeit des „Inventars...“, denn auch befand. Den kleineren Grabhügel – der für die Familiengräber vorgesehen war – umgab er mit einem Holzzaun (Abb. 60). Derartige Fälle, in denen ein Hügelgräberfeld aus der Kaiserzeit später erneut als sepulchrale Stätte dient, sind recht zahlreich. Das der Moment einer solchen Entscheidung aber festgehalten wurde ist eine Seltenheit.

SCHLUSSFOLGERUNGEN

1. Michał Eustachy Brensztejn wirkte in seinen jungen Jahren aktiv als archäologischer Autodidakt, und sein unmittelbares Interesse an der Archäologie klang ab, als er im Jahr 1910 aus Telsze nach Wilna umzog. Sicherlich blieb er in gewisser Weise über seine Museumstätigkeit bis an sein Lebensende mit der Archäologie verbunden – ab 1927 bis zu seinem Tod war er Kustos der Museumssammlung der Gesellschaft der Freunde der Wissenschaften. Einen Gutteil dieser Sammlung stellten prähistorische Exponate dar. Das „Archäologische Inventar des Gouvernements Kowno“ wurde im frühen 20. Jh. in Telsze geschrieben, wo es wesentlich weniger kulturelle Ereignisse als in Wilna gab. Es ist anzunehmen, dass Brensztejn angesichts der vielfältigen Handlungsmöglichkeiten in Wilna nach 1910 nicht mehr so aktiv an der Archäologie interessiert war.

šventviečių komplekso, kurį sudaro ažuolas, Alkos kalnas, Drungeliškės koplyčia, akmuo (Velnio krasė), Alkos pieva, Velniadauba ir Velnio akmuo, apsuptyje. V. Vaitkevičius mano, kad „pilalė-pilikė“, kaip XIII–XV a. lokali kaimo bendruomenės slėptuvė nuo kryžiuočių antpuolių, buvo įrengta nuošalioje šventviečių aplinkoje (V. Vaitkevičius 2003, 182–184).

M. Brenšteino dėka Grūžių pilkapiai su akmenų vainikais (nr. P22) gali būti matomi ne tik kaip archeologinio paveldo dalis. Vietovės apraše minima, kad 1868 m. dvarininkas Radenas vieną iš dviejų čia buvusių pilkapių, didesnį, paskyrė kaimo kapinaitėms (60 pav.), kur jos buvusios ir rengiant „Inventorių“, o mažesnį, numatęs giminės kapavietei, aptvėrė medine tvorele. Tokių atvejų, kai archeologinių laikų objektas atnaujinama savo paskirtį vėlyvesniais laikais, gana daug. Tačiau užfiksuoti sprendimo momentai – retenybė.

IŠVADOS

1. Mykolas Eustachijus Brenšteinas (1874–1938), kaip savamokslis archeologas, aktyviai veikė jaunystės metais, o tiesioginis jo domėjimasis archeologija sumažėjo išvykus iš Telšių į Vilnių 1910 m. Žinoma, su archeologija jis išliko tam tikru būdu susietas iki gyvenimo pabaigos dėl savo kaip muziejininko veiklos – nuo 1927 m. iki pat mirties buvo Mokslo bičiulių draugijos muziejinių rinkinių saugotojas-muziejininkas. Šiuose rinkiniuose žymią dalį sudarė priešistoriniai eksponatai. „Archeologinis Kauno gubernijos inventorių“ 1907 m. parašytas gyvenant Telšiuose, kur buvo gerokai mažiau kultūrinio gyvenimo įvykių nei Vilniuje. Galima spėti, kad dėl visapusiškos veiklos galimybių

Ryc. 59. Stanowiska archeologiczne w okolicach Chwejdany/Konstantinowo (litew. Kvedarna, obecnie raj. Šilalė; według niemieckiej mapy wojskowej w skali 1:25 000, sporządzonej na podstawie rosyjskiej mapy topograficznej z lat 1882–1907 w skali 1:21 000): 1 – grodzisko Padievaitis, Kvedarna z podgrodziami, 2 – cmentarzysko Padievaitis, 3 – cmentarzysko Kvedarna, 4 – cmentarzysko Paragaudis, 5 – stary cmentarz wiejski II, 6 – stary cmentarz wiejski III, 7 – stary cmentarz wiejski IV, 8 – cmentarzysko kurhanowe Paragaudis, 9 – cmentarzysko kurhanowe Pajūralis, Skerdynai, 10 – Góra, zwana Alkos kakta, 11 – Kamień, zwany Velnio krasė, 12 – Kamień, zwany Velnio sostas. Czarną strzałką zaznaczono nieistniejąca już wieś Żwirbliai (pol. Żwirble), w pobliżu której znajdował się tzw. kurhan „Pilalė” (nr R198). Oprac. Laurynas Kurila

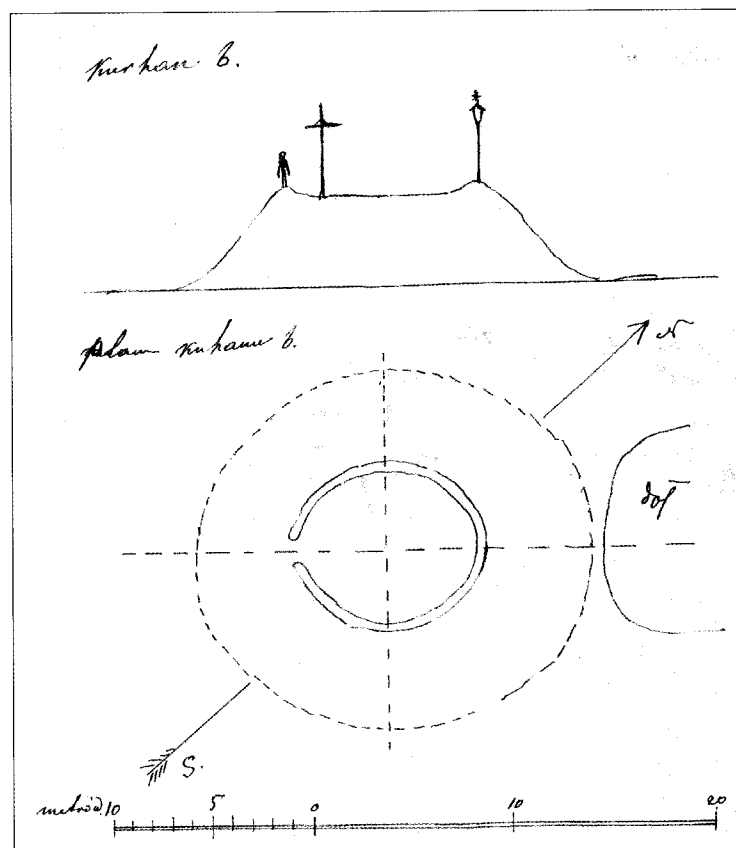
Abb. 59. Archäologische Fundstellen in der Umgebung von Chwejdany/Konstantinowo (lit. Kvedarna, heute r. Šilalė; nach einer deutschen Heereskarte im Maßstab 1:25 000, die auf Grundlage einer russischen topographischen Karte aus den Jahren 1882–1907 im Maßstab 1:21 000 entstand): 1 – Burgwall Padievaitis, Kvedarna mit den jeweiligen Vorstädten, 2 – Gräberfeld Padievaitis, 3 – Gräberfeld Kvedarna, 4 – Gräberfeld Paragaudis, 5 – alter Dorffriedhof II, 6 – alter Dorffriedhof III, 7 – alter Dorffriedhof IV, 8 – Hügelgräberfeld Paragaudis, 9 – Hügelgräberfeld Pajūralis, Skerdynai, 10 – Berg, genannt Alkos kakta, 11 – Menhir, genannt Velnio krasė, 12 – Menhir, genannt Velnio sostas. Mit einem schwarzen Pfeil wurde das nicht mehr bestehende Dorf Żwirbliai (pol. Żwirble) gekennzeichnet, in dessen Nähe sich der sog. „Pilalė” – Grabhügel befand (Nr. R198). Bearbeitet von Laurynas Kurila

59 pav. Kvedarnos (Chwejdany, arba Konstantinovo; dab. Šilalės r.) apylinkių archeologiniai paminklai (pagal vokišką karinį M 1:25 000 žemėlapi, sudarytą Rusijos 1882–1907 m. topografinio M 1:21 000 žemėlapiu pagrindu): 1 – Padievaičio, Kvedarnos piliakalnis su priešpiliu ir papiliu, 2 – Padievaičio kapinynas, 3 – Kvedarnos kapinynas, 4 – Paragaudžio kapinynas, 5 – senkapis II, 6 – senkapis III, 7 – senkapis IV, 8 – Paragaudžio pilkapynas, 9 – Pajūralio, Skerdynų pilkapynas, 10 – kalnas, vad. Alkos kakta, 11 – akmuo, vad. Velnio krasė, 12 – akmuo, vad. Velnio sostu. Juoda rodykle nurodytas išnykęs Žvirblių kaimas, kurio apylinkėse būta Pilalės (nr. R198). Ilustraciją parengė Laurynas Kurila

Ryc. 60. Rysunek T. Dowgirda, przedstawiający wzgórze w Grużach (litew. Grūžiai, nr P22), które baron Raden oddał na cmentarz wiejski (T. Dowgird 1888–1909, 21)

Abb. 60. Zeichnung von T. Dowgird, auf der die Anhöhe in Gruży dargestellt ist (lit. Grūžiai, Nr. P22), welche der Baron Raden für einen Dorffriedhof zur Verfügung stellte (T. Dowgird 1888–1909, 21)

60 pav. T. Daugirdo nupiešta kalva Grūžiuose (lenk. Gruże, nr. P22), kurią baronas Radenas paskyrė kaimo kapinaitėms (T. Dowgird 1888–1909, 21)

2. W „Inwentarzu...” największą część nieznaną obecnie stanowisk i znalezisk archeologicznych stanowią dane pochodzące z dawnych prywatnych zbiorów. Przeważają w nich wiadomości o miejscach odkrycia toporów kamiennych, jednak istnieje też niemało danych o innych znaleziskach (z epoki brązu i żelaza, ze średniowiecza i czasów nowożytnych). Są one ważne w przypadku takiego zbioru jak ks. J. Żogasa, gdyż znaleziska przechowywane obecnie w Muzeum „Aušra” w Szawlach są prawie całkowicie pozbawione metryk, a katalog zbioru zaginął. Niestety, M. Brensztejn w „Inwentarzu...” jedynie sporadycznie zaznaczał dokładniejsze miejsca znalezienia zabytku, a podanych stanowisk najczęściej nie da się związać z konkretnymi eksponatami.

2. Im „Inventar...” stellen Informationen aus ehemaligen privaten Sammlungen den Großteil der heute unbekanntenen Fundstellen und archäologischen Kleinfunden. Es überwiegen darin Angaben zu Fundorten von Steinbeilen, aber nicht wenige betreffen auch andere Funde (aus der Bronze- und Eisenzeit, aus dem Mittelalter und der Neuzeit). Wichtig sind sie für Sammlungen wie die von Pfarrer Żogas, da die gegenwärtig in Museum „Aušra” in Šiauliai aufbewahrten Funde beinahe alle ihrer Kontextkarten verlustig gegangen sind, während der Sammlungskatalog verloren ging. Leider bezeichnete Brensztejn im „Inventar...” nur sporadisch den genauen Fundort eines Gegenstands, und die angegebenen Fundstellen lassen sich zumeist nicht mit konkreten Exponaten verbinden.

Vilniuje M. Brenšteinas nuo 1910 m. nebe taip aktyviai domėjosi archeologija.

2. „Inventoriuje“ didžiausią šiandien nežinomų archeologijos objektų ir radinių dalį sudaro duomenys iš buvusių asmeninių rinkinių. Juose vyrauja žinios apie akmeninių kirvių radimvietes, tačiau esama ir nemažai duomenų apie kitokius (bronzos ir geležies amžių, viduramžių, naujųjų laikų) radinius. Jos svarbios tokiu kaip kun. J. Žiogo rinkinio atveju, nes šiuo metu Šiaulių „Aušros“ muziejuje radiniai beveik visiškai be metrikų, o rinkinio apyrašas dingęs. Deja, M. Brenšteinas „Inventoriuje“ retai kada žymėjo tikslesnę daikto radimo vie-

3. Innym ważnym źródłem M. Brensztejna są publikacje F.V. Pokrovskiego, K. Gukovskiego, M. Wołonczewskiego i in., niektóre materiały rękopiśmienne (np. T. Dowgirda). Źródła te w większości przypadków zostały wykorzystane w dziele P. Tarasenki (1928), były także weryfikowane podczas ekspedycji czy badań archeologicznych w drugiej połowie XX w. – pierwszym dziesięcioleciu XXI w. M. Brensztejn przeważnie nie dostarcza dodatkowych informacji do tych źródeł, a tylko je powtarza (niestety, czasami z błędami). Mimo to „Inwentarz...” M. Brensztejna może nas zachęcić, by raz jeszcze zwrócić uwagę na dotąd niezbadane obiekty wymieniane w publikacjach z XIX–pocz. XX w.
4. Najwięcej nowych informacji o nieznanach obiektach archeologicznych znajdujemy w części dotyczącej powiatu telszewskiego. Podczas sporządzania „Inwentarza...” M. Brensztejn mieszkał w Telszach, a więc źródłami jego informacji były nie tylko prace i zbiory innych badaczy, ale i własne poszukiwania archeologiczne, autentyczne świadectwa członków rodziny i innych znajomych mieszkańców powiatu. Właśnie opis powiatu telszewskiego może najbardziej zachęcić do prowadzenia dalszych poszukiwań archeologicznych na Żmudzi. Wiele nowych danych, co prawda, nie informacji znanych z autopsji, a przejętych od ks. J. Żogasa, podaje też o stanowiskach w powiecie jezioroskim. Niestety, po zaginięciu pierwotnego źródła – katalogu zbioru ks. J. Żogasa, powiązania większości tych wpisów w „Inwentarzu...” z zachowanymi zabytkami zostały przerwane. Opisy innych powiatów również zawierają unikalne informacje, nieznanne z żadnych innych źródeł, jednak jest ich o wiele mniej.
3. Eine weitere wichtige Quelle für Brensztejn waren die Publikationen von F.V. Pokrovskij, K. Gukovskij, M. Wołonczewski u.a., sowie einige Handschriften (z.B. von T. Dowgird). Diese Quellen wurden mehrheitlich in der Arbeit von P. Tarasenka (1928) verwendet, und wurden ebenfalls bei Expeditionen oder archäologischen Untersuchungen in der zweiten Hälfte des 20. Jhs. und im frühen 21. Jh. verifiziert. Brensztejn gibt vorwiegend keine zusätzlichen Informationen zu diesen Quellen, sondern wiederholt diese nur (mitunter leider mit Fehlern). Dennoch kann das „Inventar...” Brensztejns uns dazu motivieren, unser Augenmerk auf bisher unerforschte Objekte zu richten, die in Publikationen des 19. und frühen 20. Jhs. genannt werden.
4. Die meisten neuen Informationen zu unbekanntem archäologischen Objekten finden wir im Abschnitt über den Landkreis Telsze. Bei Schreiben des „Inventars...” wohnte Brensztejn in Telsze, so waren nicht nur die Arbeiten und Sammlungen anderer Forscher die Quelle für seine Angaben, sondern auch eigene archäologische Suchen, authentische Aussagen von Familienmitgliedern und anderen ihm bekannten Bewohnern des Landkreises. Gerade die Beschreibung des Landkreises Telsze kann am meisten dazu anregen, weiter archäologisch Schemaitien zu durchsuchen. Viele neue Informationen, wenn auch nicht aus eigener Erfahrung, sondern von Pfarrer Żogas übernommen, gibt er auch zu den Fundstellen im Kreis Jeziorosy. Leider wurden die Verbindungen der meisten Einträge im „Inventar...” unterbrochen, nachdem die ursprüngliche Quelle, der Sammlungskatalog von Żogas verlorenging. Die Beschreibungen der anderen Landkreise enthalten ebenfalls einmalige Informationen, die aus keinen anderen Quellen bekannt sind, auch wenn ihre Zahl wesentlich geringer ist.
- ta, o nurodomų radimviečių dažniausiai neįmanoma susieti su konkrečiais eksponatais.
3. Kitas svarbus M. Brenšteino šaltinis – spausdinti F. Pokrovskio, K. Gukovskio, M. Valančiaus ir kt. darbai, kai kuri rankraštinė medžiaga (pvz., T. Daugirdo). Šie šaltiniai daugeliu atvejų buvo panaudoti P. Tarasenos veikalė (1928), taip pat archeologinių žvalgymų ar tyrinėjimų metu tikrinti antroje XX a. pusėje – pirmame XXI a. dešimtmetyje. M. Brenšteinas daugeliu atvejų papildomų žinių prie šių šaltinių informacijos neprideda, o tik ją pakartoja (deja, kartais su klaidomis). Vis dėlto M. Brenšteino „Inventorius“ mus gali paskatinti dar kartą atidžiau atkreipti dėmesį į iki šiol nepatikrintus XIX–XX a. pradžios spausdintuose šaltiniuose minimus objektus.
4. Didžiausią naujos informacijos apie nežinomus archeologijos objektus dalį randame Telšių apskrities skyriuje. M. Brenšteinas rengdamas „Inventorių“ gyveno Telšiuose, taigi kaip informacijos šaltiniais rėmėsi ne tik kitų darbais ir rinkiniais, bet ir savomis archeologinėmis paieškomis, autentiškais šeimos narių ir kitų pažįstamų apskrities gyventojų liudijimais. Kaip tik Telšių apskrities aprašymas gali labiausiai paskatinti toliau atlikti archeologines paieškas Žemaitijoje. Nemažai naujų duomenų, tiesa, neautentiškos, o iš kun. J. Žiogo perimtos informacijos, pateikta ir apie Zarasų apskrities paminklus. Deja, pradingus pirminiams šaltiniui – kun. J. Žiogo rinkinio katalogui, daugumos šių „Inventoriaus“ įrašų sąsajos su išlikusiais radiniais nutrūko. Kitų apskričių aprašymuose taip pat esama unikalios, iš jokių kitų šaltinių nežinomos informacijos, tik jos gerokai mažiau.

REDAKCJA | REDAKTION | REDAGAVO
Anna Bitner-Wróblewska, Rasa Banytė-Rowell

WSPÓŁPRACA REDAKCYJNA | REDAKTIONELLE MITARBEIT | BENDRAREDAKTORIAI
Maria Krajewska, Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz

RECENZENCI | REZENSSENTEN | RECENZENTAI
prof. Andrzej Kokowski, dr. hab. Judyta Rodzińska-Nowak

PRZEKŁAD POLSKO-NIEMIECKI | POLNISCH-DEUTSCHE ÜBERSETZUNG | VERTIMAS IŠ LENKŲ Į VOKIEČIŲ KALBĄ
Martin Lemke

PRZEKŁAD POLSKO-LITEWSKI | POLNISCH-LITAUISCHE ÜBERSETZUNG | VERTIMAS IŠ LENKŲ Į LIETUVIŲ KALBĄ
Irena Katilienė

PRZEKŁAD LITEWSKO-POLSKI | LITAUISCH-POLNISCHE ÜBERSETZUNG | VERTIMAS IŠ LIETUVIŲ Į LENKŲ KALBĄ
Beata Piasecka

LITEWSKA REDAKCJA JĘZYKOWA | LITAUISCHE SPRACHKORREKTUR | LIETUVIŲ KALBINĖ REDAKCIJA
Lina Kaminskienė

INDEKSY | VERZEICHNISSE | RODYKLĖS
Tomasz Nowakiewicz

KWERENDA ILUSTRACJI | ABBILDUNGSSUCHE | ILIUSTRACIJŲ PAIEŠKOS
Rasa Banytė-Rowell, Anna Bitner-Wróblewska, Maria Krajewska, Laurynas Kurila, Tomasz Nowakiewicz, Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz, Andra Simniškytė-Strimaitienė

KOREKTA | KORREKTUR | KOREKTŪRA
Rasa Banytė-Rowell, Aleksandra Rzeszotarska-Nowakiewicz, Wojciech Wróblewski

| PROJEKT GRAFICZNY, SKŁAD I PRZYGOTOWANIE DO DRUKU
| LAYOUT, SATZ UND DRUCKVORSTUFE
| GRAFINIS PROJEKTAS, MAKETAVIMAS IR PARENGIMAS SPAUDAI
Tomasz Ciciński

| SKANOWANIE RĘKOPISÓW M.E. BRENSZTEJNA I W. SZUKIEWICZA
| SCANNEN DER HANDSCHRIFTEN VON M. E. BRENSZTEJN UND W. SZUKIEWICZ
| M. E. BRENŠTEINO IR V. ŠUKEVIČIAUS RANKRAŠČIŲ SKENAVIMAS
Roman Sofuß

| PRZYGOTOWANIE MATERIAŁU ILUSTRACYJNEGO
| VORBEREITUNG DES ABBILDUNGSMATERIALS
| ILIUSTRACINĖS MEDŽLAGOS PARUOŠIMAS
Joanna Szarkowska, Piotr Iwanicki

DRUK I OPRAWA | GESAMTHERSTELLUNG | SPAUDA IR APIPAVIDALINIMAS
Drukarnia Dimograf Sp. z o.o., Bielsko-Biała

© Copyright

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Departament Dziedzictwa Kulturowego za Granicą i Strat Wojennych, Warszawa 2016